

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMETRİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ
İLE EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Hilal İLGİN UYAR
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Hakan DEMİRGİL

ISPARTA 2011

T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ SAVUNMASI ve SÖZLÜ SINAV TUTANAĞI

Gönderen : Hakan Demirel..... EABD Başkanlığı

Gönderilen : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Enstitü Anabilim Dalımız **YÜKSEK LİSANS** Programı öğrencisi Hilal İLGİN UYAR tez çalışmalarını sonuçlandırmış ve kurulan jüri önünde tezini savunmuştur. Sınav tutanağı aşağıdadır.
Tez Adı Değişikliği **YAPILDI / YAPILMADI**

10.06.2011
Tarih

Yrd.Doç.Dr. Hakan DEMİREL
Enstitü Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI:

Jürimiz Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 25./39. maddesi uyarınca 10/06/2011 CUMA günü saat 14:30'da toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Türkiye'de bireysel Enerji Üretim Sistemleri ile Ekonomik Sektörler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi konulu tezini incelemiş ve yapılan sözlü sınav sonunda **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU** ile aşağıdaki kararı almıştır.

KABUL RED DÜZELTME

Tez Sınavı Jürisi	Ünvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan	Doç.Dr. Şeref KALAYCI	
Üye	Yrd.Doç.Dr. Hakan DEMİREL	
Üye	Yrd.Doç.Dr. K. Oğuzhan OKUC	
Üye		
Üye		

Yukarıda adı geçen öğrenci Sınav Tutanağı'nda belirtildiği üzere mezun olmaya **HAK KAZANMIŞTIR / KAZANMAMIŞTIR.**
Gereğini rica ederim.

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU KARARI : Tarih: Karar No:

Enstitü Müdürü

MADDE-25 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RED", veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Enstitü Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Düzeltme alan öğrenci bir sonraki dönemde kayıt yaptırmak zorundadır.

Madde-39 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RET" veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Yüksek Öğretim Kurumu ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tez kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans olarak sunduğum

“TÜRKİYE’DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ İLE EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Hilal İLGİN UYAR
10.06.2011

ÖNSÖZ

Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi ile ekonomik gelişmişlik arasındaki ilişkinin incelendiği bu tezin her aşamasında bana yol gösteren, desteğini esirgmeden her zaman yanımda olan ve özellikle bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Hakan DEMİRGİL’e teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca bana verdikleri destekler için başta eşim Doç.Dr. Süleyman Uyar olmak üzere tüm aileme özellikle anne ve babama teşekkürü bir borç bilirim.

Haziran 2011

Hilal İLGİN UYAR

ÖZET

TÜRKİYE’DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ İLE EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Hilal İLGİN UYAR

Süleyman Demirel Üniversitesi, Ekonometri Bölümü
Yüksek Lisans Tezi, 178 Sayfa, Haziran 2011

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hakan DEMİRGİL

Bu tezin amacı, bireysel emeklilik sisteminin makroekonomik etkilerini inceleyerek bireysel emeklilik sistemi verileri ile temel ekonomik göstergeler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını araştırmaktır. Bunu tespit etmek amacıyla bireysel emeklilik sisteminin katılımcı sayısı, sertifika sayısı ve toplam yatırım tutarı ile makroekonomik göstergelerden İstanbul Menkul Kıymetler Borsası endeksi, mevduat faizi, enflasyon, döviz kuru, büyüme oranı ve dış ticaret verileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sürecinde 2004-2009 yılları arasındaki aylık veriler kullanılmıştır. Bu incelemede bu faktörlerin bireysel emeklilik sistemini etkileyip etkilemediği ve bu faktörler ile bireysel emeklilik sistemi göstergeleri (katılımcı sayısı, sertifika sayısı ve toplam yatırım tutarı) arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır.

Elde edilen bulgulara göre yukarıda sayılan verilerden sadece sertifika sayısı ile mevduat faizi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İlgili dönemden bir önceki dönemin mevduat faizi ilgili dönemin sertifika sayısını etkilemektedir. Söz konusu dönemdeki sertifika sayısı ise bir sonraki dönemin mevduat faizini etkilemektedir. Böyle bir etkinin ortaya çıkması beklenen bir durumdur. Çünkü yatırımcı gözüyle bakıldığında, mevduat faizi ile bireysel emeklilik sistemi farklı birer yatırım aracıdır ve birbirinin alternatifidir. Bu bağlamda faizlerin düşmesi yatırımcıları bireysel emeklilik sistemine katılmaya teşvik edebilir. Benzer şekilde bireysel emeklilik sisteminde biriken fonun büyümesi de faizleri aşağıya çeken bir faktör olabilir. Bireysel emeklilik sistemine ilişkin verilerin açıklanmaya başlanmasından sonra yedi yıl gibi bir sürenin geçtiği düşünülürse sistemin makro ekonomik etkilerinin ortaya çıktığını söylemek için henüz erkendir. Bu etkinin uzun dönemde daha belirgin olarak kendini göstermesi beklenmektedir. Özellikle 2015 yılından sonra yapılacak benzer çalışmalarda daha sağlıklı sonuçlar elde edilebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Emeklilik Sistemi, Ekonomik Gelişmişlik, Sigortacılık

ABSTRACT

THE INVESTIGATION OF RELATIONSHIP BETWEEN PRIVATE PENSION SYSTEM AND THE ECONOMIC DEVELOPMENT IN TURKEY

Hilal ILGIN UYAR

Suleyman Demirel University, Department of Econometrics

M.A. Thesis, 178 Pages, June 2011

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Hakan DEMIRGIL

The aim of this thesis is, to investigate whether there is a significant relationship between the data of private pension system and the basic economic indicators, by examining the macroeconomic effects of private pension system. In order to determine this, based on the number of participants of the private pension system, the number of the certificates and total investment amount macro economic indicators, the relationship between the Istanbul Stock Exchange index, deposit interest rates, inflation, exchange rate, growth rate and external trade data were examined. Monthly data of 2004-2009 years are used in investigation. By this study, it has been investigated whether these factors have any effect on private pension system or not, and if there is any significant relationship between these factors and the private pension system indicators (such as the number of the participants, the number of the certificates and total investment amount). According to the findings, it was found out that there was a significant relationship only between the number of certificates and interest rates among the data mentioned above. The deposit interest rate of an earlier period than the related period has an effect on related period certification number. The certification number on the related period affects the deposit interest rates of the following period. The emergence of such an effect is an expected situation because in terms of investors, the deposit interest and private pension system are two different investment implements and they alternate each other. In this context, falling interest rates may encourage investors to join the private pension system. Similarly, the growth of the accumulated fund in private pension system can be a factor in drawing the interest rates down.

Considering that the beginning of the explanation of the data related to private pension system was 7 years ago, it is early to say that the macro-economic effects of the system appeared. This effect is expected to show itself in the long term run more prominently. Especially during the similar act of researches after 2015, more reliable results may be obtained.

Key Words: Private pension system, economic development, insurance.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xvi
TABLOLAR DİZİNİ.....	xvii
GRAFİKLER DİZİNİ.....	xviii

GİRİŞ

1.1. ÇALIŞMANIN AMACI VE KONUSU.....	1
1.2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ VE İÇERİĞİ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİGORTACILIĞA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR, SİGORTACILIĞIN TEMEL İLKELERİ VE SOSYAL GÜVENLİK

2.1. SİGORTACILIĞA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR VE SİGORTANIN TARAFLARI.....	4
2.1.1. Sigorta.....	4
2.1.2. Risk ve Sosyal Tehlike.....	4
2.1.2.1. Yaşlılık, Malullük ve Ölüm Sigortası.....	7
2.1.2.2. Hastalık ve Analık Sigortası.....	7
2.1.2.3. İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Sigortası.....	8
2.1.2.4. İşsizlik Sigortası.....	9
2.1.2.5. Aile Yardımları.....	10
2.1.3. Belirsizlik.....	10
2.1.4. Sigortanın Tarafları.....	10
2.1.4.1. Sigortacı.....	10

2.1.4.2. Sigortalı.....	11
2.1.4.3. Sigorta Ettiren.....	12
2.1.4.4. Lehdar.....	12
2.2. SİGORTACILIĞIN TEMEL İLKELERİ.....	13
2.2.1. Sigortalanabilir Menfaat İlişkisi Prensibi.....	13
2.2.2. Mutlak İyi Niyet Prensibi.....	14
2.2.3. Tazminat Prensibi.....	14
2.2.4. Halefiyet (Hakların Devri – Rücu) Prensibi.....	15
2.2.5. Hasara Katılım Prensibi.....	15
2.2.6. Yakın Sebep Prensibi.....	16
2.2.7. Riskin Varlığı Prensibi.....	17
2.3. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE UYGULAMALARI.....	17
2.3.1. Sosyal Güvenlik, Sosyal Sigortalı ve Sosyal Emeklilik Kavramı.....	17
2.3.2. Dünya’da Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi ve Sosyal Güvenlik Uygulamaları.....	19
2.3.3. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Uygulamaları.....	23
2.3.3.1. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi.....	22
2.3.3.2. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumları ve Uygulamaları.....	25
2.3.3.2.1. Emekli Sandığı.....	25
2.3.3.2.2. Sosyal Sigortalar Kurumu(SSK).....	26
2.3.3.2.3. Bağ-Kur.....	27
2.3.3.2.4. Ordu Yardımlaşma Kurumu.....	28
2.3.3.2.5. Amele Birliği.....	28
2.3.3.2.6. İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı.....	29
2.3.3.2.7. Hayat Sigortaları.....	29
2.3.3.2.8. Bireysel Emeklilik.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ VE UYGULAMA MODELLERİ

3.1. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	34
3.2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI.....	36
3.2.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Amacı ve Kapsamı.....	37
3.2.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Özellikleri.....	39
3.2.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi ve Taraflar.....	41
3.2.3.1. Katılımcı.....	42
3.2.3.2. Portföy Yöneticisi.....	42
3.2.3.3. Emeklilik Şirketi.....	43
3.2.3.4. Takasbank.....	43
3.2.3.5. Sermaye Piyasası Kurulu.....	44
3.2.3.6. Hazine Müsteşarlığı.....	45
3.2.3.7. Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu.....	45
3.2.3.8. Emeklilik Gözetim Merkezi.....	46
3.2.3.9. Bireysel Emeklilik Aracıları.....	47
3.2.4. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım.....	48
3.2.4.1. Katılımcının Hak ve Yükümlülükleri.....	48
3.2.4.2. Emeklilik Şirketinin Hak ve Yükümlülükleri.....	51
3.2.5. Bireysel Emeklilik Sisteminin Finansman Kaynakları.....	51
3.2.5.1. Katkı Payı Ödemeleri.....	52
3.2.5.2. Giriş Aidatı.....	52
3.2.5.3. Yönetim Gideri Kesintisi.....	53
3.2.5.4. Fon İşletim Gideri Kesintisi.....	53
3.2.5.5. Özel Hizmet Kesintisi.....	54
3.2.6. Emeklilik Yatırım Fonları.....	54
3.2.6.1. Fon Örgüt Yapısı.....	56
3.2.6.2. Fon Kurulunun Görevleri.....	57
3.2.6.3. Emeklilik Yatırım Fonu Türleri.....	58
3.2.6.3.1. Gelir Amaçlı Fonlar.....	58
3.2.6.3.2. Büyüme Amaçlı Fonlar.....	59

3.2.6.3.3. Para Piyasası Fonları.....	60
3.2.6.3.4. Kıymetli Madenler Fonları.....	60
3.2.6.3.5. İhtisaslaşmış Fonlar.....	61
3.2.6.3.6. Diğer Fonlar.....	61
3.2.6.4. Emeklilik Yatırım Fonu Portföyü.....	62
3.2.7. Bireysel Emeklilik Sisteminde Denetim Mekanizmaları ve Ceza Uygulamaları.....	62
3.2.7.1. Bireysel Emeklilik Sisteminde Denetim Mekanizmaları.....	62
3.2.7.1.1. Günlük Gözetim ve Denetim.....	62
3.2.7.1.2. Yıllık Olağan Denetim.....	63
3.2.7.1.3. Bağımsız Dış Denetim.....	65
3.2.7.1.4. İç Kontrol Sistemi ve İç Denetim.....	65
3.2.7.1.5. Aktüeryal Denetim.....	67
3.2.7.2. Bireysel Emeklilik Sisteminde Ceza Uygulamaları.....	67
3.2.8. Bireysel Emeklilik Sisteminde Vergilendirme.....	71
3.2.8.1. Katkı Payı Ödeme Döneminde Vergilendirme.....	72
3.2.8.2. Yatırım Döneminde Vergilendirme.....	76
3.2.8.3. Bireysel Emeklilik Sisteminden Ayrılırken Vergilendirme...76	
3.3. DÜNYA'DA UYGULANAN BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMLERİ.....	80
3.3.1. Zorunluluk Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri.....	82
3.3.1.1. Şili Bireysel Emeklilik Sistemi.....	83
3.3.1.2. Arjantin Bireysel Emeklilik Sistemi.....	84
3.3.1.3. Meksika Bireysel Emeklilik Sistemi.....	86
3.3.1.4. Kolombiya Bireysel Emeklilik Sistemi.....	87
3.3.1.5. Macaristan Bireysel Emeklilik Sistemi.....	88
3.3.1.6. Polonya Bireysel Emeklilik Sistemi.....	89
3.3.2. Gönüllülük Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri.....	90
3.3.2.1. ABD Bireysel Emeklilik Sistemi.....	91
3.3.2.2. Kanada Bireysel Emeklilik Sistemi.....	92
3.3.2.3. Hollanda Bireysel Emeklilik Sistemi.....	92
3.3.2.4. İngiltere Bireysel Emeklilik Sistemi.....	93
3.3.2.5. Yunanistan Bireysel Emeklilik Sistemi.....	94

3.3.2.6. Almanya Bireysel Emeklilik Sistemi.....	95
3.3.2.7. Fransa Bireysel Emeklilik Sistemi.....	96
3.3.2.8. İsviçre Bireysel Emeklilik Sistemi.....	97
3.3.2.9. İtalya Bireysel Emeklilik Sistemi.....	97
3.3.2.10. Japonya Bireysel Emeklilik Sistemi.....	98
3.3.2.11. Güney Kore Bireysel Emeklilik Sistemi.....	99
3.4. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER.....	100
3.5. ETKİN BİR BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ İÇİN GEREKLİ KOŞULLAR.....	103
3.5.1. Vergisel Teşviklerin Artırılması.....	103
3.5.2. Toplumun Bilgilendirilerek Sisteme Olan Güvenin, Ekonomik ve Siyasi İstikrarın Sağlanması.....	105
3.5.3. Grup Emeklilik Planlarının Özendirilmesi ve İşveren Katkılarının Desteklenmesi.....	106
3.5.4. Bireysel Emeklilik Fonlarından Gider Kesintilerinin Düşürülmesi...107	
3.5.5. Yatırım Sınırlamalarına Esneklik Kazandırılması.....	108
3.5.6. Sosyal Güvenlik Amaçlı Sandıkların Finansal Sisteme Kazandırılması.....	109

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ

4.1. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN GENEL EKONOMİK ETKİSİ.....	110
4.2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ULUSAL TASARRUFLARA ETKİSİ.....	111
4.3. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN SERMAYE PİYASASINA ETKİSİ.....	117
4.3.1. Sermaye Piyasasının Önemi ve Ekonomideki Yeri.....	117
4.3.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Sermaye Piyasasına Etkisi.....	118
4.4. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN MAKRO EKONOMİYE ETKİSİ...121	
4.4.1. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Borçlanma.....	122

4.4.2. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Ekonomik İstikrar.....	123
4.4.3. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Gelir Dağılımı.....	124
4.4.4. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Özelleştirme.....	125
4.4.5. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Kaynak Tahsisinde Etkinlik.....	125
4.5. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN DEĞERLEDİRİLMESİ.....	126
4.5.1. BES'in Vergilendirilmesi Konusunda Yapılan Çalışmalar.....	126
4.5.2. BES'de Risk Yönetimi Konusunda Yapılan Çalışmalar.....	127
4.5.3. BES'in İşleyişi Konusunda Yapılan Çalışmalar.....	128
4.5.4. BES'in Fon Performansı Konusunda Yapılan Çalışmalar.....	130
4.5.5. BES'in Sermaye Piyasasına Etkisi Konusunda Yapılan Çalışmalar.....	131
4.5.6. BES'in Makroekonomik Etkisi Konusunda Yapılan Çalışmalar.....	133

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

5.1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	135
5.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE KISITLARI.....	135
5.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	136
5.3.1. VAR Modelleri.....	136
5.3.2. VAR Modellerin Kullanım Alanları ve Etki Tepki Fonksiyonu.....	138
5.3.3. Zaman Serileri Analizi.....	139
5.3.4. Durağanlığın Test Edilmesi.....	140
5.4. BES VERİLERİ VE TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELERDEKİ DEĞİŞİM.....	143
5.5. BES VERİLERİ İLE TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	155

BEŞİNCİ BÖLÜM
SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ.....	160
KAYNAKÇA.....	163
EKLER.....	171
EK 1: BES TEMEL GÖSTERGELERİ.....	171
EK 2: TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER.....	174
EK 3: ŞİRKET BAZINDA BES TEMEL GÖSTERGELERİ.....	177
ÖZGEÇMİŞ.....	178

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFJP	: Argentina as Administradors de Fondos de Jubilaciones Pensiones
AFORE	: Emeklilik Yatırımları Fonu Yönetimi
ATM	: Otomatik Para Çekme Makineleri
BAĞ-KUR	: Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BEDK	: Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu
BEKK	: Bireysel Emeklilik Koordinasyon Kurulu
BES	: Bireysel Emeklilik Sistemi
C.	: Cilt
CEO	: Genel Müdür
CONSAR	: Emeklilik Tasarruf Sistemleri Ulusal Komisyonu
COSO	: Organizasyonları Destekleme Komitesi
EGM	: Emeklilik Gözetim Merkezi
ERISA	: Çalışanların Emeklilik Gelirini Garanti Kanunu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
HM	: Hazine Müsteşarlığı
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İLKSAN	: İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KİT	: Kamu İktisadi Kuruluşları
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
MD.	: Madde
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OYAK	: Ordu Yardımlaşma Kurumu
S.	: Sayfa
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu

SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİSK	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TSRSB	: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
Vd.	: Ve Diğerleri

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1. BES İşleyiş Şeması.....	42
Şekil 4.1. Tahminin Tutarlılık Testi.....	156

TABLULAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1. 1. Sosyal Güvenlik Uygulamalarının Karşılaştırılması.....	22
Tablo 2.1. BES Vergilendirme Aşamaları.....	80
Tablo 4.1. Bireysel Emeklilik Sertifika Sayısı ve Mevduat Faizleri Dickey-Fuller Testi.....	142
Tablo 4.2. Bireysel Emeklilik Sertifika Sayısı ve Mevduat Faizleri Phillips-Perron Testi.....	142
Tablo 4.3. BES Verileri ve Temel Ekonomik Göstergeler.....	143
Tablo 4.4. Sertifika Sayısı İle Mevduat Faizi Arasındaki İlişki.....	155

GRAFİKLER DİZİNİ

Sayfa

Grafik 2.1. Dünyada Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi.....	35
Grafik 4.1. Katılımcı ve Sertifika Sayısı.....	144
Grafik 4.2. BES’de Yatırıma Yönelen Toplam Tutar	145
Grafik 4.3. BES Katılımcılarının Yaş Dağılımı.....	145
Grafik 4.4. BES Katılımcılarının Yerleşik Olduğu İl.....	146
Grafik 4.5. Şirket Bazında Katılımcıların Fon Tutarı (Milyon TL).....	147
Grafik 4.6. 2004-2009 Yılları Arasında Mevduat Faiz Oranı.....	148
Grafik 4.7. 2004-2009 Yılları Arasında TÜFE.....	149
Grafik 4.8. 2004-2009 Yılları Arasında Dolar Kuru.....	150
Grafik 4.9. 2004-2009 Yılları Arasında İMKB 100 Endeksi.....	152
Grafik 4.10. 2004-2009 Yılları Arasında İhracat ve İthalat.....	153
Grafik 4.11. 2004-2009 Yılları Arasında Büyüme Oranları.....	154
Grafik 4.12. Sertifika Sayısının Mevduat Faizi Üzerindeki Etkisi.....	157
Grafik 4.13. Mevduat Faizinin Sertifika Sayısı Üzerindeki Etkisi.....	159

GİRİŞ

1.1. ÇALIŞMANIN AMACI VE KONUSU

Bu yüksek lisans tezinin amacı, Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminin (BES) makroekonomik etkilerini inceleyerek bireysel emeklilik verileri ile temel ekonomik göstergeler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını araştırmaktır. Bunu tespit etmek amacıyla BES katılımcı sayısı, sertifika sayısı ve toplam yatırım tutarı ile makroekonomik göstergelerden İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) endeksi, mevduat faizi, enflasyon, döviz kuru, büyüme oranı ve dış ticaret verileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu incelemede bu faktörlerin BES’i etkileyip etkilemediği ve bu faktörler ile bireysel emeklilik göstergeleri (katılımcı sayısı, sertifika sayısı ve toplam yatırım tutarı) arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır.

1.2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ VE İÇERİĞİ

İnsan yaşamı boyunca hayatını, varlıklarını ve yaşam biçimini olumsuz olarak etkileyebilecek çeşitli risklerle karşı karşıyadır. Sosyal güvenlik sistemi kişilerin hastalık, kaza, işsizlik, sakatlık ve ölüm gibi risklerle karşılaşmaları durumunda onları koruyan, kendilerinin ya da bakmakla yükümlü oldukları kimselerin hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli yapıyı düzenler. Kamusal bir hizmet olan sosyal güvenlik sistemi zaman zaman sorunları beraberinde getirmektedir. Çeşitli nedenlerle finansal anlamda sıkıntı çeken sosyal güvenlik sisteminin, yeniden sağlıklı işleyen bir yapıya kavuşturulması için başlatılan reform çalışmaları çerçevesinde BES uygulamasına geçilmiştir. Türkiye’de bu konu ile ilgili düzenleme, 07.04.2001 tarih ve 24366 sayılı resmi gazetede yayımlanan 4632 sayılı “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu” ile gerçekleştirilmiştir. BES, sosyal güvenlik sistemine bir alternatif olarak değil, bu sistemin tamamlayıcısı olarak tasarlanmıştır. BES ile sosyal güvenlik sistemine ek olarak kişilerin gönüllü olarak

katılabilecekleri ve emekliliklerinde ek bir gelir sağlayabilecekleri bir sistem oluşturulmuştur.

BES'i oluşturan bireysel emeklilik şirketleri, topladıkları birikimleri, oluşturdukları emeklilik fonları vasıtasıyla ekonominin hizmetine sunmaktadırlar. Bu fonlar, büyüklükleri sebebiyle tüm dünyada önemli kurumsal yatırımcılar olarak kabul edilmektedirler. Finansal piyasalarda değerlendirilen emeklilik fonları ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak, ekonomik kalkınmaya katkı sağlamakta, sermaye piyasasına kaynak aktarmakta, finansal piyasalara yeni kaynaklar sağlayarak piyasaların gelişmesi ve derinleşmesine katkıda bulunmakta ve kamu ve özel sektörün borçlanma olanaklarını kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda BES'in ekonomik sistem ve finansal piyasalar içinde önemli bir işlev üstlendiği söylenebilir. Böyle önemli bir sistemin daha yakından tanınması ve etkilerinin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle BES ile ekonomik gelişmişlik arasındaki ilişkinin incelenmesi konusunun tez çalışması olarak seçilmesine karar verilmiştir. Bu çalışma ile büyük beklentilerle uygulamaya başlanan sistemin, beklentileri ne derecede karşılayabildiğine ilişkin bir sonuca da ulaşılabilecektir.

Bu çalışmada BES tanıtılarak, bugüne kadar ki uygulamalar incelenmiş ve sistemin sermaye piyasalarının gelişmesinde, sermaye piyasası araçlarının çeşitlenmesinde, üretim ve istihdamın artırılmasında yaptığı katkıların altı çizilmek istenmiştir. BES'in dünyadaki uygulamaları ülkemiz koşulları dikkate alınarak değerlendirilmiş ve detaylı şekilde incelenmiştir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, sigortacılığa ilişkin temel kavramlar, sigortanın tarafları, sigortacılığın temel ilkeleri, sosyal güvenlik sistemi ve uygulamaları ele alınmıştır. Sigorta, risk, sosyal tehlike ve belirsizlik kavramlarına değinilerek sigortanın tarafları anlatılmıştır. Sigortacılığın temel ilkelerine açıklandıktan sonra Dünya'da sosyal güvenliğin tarihsel gelişimi ve sosyal güvenlik uygulamaları incelenmiştir. Bölüm, Türkiye'de sosyal güvenlik kurumları ve uygulamalarının tanıtılması ile sonuçlandırılmıştır.

İkinci bölüm BES ve uygulama modellerine ilişkindir. BES'in tarihsel gelişimine değinildikten sonra sistemin Türkiye uygulaması anlatılmıştır. Bu başlık altında BES'in amacı, kapsamı, sistemin özellikleri, sisteme katılım, sistemin

finansman kaynakları, emeklilik yatırım fonları, denetim mekanizmaları, ceza uygulamaları ve sisteminde vergilendirme konularına değinilmiştir. Daha sonra Dünya'da uygulanan BES örnekleri zorunluluk ve gönüllülük esasına dayanma ayırımına tabi tutularak ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde BES'in makroekonomik etkileri ele alınmıştır. Bu bağlamda BES'in genel ekonomiye, ulusal tasarruflara ve sermaye piyasasına olan etkisine değinilmiştir. BES'in makroekonomik etkileri başlığı altında BES ile borçlanma, ekonomik istikrar, gelir dağılımı, özelleştirme ve kaynak tahsisinde etkinlik konuları ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Bu bölümde ayrıca sisteme yöneltilen eleştiriler ile sistemin etkin olarak çalışması için gerekli koşullara değinilmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise BES'in makro ekonomik etkileri üzerine yapılan araştırmanın sonuçlarına değinilmiştir. Bu bölümde öncelikle araştırmanın amacı, kapsamı ve kısıtlarına değinilmiş daha sonra araştırmada kullanılan yöntem açıklanmıştır. Burada VAR modelleri, VAR modellerinin kullanım alanları, etki tepki analizi ve durağanlığın test edilmesi konuları ele alınmıştır. BES verileri ve temel ekonomik göstergelerdeki değişim açıklandıktan sonra BES verileri ile temel ekonomik göstergeler arasındaki ilişki incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİGORTACILIĞA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR, SİGORTACILIĞIN TEMEL İLKELERİ VE SOSYAL GÜVENLİK

Tezin birinci bölümü üç alt başlıkta ele alınmıştır. Bu alt başlıklarda sigortacılığa ilişkin temel kavramlara, sigortanın taraflarına, sigortacılığın temel ilkelerine, sosyal güvenlik sistemi ve uygulamalarına değinilmiştir.

2.1. SİGORTACILIĞA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR VE SİGORTANIN TARAFLARI

2.1.1. Sigorta

Sigortanın çeşitli tanımlarını yapmak mümkündür. En genel anlamı ile sigorta; aynı türden tehlikeyle karşı karşıya olan kişilerin belirli bir miktar para ödemesi yoluyla toplanan tutarın, sadece o tehlikenin gerçekleşmesi sonucu bir fiil zarara uğrayanların zararını karşılamada kullanıldığı ekonomik bir düzenlemedir. Böylece bazı kişilerin uğradığı zararların, birçok kişinin katkılarıyla karşıladığı bir risk devri sağlanmış olur (Aydın A, 2008: 4). Türk Ticaret Kanunu'nun 1263. maddesinde sigorta; "Sigorta bir akittir ki; bununla sigortacı bir prim karşılığında diğer bir kimsenin parayla ölçülebilir bir menfaatini halele uğratan bir tehlikenin (bir riskin) meydana gelmesi halinde tazminat vermeyi yahut bir veya birkaç kimsenin hayat müddetleri sebebiyle veya hayatlarında meydana gelen belli bir takım hadiseler dolayısıyla bir para ödemeyi veya sair edalarda bulunmayı üzerine alır." şeklinde tanımlanmıştır (Türk Ticaret Kanunu; Özbolat, 2010: 79; Topçuoğlu ve Öztürk, 2010: 6).

2.1.2. Risk ve Sosyal Tehlike

Risk; arzulanan ve/veya planlanan bir şeyin gerçekleşmemesi veya başka bir ifade ile istenmeyen bir olayın ya da olaylar setinin ortaya çıkması olasılığını ifade etmektedir. Risk kelimesi iktisadi bir olayda, bir işleme ilişkin parasal kaybın ortaya

çıkması veya bir giderin ya da zararın meydana gelmesi nedeniyle ekonomik faydanın azalması olasılığı olarak da tanımlanabilir (Rüstemoğlu, 2002: 10-11).

İnsanlar canları ve malları ile işletmeler ise mal varlıkları itibariyle risk altındadırlar ve bu risklerin ne zaman gerçekleşeceği ya da gerçekleşmeyeceği belli değildir. Riskin iktisadi açıdan iki önemli unsuru bulunmaktadır. Bunlar iktisadi sonucu olan ve olmayan risklerdir. İktisadi sonucu olmayan riskler para ile ölçülebilir bir sonucu olmayan risklerdir. Kişilerin şahıslarına yapılan manevi hakaretler bu gruba dahil edilebilir. İktisadi sonucu olan riskler ise para ile ölçülebilen, risk durumunda maddi kayıp yaratan risklerdir. Sigorta hukukunda riski, para ile ölçülebilen menfaatler olarak tanımladığı için iktisadi sonuçlar doğurmayan riskler sigorta konusu yapılamamaktadır (Özbolet, 2010: 71-73).

Risk çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir ancak genel olarak risk faktörleri dört grupta toplanmaktadır. Risk faktörleri; sosyal riskler, fiziksel riskler, ekonomik riskler ve politik riskler olup aşağıda kısaca açıklanmıştır (Özbolet, 2010: 71-73; Hızlı, 2007; 5; Güvel ve Güvel, 2008: 76):

- Sosyal riskler; bireylerin davranışları sonucunda içinde buldukları ortamda neden oldukları zarar ve kayıplardır. Bireysel davranışların yol açtığı hasarlar sayılmayacak kadar çoktur. Bu tür hasarlara hırsızlık, kundakçılık, eşya tahribatı ve kazalar örnek verilebilir.
- Fiziksel riskler; bu risklere aynı zamanda objektif riskler denmektedir. Bu tür risklerde sigorta konusunun yeri, yapı tarzı, kullanım biçimi, tehlikelere maruz kalma dereceleri gibi değerler önemlidir. Maddi özellikler önem kazanır. Fiziksel ortama bağlı risk faktörlerinin oluşturduğu olumsuz sonuçların bazen ülke çapında etkileri olabilmektedir. Bu tür fiziksel riskler; doğanın neden olduğu dolu, rüzgâr, sel, kuraklık gibi hava hareketleri ile yangın, erozyon ve deprem gibi zararlar olarak sayılabilmektedir.
- Ekonomik riskler; gerçek kişiler yanında işletmelerle de ilgili riskler olup, üretim ve piyasa düzeninde karşılaşılan, ekonomik karakterdeki risklerdir. Bu tür risk faktörleri modern hayatın ürünlerindedir. Dünya ve ülke ekonomilerindeki meydana gelen değişimler, hükümetlerin aldıkları kararlar, küreselleşen günümüz toplumlarında, risk unsuru taşımaktadır. Ekonomik

değişimler işsizlik, enflasyon, ekonomik durgunluk gibi sonuçları doğurabilmektedir.

- Politik riskler; siyasi erkin yapmış olduğu ekonomiye müdahaleler, zorlayıcı tedbirler, yabancı hükümetlerin etkileri siyasi risk olarak bulunmaktadır. Örneğin bankalardaki mevduatlara hükümet politikası olarak el konulması, yabancı bir ülke ile yaşanan siyasi krizler, tekel uygulamaları politik risklere verilebilecek örneklerdendir.

İnsanoğlunun yaşamını sürdürebilmesi için sürekli bir gelire ihtiyacı olduğu gibi, yaşadığı sürece karşılaşması muhtemel bazı olaylara karşı hazırlıklı olması gerekmektedir. Bu olayların bir kısmı şüpheli, bir kısmı ise kesin olmakla beraber, diğer bir kısmı da, iradi veya irade dışı gerçekleşebilmektedir. Toplumsal öneme sahip olan ve bireyin ekonomik durumunu etkileyen bu olayları “sosyal tehlike” olarak adlandırmak mümkündür (Bağlan, 2006: 8). Sosyal sigortalar, ülkede çalışanların karşılaştıkları belirli sayıdaki risklerin karşılanması için işçi, işveren ve bazen de devletin katkılarıyla finanse edilen, devletçe kurulan ve özerk bir yönetime sahip olan bir sigorta tekniğidir (Ercan, 2006: 16; Hızlı 2007: 17). Başka bir anlatımla sosyal sigortalar; ekonomik yönden zayıf olanların ve çalışanların işgücünü, belirli sosyal risklere karşı koruyarak geleceklerini garanti etmek ve böylece toplum hayatında sosyal güvenliği sağlamak amacıyla tesis edilen teşkilatlı bir zorunlu sigortadır (Tanrıver, 2006: 16).

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 1952 tarihli Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Anlaşması hükümlerine göre sosyal sigortaların dokuz ana kolu vardır. Bu kollar; sağlık yardımları, iş kazaları meslek hastalıkları, hastalık ödenekleri, analık yardımları, maluliyet yardımları, yaşlılık yardımları, ölüm yardımları, işsizlik yardımları ve aile yardımlarıdır (Ercan, 2006: 19). Bunlardan iş kazaları ve meslek hastalıkları “mesleki riskler”, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölüm “fizyolojik riskler”, işsizlik ve aile yardımları ise “sosyo- ekonomik riskler” olarak nitelenmektedir. Başka bir sınıflandırmaya göre ise; malullük, yaşlılık ve ölüm riskleri “uzun dönemli riskler”, diğerleri ise “kısa dönemli riskler” olarak ayrılabilir (Şakar, 2010: 160). Söz konusu riskler kısaca aşağıda açıklanmıştır.

2.1.2.1. Yaşlılık, Malullük ve Ölüm Sigortası

Genel bir ayırımla insan hayatı çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönemlerine ayrılmaktadır. Yaşlılık, hayat sürecinin yaşamaya bağlı olarak ortaya çıkması kaçınılmaz doğal, zorunlu ve son çağdır. Bütün dünya ülkelerinde yaşlılık yaşı farklı tespit edilmekle birlikte ortalama 65 ve sonrası yaş grubu için kabul edilmektedir. Yaşlılık sigortasında, sosyal güvence olarak, yaşlılık aylığı bağlanması ve toptan ödeme yapılması olarak uygulanmaktadır (Özbolet, 2010: 47). Yaşlılık sigortası; doğal olarak meydana gelen değişme nedeniyle (yaşın ilerlemesi sonucu), çalışma gücü kaybına ve gelir kesilmesine yol açan uzun vadeli sosyal güvenlik tehlikesi olarak değerlendirilen bir sigorta koludur (Aydın, 2008: 7; Şakar 2010: 277).

Malullük uzun vadeli sosyal güvenlik tehlikelerinden biridir. Hastalık ve analığın tersine, sürekli iş görememezlik durumudur. Çalışma gücünün 2/3'ünü yitirdiği tespit edilen veya kurum sağlık tesislerinde sağlık kurulunca düzenlenen raporlarda çalışabilecek durumda olmadığı belirtilen, iş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünün % 60'ını kaybeden sigortalı malul sayılmaktadır. 1800 gün prim ödemiş olan veya en az 5 yıl sigortalılık süresi bulunan ve yılda 180 gün prim ödenmiş bulunanlar malullük aylığına hak kazanabilirler (Özbolet, 2010: 46; Bağlan, 2006: 11).

Ölüm sigortası ise; sigortalının ölümü sonucu geride kalan bakmakla yükümlü olduğu kişileri koruma altına alan bir sigorta koludur. Bu sigortadan yararlanabilmek için ölen sigortalının belirli bir süre çalışması ve prim ödemesi şartı aranır. Ölen sigortalının çalışma süresi veya prim ödeme süresi yeterli değil ise hak sahiplerine ölen sigortalının primleri iade edilir. Ayrıca ölüm sigortası çerçevesinde, hak sahiplerine bir defa olmak üzere cenaze giderlerinin karşılanması amacıyla cenaze yardımı yapılır (Aydın, 2008: 7-8).

2.1.2.2. Hastalık ve Analık Sigortası

Hastalık sigortası sosyal sigortaların ilk ve en önemli kollarından birini içermektedir. Sosyal güvenliğin en fazla kişiyi kapsamına alan bir sigorta koludur. Burada geçici bir iş görmemezlik söz konusudur. Hastalık insanın fizyolojik ve ruhi bakımdan normal dışı olma hali olarak tanımlanmaktadır. Hastalık, sadece çalışanı değil, çalışanın bakmakla yükümlü olduğu hak sahiplerini de kapsamaktadır (Bağlan,

2006: 10; Aydın, 2008: 7; Özbolat, 2010: 46). Hastalık sigortası programları, genellikle ülkenin ekonomik gelişimiyle paralel olarak kademeli bir biçimde uygulamaya sokulmaktadır. Ülkemizde de önce çok sınırlı bir biçimde 1921 tarihli ve 151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun ile kurulmuştur. Modern anlamda kuruluş ise 04.01.1950 tarihli ve 5502 sayılı Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu ile gerçekleşmiş, önce İstanbul ve Trakya bölgesinden başlamak üzere kademeli biçimde uygulanmaya başlanmıştır (Şakar 2010: 259).

Analık sigortası, çoğu ülkede hastalık sigortası programıyla birlikte aynı sigorta dalını oluşturmaktadır. Ülkemizde, ilk defa 1946 yılında 4772 sayılı İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu ile kurulmuş, daha sonra 1951'de 5502 sayılı Hastalık ve Analık Sigortaları Kanunu, 1965'te 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ve son olarak da 5510 sayılı Kanun ile kısa vadeli sigorta kollarından birisi olarak düzenlenmiştir (Şakar 2010: 264). Analık sigortası kolundan sağlanan yardımlar; doğumla ilgili koruyucu ve tedavi edici sağlık yardımları, doğum ve emzirme yardımı gibi bir defaya mahsus belirli ödemeler, geçici iş görmemezlik ödeneği gibi nakdi ödemeleri içermektedir. Kadının, doğumdan önce ve doğumdan sonra belirli süreler için geçici olarak işinden uzak kalması, gelir kesilmesine yol açmaktadır. Bu durumda çalışan annenin uğrayacağı gelir kayıpları analık sigortası tarafından karşılanmaktadır (Bağlan, 2006: 10).

2.1.2.3. İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Sigortası

İş kazası; sigortalının işyerinde bulunduğu sırada, işveren tarafından yürütülmekte olan iş dolayısıyla, sigortalının işveren tarafından görev ile başka bir yere gönderilmesi yüzünden asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda, emzikli kadın sigortalının çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda, sigortalının işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere toplu olarak götürülüp getirilmeleri sırasında sigortalıyı hemen veya sonradan bedence veya ruhça arızaya uğratan olaydır (506 Sayılı Kanun, madde 11; Sözer, 2001: 1894-1917; Ercan, 2006: 23). İş kazası nedeniyle çalışanlar, çalışma güçlerini tamamen veya kısmen, sürekli veya geçici olarak kaybedebilirler. Sosyal güvenlik, bu tehlikeyle karşı karşıya kalan çalışanın çalışma gücünü yeniden kazandırmak için tedavi edici sağlık hizmetleri ile yine iş

kazası ile ortaya çıkan gelir kesilmesini geçici veya sürekli iş göremezlik geliri sağlar. İş kazası sebebiyle çalışan vefat etmiş ise çalışanın hak sahiplerine (eş, çocuk, anne, baba) ölüm nedeniyle emekli aylığı ile yasalar çerçevesinde gelir imkanı sağlanır (Bağlan, 2006: 9). Bir iş kazasından söz edebilmek için, ani ve zarar verici bir olayın meydana gelmesi gerekir. Sosyal güvenlik hukuku anlamında kaza, borçlar hukukundakinden farklı ve daha geniş bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Sigortalının kastı veya kusuru sonucu zarar görmesi de kaza sayılır. Nitekim Yargıtay bir kararında, sigortalının işyerinde intihar etmesini iş kazası kabul etmiştir (Şakar 2010: 243).

Meslek hastalığı ise; çalışma ortamına ve yapılan işin içeriğine göre meydana gelen tehlikedir. 5510 sayılı kanununun 14. maddesine göre, “Meslek hastalığı, sigortalının çalıştığı veya yaptığı işin niteliğinden dolayı tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, bedensel veya ruhsal özürllük halleridir”. Bu meslek hastalığı sonucunda çalışan, çalışma gücünü tamamen veya kısmen, sürekli veya geçici olarak kaybedebilir. Meslek hastalığı nedeniyle çalışma gücünü kaybeden çalışana çalışma gücünün kaybına göre gelir kesilmesini geçici veya sürekli iş göremezlik geliri sağlar. Meslek hastalığı ölümle sonuçlanmış ise, yine geride kalan çalışanın geçindirmekle yükümlü olduğu hak sahiplerine emekli aylığı bağlanır (Bağlan, 2006: 9). (<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5510&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=,02.01.2011>).

2.1.2.4. İşsizlik Sigortası

İşsizlik sigortası, ILO tarafından belirlenen dokuz sosyal güvenlik tehlikesinden biri olmakla birlikte, diğer sigorta kollarından farklı olarak, ülkenin gelişmişlik durumuyla direkt ilgilidir. İşsizlik, gelir kesilmesine yol açan bir sosyal güvenlik tehlikesidir. İşsizlik sigortaları; kendi iradeleri ve kusurları dışında işsiz kalmaları halinde, kapsamı içinde bulunan sigortalılara, mesleki bilgi ve becerilerine uygun yeni bir iş bulununcaya dek, parasal nitelikte, düzenli bir gelir yardımında bulunulmasını öngörür (Özbolet, 2010: 47; Altan, 2000:333; Bağlan, 2006: 12).

İşsizlik sigortasının ilk ve doğrudan amacını, işsizlik riski ile karşılaşan işçiye gelir güvencesi sağlanması oluşturmaktadır. Böylece, işçi ve ailesinin yaşam

standardı, işçi yeni bir iş buluncaya veya eski işine dönene kadar korunmuş olmaktadır. Bu yardım dolaylı olarak da, işsiz kalan işçiye, kendi mesleki niteliklerine en uygun işi buluncaya kadar dayanabilme ve pazarlık gücü kazandırmaktadır. Öte yandan, işsizlik sigortası yardımları yalnızca nakdi olmayıp, genellikle iş bulma yardımlarını da kapsamaktadır. Bu da işsizlik sigortasının, işsizlik riski ile karşılaşan bireylere gelir güvencesi sağlamak yanında tam istihdamın sağlanmasını da amaçladığını göstermektedir (Ercan, 2006: 25).

2.1.2.5. Aile Yardımları

Aile gelirin yetersizliği tehlikesidir. Evlenme ve çocuk sahibi olma neticesinde ailelerin, çocukların yetiştirilmesi ve eğitimlerine bağlı olarak giderleri artmaktadır. Ailenin gelirin yetersiz kalması dolayısıyla aile yardımları olarak adlandırılan bu sigorta çeşidi ortaya çıkmıştır. Bu sigorta kolundan genel olarak çocuk parası olarak ödemeler yapılmaktadır. Ödemeler de çocuk sayısına göre artmakta veya azalmaktadır (Özbolet, 2010: 47; Bağlan, 2006: 13).

2.1.3. Belirsizlik

Belirsizlik birçok olası sonucun gerçekleşebileceği durumlarda, tahmin yeteneği ile ilgili olarak kişinin duyduğu kuşktur. Riskin özünde belirsizlik vardır ancak her belirsizlik durumunda riskin varlığından söz edilemez. Risk gerçek bir durumdur, belirsizlik ise düşünceyle ilgilidir. Risk nesnel, belirsizlik öznelidir. Yeterli bilginin olmadığı durumlarda belirsizlik daha yoğundur. Ancak karıştırılmaması gereken şey; belirsizlik azaldığında riskin artabileceği veya azalabileceğidir (Uralcan, 2004: 9; Hızlı 2007: 6; Güvel ve Güvel, 2004: 57).

2.1.4. Sigortanın Tarafları

Sigortada dört taraf bulunmakta olup bunlar; sigortacı, sigortalı, sigorta ettiren ve lehtardır. Sigortanın tarafları aşağıda kısaca açıklanmıştır.

2.1.4.1. Sigortacı

Sigortanın taraflarından biri olan sigortacı; sigorta yaptırmak isteyen kişi ve kuruluşlara sigorta sözleşmesi doğrultusunda ve belli bir prim karşılığında teminat sağlayan şirkettir (Hızlı, 2007: 18). Gerçek kişiler sigortacı olamayacaklarından sigortacı, belirli bir prim karşılığında sigortalının rizikosunu üzerine alan, buna

karşılık güvence satan profesyonel riziko taşıyıcısı tüzel kişidir. Sigortacı, sigortalılar adına riziko yönetim görevini üstlenir. Sigorta şirketi, hukuksal düzenlemeler çerçevesinde karşılıklı sigorta şirketi veya anonim şirket şeklinde kurulabilir. Bu konuda 5684 sayılı sigortacılık kanunu çeşitli düzenlemeler yapmıştır (Güvel ve Güvel 2008: 67-69). Risk alan taraf olarak sigortacının kanunca kendisine yüklenmiş çeşitli sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar; sigorta poliçesi düzenlemek, verilen teminatları belirtmek, hasar durumunda tazminat ödemek ve şirket bünyesini zarara uğratmayacak önlemleri almaktır (Özbolat 2010: 80-81).

Türkiye’de bir sigorta şirketinin kurulması, yabancı ülkelerde kurulmuş bir sigorta şirketinin Türkiye’de faaliyette bulunması Bakanlık iznine tabidir. Ekim 2010 tarihi itibarıyla 62’si sigorta ve 2’si reasürans olmak üzere toplam 64 şirket Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği’ne (TSRSB) üyedir. Halihazırda 5 şirket aktif olarak yeni sigorta ve reasürans sözleşmesi yapmamakta, toplam 58 sigorta ve 1 reasürans şirketi faaliyette bulunmaktadır. 58 sigorta şirketinden 52’si özel, 6’sı kamu şirketi, 45’i Türkiye’de kurulu yabancı ortaklı şirkettir. Şirketlerin 9’u hayat, 14’ü hayat/emeklilik, 35’i hayat-dışı alanında çalışan şirkettir. Türkiye’de kurulu reasürans şirketi sayısı ise 2’dir. Ancak bunlardan bir tanesinin prim üretimini bulunmadığından faal reasürans şirket sayısı 1’dir (<http://www.tsrbs.org.tr/sayfa/turkiyede-sigortacilik>, 30.12.2010).

2.1.4.2. Sigortalı

Sigortalı, riskini satan taraf olup sigorta anlaşmasına istinaden prim ödeyen, hasar oluşması durumunda tazminat almaya hak kazanan taraftır. Sigorta ettiren kendi menfaatine başkasının menfaatini sigorta ettirmiş ise üçüncü şahıs lehine bir sözleşme yapmış olacağından sigorta sözleşmesinden doğan borç ve yükümlülükler sigorta ettirene aittir. Sigortalı sigorta ettirenden farklıdır. Herhangi bir hasar durumunda tazminatı alacak olan taraf sigortalıdır. Örneğin; bir babanın kızını sigorta yaptırması durumunda sigortalı kızı, sigorta ettiren ise babadır. Prim ödemekle yükümlü olan kişi baba, sigortadan doğan haklara sahip olan ise kızıdır (Özbolat, 2010: 84).

Sigorta sözleşmesi ve mutlak iyi niyet ilkesi gereği sigortalının beyan, prim ödeme ve riskin gerçekleşmesi halinde bildirim ve hasar sonrası zararı hafifletme ve

kurtarma yükümlülüğü vardır. Sigortalı ancak kendisi ile irtibatı olan bir çıkarı sigortalatabilir, bu duruma sigortalanabilir çıkar denir. Bu bağlamda sigorta yaptırabilecek kişiler şunlardır (Güvel ve Güvel 2008: 71):

- Malik,
- Malikin rehinli alacaklısı,
- Malın korunmasından dolayı malike karşı sorumlu olan acente, kiracı, komisyoncu ve diğer kişiler,
- Malın korunmasından gerçekten çıkarı olan kişiler veya bunların yasal temsilcileri,
- Kişinin kendi nam ve hesabına sigorta yapmalarına onay verdiği kimseler.

2.1.4.3. Sigorta Ettiren

Sigorta ettiren; sigortacı ile sigorta sözleşmesi yaparak sigortalının menfaatini sigortacı nezdinde prim ödemek suretiyle teminat altına alan kişidir. Sigorta ettiren sigorta şirketine prim ödeme taahhüdünde bulunan taraftır. Sigorta ettiren kendisi ya da temsilci aracılığı ile kendi adına ve hesabına sigorta sözleşmesi yaptırabilir. Sözleşmeden doğan prim ödeme borcu gerçek veya tüzel kişi olan sigorta ettirene aittir. Medeni hakları kullanma yetkisine sahip ve reşit olan herkes sigorta sözleşmesi yaptırarak sigorta ettiren olabilir. Sigorta ettirenle sigortalı zaman zaman aynı kişi, zaman zaman farklı kişi olabilir. Sigorta sözleşmesi ile teminat altına alınan menfaat eğer sigorta ettirene ait ise “kendi hesabına sigorta”, sigorta sözleşmesi ile teminat altına alınan menfaat sigorta ettirene ait değil ise “başkası hesabına sigorta” söz konusudur (Özbolat; 2010: 84; (<http://www.segem.org.tr/> 2009 Acente DersNotlari.pdf,18, 27.12.2010)).

2.1.4.4. Lehdar

Lehdar; sigortadan faydalanan kişidir. Can sigortalarında, sigorta sözleşmesine taraf olmamakla birlikte, lehine sigorta sözleşmesi akdedilen ve riskin gerçekleşmesi hâlinde kural olarak sigorta tazminatını sigortacıdan isteme hakkına sahip olan kişiyi ifade eder. Lehtar, sigorta ettiren tarafından başlangıçta veya sözleşmenin devamı sırasında atanabilir. Sigorta sözleşmesine doğrudan taraf olabildiği gibi, sigorta ettiren konumundaki diğer bir kimsenin yapmış olduğu sözleşme ile de sigortadan doğrudan veya dolaylı olarak yararlanma konumunu elde

edebilir (<http://www.tsrbs.org.tr/sayfa/sigorta-tanimlari#L1>, 23.12.2010; <http://www.segem.org.tr/2009AcenteDersNotlari.pdf>, 27.12.2010).

Lehdar ile sigortalı aynı kişi olabilir. Hayat sigortalarında, özellikle uzun vadeli birikimli ve ölüm riskini içeren sigortalarda, sigortalının hayatta kalması durumunda lehdar ile sigortalı aynı kişi olmaktadır. Sigortalının ölümü halinde ise tazminatın, lehdarın yasal varisi olabileceği gibi, poliçede özellikle belirtilen üçüncü şahısta olabilir (Özbolet 2010: 85).

2.2. SİGORTACILIĞIN TEMEL İLKELERİ

Sigortacılık sektörü gerek sigorta yaptıran gerekse sigortacı açısından çeşitli hak ve yükümlülükleri içermektedir. Bu uygulamada iki taraf da hukuki bir ilişki içindedir. Bu bağlamda hukuki ilişkinin içeriği bazı temel ilkelerin uygulanması ile mümkün olacaktır. Bu ilkelere sigortacılığın temel ilkeleri denir. Aşağıda genel kabul görmüş sigortanın temel ilkeleri kısaca açıklanmıştır.

2.2.1. Sigortalanabilir Menfaat İlişkisi Prensibi

Sigorta sözleşmesinin konusu, poliçe sahibinin bunlar üzerindeki para ile ölçülebilir menfaattir. Sigortalıya verilen teminat, sigorta sözleşmesinin koşulları çerçevesinde, sigortalının finansal kaybını gidermeyi veya yerine koymayı amaçlamaktadır. Sigortalının sigorta konusu olan malı yada yaşamının zarara uğraması durumunda oluşacak olan maddi kayıplar sigorta edilebilir menfaatleri gündeme getirmektedir ([http://www.ekodialog.com /Sigortacilik/sigortanin-genel-ilkeleri.html](http://www.ekodialog.com/Sigortacilik/sigortanin-genel-ilkeleri.html), 03.01.2011).

Sigorta edilebilir menfaat, poliçe sahibi ile sigorta konusu arasındaki yasal bir ilişkiden doğan sigorta ettirme hakkıdır. Sigorta sözleşmesi ile mal ve can üzerindeki menfaatler güvence altına alınır. Sigorta konusu, sigortalı şey ya da olası sorumluluktur. Bu yangın sigortalarında bina ve muhteviyatı, nakliyat sigortalarında gemi ve yük olabilmektedir. Sigorta ettirenin, sigortalanan şeyin sahibi olması şart değildir. Arada bir menfaat bulunması yeterlidir (Hızlı, 2007: 19; Özbolet, 2010:

107). Mal sigortalarında bir kimse malik olmaksızın da sigortalanabilir menfaate sahip bulunabilir. Örneğin (Bayar, 2009: 16):

- İpotek ve rehin hakkı sahibi,
- İntifa hakkı sahibi,
- Emanetçi ve yediemin,
- Kiracı, gibi.

2.2.2. Mutlak İyi Niyet Prensibi

Sigorta sözleşmesinde sigortalının beyanı esastır. Sigortalı ya da sigorta ettiren güvence altına aldığı nesneye ilişkin tüm bilgileri doğru olarak vermek, sözleşmeye aracılık eden kişi de neyi, ne şartlar altında aldığı konusunda doğru bilgileri sigortalıya bildirmek zorundadır (Güvel ve Güvel, 2008: 111; Hızlı, 2007: 19). Mutlak iyi niyet prensibi hem sigortalı hem de sigortacı açısından gerekli olmakla birlikte, uygulamada daha çok sigortalıyı ilgilendiren bir yükümlülük olarak ortaya çıkmaktadır (Özbolet, 2010: 106).

Azami iyi niyet'in oluşması için beyan yükümlülüğünün yerine getirilmesi gerekmektedir. Azami iyi niyet tek taraflı bir uygulama değildir. Sigortalının beyan yükümlülüğü azami iyi niyetin göstergesi sayılırken, sigorta şirketinin azami iyi niyeti de tazminatı kısa sürede ödemesi ile oluşmaktadır. Sigortalının verdiği bilgiler, bir sigortacının sigorta teminatı verip vermeme kararında etkili olabilecek bütün detayları içermelidir. Sigortacı açısından bu ilkeye uyulmaması durumu, rizikonun gerçekleşmeyeceğini bilerek sigorta sözleşmesi yaparak sigortalıdan prim tahsil etmek ya da poliçede kasıtlı olarak belirsiz bir ifade kullanmak biçiminde ortaya çıkmaktadır (<http://www.ekodialog.com/Sigortacilik/sigortanin-genel-ilkeleri.html>, 03.01.2011).

2.2.3. Tazminat Prensibi

Tazminat, riskin gerçekleşmesi ve hasarın oluşması nedeniyle doğan zararı gidermek için sigortacı tarafından sigortalıya ödenen ücrettir. Sigorta sözleşmesinin amacı zarar görenin ekonomik durumunu zarardan önceki düzeye getirmektir. Tazminat ödeme sigorta şirketinin en önemli yükümlülüğüdür. Sigorta şirketi, sigortalıyı mağdur etmeden en kısa sürede hasar tazminatını ödemekle yükümlüdür. Bu zararın giderilmesi nakden ödeme şeklinde olabileceği gibi, onarımı üstlenme

veya yerine yenisini verme şeklinde de olabilir (Özbolet, 2010: 110; Güvel ve Güvel 2008: 112).

Hayat ve ferdi kaza sigortaları dışındaki bütün mal ve sorumluluk sigortaları tazminat sözleşmeleridir. Sigorta yapılması konusunda parasal bir çıkar bulunmuyor ise diğer bir ifade ile tazmin olacak bir maddi kayıp söz konusu değilse sigorta sözleşmesi de kurulamayacaktır. Sözleşmede belirtilen sigorta bedeli yeterli bir miktar ise, sigortalının zararını tatmin edecek bir biçimde tazmin etme olanağı sağlanmaktadır. Sigorta sözleşmesi, sigortalının hasardan önceki mali düzeyinin üzerine çıkarılması, sebepsiz zenginleşme ve spekülatif kazanç elde etme aracı olarak kullanılmaz (<http://www.ekodialog.com/Sigortacilik/sigortanin-genel-ilkeleri.html>, 03.01.2011).

2.2.4. Halefiyet (Hakların Devri – Rücu) Prensibi

Bir kimsenin diğer bir şahsa karşı sahip bulunduğu hakların üçüncü bir kişiye devredilmesi ve bu hakların üçüncü kişi tarafından kullanılmasına halefiyet denir. Sigortalının zarara uğramasında üçüncü kişiler rol oynuyorsa bu prensip devreye girer. Sigortacı sigortalıya tazminatını ödedikten sonra; hasara sebep olan kişilere rücu edebilmekte yani hukuken sözü geçen kusurlu tarafın kusuru oranında tazminat talep edebilmektedir. Bu prensip hayat dışı sigortalar için geçerlidir (Çankaya, 2008: 5). Rücu etme diye adlandırılan bu durum tazminat prensibinin bir sonucu olduğu için tazminat sigortası niteliğinde olmayan hayat ve ferdi kaza sigortalarında uygulanmaz (Ataman, 2003: 8; Hızlı, 2007: 19).

2.2.5. Hasara Katılım Prensibi

Hasara katılımında genel kural, sigortalının tazminatı sigortacıların herhangi birinden talep etmesi, bu sigortacının da ödemeyi yaptıktan sonra, diğer sigortacılara rücu etmesi yönündedir. Ancak birçok sigorta sözleşmesine her sigortacının hasardan kendi payı oranında sorumlu olacağını öngören bir hüküm konulmaktadır. Hasara katılım prensibi; sigorta konusu olan unsur birden fazla sigortacıya sigorta ettirildiği takdirde uygulanmaktadır. Böyle bir durumda hasarın gerçekleşmesi halinde her iki sigorta şirketi de hasara iştirak ederek yüzde miktarına göre ödeme yaparlar. Böylelikle sigortanın bir kazanç kaynağı olması önlenmiş olur (Çankaya, 2008: 6).

Hasara katılımın söz konusu olabilmesi için aşağıdaki koşulların varlığı gereklidir (<http://www.ekodialog.com/Sigortacilik/sigortanin-genel-ilkeleri.html>, 03.01.2011):

- İki ya da daha çok sayıda tazminat sigortası poliçesi bulunmalıdır.
- Bütün poliçeler aynı sigorta konusu ile ilgili olmalıdır.
- Poliçelerin hepsi hasara yol açan tehlikeyi temin etmiş olmalıdır.
- Hasar anında bütün poliçeler yürürlükte olmalıdır.
- Poliçeler aynı sigortalının aynı menfaat ilişkisini sağlamış olmalıdır.
- Poliçeler hasara katılmayı engelleyecek bir hüküm içermemelidir.

2.2.6. Yakın Sebep Prensibi

Sigortalının karşı karşıya kaldığı zarardan ötürü, sigortacıdan bir talepte bulunabilmesi için meydana gelen hasarın poliçede teminat altına alınan tehlike veya olaydan ileri geldiğini belirlemek gerekir. Yakın sebep prensibi olarak ifade edilen bu duruma göre prim hangi teminatın karşılığı olarak alınmışsa tazminatın da o riskin gerçekleşmesi halinde ödeneceğini ifade etmektedir (Özbolet, 2010: 109). Sigortalının tazminat hakkının doğabilmesi için gerçekleşen riskin sigorta sözleşmesinin genel ve özel şartlarında kapsam içine alınan tehlikelerden dolayı meydana gelmiş olması gerekmektedir (Çankaya, 2008: 6).

Yakın neden, ön plandaki neden olmalıdır. Yakın neden ile hasar arasından doğrudan ilişki bulunması gerekmektedir. Yakın neden belirlenirken bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Hasar, tek bir nedene bağlı olabileceği gibi, birbirini kesintili ya da kesintisiz bir biçimde izleyen birçok olayın sonucu olarak da ortaya çıkabilir. Bir başka olasılık da birden fazla nedenin bir arada etkide bulunarak hasara yol açmalarıdır. Bu farklı nedenlerin bazılarının poliçe teminatına dahil olmasına karşılık, diğerlerinin tazminat dışında olması hasarın yakın nedeninin belirlenmesinde güçlük yaratmaktadır. Yakın neden prensibi bir örnek ile şu şekilde açıklanabilir: Bir kasko poliçesi yapılan aracın camının kırılması durumu. Cam kırılması durumunda kasko poliçesi, poliçenin tüm değeri üzerinden değil zararı oluşturan alt riskin karşılığına denk gelen tutar üzerinden tazminatlandırılır. Kısaca sigorta şirketi sadece camın bedelini ödemektedir (<http://www.ekodialog.com/Sigortacilik/sigortanin-genel-ilkeleri.html>, 03.01.2011).

2.2.7. Riskin Varlığı Prensibi

Risk; gerçekleşmesi kesin olmayan veya ölüm gibi gerçekleşmesi kesin olmakla beraber ne zaman gerçekleşeceği belli olmayan olaylar olarak tanımlanmaktadır. Sigorta yapılabilmesi için; ortada gerçekleşmesi muhtemel bir riskin olması, aynı zamanda bu riskin ölçülebilir ve yasal olması gerekir. Eşyanın amacına uygun bir şekilde kullanılmasından dolayı meydana gelen eskime tehlike olarak kabul edilmez. Bu durum muhasebe literatüründe oldukça detaylı açıklanan ve varlığın değerinde meydana gelen azalmayı konu edinen amortisman konusudur (Özbolet, 2010: 108; Bayar, 2009: 16).

2.3. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE UYGULAMALARI

2.3.1. Sosyal Güvenlik, Sosyal Sigortalı ve Sosyal Emeklilik Kavramı

Tarih boyunca insanlar kendilerini ve ailelerini yaşamlarında karşılaştıkları olası tehlikelere karşı garanti altına alma ihtiyacı duymuşlar ve bunun için çeşitli yöntemler ve önlemler düşünmüşlerdir. İnsan düşüncesi geliştikçe geleceği güvence altına alma isteği de güçlenmiş ve bu vazgeçilmez bir ihtiyaç haline almıştır. İnsanlığın bu ihtiyacı sosyal güvenlik fikrini doğurmuştur (Paksu, 2007: 3). Bireylerin güvenliklerinin sağlanmasını, başkalarının yardımına muhtaç olmaksızın hayatlarını idame ettirebilmelerini amaç edinen sosyal güvenlik terimi resmi olarak ilk defa 1935 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) mevzuatında kullanılmıştır (Talas, 1997: 398; Paksu, 2007: 4).

Sosyal devlet anlayışının bir ürünü olan sosyal güvenlik en yaygın ve geniş tanımıyla; toplumun bugününü ve yarınını güven altına alma hedefi doğrultusunda aralarında uyum ve sıkı bir birlik bulunan kurumlar aracılığıyla mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik risklerin oluşumunu toplumun bütün bireyleri adına engellemeyi amaçlayan bir sistemdir (Talas, 1997: 398; Paksu, 2007: 4). Bir başka anlatımla sosyal güvenlik; kişiyi ekonomik hayatta yalnız bırakmadan, ekonomik ve sosyal yapıda değişikliği öngörerek, ekonomik ve sosyal yaşama müdahale etmeyi amaçlamıştır. Sosyal hakların en önemli ayırt edici özelliği sosyal eşitsizlikleri

gidermesidir (Sözer, 1998: 15; Paksu, 2007: 3; Arıcı, 1997: 8). Bu amaç doğrultusunda sosyal güvenlik sistemi, bireyler ve aileleri için ekonomik ve sosyal tehlikelerin meydana gelmesini önlemek veya önlenemeyen tehlikelerle karşılaştıklarında onların hayat standartlarında azalmanın meydana gelmesini önleyecek bir koruma garantisi vermek için faaliyet göstermektedir (Alper ve Tatlıoğlu, 1994: 18-19; Paksu, 2007: 3). Bu tanımlardan hareketle sosyal güvenlik kavramına ilişkin ortak noktaları şöyle sıralamak mümkündür (Ercan, 2006: 4; Aydın, 2008: 3; Akyıldız ve Korkmaz, 2009: 224):

- Sosyal güvenlik, sosyal devletin dikey fonksiyonudur.
- Sosyal risklerin yol açabileceği gelir kayıpları ile gider artışlarının zararlarından kurtarıcı bir sistemdir.
- Karşılaşılan zararlara karşı bireylere çalışma gücü kazandırmayı ve insan haysiyetine yaraşır yaşama seviyesini yakalamayı amaç edinen bir sistemdir.
- Kişinin, uğrayacağı tehlikenin türünü ve boyutunu, buna göre kendine sağlanacak koruma miktarını ve süresini önceden bilebildiği bir sistemdir.
- Birbirini bütünleyen sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden (kamu sosyal güvenlik harcamalarından) oluşmaktadır.
- Ülkedeki tüm bireyleri kapsamı içine almayı amaçlar.
- Sosyal güvenlik, toplum bireylerinin iş kazası ve meslek hastalıkları, genel kaza ve hastalık, işsizlik, yaşlılık, malullük, ölüm, çocuk sahibi olma ve analık gibi sosyal risklerin doğurduğu olumsuz sonuçlara karşı önleyici ve telafi edici tedbirlerle korunmasıdır.
- Bir mesleki, fizyolojik veya sosyo ekonomik riskten dolayı geliri veya kazancı sürekli ya da geçici olarak kesilen kimselerin geçinme ve yaşama gereksinimlerini karşılayan bir sistemdir.

Sosyal güvenlik, bir toplumda iktisadi kalkınmaya paralel olarak sosyal refah düzeyinin korunması ve sürdürülmesi bakımından en temel ihtiyaçlardan birini oluşturmaktadır. Çünkü sosyal güvenlik, toplumun tüm kesimlerini çeşitli risk ve tehlikelere karşı korumakla kalmayıp aynı zamanda geleceklerini güvence altına almak yönünden de önem taşımaktadır. Dolayısıyla bir ülkedeki sosyal güvenlik sisteminin yapısı, o ülkenin ekonomik ve sosyal koşulları ile doğrudan ilişkilidir (Egeli ve Özen, 2009: 1).

Sosyal sigortalı; yaşayacağı yarınlarında karşılaşması muhtemel tehlikeleri ve ekonomik sonuçlarını gidermek için önlem alan kişidir. Bu kişi, bir sosyal güvenlik kurumuna, bir iş yerinde veya kurumda çalışması nedeniyle kaydını yaptıran kişidir. İşveren katkısı ile ücretinden veya maaşından kesilen paralarla bu kişinin adına prim ödenir. Bir kişi kendi nam ve hesabına bağımsız çalışması nedeniyle kendi tarafından bağlı olduğu kuruma ya da çalışmamakla beraber kendi isteği ile bir sosyal güvenlik kurumuna prim ödeyebilir (Bağlan, 2006: 7)

Sosyal emeklilik kavramı; işinin bağlı olduğu sosyal güvenlik kurumundan, yasalarla belirlenen süre ve yaşı tamamladıktan sonra geri kalan yaşamı boyunca çalışmadan kurumdan aylık ve sağlık güvencesi almasıdır. Sosyal emeklilik; bireylere yaşadıkları toplum içinde, asgari maddi olanaklarla sefalete yol açmayacak ya da lüks yaşama imkân vermeyecek bir gelir sağlar (Bağlan, 2006: 7).

2.3.2. Dünya’da Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi ve Sosyal Güvenlik Uygulamaları

Bilinen en eski sosyal güvenlik sistemi örneğini Eski Mısır’da Yusuf Peygamber’in organize ettiği rivayet edilmektedir. Yusuf Peygamber’in yedi bolluk yılında çok geniş stoklar yaptığı ve izleyen yedi kıtlık yılında bunların dağıtımını yaptığı; böylece tasarrufla harcama arasında etkili bir denge kurarak, yaşam standartlarında olası derin değişimleri önlediği belirtilmektedir. Daha sonraları Eski Roma, Yunan ve Mısır’da İ.Ö. 2000 yıllarında yoksul ve muhtaçlara yardım eden kurumların varlığından söz edilmektedir (Güvercin, 2004; 90).

Sosyal güvenlik sistemlerinin tarihsel gelişimleri incelendiğinde Sanayi Devrimi’nin bu süreçte bir yol ayrımı oluşturduğunu ve modern anlamda sosyal güvenlik sistemlerinin bu olaydan sonra ortaya çıktığı söylenebilir. Bunda, sosyal güvenlik sistemlerinin varoluş nedeni olan risklerin büyük bölümünün, sanayileşmenin doğurduğu riskler olmasının da önemi vardır (Gülhan, 2007: 9). Tarihi gelişimi içerisinde sosyal güvenliği sanayi devrimi öncesi ve sanayi devrimi sonrası olarak iki döneme ayırmak mümkündür. Bazı kaynaklarda sosyal güvenlik bir sistem olarak 1880’lerde Almanya’da sosyal sigortaların varlığıyla başlayan dönem ve Birinci Dünya Savaşı sonrası dönem olarak iki dönem olarak da ayrılmaktadır (Güzel ve Okur, 2004: 16; Paksu, 2007: 5).

Sanayi öncesi toplumlarda aile, karşılıklı yardım sandıkları ve dinsel nitelikli hayır kurumları yoksul ve hasta insanlara destek olma işlevini üstlenmişlerdir. Özellikle Ortaçağ'da kilisenin oluşturduğu hayırsever kurumlar (hasta evleri, aşevleri, manastırlar vb.) yoksullara yardım elini uzatan başlıca kurumlar olmuştur. 16. yüzyıldan itibaren de, kilisenin denetimindeki yardım kurumları yanında devletin oluşturdukları da ortaya çıkmaya başlamıştır. 17. yüzyılda kilisenin özel yardım (sadaka) kurumları, sosyal koruma aracı olarak etkin bir rol oynamıştır. İngiltere'de 1601 sayılı Yoksulluk Yasası ve 1662 tarihli İskân ve Nakil Yasası gibi yoksulluğa karşı mücadeleyi amaçlayan kanunlar uygulanmıştır (Şakar, 2006: 28; Paksu, 2007: 5-6; Gülhan2007: 10).

Sanayi devrimi ile sermaye ve el emeği merkezileşmiş, makineleşme süreci artmış ve nüfus da hızla artmaya başlamıştır. Üretim ilişkilerinin değişimine bağlı olarak toplumsal yapı ve iş bölümü de değişmiştir. Toplum kısa sürede iki sınıfa bölünmüştür. Bu iki sınıf; çok zenginleşen kapitalistler ile tek geliri emek gücü olan yoksul işçiler olmuştur. İşçilerin içinde bulunduğu kötü koşullar, uzun çalışma süreleri, çok sayıda iş kazası, yetersiz ücret, yoksulluk, hastalıklar, iş ve gelecek güvencesi bulunmamasının verdiği huzursuzluklar onları sık sık başkaldırıya yöneltmiştir (Paksu, 2007: 7-8; Gülhan, 2007: 11). İşçiler, ağır çalışma koşullarında günde 14-15 saat çalıştırılmış, karşılığında ise çok düşük ücretler ödenmiştir. Teknik yetersizlikler ve uzun çalışma süreleri nedeniyle işçiler iş kazası ve meslek hastalığı nedeniyle sakat kalmışlar ya da yaşamlarını yitirmişlerdir (Bağlan, 2006: 17). Bu gelişmeler işçi ayaklanmalarını beraberinde getirmiş, bu durum işçilere belli hakların verilmesi zeminini oluşturmuştur. İşçiler için ilk sosyal güvenlik uygulamalarına 1880'lerde diğer ülkelere göre nispeten daha ileri düzeyde sanayileşmiş olan Almanya'da rastlanmaktadır (Paksu, 2007: 7-8). Fransa'da sosyal güvenliği sağlamaya yönelik olarak 1893 tarihli tıbbi yardım yasası, 1893 tarihli iş kazası sigortası ve 1894 tarihli maden işçilerini kapsayan yasa uygulamaya girmiştir. İngiltere'de 1897'de iş kazası ve meslek hastalığı, 1908'de malullük, yaşlılık ve ölüm, 1911'de hastalık ve analık sigortaları kurulmuştur (Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 1994: 26; Paksu, 2007: 8).

Dünya'da sosyal güvenlik uygulamaları üç basamak olarak gerçekleştirilmektedir. Bunlar; sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler

vasıtasıyla yapılmaktadır. Sosyal sigorta yoluyla bu sistemden yararlanabilmek için kişilerin işe ve çalışma gücüne sahip oldukları süre boyunca bazı yükümlüklerini yerine getirmeleri gerekmektedir. Bu yükümlülük, kişinin kazancından prim veya emekli keseneği adı altında nispi olarak yapılan zorunlu kesintiler ve işverenlerden kesilen primlerin yanında devletçe yapılan mali katkılarla gerçekleştirilmektedir. Sosyal yardım ve hizmetler ise, bireyin herhangi bir katkısı olmaksızın (primsiz) kısmen ya da tamamen devlet bütçesinden sağlanmaktadır (Bağlan, 2006: 7).

Sosyal güvenlik uygulamalarında birinci basamak; zorunlu devlet güvencelerini, ikinci basamak; tamamlayıcı yani mesleki emeklilik programlarını, üçüncü basamak ise; özel sigortalar ve özel emeklilik planlarını kapsamaktadır (Bağlan, 2006: 13; Bağcı, 2006: 7):

- **Birinci Basamak:** Gelirin yeniden dağılımı fonksiyonuna ağırlık veren, fertlere yaşadıkları toplumun bir üyesi olarak insan haysiyetine yaraşır bir asgari hayat seviyesini garanti etmeyi amaçlayan, kamu tarafından oluşturulan ve zorunlu katılımın esas olduğu sosyal güvenlik kurumlarından oluşmaktadır. Birinci basamak sosyal güvenlik kurumlarının oluşturulması sosyal devlet olmanın önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir
- **İkinci Basamak:** Kamu veya özel sektör inisiyatifi ile oluşturulan, zorunlu veya gönüllü katılımın söz konusu olabildiği, çoğunlukla işyeri veya sektör bazlı sigorta ve tasarruf fonksiyonlarını yerine getirmeye yönelik olarak oluşturulan sosyal güvenlik kurumlarından oluşmaktadır.
- **Üçüncü Basamak:** Gönüllü katılımın esas olduğu ve tamamen özel sektör inisiyatifi ile oluşturulan, fon esasına göre çalışan kurumlardır. Bireysel emeklilik sistemi ikinci veya üçüncü basamakta yer almaktadır. Eğer oluşturulan sistemde zorunlu katılım esas alınmış, yönetimde kamu müdahalesi görülmekte ve sistemin finansmanına iştirakçi dışında da katılım söz konusu ise daha çok ikinci ayak anlayışı ile oluşturulmuş bir sistemden bahsedilmektedir. Buna karşılık gönüllü katılımın esas olduğu özel sektör inisiyatifinde oluşturulmuş kurumların faaliyet gösterdiği tamamen fon esasına göre çalışan kurumlar söz konusu ise, sistemin üçüncü ayakta yer aldığı belirtilmektedir.

Sosyal güvenlik basamakların özellikleri, avantajları ve dezavantajları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

	OZELLİKLERİ	AVANTAJLARI	DEZAVANTAJLARI
1. B A S A M A K	-Temel devlet emeklilik planları olması -Katılımın zorunlu olması -Dağıtım sistemi ile çalışıyor olması -Emeklilik ödemeleri devlet tarafından garanti ediliyor ve ödeniyor olması	-Evrensel koruma sağlıyor olması -Kuşaklar arası dayanışma içermesi -Bireysel finansal sorunların olumsuz etkisinin azaltılması -Enflasyona karşı güvence altında olması -satış maliyeti içermemesi	-Demografik değişikliklerin olumsuz etkisi ile mevcut fayda düzeyi gerçekleşmeyebilir -Devlet tarafından yapılabilecek kural değişiklikleri ve hesaplama müdahalelerine açık olması -Yapılan katkı/prim ödemelerinde bireysel veya esnek bir bakış açısının olmaması
2. B A S A M A K	-Devlet sosyal güvenlik sistemlerine alternatif değil destekleyici olması -Genel olarak mesleki yardım emeklilik programları(sandıklar) olması -Katılımın zorunlu ve/veya isteğe bağlı olması -Fonlama veya dağıtım sistemi ile çalışıyor olması	-Demografik değişimlere dirençli olması -Aktif varlıkların değerlerinde oluşacak kayıplara karşı işveren güvencesi içermesi -Çalışanın motivasyonuna ve performansına olumlu etkisi olması -Aidiyeti güçlendirmesi ve bu nedenle personel politikalarının ayrılmaz bir parçası olması	-Yatırımların risklerinin katılımcı ve işverenin üzerinde olması -Başarısız fon yönetiminin maaşlara olumsuz etkisi -İşverenin iflası durumunda fonların piyasa dalgalanmalarının etkisine açık olması -Ekonomide yaşanacak negatif olaylara karşı korunmasının olmaması
3. B A S A M A K	-1. ve 2. basamağa destek için kurulan bir sistem olması -Katılımın isteğe bağlı olması -Fonlama sistemi ile çalışıyor olması -İnsanların kendi geleceklerini belirleyebilme özelliğine sahip olması	-İyi bir fon yönetimi ile iyi bir emeklilik maaşı sağlanması -Demografik değişimlere karşı dirençli olması -Vergi avantajı dolayısı ile tasarruf yapma esnekliği sağlaması -Ekonomiyi canlandırıcı etkisi -Ekonomide istihdam yaratması -Katılımcının fonları ile ilgili hareket özgürlüğünün olması	-Kuşaklar arası bağlantı olmaması -Satış maliyetinin yüksek olması -Katılımcının kendi ihtiyacı olmayan bir ürünü tercih etmesi sonucu risk taşıması -Bu basamağın en hassas alanının fon yönetimi olması fon getirilerinin dolayısı ile maaşın beklentileri karşılamakta yetersiz kalması

Tablo 1. 1. Sosyal Güvenlik Uygulamalarının Karşılaştırılması

Kaynak: Bağlan, 2006: 13.

2.3.3. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Uygulamaları

2.3.3.1. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de sosyal güvenlik uygulamalarının tarihsel gelişimine bakıldığında çok farklı uygulamaların yapıldığı görülecektir. Cumhuriyet öncesi dönemde genelde

aile içi yardımlaşmalar, sadaka, fitre ve zekâtlarla yardımlar yapılarak ihtiyaçlar karşılanmaktaydı. Daha sonraları vakıflar aracılığıyla yardımlar yapılmaya çalışılmış, yoksul halkı korumak amacıyla sosyal güvenliğin o günkü karşılığı olan vakıflar o dönemde gelişip yaygınlaşmıştır. Bu dönemde sosyal güvenliğin başlangıcını oluşturan özellikle lonca adı verilen meslek örgütlerinin orta veya “teavün” adı verilen sandıklar kurarak, mesleki faaliyette bulunan üyelerinin ve aile bireylerinin yaşlılık, hastalık, sakatlık ve ölüm hallerinde yardımlar yapılmıştır. Zamanla ekonomik gelişmelerdeki olumsuz sonuçlar lonca sisteminin gerilemesine neden olmuştur. Lonca ve vakıfların önemlerini yitirmeleri sonucu yeni sosyal güvenlik düzenlemeleri yapılmaya çalışılmış ancak yapılan düzenlemeler kişi ve risk türleri açısından her çalışana kapsamayıp dar anlamda olduğu için sınırlı kalmıştır. Özellikle Tanzimat döneminden sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun duraklaması ve gerilemeye başlaması ile birlikte sosyal güvenlik alanında mevcut müesseselerin çözüldüğü ve fonksiyonlarını yerine getiremez hale geldikleri görülmektedir (Gülhan, 2007: 14; Aydın, 2008: 12).

Cumhuriyetin ilanından önce 10 Eylül 1921 tarihli ve 151 sayılı “Ereğli Havza- i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun” çıkartılmıştır. Asıl iş hukukunu ilgilendirmekle birlikte, bu kanun sosyal güvenliğe ilişkin hükümlerde taşımaktadır. İşverene, iş kazası halinde tazminat ve ücretsiz tedavi yükümlülükleri getirilmiş, işçiler için yardımlaşma sandıkları kurulması öngörülmüştür. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında, özellikle ilk meclis devrinde çıkartılan bazı kanunlarla çeşitli sandıklar kurulmaya devam edilmiştir. 1923 yılında bu sandıklar "Amele Birliği" adı altında birleştirilmiştir. Böylece modern anlamda olmasa da ilk sosyal güvenlik ve sosyal sigorta uygulamaları ortaya çıkmıştır (Bağlan, 2006: 23; Şakar, 2010: 163).

1924 yılında çıkarılan 408 sayılı kanun ile milli mücadelede şehit düşen subay ve astsubay ailelerine aylık ödenmesi sağlanmıştır. 1930 yılında 1593 sayılı “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu” ile en az 50 işçi çalıştıran işyerleri için hastalık, analık ve kaza hallerinde gerekli sağlık yardımının yapılması zorunluluğu getirilmiştir. İşçiler için, ilk kez 1936 tarihli İş Kanunu ile sosyal sigorta ilkeleri kabul edilmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı’nın ülkeyi ekonomik güçlükler içinde bırakması, kanunun öngördüğü tamamlayıcı mevzuatın çıkartılmasını geciktirmiştir. Türkiye’de sosyal

güvenlik uygulamalarının 1945 yılından itibaren çağdaş bir yapıya kavuştuğu söylenebilir (Aydın, 2008: 13; Ercan, 2006: 3; Şakar, 2010: 163).

Sosyal sigorta kolları ile ilgili ilk kanun 4772 sayılı İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunudur. Bu kanunun 1945 yılında yürürlüğe girmesi ile İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası uygulanmaya başlamıştır. Anılan kanuna paralel olarak yine 1945 yılında 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu çıkarılmıştır. İşçi statüsünde çalışanlara ilişkin sigorta kollarına ait çeşitli kanunlara dağılmış bulunan düzenlemeler, 1964 yılında 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nda birleştirilmiştir. Bu kanunla İşçi Sigortaları Kurumu, Sosyal Sigortalar Kurumu adını almış, işçi statüsünde çalışanların sosyal güvenlikleri alanında yeni, çağdaş hak ve olanaklar sağlanmıştır. Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur) 1971 yılında 1479 sayılı Kanun ile kurulmuştur. 1986 yılında bu kanuna tabi sigortalılara sağlık sigortası yardımları verilmeye başlanmıştır. 1977 yılında 2108 sayılı Muhtar Ödenek ve Sosyal Güvenlik Yasasıyla köy ve mahalle muhtarları Bağ-Kur kapsamına alınmıştır. 1979 yılında 2229 sayılı kanunla herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna tabi olmayan Türk vatandaşlarıyla ev kadınlara Bağ-Kur kapsamında isteğe bağlı sigortalı olma hakkı verilmiştir. 1984 yılında 2926 sayılı kanun ile tarımda kendi nam ve hesabına çalışanların sosyal güvenlikleri sağlanmış olup, 1999 yılından itibaren bu kanuna tabi sigortalılara da sağlık yardımı sunulmaya başlanmıştır (<http://www.sgk.gov.tr/sgkshared/sgk/geneltanitim/SGKtarihce.pdf>, 01.01.2011; <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/918.html>, 01.01.2011)

Cumhuriyetin kurulmasından sonraki yıllarda, devletin, askeri ve mülki görevlerinin yanı sıra ekonomik ve ticari alanlarda da faaliyet göstermesi gerekliliği, çeşitli kurumların kurulması ile bu kurumlara özgü sandıkların oluşturulmasını beraberinde getirmiştir. Örneğin, 1934–1947 yılları arasında Devlet Demir Yolları ve İşletmeleri Umumi İdaresi memurlarından köy öğretmenleri ve sağlık memurlarına kadar uzanan 11 ayrı emekli sandığı kurulmuştur. Ancak, bu sistemin zaman içinde karmaşıklığa ve devlet memurları arasında eşitsizliğe yol açtığı gözlenmiş ve kamu çalışanlarına yönelik sosyal güvenlik politikasının tek metin halinde hazırlanması ve tek elden yürütülmesi görüşü ağırlık kazanmıştır. 1950 yılında mevcut emeklilik hükümleri ve sandıkları ortadan kaldırılmış ve çalışanlardan ve işverenlerden prim

alınması ilkesine dayalı 5434 sayılı T.C Emekli Sandığı Kanunu yürürlüğe girmiştir (<http://www.sgk.gov.tr/sgkshared/sgk/geneltanitim/SGKtarihce.pdf>, 01.01.2011).

Yukarıda kısaca bahsedilen üç ayrı sosyal güvenlik kurumunun günün şartlarına göre yeniden yapılandırılmaması çeşitli sorunları beraberinde getirmiş ve sosyal güvenlik sisteminde reformu zorunlu kılmıştır. Sosyal güvenlik sisteminde bulunan sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında birleşmesini öngören reform projesi olan 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu 2006 yılında yasalaşmıştır (Bağcı, 2006: 10; Şakar, 2006: 318; (<http://www.sgk.gov.tr/sgkshared/sgk/geneltanitim/SGKtarihce.pdf>, 01.01.2011).

2.3.3.2. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumları ve Uygulamaları

Türkiye’de sosyal güvenlik kurumları asıl kurumlar ve tamamlayıcı kurumlar olmak üzere iki kısımda incelenebilir. Asıl kurumlar; Emekli Sandığı, Bağ-Kur ve Sosyal Sigortalar Kurumu’dur. Tamamlayıcı kurumlar ve uygulamalar ise; Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK), Amele Birliği, İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı (İLKSAN), Özel Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemleri uygulanmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi 2006 yılı itibariyle Emekli Sandığı, Bağ-Kur ve SSK birleştirilerek tek çatı altında toplanmıştır. Tamamlayıcı uygulamalar ve sigorta programları, dünyada yaygın bir uygulama alanı bulmasına karşın Türkiye’de pek kurumsallaşamamıştır (Bağlan, 2006: 35; Tuncer, 2006: 112). Aşağıda asıl ve tamamlayıcı sosyal güvenlik kurumları kısaca açıklanmıştır.

2.3.3.2.1. Emekli Sandığı

Türkiye’de modern anlamda ilk sosyal güvenlik kuruluşu Emekli Sandığı’dır. 1866 yılında kurulan Askeri Personel Sandığı’nı, 1880 yılında kurulan Mülki İdare Sandığı izlemiş, daha sonra bu iki sandık birleştirilerek, adı da Askeri ve Mülki Memurlar Sandığı olmuştur. 1930 yılına kadar prim alarak faaliyetlerini sürdüren sandığın, bu tarihten sonra giderleri Devlet bütçesinden karşılanmıştır. 1934 yılından sonra diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanları kapsamına alan 9 sandık daha kurulmuş ve her biri çalışmasını ayrı ayrı yürütmüştür. Emekli Sandığı, bu 10 sandığın birleşmesiyle, 08.06.1949 tarih ve 5434 sayılı kanunla bu personelin tamamının emeklilik ve maluliyet ile kendilerinin ölümü halinde dul ve yetimlerin

sosyal güvenlik ihtiyaçlarını gidermek amacıyla kurulmuştur. Kamu kesiminde daimi kadroda çalışanlar düzenli bir sosyal güvenlik rejimine kavuşturulan ilk gruptur (Güzel ve Okur, 2004; 419; Gülhan, 2007: 35; Akbulak ve Akbulak 2005: 29; Kara, 2006: 39).

Emekli Sandığı'nın ana gelir kaynakları; kanuni gelirle ve yatırım gelirlerinden oluşmaktadır. Kanuni gelirler; iştirakçilerden kesilen kesenekler (giriş keseneği, aylık keseneği, fiili ve itibari hizmet zammı keseneği) ile kurumlardan alınan karşılıkları (ek karşılıklar, giriş çıkış kesenek karşılığı, öğrenci keseneği, yönetim giderlerine katılma payı, fiili ve itibari hizmet zammı karşılığı, emekli ikramiyesi karşılığı, kadrosuzluk tazminatı karşılığı, ölüm yardımı karşılığı) içermektedir. Emekli Sandığının başlıca giderleri, aylıklar, sağlık yardımları, yönetim ve faiz giderleridir (Tuğsel, 2007: 32; Ercan, 2006: 37).

Emekli Sandığının finansman yöntemi başlangıçta kapitalizasyon (fon biriktirme) esasına dayanmaktaydı. Ancak, Türkiye ekonomisinde yaşanan istikrarsızlıklar ile fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine koşut olarak Türk parasının yabancı para birimleri karşısında değer kaybetmesi, toplanan kaynakların yatırıma yönlendirilmesinden sağlanan gelirlerin erimesi sonucunu doğurmuştur. Bir başka deyişle, enflasyonist ortamın ve devalüasyonun kısır döngüye dönüşmesi kapitalizasyon yönteminden beklenen faydanın gerçekleşmesine engel olmuştur (Kara, 2006: 39).

2.3.3.2.2. Sosyal Sigortalar Kurumu(SSK)

Türkiye'de Sosyal Sigortalar kurulması ilk kez 1936 tarihli 3008 İş Kanunu ile öngörülmüştür. 15.06.1937 tarihinde yürürlüğe giren 3008 sayılı kanunun 100. maddesi ile kanunun yürürlüğe giriş tarihinden itibaren işçi sigortaları idaresinin kurulması emredilmiştir. Ancak bu hükmün uygulanması iki kez ertelendikten sonra 09.07.1945 tarih ve 4792 sayılı kanunla yürürlük tarihi 01.01.1946'dan başlamak üzere İşçi Sigortaları Kurumu kurulmuştur. İşçi Sigortaları Kurumu'nun adı 1964 tarih ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 136. maddesi ile Sosyal Sigortalar Kurumu olarak değiştirilmiştir (Bağlan, 2006: 32).

Kurumun başlıca parasal kaynakları işçi (sigortalı) ve işverenlerin ödediği primler ile devlet tarafından yapılan dolaylı yardımlardan oluşmaktadır. Sosyal

Sigortalar Kurumu'nun prim geliri dışındaki diğer gelir kaynakları ise; menkul kıymet gelirleri, kurumun sahibi veya ortağı bulunduğu işletmelerden elde edilecek gelirler, genel bütçeden yapılacak yardımlar, gayrimenkul kira gelirleri, 506 sayılı kanuna göre uygulanan idari para cezaları, 1475 sayılı iş kanuna göre uygulanan para cezalarından bakanlıkça kuruma verilmesi uygun görülen pay, gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılacak bağış ve vasiyetler ile diğer gelirlerdir. Kurumun başlıca gider kaynağını emekliliklere yapılan aylık ödemeler oluşturmaktadır. Kurumun aylık ödemeler dışındaki en büyük gider kalemi ise, 506 sayılı kanuna göre, sürekli işgörmezlik geliri, malullük veya yaşlılık aylığı alanlar ile bunların eş, çocuk, ana ve babalarına, dul ve yetimlerine yapılan sağlık yardımlarıdır (Tuğsel, 2007: 28).

2.3.3.2.3. Bağ-Kur

02.09.1971 tarihinde 1479 sayılı “Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu”nun çıkması ile kurulan Bağ-Kur, bir işverene bağlı olmaksızın kendi adı ve hesabına çalışanları çatısı altında toplamıştır. 1984 yılında çıkan 2926 sayılı yasayla, tarımda bağımsız çalışanlar da zorunlu sigortalı olarak Bağ-Kur kapsamına alınmıştır. Ayrıca ev kadınları, yurt dışında bulunan Türklerin yanında bulunup bir işte çalışmayan eşleri, Türkiye’de oturan Türk asıllı yabancılar, belirli bir işi olmayanlar ve zorunlu sigortalılık niteliğini kaybedenler de Bağ-Kur bünyesinde “isteğe bağlı sigortalılık” tan yararlanabilmektedirler. Bağ-Kur yaşlılık, malullük, ölüm ve sağlık sigortası hizmetlerini vermektedir. Bu hizmetlerin tamamı sigortalılardan toplanan primlerle finanse edilmektedir (Tuğsel, 2007: 42).

Kurumun başlıca gelir kaynağı, sigortalılar tarafından ödenen primlerdir. Bağ- Kur sigortalıları, buldukları basamağın gösterge tutarının % 20’si oranında emeklilik, maluliyet, dul ve yetim sigortası primi, ayrıca % 15’i için sağlık sigortası primi ödemektedir. 1479 sayılı kanuna tabi sigortalılar, bunlara ilave olarak ilk iş girişlerinde tabi oldukları basamağın % 25’i tutarında giriş keseneği ödemektedirler. Prim gelirlerinin dışında, gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılan bağış ve vasiyetler, bu kanun gereğince hükmedilecek para cezaları, kurumun taşınır ve taşınmaz mallarının satışından sağlanan gelirler, gerekli hallede genel bütçeden yapılacak yardımlar, kurum iştirak ve kuruluşlarının gelirleri ve diğer gelirlerden

oluşmaktadır (Gülhan, 2007: 36). Bağ-Kur'un giderleri ise, pasif sigortalılara ödenen aylıklar, toplu ödemeler, cenaze yardımları, ilaç ve hastane yardımları ile idari harcamalar ve gelir gider açığını kapatmak için ödenen faiz giderlerinden oluşmaktadır (Ercan, 2006: 44).

2.3.3.2.4. Ordu Yardımlaşma Kurumu

Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK), 01.03.1961 tarihinde, yaklaşık 65 bin üyenin katılımı ile üyelerinin karşılaşılabilecekleri sosyal ve fiziksel risklere karşı ek bir sosyal güvenlik oluşturma amacıyla kurulmuştur. 205 sayılı yasa ile kurulmuş, özel hukuk hükümlerine bağlı, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) mensuplarının yardımlaşma ve emeklilik fonudur. Anayasanın öngördüğü sosyal güvenlik sistemi içinde, üyelerine ana sosyal güvenlik kurumlarından (SGK) ayrı güvenceler sağlamaktadır. Yasayla öngörülen hizmetlerini; daimi üyelerine yapılan emeklilik, ölüm ve maluliyet yardımları, geçici üyelerine yapılan ölüm ve maluliyet yardımları ve daimi üyelerinin çeşitli ihtiyaçlarını gidermek amacıyla sunulan sosyal hizmetler oluşturmaktadır (http://www.oyak.com.tr/OyakWEBTR/alsayfalar.jsp?menu_id=14, 22.12.2010).

OYAK, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri kadrolarında görevli muvazzaf subay, askeri memur, astsubay, uzman jandarma, emekli maaşı sistemine giren üyeler ve ölümleri halinde sisteme devam etmek isteyen eşleri OYAK daimi üyelerini oluşturmaktadırlar. OYAK, daimi üyelerinin her türlü sosyal ihtiyaçlarını gidermek için; mesken inşa etmek, ordu pazarları, ordu evleri, ordu öğrenci yurtları, özel okullar kurmak, üye çocuklarına yurt içi ve yurt dışı tahsil ve staj bursları vermek gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Kurumun gelirleri, mensuplarından kesilen primler ile sahip olduğu iktisadi kıymetlerin işletilmesinden elde edilen gelirlerden oluşmaktadır (Bağcı, 2006: 12-13; Kara, 2006: 46).

2.3.3.2.5. Amele Birliği

1921 yılında kurulan Amele Birliği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı, yönetim, işleyiş ve denetimi kendi yönetmeliğine göre yapılan, idari ve mali açıdan özerk tüzel kişiliğe sahip bir sosyal güvenlik kuruluşu olarak faaliyet göstermektedir. Türkiye Taşkömürü Genel Müdürlüğü, Karaelmas Elektrik

Dağıtım A.Ş. Çatalağzı İşletme Müdürlüğü ve Türkiye Elektrik Üretim-İletim A.Ş. Kuzey-Batı Anadolu Şebeke İşletme Grup Müdürlüğü'nün Zonguldak ve Ereğli Kömür Havzasında çalışan işçilere ilave sosyal güvenlik yardımı yapma amacı taşımaktadır. Amele Birliği, kapsamında bulunan personele geçici işgöremezlik yardımı, tedavi yardımları, öğrenim, cenaze, defin, iş kazası yardımları ile ikraz yardımları yapmaktadır. Prim oranı % 3 olup, zorunlu üyeler için yarısı işveren yarısı da işçi tarafından, gönüllü üyeler için ise tamamı işçi tarafından ödenmektedir (http://www.amelebirligi.gov.tr/articles.php?category_id=102, 15.12.2010).

2.3.3.2.6. İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı

İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı (İLKSAN), bir ek sosyal güvenlik kurumu fonksiyonu görmek üzere kurulmuştur. 1943 tarih ve 4357 sayılı kanunla kurulan İLKSAN, bütçeden maaş alan ilkokul öğretmenleri, ilkokul yardımcı ve stajyer öğretmenleri, yetiştirme yurtları öğretmenleri, arızalı çocuklara ilk tahsillerini veren müesseselerin öğretmenleri, eğitim müdürleri, ilk öğretmen müfettiş ve denetmenleri, uygulama okulu öğretmenleri, ilköğretim umum müdürlüğü ve eğitim müdürlüklerinde görevli memurlar ile sandık işlerinde çalışan memurlara, sosyal yardım amacıyla kurulmuş ek bir sosyal güvenlik kurumudur (Gülhan, 2007: 44).

Sandık üyesi iken emekliye ayrılanlar, isterlerse üyeliklerini devam ettirebilmektedirler. Sandığın en önemli gelir kaynağı üyelerden alınan ve genel kurul tarafından miktarı tespit edilen aidatlardır. Sandığın yapacağı yardımların neler olacağı ana statü ile belirlenmektedir (4357 Sayılı Kanun m.11 ve 14). Hazırlanan ana statüler çeşitli şekillerde değişikliğe uğramıştır. Son değişiklikle sandık üyelerine, borç para verme, evlenme yardımı yapma gibi sosyal yardımlar sağlanmaktadır. Sandık, yardım faaliyetleri yanında öğretmen pazarları işletmek, misafirhane kurmak gibi faaliyetlerde de bulunmaktadır (Bağcı, 2006: 14).

2.3.3.2.7. Hayat Sigortaları

Hayat sigortası; insanların bireysel olarak önlemekte güçlük çektikleri veya tümüyle yetersiz kaldıkları ölüm, maluliyet, yaşlılık gibi olaylar karşısında, sigorta süresi sonunda sigortalıya veya yakınlarına, sigorta priminin belli bir süre içinde ödenmesi şartıyla tazminat veya gelir sağlama amacıyla kurulmuş özel sigorta

türlerinden birisidir (Ercan, 2006: 13). Bireylerin kendi gelirlerinden tasarrufa ayıramadığı bölümler, hayat sigortası sayesinde belirli aralıklarla ve düzenli bir şekilde biriktirmektedir. Söz konusu birikimlerin oluşturduğu fonlar, gelişmiş ekonomilerin en büyük finansman kaynağını oluşturmaktadır (Tanrıver, 2006: 9).

Hayat sigortalarında amaç, kişinin ufak tasarruflarını sigorta primi adı altında değerlendirerek, yaşamında meydana gelebilecek bazı olaylarda (örneğin ölüm gibi), ailesine maddi destek sağlamaktır. Bu nedenle hayat sigortalarının hiçbir zaman bir zenginleşme aracı olarak görülmemesi gerekir. Ayrıca gerek teknik, gerekse yasal olarak hayat sigortalarının bunu sağlaması mümkün değildir. Hayat sigortalarının banka mevduatı ile de kıyaslanmaması gerekir zira bankaya mevduat yatıran bir kişi hayatını kaybettiğinde ailesi ancak bu mevduat tutarını alabilir. Hâlbuki hayat sigortası yaptırmış bir kişi, ilk primini ödedikten sonra bile vefat etse ailesi, ödenen primin kat ve kat fazlası olan teminatını almaya hak kazanacaktır (<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortalari.html>, 13.12.2010).

Hayat sigortaları, vergi avantajları ile desteklenmektedir. Ücretlinin şahsına, eşine ve küçük çocuklarına ait hayat, ölüm, kaza, hastalık, sakatlık, işsizlik, analık, doğum ve eğitim gibi şahıs sigorta poliçeleri için ödenen primler, ödendiği ayda elde edilen ücretin % 5'ini ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak kaydıyla Gelir Vergisi matrahından indirebilmektedir. Bu şekilde özel hayat sigortası, ferdi kaza sigortası ve sağlık sigortası bulunan gelir vergisi mükellefi kişiler daha az vergi vererek avantajlı olmaktadır (<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortalari/hayat-sigortalari-vergi-avantaji.html>, 15.12.2010).

Hayat sigortaları ile ilgili çıkarılan hayat sigortacılığı yönetmeliğinin amacı; hayat sigortalarının, sigorta ettirenin ve lehtarlarının hak ve menfaatlerinin korunması ile hayat sigortacılığı faaliyetlerinin düzenlenmesini ve denetlenmesini teminin hayat sigortaları tarifelerinin teknik özelliklerinin belirlenmesini, teknik karşılıkları, hangi aktif değerlerin hangi oranlarda karşılık olarak gösterilebileceğini, kar payına ilişkin usul ve esasları, ilan ve reklamlar ile ilgili hususları düzenlemektir (Yücel, 1998; Okunakul, 2005: 99). Yönetmelik, sigorta şirketlerinin ölüm, yaşam ve her ikisinin birlikte kapsandığı hem ölüm hem de yaşama ihtimallerine bağlı teminatlar ile ek olarak verilen ferdi kaza, hastalık sonucu maluliyet ve tehlikeli

hastalıklar teminatlarının verildiği hayat sigortası tarifelerinin esaslarını, bunların hazırlanarak uygulanmasını, bilgilerin kaydını, sözleşme hükümlerinin takibini, mali tabloların hazırlanmasını, istatistikî verilerin toplanarak değerlendirilmesini, hayat sigortacılığı aracılık faaliyetlerini, gelirlerin dağıtılmasını, yükümlülükler ile varlıkların hesaplanmasını ve ilgili faaliyetleri kapsamaktadır (Okunakul, 2005: 100).

Hayat sigortalarında sigorta primi hesaplayabilmek için her yaştaki kişiler için yaşama ve ölme ihtimallerini gösteren tablolar kullanılır. Bu tablolardaki ihtimaller ile tarifede yer alan teminatlar göz önüne alınarak tarifeye ait hayat sigorta formülleri oluşturulur ve bu formüller yardımıyla da tarifenin primi hesaplanır. (<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortaları/hayat-sigortalarında-isleyis.html>, 15.12.2010). Primler, aktüeryal ilkelere göre hesaplanır. Ayrıca, bu primler şirketin idari ve mali yapısı ile tarifenin özelliğine göre oluşacak harcamaları karşılayacak yeterlilikte tespit edilir (Okunakul, 2005: 100). Hayat sigortası çeşitleri şunlardır:

- **Birikimli Hayat Sigortası:** Kişinin tasarruf yaparak kendisini ve taşıdığı hayati riskler nedeniyle de sevdiklerini güvence altına alan sigorta poliçeleridir. Poliçede belirtilen süre sonunda oluşan birikimler ilgili tarafa ödenir. Beklenmedik bir yaşam kaybı durumundaysa, yakınlarına güvence sağlar (<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortasi-cesitleri/birikimli-hayatsigortasi.htm>, 22.12.2010).
- **Uzun Süreli Hayat Sigortası:** Vefat, tam ve daimi sakatlık gibi yaşamda kişilerin başına gelebilecek risklere karşı, uzun süreli maddi güvence sağlar. Sigorta süresi 2 -20 yıl arasında belirlenebilir. Birikim sunmayan, ancak sigortalının ölümü halinde geride kalanlara yüklü bir tazminat sağlayan bu güvence, ister yıllık ister peşin olarak elde edilebilir. 18-70 yaş arasındaki herkes uzun süreli hayat sigortasının sağladığı güvenceden yararlanabilir. Sigortalının yaşı ile sigorta süresinin toplamı sadece vefat teminatı seçildiğinde 80'i, vefat ve maluliyet ek teminatı birlikte seçildiğinde ise 65'i geçemez. Sigorta primi miktarı; sigortaya başlangıç yaşı, cinsiyet, seçilen teminat tutarının süresi ve ödeme şekline göre hesaplanır. Ödenmesi gereken sigorta primi seçilen teminatlara, yaşa ve teminat tutarına göre değişir.

Sigorta teminatları ve sigorta primleri dövize endeksli olarak belirlenebilir (<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortasi-cesitleri/uzun-sureli-hayat-sigortasi.html>, 22.12.2010).

- **Yıllık Hayat Sigortası:** Yıllık hayat sigortası sadece ölüm teminatı sağlar. Sigorta süresi olan 1 yıl içinde, sigortalının ölümü durumunda menfaattarlarına poliçesinde belirtilen ölüm teminatı ödenir. Bir yıllık süre sonunda, sigortalının hayatta olması halinde hiçbir ödeme yapılmaz. Bankalardan tüketici kredisi alındığında, yıllık hayat sigortası poliçesinde banka menfaattar gösterilebilir. Böylece tüketici kredisi alan kişinin ölümü halinde geride kalanlar bir de kredi borcunu ödeme yüküyle karşı karşıya kalmazlar. Kredi borcunun ödenmesinden sonra, tazminatın artan kısmı sigortalının mirasçılara ödenir. 18 ile 65 yaş arasında bulunan sağlıklı herkes bu sigortadan yararlanabilir (<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortasi-cesitleri/yillik-hayat-sigortasi.html>, 22.12.2010).
- **Eğitim Sigortası:** Eğitim sigortası, kaza veya hastalık sonucu maluliyet veya vefat risklerinin gerçekleşmesi durumunda çocuğun eğitim masraflarını karşılar. Ayrıca tam ve daimi sakatlık teminatıyla da sigorta süresi boyunca sakat kalma riskine karşı maddi güvence sağlar. 18-70 yaş arasındaki anneler, babalar ya da çocuğun eğitim masraflarını üstlenen diğer şahıslar eğitim sigortası yaptırabilir. Sigortalının yaşı ile sigorta süresinin toplamı, sadece vefat teminatı seçildiğinde 80'i, vefat ve maluliyet ek teminatı birlikte seçildiğinde ise 65'i geçemez (<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortasi-cesitleri/egitim-sigortasi.html>, 22.12.2010).
- **Grup Hayat Sigortası:** Grup Hayat Sigortası, aynı tüzel kişilik çatısı altında çalışan (en az 10 kişi olmak kaydı ile) veya o tüzel kişilikle ilişkisi olan kişilerin sigorta süresi içerisinde vefat, kaza sonucu vefat, sürekli sakatlık hallerinden herhangi biriyle karşılaşması durumunda seçtikleri sigorta bedeli üzerinden tazminat ödenmesini sağlayan bir hayat sigortasıdır. Sigortaya giriş yaşı 18-65'tir. 65 yaşın üstündeki sigortalılara sürekli sakatlık teminatı, kaza sonucu gündelik iş göremezlik teminatı ve kaza sonucu tedavi teminatı verilmez. Sigortalının sigortaya girişte ciddi bir rahatsızlığının olmaması

esastır (<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortasicesitleri/grup-hayat-sigortasi.html>, 22.12.2010).

2.3.3.2.8. Bireysel Emeklilik

BES Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile yasal düzenine kavuşmuştur. Bu kanunun amacı, kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlayarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını sağlanması, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesidir (Girgin, 2007; 73). BES tezin ikinci bölümünde ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ VE UYGULAMA MODELLERİ

3.1. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Sosyal Güvenliğin gelişimine bakıldığında en önemli kırılma noktalarından biri liberal ekonomik anlayışın ortaya çıktığı günden beri var olan küreselleşme anlayışının özellikle 1980’li yıllarda hız kazanmış ve Sovyetler Birliği’nin çökmesiyle bütün dünyayı saran bir politika haline dönüşmüş olmasıdır. Etkileri ilk başlarda belirli ülkelerde özelleştirme furyaları ile görülse de günümüzde ailelerin yaşamları içerisinde bile hissedilir olmuştur. Küreselleşme ile birlikte (Demirpehlevan, 2010: 6; Alptekin Kamil 2004: 1):

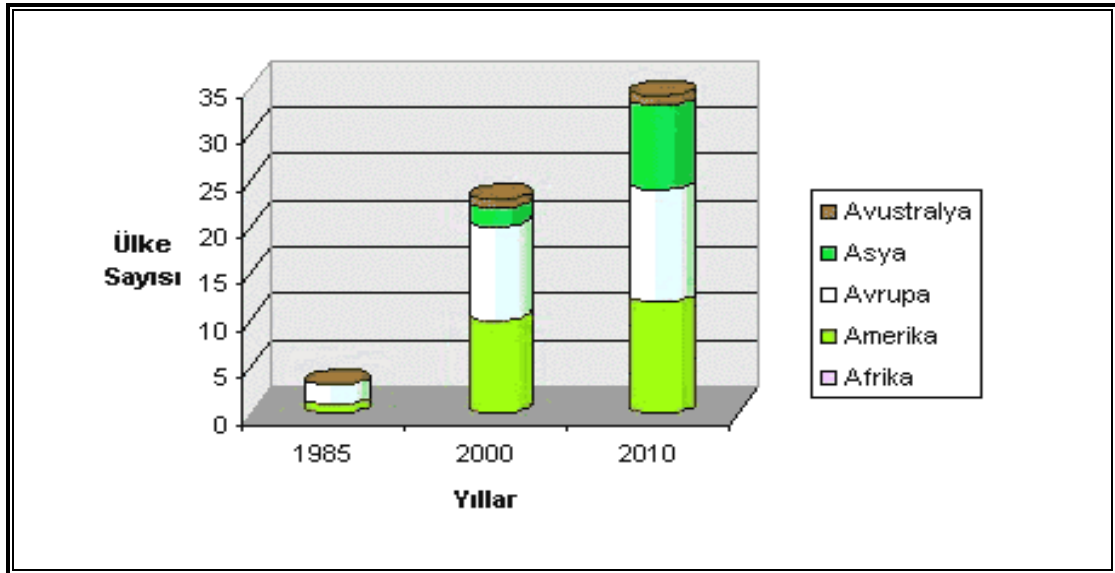
- Coğrafi sınırlar artık devletleri birbirinden ayıran bir öge olmaktan çıkmıştır.
- Küresel toplumu kuşatan tek bir ekonomik sistem söz konusudur, o da serbest piyasa ekonomisidir.
- Ulusal değerlere dayalı ve içe dönük kalkınma dönemi sona ermiştir. Bu süreçte ulus devletin tanımlayıcı özellikleri bulanıklaşmış ve zayıflamıştır.

Dünyadaki temel sorunlardan birisi, giderek yaşlanan ve bakıma muhtaç olan nüfusun artması ve çalışmayan kesimin refah düzeyinin korunması için gerekli sistemin kurulmaya çalışılmasıdır. Bazı ülkeler yıllar önce, ileride yaşayacakları problemleri fark ederek emeklilik sistemlerinde köklü değişiklikler yapmışlardır. Düzenlemeler ülkeden ülkeye değişiklikler göstermekle beraber, temel alınan düşünce; çalışırken biriktirmek ve emeklilikte refah düzeyinde herhangi bir değişiklik olmadan yaşamını sürdürmek olmuştur (Öğütgen, 2003: 1).

Günümüzde hemen hemen tüm ülkelerde bir sosyal güvenlik krizi yaşanmaktadır. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde farklılık göstermekle birlikte esas itibariyle insan ömrünün uzaması ve nüfusun yaşlanması, doğumların azalması, aktif pasif dengesinin pasif lehine bozulması, demografik yapının değişmesi, kronikleşen işsizlik, sağlık hizmetlerinin pahalılaşması, kişisel

ihtiyaçların artması sebebiyle sosyal güvenlik sistemleri ekonomik krize sürüklenmiştir. Bunun sonucu olarak mevcut sistemin yaşamını devam ettirebilmesi için devlet bütçesinden sübvansiyon yapılmasından, emeklilik ödemelerinin ve sosyal sigorta yardımlarının azaltılmasına ve emeklilik yaşının yükseltilmesine kadar çeşitli önlemlere başvurulmaktadır. Ancak her şeye rağmen bu olumsuzluklar kişilere sağlanan sosyal güvenlik hizmetlerinin düşmesine yol açmaktadır. Bu olumsuzluklar artık devlet tarafından kurulup onun güvence, denetim ve gözetiminde işleyen, çalışanların zorunlu katılımına dayalı, dağıtım esaslı, tek ayaklı sosyal güvenlik rejimleri yanında, çalışanların gönüllü katılımıyla işleyen ve çalışanlara esas itibariyle ek nitelikte emeklilik yardımı sağlayan fon esasına dayalı ikinci bir rejime ihtiyaç duyulmaktadır. Buna da BES denilmektedir (Kayhan, 2007: 21).

Emeklilik Sistemlerinin üçüncü basamağında yer alan BES henüz çok yeni sistemler olarak sayılabilir ancak her geçen gün hızla büyümektedir. Grafik 1’de görülebileceği gibi 80’li yıllarda BES’de yer alan ülke sayısı beşin altında iken 2000’li yıllara gelindiğinde bu sayı önemli bir şekilde artmıştır (Demirpehlevan, 2010;12).

Grafik 2.1. Dünyada Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi

Kaynak: (Garanti Emeklilik, 2009: 1)

3.2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI

BES dünya genelinde kamusal emeklilik sistemini, zorunluluk veya gönüllülük esasına dayalı olarak tamamlayan özel emeklilik programları olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’de de gerek ekonomik ve demografik sebeplerle emeklilik sistemimizin içine girdiği kriz, gerekse dünyadaki yeni liberal ekonomik düzenin etkisiyle başta Dünya Bankası ve OECD olmak üzere Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) gibi kuruluşların desteklemesiyle her geçen gün gelişmektedir (Kayhan, 2007: 36).

1999 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kuruluşları, Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), ilgili sektör temsilcilerinden oluşan bir komisyon “Bireysel Emeklilik ve Yatırım Sistemi Kanun Tasarısı”nı hazırlamıştır (Algümüş, 2006: 13). Söz konusu tasarı sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcı bir parçası olarak 16 Mayıs 2000 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne (TBMM) sunulmuştur. 7 Nisan 2001 tarih ve 24366 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi" başlıklı 4632 sayılı Kanun, yayımından 6 ay sonra 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra tamamlayıcı mevzuat çalışmaları devam etmiş, ilgili süreçte Hazine Müsteşarlığınca on emeklilik şirketine hayat sigorta şirketinden emeklilik şirketine dönüşüm ve bir şirkete emeklilik şirketi kuruluş izni ile on bir şirkete emeklilik branşı faaliyet ruhsatı verilmiştir. 27 Ekim 2003 tarihinde ilk emeklilik planlarının tasdiklenmesiyle BES fiilen başlamıştır (Girgin 2007: 73; Andersen, 2001; Çıltık, 2010: 6).

Kanunun amacı; sosyal güvenlik sistemine ilave olarak, katılımcılara emeklilik döneminde ek gelir sağlamak üzere, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik sistemi kapsamında; katılımcıların ve varsa isteğe bağlı olarak işverenlerinin katkılarının toplanmasını, bu kanunda belirtilen emeklilik şirketleri tarafından bireysel emeklilik hesaplarında izlenerek emeklilik yatırım fonlarında yatırıma yönlendirilmesi ve bu yolla bireylerin emekliliklerinde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin artırılması, ekonomiye

uzun vadeli kaynak yaratılarak istihdamın artırılması ve kalkınmaya katkıda bulunulması, sisteme katılma, ayrılma ve emeklilik koşulları ile katılımcıların hak ve yükümlülüklerini düzenlemek şeklinde belirlenmiştir (Korkusuz, 2001: 9; Gülhan, 2007: 65-66; www.egm.org.tr,12.01.2011).

Türkiye’de BES uygulaması sosyal güvenlik sisteminin zorunlu sigortalarla ilgili programının dışında sisteme destekçi olan ikinci bir programdır. Üçayaklı sosyal güvenlik sisteminde SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı sistemin birinci ayağı olarak kabul edilmektedir. Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) ve Amele Birliği gibi bazı özel ve kamu kurumlarının oluşturduğu yardımlaşma ve dayanışma sandıkları da sistemin ikinci ayağına dahil edilmektedir. BES de sistemde üçüncü ayak olarak kabul edilmektedir (Sezer, 2008: 29).

3.2.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Amacı ve Kapsamı

BES kişilerin aktif çalışma yaşamları süresince birikimlerini uzun vadeli yatırıma yönlendirerek emeklilik dönemlerinde, yaşam standartlarını koruyabilecekleri bir gelir elde etmelerini sağlayan özel bir emeklilik sistemidir. Kişiler bu sisteme gönüllü katılarak, sosyal güvenlik sisteminin sağladığı emeklilik gelirin ek bir gelir sağlayabilmektedir (Akpınar, 2007: 75). Bireysel emekliliğin tanımı 4632 sayılı kanunun birinci maddesinde şu şekilde yapılmıştır (Algümüş, 2006: 12): “Kamu ve sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını teminen gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasıyla oluşturulan sistemdir”.

BES’in özüne inildiğinde temel iki amacı ortaya çıkmaktadır. Birincisi; bireylerin yaşlılıklarında kullanmaları amacıyla güvenli bir tasarruf yapmalarına olanak sağlamak, bu tasarrufları yönlendirmek, düzenlemek ve teşvik etmektir. İkincisi ise bu tasarrufların güvenli bir şekilde ömür boyu emeklilik maaşı veya toplu para şeklinde geri ödenmesine ilişkin düzenleme ve denetlemenin sağlanmasıdır. Gelir, tüketim ve tasarruf açısından incelendiğinde tüketim seviyesinin üstünde kalan alan birinci amacın gerçekleştiği tüketim seviyesinin altında kalan alan ise ikinci

amacın gerçekleştiği kısımlardır (Demirpehlivan, 2010:92). Sistemin amaçları genel olarak değerlendirildiğinde, ekonomik amaçların sosyal amaçlardan daha ağır bastığı ve öncelikli olduğu şeklinde bir sonuç çıkmaktadır. Bu da göstermektedir ki, sistemden beklentiler daha çok ekonomik sonuçlarla ilgilidir (Satır, 2008: 19). Bu bağlamda BES (Karausta, 2008: 16):

- Ulusal tasarruf eğiliminin ve yatırım sistemi ikinci emeklilik geliri ile bireylerin emeklilikte refah seviyelerinin artmasına,
- Alt yapı yatırımları ve uzun vadeli yatırımlara kaynak yaratılarak sistemin yeni iş ve istihdam olanakları yaratmasına,
- Sosyal güvenliğin kapsamının artmasına ve kamunun sosyal güvenlik kaynaklanan yükünün azaltılmasına,
- Mali sektörde uzun vadeli fonların artmasına ve mali sektörün daha sağlıklı işlemesine, böylece kayıtlı ekonominin teşvik edilmesine,
- Enflasyonla mücadele ve istikrarlı büyümeye olumlu katkı sağlanmasına,
- Kurumsal yatırım stratejileri ile piyasalardaki dalgalanmaların ve spekülasyonların azalmasına,
- Bireylere güvenli, avantajlı, yatırımlarını kontrol edebilecekleri ve hesaplarına kolaylıkla ulaşabilecekleri ürünler sunulmasına,
- Sermaye piyasası derinleşmesine olanak sağlar.

BES'in genel hedef kitle profilini; ücretli çalışanlar, emeklilik maaşlarının yeterli olacağına inanmayan ve yaşlandığında rahat etmek isteyenler, ücretle çalışmayan, sosyal güvencesi olmayan ancak ailesinin geliri yüksek olanlar, herhangi bir risk primi ödemeksizin büyük ölçüde uzun süreli tasarruf yapmak amacıyla yatırımcılar, çalışanlarını motive etmek ve şirkete bağlılıklarını artırmak amacıyla çalışanlarına toplu olarak bireysel emeklilik sözleşmesi satın almayı düşünen şirketler, geliri yüksek olan, sosyal güvenlik ve hayat sigortası ile birlikte üçüncü bir güvenceden de yararlanmak isteyenler oluşturmaktadır (Sezer, 2008: 30; Önal, 2001: 75; Gaygısız, 2010:11).

Bireysel emeklilik sisteminin kapsadığı nüfusa bakıldığında; 18 yaşını doldurmuş ve medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip olan, işçi, memur, esnaf veya işveren farkı gözetilmeksizin bağımlı veya bağımsız çalışan veya çalışmayan,

bir sosyal güvenlik kurumuna bağı olan-olmayan, vergi mükellefi olan-olmayan herkes, sistemden yararlanabilecektir. Türkiye’de yaşayan yabancılar da sisteme katılabileceği gibi, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları da bu sistemden yararlanabileceklerdir. Ayrıca, sosyal sigortalardaki teklik ilkesinin aksine bireyler isterlerse birden fazla bireysel emeklilik hesabı açtırabilecektir (Arslan, 2006: 111).

3.2.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Özellikleri

BES bir tasarruf mekanizması ile işlediğinden sigortacılık faaliyeti yapılmaması sistemin özellikleri arasında yer almaktadır. Sistem, genel olarak tasarruf yapabilen kitlelere hitap etmekte ve onları emeklilik döneminde daha rahat bir yaşam sürebilmeleri için tasarrufa teşvik etmektedir. Söz konusu tasarruflar, katılımcının talepleri ve risk/getiri özellikleri doğrultusunda fonlama yöntemiyle değerlendirilmekte ve katılımcının sisteme girdiği andan ayrıldığı ana kadar her hangi bir sigorta işlemi yapılmamaktadır. Ancak, emeklilik hakkının kazanılarak birikimlerin toplu olarak alınmayıp yıllık gelir sigortası yoluyla maaş şeklinde kullanılmasının katılımcı tarafından tercih edilmesi halinde sigortacılık esaslarına uygun bir şekilde sistemdeki birikimler düzenli maaş ödemelerine çevrilmektedir. Ayrıca, katılımcının işgöremezlik riskine maruz kalması halinde kendisi, vefat etmesi durumunda ise lehdarları veya kanuni mirasçuları birikimleri alabilmektedir. Bu durum, dolaylı olarak da olsa bir sigortacılık faaliyeti olmaktadır(Uygun, 2006:84).

Bireysel hesaplarda fonlama yöntemiyle işleyen sistemde bireylerin emeklilik gelirleri, bireylerin kendi nam ve hesaplarında birikecek katkılar ve bu katkıların işletilmesinden sağlanacak getirilere göre belirlenmektedir (Uygun, 2006: 84). Hem katılımcılara hem de çalışanı adına katkıda bulunan işverenlere vergi avantajı sağlanmıştır. Çalışanlar ve işverenler, çalışanın brüt maaşının %10’unu geçmemesi kaydıyla yaptıkları katkıları gelir ve kurumlar vergisi matrahından indirebilmektedir. Vergilendirme, tasarrufların emeklilik gelirine dönüştüğü son aşamada yapılmaktadır (Arslan, 2006:112).

BES’in diğere önemli bir özelliği, sistemin işleyişine ilişkin sahip olduğu şeffaflık yapısıdır. Bu bağlamda katılımcılar; bireysel emeklilik hesaplarındaki katkılarını, bunların getirilerini ve ilgili diğere bilgileri telefon, internet, banka kartları vb. elektronik ortamlarda takip edebilmektedir. Kişinin kendi kendini

bilgilendirebilmesine ilave olarak, emeklilik şirketleri bireyin kendi hesaplarına ilişkin bilgileri, yazılı olarak katılımcıların adreslerine göndermektedir (Paksu, 2007: 25). Katılımcı, bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerin başka bir emeklilik şirketine aktarılmasını talep edebilmektedir. Bunun için, sisteme en az 1 yıl katkıda bulunmuş olması gerekmektedir. Ayrıca, katılımcı isterse yılda en fazla dört kez emeklilik planını veya katkı payının fonlara dağılımını değiştirebilmektedir (Arslan, 2006:112).

Emeklilik şirketleri en az üç farklı risk ve getiri bileşimine sahip emeklilik yatırım fonu kurmakta, bu şekilde bireylerin kendi risk ve gelir beklentilerine uygun yatırım tercihleri yapabilmelerine olanak tanınmaktadır. Yatırımların kamu borçlanma senetleri ve ters repo gibi sabit getirili yatırım araçlarının yanı sıra, hisse senedi gibi değişken getirili yatırım araçlarına da yönlendirilmesi mümkün olmaktadır. Tasarruflar, Hazine Müsteşarlığı'nın denetimine tabi olarak kurulan emeklilik şirketleri tarafından, SPK mevzuatı çerçevesinde oluşturulan emeklilik yatırım fonlarında değerlendirilmektedir. Emeklilik yatırım fonları, SPK'ya tabi portföy yönetim şirketleri tarafından profesyonel portföy yönetim ilkeleri çerçevesinde yatırıma yönlendirilmektedir. Birikimlerin asgari bir süre sonunda başka bir emeklilik yatırım fonuna ya da emeklilik şirketine aktarılması mümkündür. Emeklilik yatırım fonunun varlıkları, emeklilik şirketinin mal varlığından ayrı olarak SPK'ca uygun görülen merkezi bir saklama kuruluşunda saklanmaktadır (Tuğsel 2007: 42- 43).

Katılımcılar dilerlerse emeklilik hakkını elde etmeden istedikleri zaman birikimlerini alarak sistemden ayrılabilirler. Ancak, bireysel emeklilik sistemi uzun vadeli bir yatırıma hedeflediğinden, erken ayrılma durumunda katılımcılar daha yüksek gelir vergisi stopajı ödemek zorundadırlar (Bağlan, 2006: 82). Emeklilik hakkını kazanan katılımcılar, bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerinin bir kısmını veya tamamını toplu olarak çekebilirler. Ya da yapılacak yıllık gelir sigortası sözleşmesine göre kendisine maaş bağlanmasını talep edebilir(Arslan, 2006: 112). Emeklilik maaşı; aylık, üçer aylık, altı aylık veya yıllık olarak ödenebilir (Ercan, 2006:117).

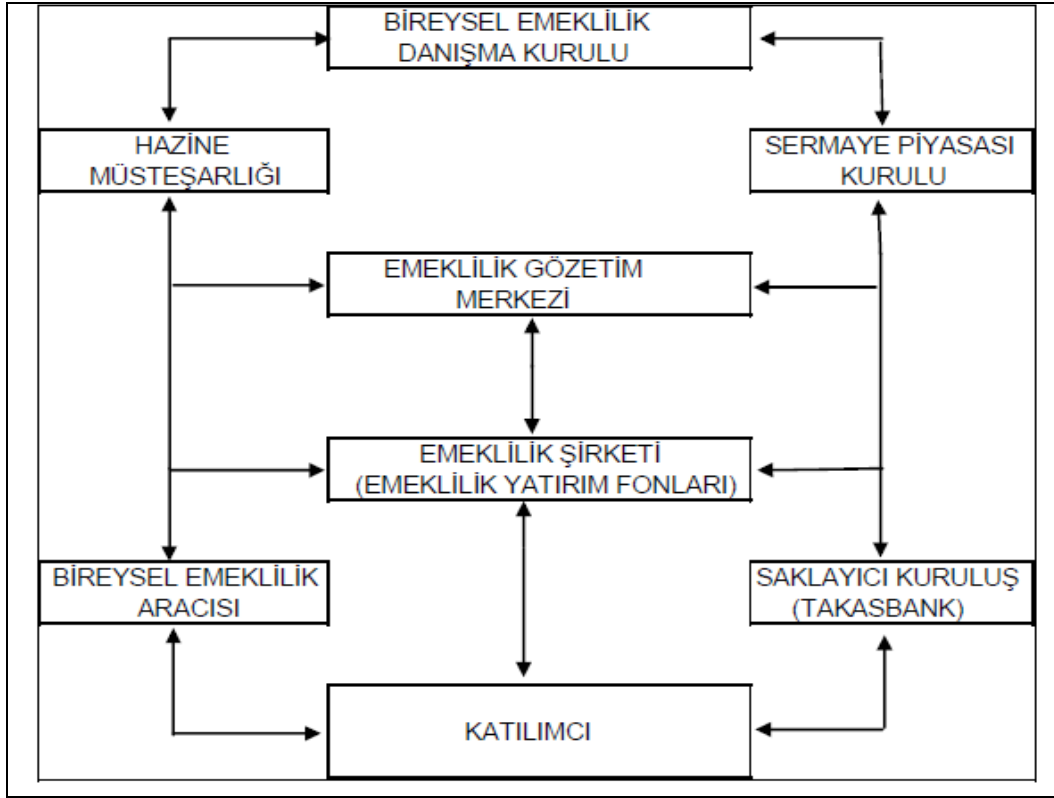
Sistemde kalış süresi konusunda bir zorlama yok ise de, sistemin amacını teşkil eden emeklilik hakkı, asgari 10 yıl sistemde kalarak bu süre boyunca katkı payını ödemek ve 56 yaşını doldurmak sonucunda elde edilebilmektedir (Uralcan, 2005: 77). Bireysel emeklilik yaşı 2025 yılına kadar 56, daha sonraki yıllar için 60 olarak uygulanacaktır (Ercan,2006:117).

3.2.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi ve Taraflar

BES'in işleyişine ilişkin esaslar, 4632 sayılı kanun ve bu kanuna bağlı olarak çıkarılan yönetmelikler ile düzenlenmiştir. Kısaca sistemin işleyişi irdelendiğinde, emeklilik şirketinin büyük ölçüde bir yönetim ve koordinasyon şirketi özelliğine sahip olduğu görülmektedir. Emeklilik şirketi, kuruluş iznini Bireysel Emeklilik Koordinasyon Kurulu'ndan (BEKK) almaktadır. Emeklilik şirketi, katılımcılardan katılım paylarının tahsil edilmesi ve emekli olan katılımcılara emeklilik ödemelerinin yapılması gibi hizmetlere aracılık eder (Gülhan, 2007: 70; Paksu, 2007: 27).

BES'in işleyişinde devletin üstlendiği temel rol yasal zemini oluşturmak suretiyle formel kurallar içerisinde açık ve güvenilir şekilde çalışan bir piyasa meydana getirmek ve bu piyasanın denetimini üstlenmektir. Bu bağlamda yapılan yasal düzenlemelerle bireylerin korunması sağlanmış olurken rekabet ortamını geliştirici, hizmet kalitesini artırıcı yönde hükümlerde getirilmiştir (Kayhan, 2007: 48; Kızılot, 2005: 146)

Bireysel emeklilik sisteminin merkezinde katılımcı ve emeklilik şirketi bulunmaktadır. Sistemin temel unsuru katılımcı ve emeklilik şirketi arasında yapılan emeklilik sözleşmesidir. Emeklilik şirketleri ve portföy yönetim şirketleri arasında yapılan portföy yönetim sözleşmesi ile emeklilik yatırım fonlarının profesyonel portföy yöneticileri tarafından yönetilmesi sağlanmıştır (Satır, 2008: 25). BES işleyiş şeması aşağıdaki şekilde gösterilmiştir. Şekilden de görüldüğü gibi sistemin işleyişinde katılımcı, Takasbank, SPK, Bireysel Emeklilik Aracısı, Hazine Müsteşarlığı, Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu, Emeklilik Gözetim Merkezi ve emeklilik şirketi bulunmaktadır.

Şekil 2.1. BES İşleyiş Şeması

Kaynak: Ugur, 2004: 159; Bağlan, 2006: 84.

3.2.3.1. Katılımcı

Katılımcı kavramı, bireysel emeklilik aracısı vasıtasıyla emeklilik şirketi ile emeklilik sözleşmesi imzalayan ve sisteme katılan bireyleri ifade etmektedir. Katılımcılar medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve şirket nezdinde açılacak olan bireysel emeklilik hesabına katkı yapan veya adına şirket nezdinde bireysel emeklilik hesabı açılan kişiler olup emeklilik sözleşmesinin katılımcı ve emeklilik şirketinden oluşan iki tarafından birisidir (Sezer, 2008: 39).

3.2.3.2. Portföy Yöneticisi

Emeklilik şirketlerinin kurduğu fonları yöneten profesyonel kuruluşlardır. SPK tarafından yapılan düzenleme ve denetlemelere tabidirler. Portföy yönetim şirketleri, SPK'dan portföy yöneticiliği yetki belgesi almış ve SPK tarafından uygun görülen portföy yönetim şirketlerini içermektedir (Ünüvar, 2006: 28). Portföy yöneticileri, emeklilik fonları portföylerini; 4632 sayılı kanun, 2499 Sayılı Sermaye

Piyasası Kanunu, emeklilik fonu içtüzüğü, emeklilik sözleşmesi ve ilgili mevzuat hükümlerine göre yönetmekle yükümlüdürler (Sezer, 2008: 39).

3.2.3.3. Emeklilik Şirketi

Sistemin en önemli kurumunu bireysel emeklilik şirketleri oluşturmaktadır. Sistemin özünde, kişiye emeklilik dönemleri için birden fazla alternatif sunmak olduğu ve rekabete dayanan bir piyasa düşünüldüğü için bu alanda faaliyet gösterecek şirket sayısı birden fazla olacaktır (İşbilen, 2008: 80).

Emeklilik şirketi, 4632 sayılı kanuna göre kurulan ve BES’de faaliyet göstermek üzere emeklilik branşında ruhsat almış şirkettir. Hayat ve ferdi kaza sigortaları branşlarında da ruhsat alabilen emeklilik şirketlerinin her bir branş için hesapları ayrı tutması gerekmektedir. Emeklilik şirketleri en az beş kişiden oluşan bir yönetim kuruluna sahiptirler. Şirket denetim kurulunun, genel müdür ve yardımcılarının yönetmeliklerle tespit edilmiş olan eğitim durumu ve mesleki tecrübeyle ilgili asgari niteliklere sahip olmaları gerekmektedir (4632 Sayılı Kanun: md.8; Gülhan, 2007: 74; Güleç, 2003: 120).

Emeklilik şirketlerine kuruluş izni Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu bakanlık tarafından verilmektedir (Akpınar, 2007: 79). Emeklilik branşında faaliyet ruhsatı alan şirketin, ruhsatın verilmiş tarihinden itibaren en geç üç ay içerisinde fon kurmak amacıyla SPK’ya başvurması gerekir. Şirketin fon kurma başvurusunun kurula zamanında yapılmaması veya başvurusunun reddedilmesi halinde, verilmiş olan kuruluş izni ve faaliyet ruhsatı kendiliğinden geçersiz hale gelir (Mürütoğlu, 2005: 111). Kurulacak şirketin, anonim şirket şeklinde kurulması ve ticaret unvanında “emeklilik” ibaresinin bulunması zorunludur. Bu şirketler kanunda belirtilen faaliyet konusunun dışında faaliyetlerde bulunamazlar. Ayrıca şirket kurucularının kanunda yer alan suçları işlememiş olmaları gerekmektedir (Sezer, 2008: 39).

3.2.3.4. Takasbank

Takasbank 28.02.2002 tarih ve 24681 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunan Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine ilişkin Esaslar Hakkında Yönetmelikte belirtildiği üzere “saklayıcı” görevini üstlenmiştir (Karadeniz, 2007: 86). Fon portföyündeki varlıkların ve fon paylarının

saklanması hizmetini veren kuruluş Takasbank veya SPK tarafından yetkilendirilen diğer kuruluşlardır. Takasbank nezdindeki hesaplarda katılımcıların hesaplarında bulunan emeklilik yatırım fonlarına ait paylar ve fonlarının portföylerinde yer alan menkul kıymetler ve nakit değerler "emeklilik fonu hesapları" adı altında saklanmaktadır. Katılımcılara ait hesaplarda emeklilik yatırım fonlarına ait paylar fon bazında saklanmakta ve izlenebilmektedir (Akpınar, 2007: 79). Emeklilik yatırım fonundaki varlıkların, emeklilik şirketlerinin varlıklarından ayrı olarak saklayıcı kuruluşa saklanması sayesinde katılımcıların birikimleri, emeklilik şirketinin iflas etmesi, kapanması, devredilmesi, birleşmesi gibi durumlara karşılık güvence altına alınmıştır (Sezer, 2008: 41).

3.2.3.5. Sermaye Piyasası Kurulu

BES’de emeklilik yatırım fonları, portföy yönetim şirketleri ve bu şirketlerle sözleşmeler ile saklayıcılara ilişkin düzenlemeler SPK tarafından yapılmaktadır (Çıltık, 2010: 19). Kurul tarafından yayınlanan Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkındaki Yönetmelik, bu alandaki en kapsamlı düzenlemeyi içermektedir. Bu yönetmelikte emeklilik yatırım fonlarının kuruluş ve faaliyet esasları, örgüt yapısı, iç denetim ve bağımsız denetimi, muhasebe, belge ve kayıt düzeni, katılımcıların bilgilendirilmesine ilişkin esaslar, kayda alınmaya ilişkin esaslar, portföy sınırlamalarına ilişkin ilkeler, portföydeki varlıkların değerlendirilmesine ilişkin esaslar, portföy yönetimine ilişkin ilkeler, fonların birleşme ve devir esasları düzenlenmiştir (Sezer, 2008: 41).

Müştaşarlık tarafından belirlenen emeklilik sözleşmesinde bulunacak kriterlere, aktarmaya, aktarım talebine, aktarım talebinde süre kısıtlamalarına, emeklilik halinde hak sahiplerinin bulunma süresi içerisinde paranın değerlendirilmesine, giriş aidatına, yönetim ve fon işletim giderleri miktarı ve oranlarına, kuruluş izni ve faaliyet ruhsatı başvurularında istenecek belgelere ilişkin esas ve usuller gibi birçok konuda SPK’nın uygun görüşü alınmaktadır. SPK’nın sistemi düzenleme fonksiyonlarının yanı sıra denetleme görevleri de bulunmaktadır (Baran, 2008: 54).

3.2.3.6. Hazine Müsteşarlığı

BES’de izin ve ruhsatların verilmesi, kurulacak şirketlerin denetimi Hazine Müsteşarlığınca yapılmaktadır. Müsteşarlık BES’in uygulama esasları konusunda da belirleyici kuruluş konumundadır. Sistemde, denetleme fonksiyonları da aynı kurumda toplanmıştır. Bireysel emeklilik şirketlerinde genel müdür ve yardımcılarının atamaları Müsteşarlığın iznine tabidir. Ayrıca ana sözleşme değişiklikleri müsteşarlığın, belirli oranların üzerindeki hisse devirleri de müsteşarlığın bağlı olduğu bakanlığın iznine tabidir. Tüm yeni emeklilik planları ya da mevcut planlar üzerindeki her türlü değişiklik müsteşarlığın tasdikine tabidir. Grup emeklilik sözleşmeleri sonucu eğer yeni emeklilik fonu kurulacaksa bu da müsteşarlığa bildirilmektedir. Emeklilik fonlarıyla ilgili esas ve usuller de müsteşarlık tarafından belirlenmektedir (Karadeniz, 2007: 84).

Bireysel emeklilik araçlarında aranacak nitelik ve şartlara, kuruluşlarına, faaliyetlerine, yapamayacakları işlere, sicile ilişkin işlemlere, tutacakları defterlere ve diğer hususlara ilişkin esas ve usuller de Hazine Müsteşarlığı tarafından düzenlenmektedir (Sezer, 2008: 44).

3.2.3.7. Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu

Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu (BEDK), sistemin en önemli ayağını oluşturmaktadır. BES’in kurulması ve sağlıklı şekilde işletilmesi ile ilgili bütün aşamalarda kurulun görevleri, sorumlulukları ve yetkileri bulunmaktadır (İşbilen, 2008: 75). BEDK Hazine Müsteşarının başkanlığında Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve SPK tarafından görevlendirilecek en az genel müdür düzeyinde birer temsilciden oluşmaktadır. BEDK en az üç ayda bir müsteşarlıkça önerilen tarih ve gündemle toplanmaktadır (Mürütoğlu, 2005: 107). Kurul toplantıya çağırılan üyelerin yarısından bir fazlası ile toplanır. Kararlar toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile alınır. Üyeler çekimser oy kullanamazlar. Toplantının gündemi, yeri, tarihi ve saati, olağanüstü toplantı daveti hariç olmak üzere en az yedi gün önceden üyelere duyurulur. Kurul toplantılarına görüşülecek konunun gerektirdiği hallerde diğer kamu kurum ve kuruluşlar, şirketler veya kamu tüzel kişiliğini haiz kurumların yetkili temsilcileri de görüşleri alınmak üzere çağrılabilir (Çıltık, 2010: 22).

3.2.3.8. Emeklilik Gözetim Merkezi

Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM), Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım sistemi Kanunu ve ilgili mevzuat uyarınca Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu bakanın görev ve yetkilendirmesi çerçevesinde merkezi İstanbul'da olmak üzere 10 Temmuz 2003 tarihinde kurulmuştur (Şimşek, 2006: 131). EGM, BES'in güvenli, şeffaf ve etkin bir şekilde işletilmesini sağlamak, katılımcıların hak ve menfaatlerini korumak, hem denetleyici kamu otoritelerinin karar almasına yardımcı olacak ve kamuoyuna sağlıklı bilgi aktarımı için gerekli verileri sağlamak amacıyla kurulmuştur (Sezer, 2008: 45).

EGM'nin kurucu hissedarları, A grubu hisse ile Hazine Müsteşarlığı ve eşit oranda B grubu hisseler ile sistemde faaliyet gösterme izni alan şirketler aşağıda sıralanmıştır (<http://www.egm.org.tr/?sid=13>, 12.01.2011);

- Aegon Emeklilik ve Hayat A.Ş.,
- Allianz Hayat ve Emeklilik A.Ş.,
- Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş.
- Avivasa Hayat ve Emeklilik A.Ş.*.
- Fortis Emeklilik ve Hayat A.Ş.,
- Garanti Emeklilik ve Hayat A.Ş.
- Groupama Emeklilik A.Ş.
- Ing Emeklilik A.Ş.
- Vakıf Emeklilik A.Ş.,
- Yapı Kredi Emeklilik A.Ş.

EGM, emeklilik şirketlerinin faaliyetlerinin günlük olarak elektronik ortamda gözetimi ve yetkili kamu otoritelerine raporlanması, emeklilik şirketlerince yapılacak işlemlerin sonucunda oluşan bilgilerin konsolidasyonu, katılımcılara ait bilgilerin saklanması ve korunması, kamuoyunun ve katılımcıların bilgilendirilmesi, katılımcı şikâyetlerinin tarafsız bir şekilde incelenmesi ve yönlendirilmesi, özel nüfus katmanı istatistikleri üretilmesi, sistem işleyiş analizleri yapılması, bireysel emeklilik araçları

* 31 Ekim 2007 tarihi itibarı ile Ak Emeklilik A.Ş. ve Aviva Hayat ve Emeklilik A.Ş. birleşmiş, yeni şirketin unvanı Avivasa Emeklilik ve Hayat A.Ş. olmuştur.

sınavının yapılması ve bireysel emeklilik araçları sicilinin takibi, ortak tanıtım, eğitim programları, yazılım ve benzeri konulardaki taleplerin karşılanması, sistemin güven içinde işlemesi ve olası sorunlara kamu otoritelerinin zamanında müdahalede bulunmasına olanak sağlayacak veri oluşturulması ve BES'in analitik olarak incelenmesi faaliyetlerinde bulunmaktadır (Şimşek, 2006: 131).

3.2.3.9. Bireysel Emeklilik Araçları

Bireysel emeklilik araçları, hangi isim altında olursa olsun herhangi bir emeklilik şirketine bağlı olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, daimi bir surette emeklilik şirketinin emeklilik sözleşmelerine aracılık eden veya bunları emeklilik şirketi adına yapan gerçek ve tüzel kişilerdir. Bu araçlar, Hazine Müsteşarlığı bünyesinde tutulan Bireysel Emeklilik Araçları Siciline kaydolmak zorundadırlar. Bireysel emeklilik araçlarında aranacak nitelik ve şartlar, kuruluşları, faaliyetleri, yapamayacakları işler, sicile ilişkin işlemler, tutacakları defterler ve diğer hususlarla ilgili esas ve usuller Hazine Müsteşarlığınca belirlenmektedir (Ercan, 2006: 122).

Bireysel emeklilik aracı olabilmek için sahip olunması gereken şartlar şunlardır (Kayhan, 2007: 81):

- Dört yıllık fakülte, dört yıllık yüksek okul veya iki yıllık meslek yüksek okullarının bankacılık ve sigortacılık programlarından mezunu olmak,
- Yapılan sınavda başarılı olmak,
- Müflis veya konkordato ilan etmiş olmamak, bireysel emeklilik veya sigortacılık mevzuatına aykırı hareketlerinden dolayı hapis veya birden fazla ağır para cezası ile cezalandırılmış olmamak, taksirli suçlar hariç olmak üzere affa uğramış olsalar dahi ağır hapis veya beş yıldan fazla hapis yahut basit veya nitelikli zimmet, cürüm işlemek için teşekkül oluşturmak, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, kara para aklama veya devlet sırlarını açığa vurma, vergi kaçakçılığı veya vergi kaçakçılığına teşebbüs suçlarından dolayı kesinleşmiş mahkumiyet kararı bulunmamak ve karşılıksız çek keşide etmiş olmamaktır. Ayrıca bu maddenin sonuna "Bu Yönetmeliğin Geçici 1. Maddesi kapsamında belirtilen emeklilik

şirketi dışındaki tüzel kişiler yanında çalışan bireysel emeklilik aracılarının şirketle olan ilişkileri tüzel kişi aracılığıyla düzenlenir” ifadesi eklenmiştir.

- Meslek şeref ve haysiyetine aykırı davranışlarda bulunmamak,
- Adına bireysel emeklilik aracılığı yapacakları şirket veya şirketlerin emeklilik ürünlerine ilişkin gerekli eğitimleri tamamlamış olmaları gerekmektedir.

3.2.4. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım

Sisteme katılım emeklilik sözleşmesinin imzalanmasıyla başlar. Sözleşmesinin tarafları medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve şirket nezdinde açılacak olan bireysel emeklilik hesabına katkı yapan veya adına bireysel emeklilik hesabı açılan “ katılımcı “ ile “ emeklilik şirkettir” (Tuğsel, 2007: 51).

Emeklilik sözleşmesi, katılımcının gönüllü katılımı ile gerçekleşen, bireysel emeklilik sistemine girişini, sistemden çıkışını, emekli olmasını, katkıların ödenmesini, bu katkıların bireysel emeklilik hesaplarında izlenmesini, fonlarda yatırıma yönlendirilmesini, katılımcı veya lehdara yapılacak ödemelere ilişkin esasları, tarafların diğer hak ve yükümlülüklerinin düzenlenmesini kapsayan ve esas olarak katılımcı ve şirketin taraf olarak yer aldığı bir sözleşmedir (Satır,2008: 27).

3.2.4.1. Katılımcının Hak ve Yükümlülükleri

Katılımcının bireysel emeklilik hesabına düzenli olarak yaptığı ödemelere “katkı payı” denir. Katılımcı veya katılımcı nam ve hesabına sözleşme akdeden kişi tarafından katılımcının emekliliğe yönelik beklentilerine göre asgari katkı payından az olmamak üzere tespit edilen ve sözleşme süresi boyunca vade tarihlerinde ödenecek tutardır. Katılımcının ilk yükümlülüğü, sözleşme ile belirlenen esaslar dâhilinde, emeklilik şirketi nezdinde açılacak bireysel emeklilik hesabına katkı paylarını düzenli ödemektir (Satır, 2008: 28).

Emeklilik şirketi, katılımcının dâhil olduğu emeklilik planında yönetim ve fon işletim giderlerini kapsayacak asgari katkı payı tutarını belirlemek durumundadır. Asgari katkı payı tutarı, katılımcının dahil olduğu emeklilik planı kapsamında ödenecek katkı payı tutarının dağılımlarına ilişkin varsayımlar göz önünde bulundurularak, şirket tarafından emeklilik planlarında yönetim ve fon işletim giderlerini kapsayacak yeterlilikte tespit edilen tutardır. Emeklilik

sözleşmesinde belirtilmek şartıyla planda belirlenmiş olan asgari katkı payının altında da ödeme yapılabilir. Buna ilişkin esas ve usuller emeklilik planında belirlenir. Bununla birlikte emekliliğe hak kazanan katılımcı, birikimlerini almadığı ve emeklilik sözleşmesinde aksine hüküm bulunmadığı hallerde bireysel emeklilik hesabına katkıda bulunmaya devam edebilir (Kıloğlu, 2007: 79).

Emeklilik şirketi, emeklilik sözleşmesinde aksine bir hüküm yoksa belirlenmiş katkı payı miktarının üzerinde yapılan ödemeleri ödeme tarihinden önceki son bir yıllık döneme ait ödenmemiş katkı paylarına mahsup edebilmekte veya ödeme tarihinden itibaren en fazla bir yıllık dönemde ödenmesi gereken katkı payı olarak kabul edebilmektedir. Söz konusu haller dışında, belirlenmiş katkı payı miktarının üzerinde yapılan ödemeler ilgili ödeme tarihindeki katkı payı olarak değerlendirilmektedir (Özkan, 2009: 68). Katkı payı üzerinde yapılan ödemelere ve bu kapsamda yapılacak gider kesintilerine ilişkin esas ve usullerin, emeklilik planında belirtilmesi gerekmektedir (Bağcı, 2006: 95).

Katılımcı emekliliğe hak kazanmadan önce BES'e katkıda bulunmaya ara verebilir. Katkı payı ödemeye ara verilen dönemde emeklilik sözleşmesinde hüküm bulunması kaydıyla, katılımcının dahil olduğu plana ait yönetim ve fon işletim gideri kesintileri yapılabilmektedir. Toplam birikim miktarının, yönetim ve fon işletim gideri kesintilerini karşılayamaması halinde katılımcıya haber verilerek emeklilik şirketinin katılımcıya yapmakla yükümlü olduğu bildirimler durdurulmakta ve hesap pasif hale getirilerek herhangi bir kesinti uygulanmamaktadır. Bu durumda katılımcının emekliliğe hak kazanabilmesi için katkı payı ödemeye ara verdiği tarihten itibaren hesabın aktif hale dönüştüğü tarihe kadar geçen süreye karşılık gelen işlem tarihinde geçerli ve emeklilik planında belirlenmiş olan asgari katkı payı toplam tutarı ödenir (Kıloğlu, 2007: 80; Özkan, 2009: 68).

Katılımcı, katkı payını emeklilik planlarında belirtilen fonlar arasında paylaşabilir. Katılımcının, mevcut emeklilik sözleşmesindeki katkı payı dağılım oranları veya tutarlarını planda belirlenen sınırlamalar içinde kalacak şekilde yeniden tespit etmesi, emeklilik planının değiştirilmesi olarak kabul edilemez. Katkı payı dağılım oranları veya tutarlarına ilişkin değişiklik yılda azami dört kez yapılabilir (Özkan, 2009: 69). Emeklilik şirketinin, katılımcıların katkı paylarının emeklilik

yatırım fonları arasında paylaştırılması sırasında ortaya çıkan artık değeri en aza indirmeye yönelik tedbirleri alması; katılımcının ise, mevcut emeklilik sözleşmesindeki katkı payı dağılım oranları veya tutarlarını planda belirlenen sınırlamalar içinde kalacak şekilde yeniden tespit etmesine yönelik bildirimini, değişiklik tarihinden en az beş iş günü önce emeklilik şirketine yazılı olarak yapması gerekmektedir (Bağcı, 2006: 95).

Katılımcının, emeklilik sözleşmesinde belirtilen esaslara göre dâhil olduğu emeklilik planını değiştirebilmesi için son emeklilik planı değişikliğinden itibaren en az bir yıl geçmesi gerekir (Kayhan, 2007: 67). Değişiklik talebi uygun bulunan katılımcının değişiklik tarihi itibarıyla yeni emeklilik planına geçişi yapılır. Şirket, katılımcıya (grup emeklilik sözleşmelerinde plan kapsamında yapılan değişiklikler de dahil) değişiklik tarihini takip eden beş iş günü içinde yeni emeklilik sözleşme metnini gönderir (Bağcı, 2006: 97).

Katılımcı, dilerse bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerini aktarabilir. Aktarım talebi katılımcının bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerinin tamamını kapsar. Bildirim mevcut şirkete intikal ettikten sonra en geç yedi iş günü içinde aktarım yapılacak şirkete bütün bilgi ve belgeler gönderilir. Katılımcının bir şirketten diğerine birikimlerini aktarımında yeni bir emeklilik sözleşmesi kurulur. Şirket, emeklilik sözleşmesi kurulduktan sonra katkı payının şirket hesaplarına intikal etmesini takip eden en geç on beş iş günü içinde hazırlayıp imzaladığı emeklilik sözleşmesi metnini katılımcıya vermekle yükümlüdür (Özkan, 2009: 70).

Emekliliğe hak kazanmadan sistemden ayrılma üç durumda söz konusu olabilir. Bunlar; katılımcının sürekli iş görmezlik hali söz konusu olmaksızın kendi isteği doğrultusunda sistemden ayrılması, sürekli iş görmezlik durumunun ortaya çıkması halinde sistemden ayrılması ve vefat halinde sistemden ayrılması olarak sayılabilir (Kıloğlu, 2007: 87). Katılımcının ayrılma talebinde bulunması halinde bireysel emeklilik hesabındaki birikimler emeklilik sözleşmesi hükümlerine göre ödenir. Katılımcının sürekli iş göremezlik hali nedeniyle sistemden ayrılma talebinde bulunabilmesi için katılımcının bağlı olduğu sosyal güvenlik kuruluşu mevzuatına göre sürekli iş göremezlik gelinine hak kazanmış olması gerekir. Katılımcının herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmaması halinde, sürekli iş

göremezlik halinin resmi sağlık müesseseleri tarafından verilecek bir rapor ile tespiti gerekir. Sürekli iş göremezlik nedeniyle sistemden ayrılmaya hak kazanılması Sosyal Güvenlik Kurumunun (SGK) isteğe bağlı sigortalılar için uyguladığı esaslara tabidir. Katılımcının vefat etmesi halinde ise varsa lehdarı veya kanuni mirasçıları katılımcının bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerinin ödenmesini talep edebilir (Bağcı, 2006: 95).

3.2.4.2. Emeklilik Şirketinin Hak ve Yükümlülükleri

Emeklilik şirketi, emeklilik sözleşmesi gereği emekliliğe hak kazanacağı tarihi en geç bir ay önceden katılımcıya bildirmektedir. Şirket, emekliliğe hak kazanan katılımcının, bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerinin kısmen veya tamamen ödenmesi talebini, katılımcının emeklilik sözleşmesi gereği hak sahibi olduğu tarihten itibaren yedi iş günü içerisinde yerine getirmekle yükümlüdür. Katılımcının, birikimlerin ödenmesini talep etmesi veya başka bir şirket veya hayat sigorta şirketi ile yıllık gelir sigortası sözleşmesi yapması halinde, hesabındaki birikimler herhangi bir kesinti yapılmadan yazılı bildirimden itibaren en geç yedi iş günü içerisinde kendisine ödenmekte veya ilgili şirkete aktarılmaktadır (Bağcı, 2006: 100). Aktarma ve ödeme yükümlülükler yedi iş günü içerisinde yerine getirilmez ise uygulanacak aylık temerrüt faizi katılımcının dahil olduğu fonun son aylık getirisinin iki katından az olamaz (Özkan, 2009: 72). Şirket, katkı paylarını şirkete intikalini takip eden en geç ikinci iş gününde yatırıma yönlendirmek zorundadır. Bu yükümlülüğün süresi içerisinde yerine getirilmemesi halinde, katılımcının dahil olacağı fonun son aylık getirisinin iki katı tutarında aylık gecikme cezası uygulanır ve bu tutar katılımcının hesabına ilave edilir (Bağcı, 2006: 102).

Şirket, bireysel emeklilik faaliyetinin gerektirdiği giderlerin karşılanması amacıyla yeterli miktarda gider kesintisi yapar. Bunun için emeklilik sözleşmesinde belirtilen esaslar çerçevesinde giriş aidatı, işletim gideri ve yönetim gideri gibi kesintiler yapılabilir (Bağcı, 2006: 102).

3.2.5. Bireysel Emeklilik Sisteminin Finansman Kaynakları

BES'in finansmanı temelde, katılımcı tarafından ödenen katkı payı ödemeleri ile yine katılımcı tarafından karşılanan gider ödemeleri ve gider kesintileri ile sağlanmaktadır (Paksu, 2007: 34). Finansman kaynakları olarak; katkı payı

ödemeleri, giriş aidatı, yönetim gideri kesintisi, özel hizmet kesintisi ve fon işletim gideri kesintisi aşağıda kısaca ele alınmıştır.

3.2.5.1. Katkı Payı Ödemeleri

BES katılımcı tarafından ya da katılımcı adına ödemeyi yapan ve katılımcı nam hesabına hareket eden kişi ya da kurum tarafından finanse edilir. Ödenecek katkı payı miktarları yapılan bireysel emeklilik sözleşmesinde belirtilir. Katkı payı ödemeleri katılımcı talebine göre aylık, üç aylık, altı aylık ya da yıllık olarak yapılabilmekte bununla birlikte katılımcı isterse istediği zaman sözleşmesine ilave katkı payı ödeyebilmektedir. Şirketlerin belirlediği asgari katkı paylarının altında kalmamak kaydı ile istenildiği zaman ödemeler artırılıp, azaltılabilir (Aydın, 2008: 55).

Katılımcı adına, eğer bağımlı çalışma söz konusu ise, işverenleri de katkıda bulunabilir. Ancak, işveren katkısı tamamen gönüllülük esasına göre gerçekleşecek olup kanunda işveren katkıları ile ilgili doğrudan bir düzenleme yoktur. Bu durumda, işverenin katkısı, bireysel iş akitlerine konulacak hükümlerle sağlanabileceği gibi, toplu iş sözleşmelerinin de bir maddesi olarak düzenlenebilir. Ancak, sistem oluşturulurken, katılımcı tarafından ödenecek primler esas alınmıştır. 4632 sayılı kanun incelendiğinde sistemin işleyişi içinde işveren primlerinin olmayacağı veya çok sınırlı olabileceği gibi bir varsayımdan hareket edildiği açık bir şekilde görülmektedir (Gülhan, 2007: 87).

3.2.5.2. Giriş Aidatı

Giriş aidatı, katılımcıların BES'e ilk kez katılması sırasında veya yeni bireysel emeklilik hesapları oluşturması durumunda emeklilik şirketleri tarafından katılımcılardan veya katılımcının nam ve hesabına hareket eden kişilerden alınan tutardır (İncidüzen, 2008: 51). BES'e katılımı teşvik için veya diğer emeklilik şirketlerine karşı rekabet avantajı sağlamak için sisteme ilk defa katılan bir katılımcıdan aylık asgari ücret tutarından daha az miktarda giriş aidatı alınabilmekte, hiç alınmayabilmekte veya ertelenebilmektedir (Gülhan, 2007: 90). Söz konusu giriş aidatları, emeklilik sözleşmesi kuruluşu aşamasında azami bir yıllık süre içinde taksitler halinde de alınabilir. Giriş aidatının taksitlendirildiği hallerde, katılımcının BES'den ayrılması veya başka bir şirkete aktarım talebinde bulunması durumunda,

bireysel emeklilik şirketi giriş aidatının ödenmemiş kısmını katılımcının bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerden indirebilir (Ercan, 2006: 126). Katılımcının bireysel emeklilik hesabındaki birikimleri başka şirkete aktarmak isterse oluşturulan yeni emeklilik sözleşmesi için giriş aidatı alınmaz (İncidüzen, 2008: 51).

Emeklilik şirketine, katılımcının ödeyeceği giriş aidatının miktarını bütün reklam ve ilanlarında açık olarak belirtmek zorunluluğu getirilmiştir. Söz konusu gider veya ücretler konusundaki bilgilendirme yükümlülüğüne aykırılık halinde idari para cezası uygulanmaktadır. Giriş aidatının miktarının şirketin masraflarını karşılayacak seviyede belirlenmesi esas olmakla birlikte, orta ve alt gelir gruplarının tercihlerini olumsuz olarak etkilememesi için Bireysel Danışma Kurulunun da görüşleri alınarak Hazine Müsteşarlığı tarafından gerekli düzenleyici tedbirler alınacaktır (Gülhan, 2007: 91).

3.2.5.3. Yönetim Gideri Kesintisi

Bireysel emeklilik şirketleri, bireysel emeklilik faaliyetinin gerektirdiği giderlerin karşılanması amacıyla, katılımcının bireysel emeklilik hesabına yapılan katkı payları üzerinden % 8 oranını aşmamak şartıyla yönetim gideri kesinti oran veya tutarları, tahsil edilme şekli ve buna benzer koşullar emeklilik planında açık olarak belirtirler (Ercan, 2006: 127). Ayrıca yönetim gideri kesintisi, emeklilik sözleşmesinde belirtilen esaslar dâhilinde katılımcının katkı payı ödemesine ara vermesi veya yasal bildirimler ve sunulan standart hizmetler dışında emeklilik sözleşmesinde tanımlanmış özel hizmetleri talep etmesi halinde katılımcıya bildirimde bulunmak kaydıyla asgari ücretin aylık tutarının en fazla %25'ine karşılık gelen fon adetlerinin emeklilik şirketi tarafından katılımcının hesaplarındaki fon adetlerinden indirilmesi suretiyle yapılabilmektedir (Kara, 2006: 123).

3.2.5.4. Fon İşletim Gideri Kesintisi

Fon işletim gideri kesintisi, emeklilik yatırım fonları içtüzüklerinde belirtilen ve fon portföyünün yönetim giderlerini karşılamak üzere tespit edilen orandır. Fon işletim gider kesintisi, fon net varlık değeri üzerinden hesaplanan günlük en fazla yüz binde on oranında olmak şartıyla kesilebilir. Fon işletim gider kesintilerinin emeklilik sözleşmesinde açık olarak belirtilmesi gerekir (Ercan, 2006: 127). Söz konusu oran yıllık % 3,7 kadar olup, fon işletim gideri kesintisi katılımcının

emeklilik fonu toplam net varlığı üzerinden yapılmaktadır. Katılımcının katkı paylarından yönetim gideri kesintisi yapıldıktan sonra geri kalan miktar ile fon satın alınmakta ve fon net varlığı büyütülmeye çalışılmaktadır. Fon içtüzüğü ve izahname hükümlerine göre menkul kıymetler alınarak portföy oluşturulmaktadır. Fon portföyü, fonda yer alan nakit ile para ve sermaye piyasası araçlarından meydana gelmektedir. Fon portföy değeri piyasada oluşan fiyatlara göre her gün yeniden belirlenmektedir. Fon portföyündeki varlıkların değerlendirilmesi ile oluşan portföy değerine, fon alacaklarının eklenmesi ve fon borçlarının düşülmesi ile bulunan toplam değer, fon net varlık değerini ifade etmektedir (Paksu, 2007: 38).

3.2.5.5. Özel Hizmet Kesintisi

Emeklilik şirketi, katkı payı ödenmesine ara verilmesi veya yasal bildirimler ve sunulan standart hizmetler dışında katılımcı tarafından emeklilik sözleşmesinde belirlenen özel hizmetlerin talep edilmesi halinde katılımcıya bildirimde bulunmak kaydıyla brüt asgari ücretin aylık tutarının yüzde yirmi beşini aşmamak kaydı ile özel hizmet gider kesintisi yapabilir. Buna karşılık gelen tutar, katılımcının hesaplarındaki fon adetlerinden indirim yapılarak karşılanır (Aydın, 2008: 56).

3.2.6. Emeklilik Yatırım Fonları

Emeklilik yatırım fonu, şirket tarafından emeklilik sözleşmesi çerçevesinde alınan ve katılımcılar adına bireysel emeklilik hesaplarında izlenen katkıların, riskin dağıtılması ve inançlı mülkiyet esaslarına göre işletilmesi amacıyla oluşturulan malvarlığıdır (Kıloğlu, 2007: 49). Riskin dağıtılması ilkesi, riskin yönetilmesi ile ilgilidir. Riskin dağıtılması, yıkımı azaltmaktadır. Fon kurumlarının topladıkları primleri belli oranlarda değişik alternatiflere yatırarak riski dağıtmaları gerekmektedir. Bu dağıtımın rasyonel olması önemlidir. Tasarrufların dengeli dağıtılmaması, maliyetlerin artışı ve verimin azalışını beraberinde getirir. Fon yöneticisinin, riskin dağıtımını yaparken aşırıya kaçmaması bu nedenle önemlidir (Karausta, 2008: 55). İnançlı mülkiyet sistemi esasında; fona inançlı olarak fon kurucusu sahiptir. Tasarruf sahipleri ise fonla ilgili kararları uygulama yetkisini kurucuya verilir ki bu yetki devri, fon iç tüzüğü ile olur. Fon kurucu tarafından iç tüzük çerçevesinde ve tasarruf sahiplerinin hakları korunarak yönetilmek zorundadır (Baran, 2008: 104).

Süresiz olarak kurulan bu fonlar tüzel kişiliğe sahip olmayıp, sadece emeklilikte gelir elde etme hedefine bağlı olarak birikimlerin değerlendirilmesi ve işletilmesi amacıyla kurulabilir. Emeklilik yatırım fonlarının kurulabilmesi SPK'nın iznine tabidir. Birikimler fonlarda değerlendirilir ve fonlar uzmanlarınca yönetilir. Bu nedenle emeklilik şirketi, her fon için en az bir portföy yöneticisi ile portföy yönetim sözleşmesi imzalayarak fon kurabilirler. Fon portföyündeki varlıklar saklayıcı nezdinde saklanır. Katılımcıların sahip oldukları ve fondaki katkılarını gösteren pay adedi de, saklayıcı nezdinde katılımcı bazında ve katılımcıların erişebileceği şekilde izlenir. Saklayıcı, Takasbank ve/veya SPK tarafından yetkilendirilen diğer kuruluşlardır. Emeklilik yatırım fonları teminat olarak gösterilemez, hiçbir şekilde haczedilemez ve şirketin iflası söz konusu olsa dahi kurulmuş olan bu fonlar iflas masasına dâhil edilemez. Emeklilik şirketlerinin iflas etmesi durumunda katılımcıların birikimleri ile ilgili tüm haklar korunur (İşbilen, 2008: 95).

Fon yapısı ve fon yönetimi, katkı payı esaslı BES'de sistemin temelini oluşturmaktadır. Sistemin esasını fonlar ve bunların getirileri teşkil etmektedir. Fon yönetimi beraberinde istikrarlı bir büyümeyi getirdiğinden ve sistemin mutemetleri mali açıdan sorumlu olduğundan, kişiler güçlü birer yatırımcı olmak zorundadırlar. Amerika'da bile çalışanların mali konudaki bilgisizliği kabul edilmekte ve çalışanlardan emeklilik varlıkları üzerinde üst düzey yatırım kararları vermelerinin istenmesinin endişe verici olduğu ifade edilmektedir (Baran, 2008: 103).

Emeklilik yatırım fonları yalnız emeklilik şirketleri tarafından BES için kurulabilir. Bu nedenle fonlarla ilgili tüm yasal işlemler için SPK'ya başvurulur. Fonların malvarlığı emeklilik şirketinin malvarlığından ayrıdır. Fonun tüzel kişiliği yoktur ve fonun mal varlığı, Bireysel Emeklilik Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu, emeklilik sözleşmesi, fon iç tüzüğü ve ilgili diğer mevzuatta belirtilen amaçlar dışında, hiçbir amaçla kullanılamaz. Fon mal varlığı rehnedilemez, teminat gösterilemez, üçüncü şahıslar tarafından haczedilemez ve iflas masasına dahil edilemez (Sezer, 2008: 65).

3.2.6.1. Fon Örgüt Yapısı

Emeklilik yatırım fonları örgüt yapısı bakımından incelendiğinde, fon kurulunun bu yapıda önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Emeklilik şirketi, yönetim kurulu kararı ile kurduğu fonla ilgili işlemlerin takibi ve raporlanması amacıyla, en az üç kişiden oluşan bir fon kurulunu göreve atar. Fon kurulu üyeliklerine şirket dışından da atama yapılabilir. Her bir emeklilik şirketinin kurmak zorunda olduğu asgari yatırım fonu sayısı en az üç olmakla birlikte, her fon için ayrı bir fon kurulu atanması zorunluluğu bulunmamaktadır. Fon kurulu birden fazla sayıda fonun işlemlerini takip edebilir (İşbilen, 2008: 96). Şirket yönetim kurulu üyeleri, emeklilik yatırım fonlarının kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin esaslar hakkında yönetmelikte fon kurulu üyeleri için belirlenen nitelikleri taşımaları halinde, fon kurulu üyesi olarak görevlendirilebilirler (Sezer, 2008: 68).

Fon kurulu üyelerinin sahip olması gereken özellikler şunlardır (http://www.alomaliye.com/birey_emeklilik_yatirim_fon.htm, 17.01.2011):

- Dört yıllık eğitim veren yüksek öğrenim kurumlarından mezun olmaları, sermaye piyasası, bankacılık veya sigortacılık alanlarında en az beş yıllık tecrübeye sahip bulunmaları,
- Faaliyet yetki belgelerinden biri veya birden fazlası iptal edilmiş yahut borsa üyeliği iptal edilmiş kuruluşlarda iptalde sorumluluğu bulunan kişilerden olmamaları,
- Sermaye Piyasası Kanununun 46 ncı maddesinin birinci fıkrasının (i) bendi uyarınca işlem yasaklı olmamaları,
- Kanun, sermaye piyasası mevzuatı, sigortacılık mevzuatı, bankacılık mevzuatı, kara paranın aklanmasının önlenmesine dair mevzuat ile ödünç para verme işleri hakkında mevzuata aykırılıktan ve/veya taksirli suçlar hariç olmak üzere affa uğramış olsalar dahi ağır hapis veya beş yıldan fazla hapis yahut zimmet, nitelikli zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları; resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya devlet sırlarını açığa vurma, vergi kaçakçılığı veya vergi kaçakçılığına teşebbüs ya da iştirak suçlarından dolayı hüküm giymemiş olmaları.

3.2.6.2. Fon Kurulunun Görevleri

Fon kurulu üyelerinin; fon faaliyetlerinin, şirketin genel yönetim stratejilerine ve politikalarına uygun olarak düzenli, verimli ve etkin bir şekilde ilgili mevzuat ve fon içtüzüğü çerçevesinde yürütülmesi, fonun muhasebe ve kayıt sisteminin ilgili mevzuata uygunluğunu sağlanması, fonla ilgili mali tablo ve raporların hazırlanması, iç kontrol sisteminin oluşturulması, olağanüstü durumlarla ilgili kararlar alınması gibi yükümlülükleri vardır (Sezer, 2008: 68).

Fon kurulunun yerine getirmekle yükümlü olduğu görevler Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 13. maddesinde belirlenmiş olup, aşağıdaki gibidir (Kıloğlu, 2007: 65, Özkan, 2009: 85):

- Fon faaliyetlerinin, şirketin genel yönetim stratejilerine ve politikalarına uygun olarak düzenli, verimli ve etkin bir şekilde ilgili mevzuat, fon iç tüzüğü ve izahnamedeki esaslar çerçevesinde yürütülmesi,
- Fonun muhasebe, belge ve kayıt sisteminin düzenli bir şekilde tutulması,
- Fon adına yapılacak sözleşmelerin ilgili mevzuata uygun bir şekilde hazırlanması,
- Fon portföyünün ilgili mevzuata uygun şekilde değerlendirilmesi ve birim pay değerinin doğru şekilde hesaplanması,
- Fon ile ilgili mali tablo ve raporların hazırlanması,
- Fon performansının takip edilmesi,
- Mevzuat gereği ya da şirketin talebi ile ilgili olarak yapılması gereken iç tüzük ve izahname değişikliklerinin katılımcılara ilgili düzenlemelerde öngörülen süreler içinde duyurulması,
- Kamuyu aydınlatma belgelerinin mevzuata uygun şekilde hazırlanması,
- Fonun faaliyetlerine ilişkin olarak Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik'in 32. maddesinde belirtilen raporların hazırlanması,
- İç kontrol sisteminin oluşturulması,
- Şirket yönetim kurulu kararı ile belirlenen diğer görevlerin yerine getirilmesi.

3.2.6.3. Emeklilik Yatırım Fonu Türleri

SPK; emeklilik şirketlerinin kuracakları fonlara yön vermek ve yol gösterici olmak amacıyla ve katılımcıların emeklilik planlarını seçerken ve emeklilik yatırım fonları arasında katkı paylarının dağıtılmasına ve değişiklik yapılmasına karar verirken bilgi sahibi olmalarını sağlamak için emeklilik yatırım fonu türleri hakkında bilgi veren 10.05.2002 tarih ve 22/646 sayılı bir karar almıştır. Söz konusu SPK kararına göre emeklilik yatırım fonu türleri; gelir amaçlı fonlar, büyüme amaçlı fonlar, para piyasası fonları, kıymetli madenler fonları, ihtisaslaşmış fonlar, diğer fonlar olmak üzere 6 kategoride sınıflandırılmıştır. SPK tarafından uygun görülmesi koşuluyla yeni fon türlerinin belirlenmesi mümkün olabilmektedir. Fon türleri belirlenirken, portföy yönetim stratejilerinin uygulanması neticesinde ulaşılmak istenen hedefin objektif olarak tanımlanabilmesi ve fonun bu hedefe ulaşmadaki performansının ölçülebilmesi amacıyla kullanılacak karşılaştırma ölçütünün de izahnamede belirtilmesi zorunludur (Sezer, 2008: 69).

3.2.6.3.1. Gelir Amaçlı Fonlar

Yatırım yapılacak varlıkların, bunlardan elde edilecek temettü ve faiz gelirlerine ağırlık verilerek belirlendiği fonlardır. Bu fonlar (Girgin, 2007: 85):

- *Kamu Borçlanma Araçları Fonu:* Fon portföyünün en az %80'ini ters repo dâhil devlet iç borçlanma senetlerine yatıran ve faiz geliri elde etmeyi hedefleyen fondur.
- *Hisse Senedi Fonu:* Fon portföyünün en az %80'ini düzenli temettü ödemesi yapan ve fiyat oynaklığı nispeten daha az olan hisse senetlerine yatıran ve temettü geliri elde etmeyi hedefleyen fondur.
- *Özel Sektör Borçlanma Araçları Fonu:* Fon portföyünün en az %80'ini özel sektör borçlanma araçlarına yatıran ve faiz geliri elde etmeyi amaçlayan fondur.
- *Karma Borçlanma Araçları Fonu:* Fon portföyünün en az %80'ini kamu ve/veya özel sektör borçlanma araçlarına yatıran ve faiz geliri elde etmeyi hedefleyen fondur.

- *Karma Fon:* Her birinin değeri fon portföyünün %20'sinden az olmayacak şekilde, fon portföyünün en az %80'ini hisse senetlerine ve borçlanma araçlarına yatıran ve temettü ve faiz geliri elde etmeyi hedefleyen fondur.
- *Uluslararası Hisse Senedi Fonu:* Fon portföyünün en az %80'ini, düzenli temettü ödemesi yapan ve fiyat oynaklığı nispeten daha az olan yabancı hisse senetlerine yatıran ve temettü geliri elde etmeyi hedefleyen fondur.
- *Uluslararası Borçlanma Araçları Fonu:* Fon portföyünün en az %80'ini, yabancı borçlanma araçlarına yatıran ve faiz geliri elde etmeyi amaçlayan fondur.
- *Uluslararası Karma Fon:* Her birinin değeri fon portföyünün %20'sinden az olmayacak şekilde, fon portföyünün en az %80'ini yabancı hisse senetlerine ve yabancı borçlanma araçlarına yatıran ve temettü ve faiz geliri elde etmeyi hedefleyen fondur.
- *Esnek Fon:* Fon portföyünün tamamını değişen piyasa koşullarına göre; nakit, vadeli ve vadesiz mevduat, borçlanma araçları (ters repo dahil) ile hisse senetleri, kıymetli madenlere ve gayrimenkule dayalı varlıklar, repo işlemleri, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri, borsa para piyasası işlemleri, yatırım fonu katılma belgeleri, SPK tarafından uygun görülen ve kamuya ilan edilen diğer para ve sermaye piyasası araçlarının tamamına veya bir kısmına yatıran ve temettü ve faiz geliri elde etmeyi hedefleyen fondur. Bu tür fonların varlık dağılımı önceden belirlenmemektedir.

3.2.6.3.2. Büyüme Amaçlı Fonlar

Yatırım yapılacak varlıkların, bunlardan elde edilecek sermaye kazancına ağırlık verilerek belirlendiği fonlardır (Çıltık, 2010: 33).

- *Hisse Senedi Fonu:* Fon portföyünün en az %80'ini borsada işlem gören şirketlerin hisse senetlerine yatıran ve sermaye kazancı elde etmeyi hedefleyen fondur.
- *Küçük Şirketler Hisse Senedi Fonu:* Fon portföyünün en az %80'ini küçük veya büyüme potansiyeli olan şirketlerin hisse senetlerine yatıran ve sermaye kazancı elde etmeyi hedefleyen fondur.

- *Karma Fon:* Her birinin değeri fon portföyünün %20'sinden az olmayacak şekilde, fon portföyünün en az %80'ini hisse senetleri ve borçlanma araçlarına yatıran ve sermaye kazancı elde etmeyi hedefleyen fondur.
- *Uluslararası Hisse Senedi Fonu:* Fon portföyünün en az %80'ini, yabancı hisse senetlerine yatıran ve sermaye kazancı elde etmeyi hedefleyen fondur.
- *Uluslararası Karma Fon:* Her birinin değeri fon portföyünün %20'sinden az olmayacak şekilde, fon portföyünün en az %80'ini yabancı hisse senetlerine ve yabancı borçlanma araçlarına yatıran ve sermaye kazancı elde etmeyi hedefleyen fondur.
- *Esnek Fon:* Fon portföyünün tamamını değişen piyasa koşullarına göre yönetmeliğin 5. maddesinde belirtilen varlık türlerinin tamamına veya bir kısmına yatıran ve sermaye kazancı elde etmeyi hedefleyen fondur. Bu tür fonların varlık dağılımı önceden belirlenemez.

3.2.6.3.3. Para Piyasası Fonları

Para piyasası fonları; fon portföyünün tamamını vadesine 3 ay veya daha az kalmış ve likiditesi yüksek varlıklardan oluşturmak amacıyla kurulan fonlardır. Para piyasası fonları; likit fon-kamu, likit fon-özel sektör, likit fon-karma türlerinden oluşmaktadır (Kara, 2006: 127).

- *Likit fon-kamu:* Fon portföyünün tamamını ters repo dahil devlet iç borçlanma senetlerine yatıran fondur.
- *Likit fon-özel sektör:* Fon portföyünün tamamını özel sektör borçlanma araçlarına yatıran fondur.
- *Likit fon-karma:* Fon portföyünün tamamını kamu ve/veya özel sektör borçlanma araçlarına yatıran fondur.

3.2.6.3.4. Kıymetli Madenler Fonları

Fon portföyünün en az %80'ini kıymetli madenler ve altına dayalı varlıklardan oluşturmak amacıyla kurulan fonlardır (Karadeniz, 2007: 98).

Kıymetli Madenler Fonu: Fon portföyünün en az %80'ini ulusal ve uluslararası borsalarda işlem gören altın ve diğer kıymetli madenlere dayalı varlıklara yatıran fondur.

Altın Fonu: Fon portföyünün en az %80'ini ulusal ve uluslararası borsalarda işlem gören altına dayalı varlıklara yatıran fondur.

3.2.6.3.5. İhtisaslaşmış Fonlar

Bu fonlar, coğrafi bölge, ülke, sektör ve endeksler bazında yatırım yapan fonlardır (İncidüzen, 2008: 67).

- *Yabancı Ülke Fonu:* Fon portföyünün en az %80'ini, sadece bir yabancı ülke tarafından veya bu yabancı ülkede yerleşik şirketler tarafından ihraç edilen para ve sermaye piyasası araçlarına yatıran fondur.
- *Sektör Fonu:* Fon portföyünün en az %80'ini, belirli sektör ya da sektörlerde bulunan şirketlerin hisse senetlerine yatıran fondur.
- *Endeks Fon:* Hisse senedi endeks fonu, tahvil endeks fonu, sektör endeks fonu veya benzer fonlar olmak üzere baz alınan ve kurulca uygun görülen bir endeks kapsamındaki varlıklara, fon portföyünün en az %80'ini yatıran ve baz alınan endeks ile fonun birim pay değeri arasındaki korelasyon katsayısının en az 0,9 olmasını ve endeksteeki artış kadar bir getiri elde etmeyi hedefleyen fondur.

3.2.6.3.6. Diğer Fonlar

Yukarıdaki fon türlerine girmeyen diğer fonlardır (Girgin, 2007: 89).

- *Dengeli Fon:* Fon portföyünün tamamını, hisse senedi ve/veya borçlanma araçlarının karimasından oluşturan ve hem sermaye kazancı hem de temettü ve faiz geliri elde etmeyi hedefleyen fondur.
- *Esnek Fon:* Fon portföyünün tamamını değişen piyasa koşullarına göre; nakit, vadeli ve vadesiz mevduat, borçlanma araçları (ters repo dahil) ile hisse senetleri, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri, borsa para piyasası işlemleri, yatırım fonu katılma belgeleri, SPK tarafından uygun görülen ve kamuya ilan edilen diğer para ve sermaye piyasası araçlarının tamamına veya bir kısmına yatıran ve hem sermaye kazancı hem de temettü ve faiz geliri elde etmeyi hedefleyen fondur. Bu tür fonların varlık dağılımı önceden belirlenmemektedir.

3.2.6.4. Emeklilik Yatırım Fonu Portföyü

Emeklilik yatırım fonu portföyü; nakit, vadeli ve vadesiz mevduat; ters repo dahil borçlanma araçları ile hisse senetleri; kıymetli madenlere ve gayrimenkule dayalı varlıklar; repo işlemleri; vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri; borsa para piyasası işlemleri; yatırım fonu katılma belgeleri; SPK tarafından uygun görülen ve kamuya ilan edilen diğer para ve sermaye piyasası araçlarından oluşmaktadır (Kıloğlu, 2007: 57).

3.2.7. Bireysel Emeklilik Sisteminde Denetim Mekanizmaları ve Ceza Uygulamaları

3.2.7.1. Bireysel Emeklilik Sisteminde Denetim Mekanizmaları

BES'in etkin ve sağlıklı bir biçimde işleyebilmesi için sisteme, farklı aşamalarda güvenlik unsurları yerleştirilmiştir. Bu çerçevede, katılımcıların hak ve menfaatlerinin en üst düzeyde korunmasına yönelik önemli düzenlemeler yapılmıştır. BES'de denetim faaliyeti; günlük gözetim ve denetim, yıllık olağan denetim, bağımsız dış denetim, iç kontrol sistemi ve iç denetim ve aktüeryal denetim şeklinde yerine getirilmektedir (Satır, 2008: 37). Bu denetim faaliyetleri aşağıda kısaca açıklanmıştır.

3.2.7.1.1. Günlük Gözetim ve Denetim

BES'in güvenli ve etkin biçimde işletilmesini sağlamak, katılımcıların hak ve menfaatlerini korumak amacıyla şirketlerin faaliyetlerinin günlük gözetim ve denetimi yetkisi Hazine Müsteşarlığına verilmiştir. Ancak, ilgili yönetmelikte "Müsteşarlık, şirketlerin faaliyetlerinin günlük olarak gözetim, denetim, katılımcılara ait bilgilerin saklanması, kamuyu ve katılımcıları bilgilendirme ile istatistik üretimi ve fonksiyonlarının yürütülmesini teminen Emeklilik Gözetim Merkezini görevlendirir" hükmü yer almıştır. Dolayısıyla, emeklilik şirketlerinin günlük gözetim ve denetimi EGM tarafından yerine getirilmekte, EGM bu faaliyetlerini gerçekleştirirken katılımcıların fonlarla ilgili işlemlerine ilişkin bilgileri BEDK'dan ve SPK'nın uygun göreceği saklayıcı kuruluştan elde edebilmektedir. Ayrıca Müsteşarlık, EGM'ye ek görevler de verebilme yetkisine sahip bulunmaktadır (Arslan, 2006: 135).

Emeklilik şirketlerinin ve Hazine Müsteşarlığı'nın ortaklığı ile kurulan, bir anlamda öz denetleyici bir kuruluş niteliğinde olan EGM esas olarak aşağıdaki görevleri yerine getirmek üzere görevlendirilmiştir (Nefesoğlu, 2005: 86):

- Şirketlerinin faaliyetlerinin günlük olarak elektronik ortamda gözetimi ve kamu otoritelerine raporlanması,
- Emeklilik şirketlerinin işlemleri sonucunda oluşan bilgilerin konsolidasyonu,
- Katılımcılara ait bilgilerin gizliliğinin korunarak saklanması,
- Kamuoyunun ve katılımcıların bilgilendirilmesi,
- İstatistik üretilmesi,
- Bireysel emeklilik sisteminin analitik olarak sorgulanması,
- Emeklilik müdahalelerde bulunulmasına olanak sağlayacak veri oluşturulması,
- Emeklilik şirketlerinin ortak tanıtım, eğitim programları, yazılım ve benzeri konulardaki taleplerin karşılanması,
- Bireysel emeklilik araçları sınavının yapılması ve bireysel emeklilik araçları sicilinin takip edilmesi.

3.2.7.1.2. Yıllık Olağan Denetim

Emeklilik şirketlerinin, fonların ve portföy yöneticileri ile saklayıcılarının BES kapsamındaki faaliyetleri en az yılda bir kez Müsteşarlık ve SPK tarafından olağan olarak denetlenir (Arslan, 2006: 132). Emeklilik yatırım fonlarının; muhasebe, belge kayıt düzeni ile bağımsız dış denetimine ilişkin olarak SPK'nın düzenlemelerine uyması gerekmektedir. Emeklilik yatırım fonunun muhasebe, belge ve kayıt düzeninin portföy yöneticisi dışında oluşturulması zorunluluğu bulunmaktadır. Bağımsız dış denetim yapılan dönemlerde; emeklilik yatırım fon varlıklarının mevzuata uygun olarak saklanıp saklanmadığı, birim pay değerinin mevzuata uygun hesaplanıp hesaplanmadığı, emeklilik yatırım fonunun yatırım performansına bağlı olarak kamuya açıklanan bilgilerin mevzuata uygun olup olmadığı hususlarına ve emeklilik yatırım fonu iç kontrol sistemine ait bilgiler ve bağımsız denetçi görüşünü içeren bir rapor hazırlanarak emeklilik şirketine ve SPK'ya gönderilmektedir (İşbilen, 2008: 112).

Müsteşarlık gerekli gördüğü hallerde her zaman olağan dışı denetimler yapabilir. Müsteşarlık emeklilik şirketlerinin emeklilik ve sigortacılık faaliyetlerini yılda bir defa olağan olarak, gerekli gördüğü hallerde her zaman olağan dışı olarak denetlemektedir. Emeklilik şirketi yapılacak denetimlerde, defter, kayıt ve belgeleri incelemeye hazır bulundurmakla ve istenilen her türlü bilgiyi ve belgeyi vermekte yükümlü bulunmaktadır. Hazine Müsteşarlığı emeklilik şirketinin aşağıda belirtilen hususlarda ve gerek gördüğü diğer konulardaki faaliyetlerini denetlemektedir (Uygun, 2006: 108; Aydın, 2008: 60):

- Kuruluş aşamasında ve faaliyetlerine başlarken öngörülen şartları sağlamaya devam edip etmediği,
- Yeterli sermaye ve öz kaynağa sahip olup, olmadığı,
- Teknik donanımı ve organizasyon yapısı mevcut ve potansiyel ihtiyaçları karşılayabilecek yeterlilikte olup olmadığı,
- Katılımcıların haklarının korunmasına ilişkin iyi niyet kurallarına ve emeklilik sözleşmelerindeki şartlara göre işlem yapılıp yapılmadığına,
- Bildirimlerin zamanında yapılıp yapılmadığına,
- Katılımcıların katkılarının zamanında yatırıma yönlendirilip yönlendirilmediğine,
- Emeklilik planları ve varsa diğer faaliyetlere ilişkin karlılık, harcama ve gerekli görülen değerlendirmelerin yapılıp yapılmadığına,
- Katılımcı kayıtlarının toplanması ve saklanması için gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığı, portföy büyüklüğü ile orantılı şekilde alt yapının olup olmadığına,
- Şirket varlıklarının ekonomik ve sektörel gelişmelere göre yönetilip yönetilmediğini,
- Veri tabanının Hazine Müsteşarlığı tarafından öngörülen istatistiklere uygun şekilde tutulup kontrol edilip edilmediğini,
- Sisteme giriş, çıkış ve aktarmalarda yönetim kadrosunun oluşumunda, bireysel emeklilik aracılığında, pazarlama ve satış işlemlerinde, reklam ve ilanlarda, mali tabloların oluşturulmasında, eğer şirket hayat ve ferdi kaza sigortalarında da faaliyet gösteriyorsa bu konularla ilgili iş ve işlemlerin tümüyle mevzuata uyulup uyulmadığını,

- 4632 sayılı kanununun 11. maddesi kapsamında belirlenmiş olan sorumlulukların yerine getirilip getirilmediğini.

3.2.7.1.3. Bağımsız Dış Denetim

Emeklilik şirketinin mali yönden bağımsız dış denetiminin, bağımsız denetleme kuruluşları tarafından yılda en az bir kez yapılması zorunludur. Ayrıca emeklilik fonlarının hesap ve işlemleri üçer aylık dönemler itibarıyla bağımsız dış denetime (ara denetim) tabi tutulur. Emeklilik şirketinin yaptıracığı bağımsız denetlemenin yazılı bir denetleme sözleşmesine bağlanması ve bu sözleşmenin bir örneğinin denetlenecek emeklilik şirketi tarafından Hazine Müsteşarlığı'na gönderilmesi gerekmektedir. Söz konusu denetleme sözleşmesinde; emeklilik şirketinin denetlenmesinde görevlendirilecek denetçilerin ve yedeklerinin, yapılacak bağımsız denetlemenin amacının ve kapsamının, bağımsız denetleme kuruluşu tarafından antlaşma kapsamında sunulacak diğer hizmetlerin, tarafların hak ve yükümlülüklerinin ve ücretin belirtilmesi zorunlu unsurlar arasında yer almaktadır. Emeklilik şirketinin bağımsız dış denetimi; mevzuat ve genel kabul görmüş muhasebe esas ve ilkelerine uygunluk yönünden, defter, kayıt ve belgeler üzerinde yerine getirilmektedir (Özkan, 2009: 79).

Denetleme sonucunda düzenlenen yıllık denetleme raporu ve özeti, denetlenen şirketin yönetim kuruluna teslim edilir. Rapor özetleri, ilgili bulunulan yıla ilişkin malî tablo ve raporların görüşüleceği genel kurullarda okunur ve bu raporlar Müsteşarlığın gerek gördüğü hallerde ülke genelinde basım ve dağıtım yapılan günlük ve tirajı en yüksek iki gazetede yayımlanır (Mürütoğlu, 2005: 118).

3.2.7.1.4. İç Kontrol Sistemi ve İç Denetim

Günümüzde iç kontrol ve iç denetim gerek özel sektör gerekse kamu sektöründe aranan temel fonksiyonlardan biridir. İşletme faaliyetlerinin etkinlik ve verimliliğinin sağlanmasında önemli bir unsur olan iç kontrol ve iç denetim, yönetim anlayışı ve kültüründeki gelişmelere bağlı olarak her geçen gün daha önemli hale gelmektedir. Sahip olduğu önem derecesi nedeniyle iç kontrol ve iç denetim ulusal ve uluslararası birçok düzenlemeye konu olmuştur. COSO'ya göre iç kontrol sistemi birbirine entegre olmuş kontrol ortamı, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim ve izleme unsurlarından oluşur(Uyar, 2009:1).

İç denetim, varlıkların zararlara karşı korunup korunmadığının ve faaliyetlerin saptanmış politikalarla uyum içerisinde yürütülüp yürütülmediğinin araştırılmasını amaç edinmiştir (Uyar, 2009:1). Şirketin iç denetiminden öncelikle beklenen verimliliğin artırılması, finansal ve idari konularda güvenilir bilgi akışının sağlanması ve mevzuata uygunluğun sağlanmasıdır. İç denetimle ilgili tüm politika ve prosedürler emeklilik şirketince yazılı hale getirilmelidir (Baran, 2008: 121). İç denetim prosedürleri (Kayhan,2007: 79).

- Şirket faaliyetlerinin yasal düzenlemelere, şirketin genel strateji ve politikalarına, emeklilik sözleşmesine ve ana sözleşmeye uygun olarak yapılmasını,
- Şirket adına yapılan işlemlerin genel ve özel yetkilere dayalı olarak gerçekleştirilmesini, sözleşmelere uygun olarak yapılmasını, katılımcılar ve diğer işlerle ilgili belgelerin düzenlenmesini,
- Şirketin muhasebe, belge ve kayıt düzeninin iyi bir şekilde işlenmesini,
- Usulsüzlüklerden ve hatalardan kaynaklanan risklerin asgariye indirilmesi için risklerin tanımlanmasını ve gerekli önlemlerin alınmasını,
- Kayıtların doğru ve zamanında tutulmasını,
- Şirket çalışanlarının kendi adlarına yaptıkları işlemlerin şirketle çıkar çatışmasına yol açacak nitelikte olması halinde, bu durumun tespitini,
- Yapılan harcamaların belgeye dayandırılmasını, içerecek şekilde oluşturulur.

Emeklilik şirketi faaliyetlerinin iç denetim prosedürlerine uygun olarak işleyişi, emeklilik şirketi denetçileri tarafından denetlenmektedir. Bu amaçla emeklilik şirketi mesleki deneyim süresi hariç, emeklilik yatırım fonlarında fon denetçisi olmak için gereken niteliklere sahip en az bir iç denetçi atamaktadır. Emeklilik şirketinin iç denetçisi, şirketin mali durumunu zayıflatacak veya olağan dışı sonuçlar doğuracak herhangi bir durumun varlığını tespit etmesi halinde hazırlayacağı denetim raporunu ivedilikle emeklilik şirketinin yönetim kuruluna sunmak ve eş zamanlı olarak bir örneğini HM' ye göndermek zorundadır (Ercan, 2006: 137).

3.2.7.1.5. Aktüeryal Denetim

Aktüeryal denetim, emeklilik ve sigortacılık faaliyetleri ile ilgili olarak her yılın sonu itibariyle bir aktüer tarafından yapılacak olan denetimdir. Aktüeryal denetim, emeklilik şirketinin faaliyet gösterdiği tüm branşları kapsayacak şekilde branş bazında yapılacak teknik analizleri içermektedir. Denetim sonucu hazırlanacak aktüerya raporunun, emeklilik şirketi genel müdür veya genel müdür yardımcısı tarafından imzalanarak her yılın en geç mart ayı sonuna kadar Hazine Müsteşarlığına gönderilmesi gerekmektedir. Bu raporlar en az on yıl süre ile saklanır (Güleç, 2003:123).

3.2.7.2. Bireysel Emeklilik Sisteminde Ceza Uygulamaları

BES’de gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülüklerini yerine getirmemesi, mevzuat hükümlerine aykırı faaliyette bulunulması gibi suçlar için ceza hükümleri düzenlenmiştir. Söz konusu suçlar ve cezaları; idari suçlar ve cezaları, adli suçlar ve cezaları olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. 4632 sayılı kanunda hüküm bulunmayan hallerde sermaye piyasası ve sigortacılık mevzuatının ilgili hükümleri ve genel hükümler uygulanacaktır (İşbilen, 2008: 121; Satır, 2008: 46):

İdari Suçlar ve Cezalar

BES mevzuatında idari suç ve cezalara ilişkin hükümlere 4632 sayılı kanununun 22. maddesinde yer verilmiştir. Söz konusu madde hükümlerine göre idari cezalar, konularına göre müsteşarlık veya kurul kararıyla ve gerekçesi belirtilmek suretiyle uygulanabilir. 4632 sayılı kanuna tabi gerçek ve tüzel kişilerin işledikleri idari suçlar ve bu suçlara istinaden uygulanacak cezalara ilişkin açıklamalar şöyledir (Kıloğlu, 2007: 100; <http://blog.hukukokulu.com/4632-sayili-kanun.html>; madde 22, 25.01.2011):

Konularına göre müsteşarlık veya kurul kararıyla ve gerekçesi belirtilmek suretiyle bu kanuna tabi gerçek ve tüzel kişilere, bu kanunun:

- 4 üncü maddesi hükümlerine aykırı emeklilik sözleşmesi düzenlenmesi halinde üç bin Türk Lirası,
- 5 inci maddesinde öngörülen aktarma yükümlülüğüne aykırılık halinde iki bin Türk Lirası,

- 5 inci maddesinde öngörülen yatırıma yönlendirme yükümlülüğüne aykırılık halinde iki bin Türk Lirası,
- 6 ncı maddesinde öngörülen ödeme veya aktarma yükümlülüğüne aykırılık halinde iki bin Türk Lirası,
- 6 ncı maddesinin son fıkrasında öngörülen tasdik yükümlülüğünün yerine getirilmeden sözleşmelerin uygulamaya konulması halinde üç bin Türk Lirası,
- 7 nci maddesinde öngörülen katılımcı tarafından ödenecek giderler veya ücretler konusunda bilgilendirme yükümlülüğüne aykırılık halinde iki bin Türk Lirası,
- 10 uncu maddesinin birinci fıkrası hükümlerine aykırı olarak belirtilen kavramların kullanılması halinde yedi bin beş yüz Türk Lirası,
- 10 uncu maddesinin ikinci fıkrası hükümlerine aykırı olarak ilan ve reklam faaliyetinde bulunulması halinde on beş bin Türk Lirası,
- 10 uncu maddesinin ikinci fıkrasında öngörülen katılımcılara bilgi verilmesi yükümlülüğüne aykırılık halinde iki bin Türk Lirası,
- 11 inci maddesinin birinci fıkrasında öngörülen sorumlulukların yerine getirilmemesi halinde üç bin Türk Lirası,
- 11 inci maddesinin ikinci fıkrası hükümlerine aykırı olarak aracılık faaliyetinde bulunulması veya aracılık hizmeti sağlanması hallerinde altı bin Türk Lirası,
- 12 nci maddesinin birinci fıkrası hükümlerine aykırı olarak belirtilen nitelikleri haiz olmayan kişilerin çalıştırılması halinde on beş bin Türk Lirası,
- 12 nci maddesinin ikinci fıkrasında öngörülen bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi halinde üç bin Türk Lirası,
- 12 nci maddesinin üçüncü fıkrası hükümlerine aykırı olarak belirtilen kişilerin yasaklanan görevlerde çalıştırılması halinde on beş bin Türk Lirası,
- 13 üncü maddesinin birinci fıkrası hükümlerine aykırı olarak ana sözleşme değişikliklerinin tescil edilmesi halinde on beş bin Türk Lirası,
- 13 üncü maddesinin üçüncü fıkrası hükümlerine aykırı olarak malvarlıklarının devri veya bir başka şirketle birleştirilmesi halinde on beş bin Türk Lirası,

- 21 inci maddesinde öngörülen bağımsız dış denetim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi halinde on beş bin Türk Lirası,
- Bakanlık, müsteşarlık ve kurul tarafından alınan kararlara, çıkarılan yönetmelik ve tebliğler ile yapılan diğer düzenlemelere uyulmaması halinde, yukarıdaki fıkralarda, sigortacılık mevzuatı ve sermaye piyasası mevzuatında öngörülmuş bir cezanın olmadığı hallerde iki bin Türk Lirası, idarî para cezası verilir.

Yukarıda belirtilen idari para cezalarının uygulanmasından önce ilgili kuruluş veya kişilerin savunmaları alınır. Savunma istendiğine ilişkin yazının tebliğ tarihinden itibaren bir ay içinde savunma verilmemesi halinde savunma hakkından feragat edildiği kabul edilir.

İdari para cezalarının verilmesini gerektiren fiillerin tekrarı halinde, verilen para cezası iki katı, izleyen tekrarlar üç katı artırılarak uygulanır. Bu cezaların verildiği tarihten itibaren iki yıl içinde idarî para cezasının verilmesini gerektiren aynı fiil işlenmediği takdirde önceki cezalar tekrarda esas alınmaz.

Bu kanunun 23 üncü maddesinin birinci fıkrasında öngörülen suçu işleyenler hakkında kanuni kovuşturmayaya geçilmekle birlikte, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Müsteşarlığın talebi üzerine valiliklerce bunların işyerleri geçici olarak kapatılır; ilan ve reklamları durdurulur ya da toplatılır.

Ceza Sorumluluğu

Ceza sorumluluğu madde 23'de (Değişik madde: 23/01/2008-5728 S.K./487.mad) düzenlenmiştir. Bu kanuna göre gereken izinleri almaksızın emeklilik faaliyetinde bulunan veya ticaret unvanları ve her türlü belgeleri ve ilan ve reklamları ve kamuoyuna yaptıkları açıklamalarda bu kanunda belirtilen kuruluşların adını kullanan ya da 10 uncu madde hükümlerine aykırı olarak bu kanunda düzenlenen faaliyetlerde buldukları izlenimini yaratacak söz ve deyimleri kullanan gerçek kişiler ile tüzel kişilerin görevlileri üç yıldan beş yıla kadar hapis ve üç yüz günden iki bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Ayrıca idari tedbir olarak bu faaliyetlerin yürütülmesine mani olunur.

Şirketin yönetim kurulu başkanı ve üyeleri ile imza yetkisini haiz mensupları, portföy yönetim şirketinin yönetim kurulu başkanı ve üyeleri ile imza yetkisini haiz mensupları, görevleri dolayısıyla kendilerine tevdi olunan veya muhafazaları, denetimleri ve sorumlulukları altında bulunan şirkete ait para veya diğer varlıkları zimmetine geçirirlerse, Türk Ceza Kanununun, zimmet suçuna ilişkin hükümlerine göre verilecek ceza beşte bir oranında artırılır.

Bu kanunda gösterilen yetkili mercilerin ve denetim görevlilerinin istedikleri bilgi ve belgeleri vermeyen ya da denetim görevlilerinin görevlerini yapmalarına engel olan gerçek kişilerle tüzel kişilerin görevli ve ilgilileri bir yıldan üç yıla kadar hapis ve yüz günden az olmamak üzere adli para cezası ile cezalandırılır.

Bu kanuna tabi gerçek ve tüzel kişilerin bu kanunda gösterilen merciler ile denetim görevlilerine, mahkemelere ve diğer resmi dairelere hitaben düzenledikleri veya yayımladıkları belgelerde yapılan gerçeğe aykırı beyanlarından dolayı bunları veya bunların düzenlenmesine esas olan her türlü belgeleri imzalayanlar hakkında, Türk Ceza Kanununun belgede sahtecilik suçuna ilişkin hükümlerine göre verilecek ceza bir kat artırılır.

Bu kanuna tabi kuruluşların itibarını kırabilecek veya servetine zarar verebilecek bir hususa kasten sebep olan ya da bu yolda asılsız haber yayanlar, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu fiilin basın ve yayın yoluyla işlenmesi halinde verilecek ceza yarı oranında artırılır. İsimleri belirtilmese dahi bu kanuna tâbi kuruluşların güvenilirliği konusunda kamuoyunda tereddüte yol açarak bu kuruluşların malî bünyelerinin olumsuz etkilenmesine neden olabilecek nitelikte asılsız haberleri yukarıda belirtilen araçlarla yayınlayanlar dört yüz günden üç bin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır.

Bu kanunun uygulanmasında ve uygulanmasının denetiminde görev alanlar, görevleri sırasında bu kanun kapsamında faaliyet gösteren gerçek ve tüzel kişiler, bunların iştirakleri ve kuruluşları ile katılımcıya ait öğrendikleri sırları, bu kanuna ve özel kanunlarına göre yetkili olanlardan başkasına açıklayamazlar ve kendi yararlarına kullanamazlar. Bu yükümlülük bu kişilerin görevden ayrılmalarından sonra da devam eder. Bu yükümlülüğe uymayan kimseler Türk Ceza Kanununun 239 uncu maddesine göre cezalandırılır.

Bu kanuna tabi kuruluşların mensupları ve diğer görevlileri, sıfat ve görevleri dolayısıyla bu kanuna tabi kuruluşlara veya emeklilik sözleşmesi ile ilgili kişilere ait öğrendikleri sırları bu konuda kanunen açıkça yetkili kılınan mercilerden başkasına açıklayamazlar. Bu yükümlülük görevden ayrılmalarından sonra da devam eder. Bu madde hükmüne aykırı davrandığı tespit edilen kişiler Türk Ceza Kanununun 239 uncu maddesine göre cezalandırılır.

Bu maddenin altıncı ve yedinci fıkralarında yazılı kişiler, öğrendikleri sırları kendileri ya da başkaları için yarar sağlamak amacıyla açıklarlarsa, haklarında Türk Ceza Kanununun 239 uncu maddesine göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

Soruşturma ve Kovuşturma Usulü

Bu kanunda belirtilen suçlara ilişkin soruşturma ve kovuşturma yapılması, konularına göre müsteşarlık veya kurul tarafından cumhuriyet başsavcılığına yazılı başvuruda bulunulmasına bağlıdır. Bu başvuru muhakeme şartı niteliğindedir. Cumhuriyet savcıları kovuşturmayaya yer olmadığına karar verirlerse, müsteşarlık veya kurul, Ceza Muhakemesi Kanununa göre kendisine tebliğ edilecek bu kararlara karşı itiraza yetkilidir. Bu fıkra uyarınca yapılan soruşturmalar neticesinde açılan kamu davalarında, müsteşarlık veya kurulun başvuruda bulunması hâlinde, bunlar başvuru tarihinde katılan sıfatını kazanırlar (Madde 24- : Değişik madde: 23/01/2008-5728 S.K./488).

Genel Hükümlerin Saklılığı

Bu kanuna göre suç teşkil eden hareket ve fiiller başka kanunlara göre de cezayı gerektirdiği takdirde failleri hakkında en ağır cezayı gerektiren kanun maddesi uygulanır (Madde 25).

3.2.8. Bireysel Emeklilik Sisteminde Vergilendirme

Türkiye’de bireylerin BES’e katılmaları dolayısıyla ödeyecekleri katkı paylarının vergi matrahlarının tespitinde indirim konusu yapılması, katkı paylarının değerlendirileceği emeklilik fonlarının kazançlarının vergilenmesi ve nihayet bireylerin sistemden elde ettikleri gelirlerin vergilendirilmesine yönelik olarak 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu (GVK) ve Kurumlar Vergisi Kanununda (KVK) değişiklikler yapılmıştır. Yine 09.08.2005 tarih ve 25901 sayılı resmi gazetede

yayınlanan 256 Seri Numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliği BES'in vergilendirilmesine ilişkin düzenlemeler içermektedir. BES vergilendirme aşamaları; katkı payı ödeme döneminde, yatırım döneminde ve BES'den ayrılırken olmak üzere üç şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu üç farklı durum aşağıda kısaca açıklanmıştır.

3.2.8.1. Katkı Payı Ödeme Döneminde Vergilendirme

GVK'nun 63. ve 89. maddelerinde yer alan hükümler uyarınca şahıs sigortaları ile BES'e ödenen katkı payı ve primlerin, belirli şartlar çerçevesinde, gelir vergisi matrahının tespitinde indirimi mümkün bulunmaktadır. 256 sayılı gelir vergisi genel tebliğine göre indirimin doğru bir şekilde uygulanabilmesi için ödeme tutarı ile tarihinin belgelendirilmesi gerekmektedir. Prim ve katkı payı ödemeleri makbuz karşılığı doğrudan sigorta veya bireysel emeklilik şirketine yapılabildiği gibi, banka şubeleri, bankaların otomatik para çekme makineleri (ATM), internet veya telefon bankacılığı, kredi kartları veya posta çeki aracılığıyla da yapılabilmektedir. BES'e ödenen katkı paylarını(http://web2.egm.org.tr/webegm2/yeni_web/vergi_avantaj_main.asp, 20.03.2011):

- Ücretli çalışanlar ve memurlar brüt ücretlerinin %10'unu ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak üzere gelir vergisi matrahlarından indirebilirler (GVK. Mad. 63/3).
- Yıllık beyanname verenler beyan ettikleri gelirin %10'unu ve asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak üzere gelir vergisi matrahından indirebilirler (GVK. Mad. 89/1).
- İşverenler yine yukarıdaki limitler çerçevesinde doğrudan gider yazmak sureti ile vergi matrahından indirebilirler (GVK. Mad. 40/9).

Katkı payı ödemeleri emeklilik şirketi tarafından verilecek tahsilat makbuzlarıyla veya ödeyenin adı-soyadı, ödeme dönemi, ödenen katkı payı tutarı, ödeme yapılan emeklilik şirketinin unvanı ve ödemenin türüne ait bilgilerin yer alması halinde banka dekontları, otomatik para çekme makinesi makbuzları, kredi kartı ekstreleri ve posta çeklerini kullanarak vergi matrahının tespitinde indirim konusu yapılabilir (<http://www.emeklilikvehayat.com/bireysel-emeklilik-sistemi/bireysel-emeklilik-vergilendirme.html>, 20.03.2011). Ayrıca sigorta poliçesi veya emeklilik sözleşmesinin bir örneğinin işverene verilmesi halinde sigorta veya

emeklilik şirketlerince faks veya e-posta yoluyla katılımcılara gönderilen makbuz örnekleri ile internet ortamında yapılan ödemelere ilişkin olarak bilgisayardan alınan çıktılar esas alınarak da indirim uygulanabilecektir. Bu durumda belirtilen belgelerden birinin ya da yapılan ödemelerin tutarı, dönemi ve tarihini gösteren sigorta veya emeklilik şirketlerince düzenlenmiş bir yazı veya ekstrenin, indirimin uygulandığı ücretin ilgili olduğu yılı izleyen yılın ikinci ayı sonuna kadar işverene iletilmesi gerekmektedir. Herhangi bir sebeple işten ayrılma olması durumunda söz konusu belgeler işten ayrılmadan önce işverene iletilecektir. Ancak, işverence uygun görülmesi halinde işten ayrılma tarihinden itibaren bir ay içinde de iletilebilecektir. Sigorta primi ve katkı payının sigorta veya emeklilik şirketine hizmet erbabı tarafından doğrudan ödenmeyip işverenler aracılığıyla ödenmesi halinde (grup sigortası veya grup bireysel emeklilik sözleşmesi), sigorta poliçesi veya bireysel emeklilik sözleşmesinin bir örneğinin işverende bulunması ve bu poliçe veya sözleşmede sigorta priminin veya bireysel emeklilik katkı paylarının ödeme dönemlerinin, ayrıca bu dönemler için ödenecek prim ve katkı payı tutarlarının belli edilmiş olması kaydıyla, hizmet erbabı için işveren tarafından sigorta veya emeklilik şirketine ödenen ve/veya hizmet erbabının ücretinden kesinti yapılmak suretiyle tahsil edilen sigorta primi ve katkı payı, her bir kişi için ayrıca yukarıda belirtilen belgeler aranmaksızın ücretin vergi matrahının tayininde indirim olarak dikkate alınabilecektir (256 Sayılı Gelir Vergisi Genel Tebliği).

Katkı payı ve primlerin vergi matrahının tespitinde indirim konusu yapılabilmesi için, gelirin elde edildiği dönem ile ilişkili olması ve bu dönem sonuna kadar ödenmiş olması gerekmektedir. Gelir vergisi uygulamasında vergilendirme dönemi takvim yılıdır. Bununla birlikte, tevkif yoluyla ödenen vergilerde, istihkak sahipleri ayrıca yıllık beyanname vermeye mecbur değilse tevkifatın ilgili bulunduğu dönemler vergilendirme dönemi sayılmakta ve kesilen vergiler gelir vergisinin yerine geçmektedir. Buna göre, yıllık beyanname indirim konusu yapılacak prim veya katkı payının, beyannamenin ilgili olduğu yıl ile ilişkili olması ve bu yılın sonuna kadar ödenmesi, ücretlere ilişkin indirimde ise ücretin ilgili olduğu ay ile ilişkili olması ve bu aylık dönemin sonuna kadar ödenmiş olması gerekmektedir (Gelir Vergisi Kanunu; 256 Sayılı Gelir Vergisi Genel Tebliği; <http://www.egm.org.tr/mevzuat/diger10.pdf>,28.01.2011; <http://www.emeklilikvehaya>

t.com/bireysel-emeklilik-sistemi/bireysel-emeklilik-vergilendirme.html, 20.03.2011).

Ölüm, kaza gibi risklere karşı yaptırılan şahıs sigortaları belirli bir dönemi kapsamakta ve bu dönem için hesaplanan prim peşin olarak veya taksitler halinde ödenebilmektedir. Birikimli sigortalar ve BES’de ise prim veya katkı payları aylık, üç aylık, altı aylık ve yıllık dönemler itibariyle belirlenebilmekte ve ödenmektedir. Aylık bazda yapılacak indirimde, primin peşin ödenmesi veya taksit dönemlerinin bir aydan daha uzun belirlenmesi halinde, prim tutarı ilgili olduğu aylar dikkate alınarak (ödenmiş olması şartıyla) indirim konusu yapılacaktır. Oransal sınırlar (ücretin %10’u veya %5’i gibi) çerçevesinde kalsa dahi daha sonraki aylara ilişkin peşin olarak ödenen tutarların ödendiği ayda indirim konusu yapılması mümkün değildir (256 Sayılı Gelir Vergisi Genel Tebliği).

Yıllık bazda yapılacak indirimde de sadece gelirin ilgili olduğu yıla ilişkin prim tutarı indirim konusu yapılacaktır. Örneğin 1 Temmuz 2010 tarihinden başlamak üzere bir yıllık yapılan ve bedeli peşin olarak ödenen sağlık sigortası priminin altı aylık kısmının 2010 yılına, diğer altı aylık kısmının da 2011 yılına ilişkin beyannamede indirim konusu yapılması gerekir. Genel bütçeye dahil idare ve müesseseler yaptıkları vergi tevkifatı için muhtasar beyanname vermemektedir. Ücretlerini peşin alan ücretlilerin, aylık dönemler itibariyle ödedikleri şahıs sigorta primleri ve bireysel emeklilik katkı payları, prim ve katkı payı ödeme belgesinin primin ve katkı payının ait olduğu ay içinde işverene ibraz edilmesi koşuluyla oransal ve mutlak sınırlamalar çerçevesinde izleyen aylara (bir sonraki aya) ait ücretlerin vergi matrahının hesabında indirim olarak dikkate alınabilecektir. Zarar beyanı ya da oran ve tutar sınırlamaları dolayısıyla yıllık beyannamede indirim konusu yapılamayan prim veya katkı paylarının daha sonraki yıllarda indirim konusu yapılması mümkün değildir. Aynı şekilde ücretlilerin ödediği prim ve katkı payının ilgili olduğu ayda indirilemeyen kısmı, izleyen aylara ait ücretin matrahından indirilemeyecektir (256 Sayılı Gelir Vergisi Genel Tebliği).

Bireysel emeklilik uygulamasında sözleşmede aksine bir hüküm bulunmaması halinde, sözleşmede ilgili dönemde ödenmesi öngörülenin üzerinde ödenen katkı payı, ödeme tarihinden önceki son bir yıllık döneme ait ödenmemiş katkı paylarına mahsup edilmekte veya ödeme tarihinden itibaren azami bir yıllık

dönemde ödenmesi gereken katkı payı olarak kabul edilmektedir. Diğer hallerde, katkı payının üzerinde yapılan ödemeler ilgili ödeme tarihindeki katkı payı olarak kabul edilmektedir. Sözleşmede dönem için belirlenen katkı payının üzerinde ödeme yapılması ve bu ödemenin ileriki dönemler için ödenmesi gereken katkı payı olarak kabul edilmesi halinde, ödenen katkı payı ilgili olduğu dönemde indirim konusu yapılabilecektir. Sözleşmede o dönem için ödenmesi öngörülen katkı payı tutarının üzerinde ödeme yapılması ve bu fazlanın ödemenin yapıldığı döneme ilişkin katkı payı olarak kabul edilmesi halinde, indirim hakkı sadece o dönemle ilgili olarak kullanılabilir olup oran ve tutar yönünden sınırlamalar nedeniyle indirilemeyen kısım, daha sonraki dönemlerde indirilemeyecektir (256 Sayılı Gelir Vergisi Genel Tebliği).

Geçmiş döneme ilişkin yapılan katkı payı ödemeleri ödemenin ilgili olduğu dönemin matrahının tespitinde indirim konusu yapılamaz. Ancak eğer ödemeler geçmiş dönem, cari dönem veya ileri dönemleri de içeriyorsa, geçmiş dönemlere ilişkin katkı payı tutarı ilgili olduğu kalan aylarda indirim konusu yapılabilir (256 Sayılı Gelir Vergisi Genel Tebliği; <http://www.emeklilikvehayat.com/bireysel-emeklilik-sistemi/bireysel-emeklilik-vergilendirme.html>, 20.03.2011). Örneğin 1.200 TL aylık ücret geliri elde eden bir hizmet erbabı 01.01.2011 tarihi itibarıyla kendisine ait hayat sigortası sözleşmesi yapmış olup, ilgili sigorta şirketine Ocak–Haziran 2011 aylarına ait (6 aylık) toplam 300 TL sigorta primini 12.02.2011 tarihinde defaten ödemiştir. Sözü edilen ücretli sigorta primine ait makbuzu da 13.02.2011 tarihinde işverenine ibraz etmiştir. Aylık dönemlerde ödenmesi gereken özel şahıs sigorta priminin bir defada toplu olarak ödenmesi halinde, ücretin vergi matrahının tayininde, primin bir aylık ücret gelirinin (1.200 TL) %5'i olan 60 TL'ye kadar olan kısmı indirim olarak dikkate alınabilecektir. Buna göre, altı aylık toplu ödenen prim tutarı makbuzun ibraz edildiği ay dahil olmak üzere, primin ait olduğu kalan ay sayısına bölünerek kalan her bir aya isabet eden aylık tutar ($300/5=60$ TL) tespit edilecektir. Bu tutar Şubat, Mart, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarının vergi matrahının tayininde indirim olarak dikkate alınacak, prim ödeme belgesinin işverene ibraz edildiği aydan önceki ay olan Ocak 2011 ayı için ise herhangi bir işlem yapılmayacaktır (256 Sayılı Gelir Vergisi Genel Tebliği).

4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununun

Geçici 1 inci maddesi kapsamında mevcut birikimli hayat sigortalıların talep etmeleri ve sigortalıların ilgili mevzuatta öngörülen şartları haiz olmaları halinde, birikimlerini tüm hak ve yükümlülükleri ile birlikte BES'e aktarabileceklerdir. Böyle bir aktarımın gerçekleştirilmesi halinde, sigorta poliçesi 07.10.2001 tarihinden önce düzenlenmiş olsa da aktarım işleminden sonra yapılacak her türlü katkı payı ödemelerinin yeni sistem çerçevesinde vergi matrahının tespitinde indirim konusu yapılması mümkündür (256 Sayılı Gelir Vergisi Genel Tebliği).

Birden fazla işverenden ücret alınması durumunda, yıllık asgari ücrete ilişkin miktar sınırlamasının ücretli tarafından verilecek bilgiler çerçevesinde yürütülmesi gerekir. Bu anlamda özellikle yıl içinde işe başlamalarda ileride doğabilecek sorunları önlemek açısından ücretliden sigorta primi ve katkı payı konusunda daha önce yapılan uygulamalarla ilgili olarak yazılı bilgi alınması gerekir. BES'de vergi avantajı, sözleşme bazında değil, ödenilen katkı payı tutarı esas alınarak hesaplanmaktadır. Bu kapsamda katılımcının tüm emeklilik sözleşmelerine ödemiş olduğu katkı payları, elde edilen ücretin/beyan edilen gelirin %10'u ve brüt asgari ücretin yıllık tutarı sınırlamaları dikkate alınarak indirim konusu yapılabilir. Katılımcılar eşleri adına yaptıkları katkı payı ödemelerini kendi vergi matrahlarında indirim konusu yapabilmektedir. Katılımcıdan alınan giriş aidatı vergi matrahının tespitinde indirim konusu yapılamaz (<http://www.emeklilikvehayat.com/bireysel-emeklilik-sistemi/bireysel-emeklilik-vergilendirme.html>, 20.03.2011; 256 Sayılı Gelir Vergisi Genel Tebliği).

3.2.8.2. Yatırım Döneminde Vergilendirme

Emeklilik yatırım fonlarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları kurumlar vergisinden istisnadır.

3.2.8.3. Bireysel Emeklilik Sisteminden Ayrılırken Vergilendirme

GVK'nun 75. maddesine eklenen ve 07.10.2001 tarihinden itibaren yürürlüğe giren bent şu şekildedir: "Madde 75- Sahibinin ticari, zirai veya mesleki faaliyeti dışında nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden müteşekkül sermaye dolayısıyla elde ettiği kâr payı, faiz, kira ve benzeri iratlar menkul sermaye iradidir. Kaynağı ne olursa olsun aşağıda yazılı iratlar menkul sermaye iradı sayılır:

Tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından;

a) On yıl süreyle prim, aidat veya katkı payı ödemediği ayrılanlara yapılan ödemeler,

b) On yıl süreyle katkı payı ödemiş olmakla birlikte BES'den emeklilik hakkı kazanmadan ayrılanlar ile diğer sandık ve sigortalardan on yıl süreyle prim veya aidat ödeyenlere ve vefat, malûliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemeler,

c) BES'den emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, malûliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemeler.

Yasa metninden anlaşıldığı üzere, katılımcılardan toplanan katkı payı veya primlerin nemalandırılarak hak sahibine geri ödenmesi esasına dayalı BES kapsamında elde edilen gelirler, menkul sermaye iradı olarak vergilendirilecektir. Katılımcıların sistemde kalma süreleri ve ayrılma biçimleri elde edilen gelirin niteliğini değiştirmemekte, daha sonra açıklanacağı üzere gelir üzerinden yapılacak stopajın oranını etkilemektedir. Belirli risklere karşı yapılan ve riskin gerçekleşmesi halinde hak sahibine belirli bir ödeme yapılmasını öngören birikimsiz sigorta poliçeleri kapsamında yapılan ödemeler gelir vergisinin konusuna girmemektedir. Dolayısıyla, bu nitelikteki gelirlerin GVK'nun 75. maddesi kapsamında menkul sermaye iradı olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Ölüm, maluliyet ve benzer risklere karşı yapılan riziko teminatları ile birikimli teminatların aynı poliçede gösterilmesi durumunda, söz konusu poliçenin birikimli teminata isabet eden kısmı ile ilgili olarak yapılacak ödemeler menkul sermaye iradı olarak değerlendirilecektir. Birikimler dışında, sadece riskin gerçekleşmesi halinde yapılan ödemeler ise gelir vergisinin konusuna girmemektedir. Ölüm, maluliyet ve benzer risklerin gerçekleşmesi halinde risk teminatına ilaveten sigortalıya risk anındaki birikimlerinin değerinin ödenmesi veya birikim veya risk teminatından yüksek olanın ödenmesi esasına dayalı poliçelerde ödeme riskin gerçekleşmesine bağlı olarak yapılırsa dahi, birikimli teminata isabet eden tutar menkul sermaye iradı olarak değerlendirilecektir. Örneğin; birikim veya risk teminatından yüksek olanın ödenmesi esasına dayalı bir poliçe kapsamında, riskin gerçekleştiği anda risk teminatının birikimden daha yüksek

olması halinde, ödenecek tutarın birikime isabet eden kısmı menkul sermaye iradı olarak gelir vergisine tabi olacaktır. Risk teminatı ile birikim arasındaki tutar ise gelir vergisine tabi olmayacaktır. Ancak riskin gerçekleştiği anda birikim tutarının daha yüksek olması halinde ödenecek tutarın tamamı menkul sermaye iradı olarak değerlendirilecektir (Gençyürek, 2011).

BES'den katılımcılara ödenecek gelirlerin bir kısmı GVK'nun 22.inci maddesinde yapılan düzenleme ile gelir vergisinden istisna edilmiştir. Yapılan düzenlemeye göre; BES'den emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, malûliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin % 25'i gelir vergisine tabi olmayacaktır. BES'den elde edilen gelirlerin vergilendirilmesinde esas olan vergileme, %25 oranındaki istisna düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden yapılacaktır. BES'den 10 yılı doldurmadan ayrılanlar ile 10 yıl geçmiş olmasına rağmen emekli olmadan ayrılanlar için istisna uygulaması söz konusu değildir. Bu durumda olan katılımcılara sistemden ödenen tutarın tamamı üzerinden, tevkifat esasına göre vergi tahakkuk ettirilecektir (Gençyürek, 2011).

BES'den yapılan ödemelerin vergilendirilmesinde tevkifat (stopaj) esası geçerlidir. GVK'nun 86/1-a bendi ile, BES vasıtası ile elde edilen menkul sermaye iratları için yıllık beyanname verilmemesi, diğer gelirler için beyanname verilmesi halinde ise bu gelirlerin beyannameye dahil edilmemesi esası getirildiğinden, GVK'nun 94. maddesi kapsamında yapılan tevkifat nihai vergileme olmaktadır. Bakanlar Kurulu GVK'nun tanıdığı yetki uyarınca aldığı 10.12.2003 tarih ve 2003/6577 sayılı karar ile 01.01.2004 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, BES'den çeşitli nedenlerle ayrılanlara yapılacak ödemelere uygulanacak gelir vergisi tevkifat oranlarını belirlemiştir. Emeklilik ve sigorta şirketleri, bireysel emeklilik sözleşmesi dolayısıyla yaptıkları ödemelerden (istisna edilen tutar hariç) gelir vergisi stopajı yaparak bunu vergi dairesine beyan etmekle yükümlüdürler. Bu bağlamda bireysel emeklilik ile diğer sigorta şirketlerince (Gençyürek, 2011);

- BES'den 10 yıl süre ile katkı payı ödemediği sistemden ayrılması durumunda toplam birikim üzerinden %15 stopaj uygulanacaktır.
- BES'e 10 yıl veya daha fazla süreyle katkı payı ödemiş olunmasına rağmen emeklilik hakkı kazanılmadan ayrılma halinde emeklilik hakkı kazanmadan ayrılanlara yapılan ödemelerde %10 stopaj uygulanacaktır.

- BES'den emeklilik hakkı kazandıktan sonra ayrılınması halinde, ayrılanlara yapılan ödemelerin %25'i gelir vergisinden muaftır ve geri kalan tutara %5 stopaj uygulanacaktır. Emekli olma durumunda (vefat, maluliyet veya tasfiye gibi nedenlerle ayrılanlar da dahil olmak üzere) ödemelerin %25'i vergiden muaf olduğu için aslında stopaj kesintisi %3,75 olmaktadır.
- Herhangi bir zamanda zorunlu nedenlerle (vefat, maluliyet veya tasfiye gibi) sistemden ayrılma halinde ayrılanlara yapılan ödemelerin %25'i gelir vergisinden muaftır ve geri kalan tutara %5 stopaj uygulanacaktır.

BES'in vergilendirilmesi sürecinde katkı payı ödeme döneminde, yatırım döneminde ve BES'den ayrılırken vergilendirme işlemleri aşağıdaki tabloda kısaca özetlenmiştir.

<i>Aşama</i>	<i>Uygulama</i>
1- Katkı Payı Ödeme Döneminde	Ödenen primin o ayki brüt ücretin %10'unu aşmayan kısmı, yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşmaması şartıyla gelir vergisi matrahından indirilebilir. Serbest meslek mensuplarında ise yıllık gelirin % 10'unu ve asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak üzere gelir vergisi matrahından indirilmektedir. İşverenler tarafından çalışanları adına ödedikleri katkı payları, aylık ücretin %10'unu ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak koşuluyla doğrudan gider yazılabilecektir. İşveren ve ücretlinin katkı payını birlikte ödediği durumlarda %10 oranı üst limitlidir.
2- Yatırım Döneminde	Emeklilik yatırım fonlarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları kurumlar vergisinden istisnadır.
3- BES'den Ayrılırken	10 yıldan önce ayrılma halinde Bireysel emeklilik sisteminden, 10 yıl süreyle katkı payı ödemediği ayrılanlara yapılan ödemelere %15 stopaj uygulanacaktır. 10 yıldan sonra ancak emeklilik hakkı kazanmadan ayrılma halinde Bireysel emeklilik sistemine 10 yıl veya daha fazla süreyle katkı payı ödemiş olmasına rağmen emeklilik hakkı kazanmadan ayrılanlara yapılan ödemelerde %10 stopaj uygulanacaktır. Emeklilik hakkı kazandıktan sonra ayrılma halinde Bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazandıktan sonra ayrılanlara yapılan ödemelerin %25'i gelir vergisinden muaf ve geri kalan tutara %5 stopaj uygulanacaktır. Herhangi bir zamanda zorunlu nedenlerle ayrılma halinde Vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin %25'i gelir vergisinden muaf ve geri kalan tutara %5 stopaj uygulanacaktır.

Tablo 2.1. BES Vergilendirme Aşamaları

Kaynak: <http://www.emeklilikrehberi.com/vergibilgilendirme.php>, 20.03.2011; <http://web2.egm.org.tr/webegm2/yeniweb/vergiavantajmain.asp>, 20.03.2011.

3.3. DÜNYA'DA UYGULANAN BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMLERİ

Dünyada uygulanmakta olan değişik bireysel emeklilik modelleri bulunmaktadır. Zorunlu kamu sosyal güvenlik sistemlerinde finansman yöntemi olarak dağıtım yöntemi uygulanırken, bireysel emeklilik sisteminin fon biriktirme

yani kapitalizasyon yöntemi esastır. Primlerle elde edilen gelirlerin ve bunların yatırımlara yönlendirilmesinde elde edilen gelirlerin bir fondan toplanması ve ödenecek emekli aylıklarının bu fonlardan karşılanması söz konusudur. Bu konu ile ilgili olarak değişik ülke sistemleri incelendiği zaman başlıca iki modelin uygulandığı görülmektedir. Bunlardan ilki “önceden belirlenmiş prim” ikincisi ise “önceden belirlenmiş yardım (aylık)” modelleridir (Kayhan, 2007: 23).

Batı Avrupa’da özellikle İngiltere ve Almanya’ da, önceden belirlenmiş aylık modeli yaygın biçimde uygulanmaktadır. Bu modelde aylık miktarı önceden belirlenmiş bir formüle göre hesaplanmaktadır. Aylıkların miktarı ve düzeyi fonlara göre değil de benimsenmiş hesaplama yöntemine göre belirlenir. Böylece fonların işletilmesi konusundaki riziko ile ilgili şirket tarafından üstlenilmiş olmaktadır. Yapılacak yardım miktarına göre gerekli fon miktarı belirleme sorumluluğu da buna aittir. Emeklilik fonları işletilmeden bağımsız bir kurum tarafından işletilir. İngiltere ve ABD’ de uygulanan sistemin temeli bu sisteme dayanmaktadır. Bazı ülkelerde ise, işletmenin bilançosu kapsamında emeklilik fonları öngörülmektedir. Almanya, Japonya ve Avusturya’da bu sistem benimsenmiştir. Bazen de bir sigorta şirketi dahilinde bu amaçla bir sözleşme yapılması söz konusudur (Kayhan, 2007: 23).

Önceden belirlenmiş prim sistemi ise Avrupa’da en az yaygın olan fakat buna karşılık, 1980’den itibaren ABD’de yaygınlık kazanmaya başlayan modeldir. Bu model de ise bağlanacak aylıkların miktarı konusunda önceden herhangi bir yükümlülük altına girilmemektedir. Sisteme dahil olanlar fonların değer yitirme rizikosunu önceden kabul etmişlerdir. Ödenen primler sermaye piyasasında değerlendirilir ve emeklilik aylıklarının ya da ödenecek gelirlerin miktarı, fonların borsadaki getirisine göre belirlenir. Burada fon biriktirme modeli en saf şekliyle uygulanır. Bu modelde yönetim bu amaçla oluşturulmuş bir kurum, bir sigorta şirketi, bir banka, eşit temsil esasına dayalı bir kurum veya karşılıklı yardım sandıkları tarafından yürütülür. Bilançolarında yapılacak yardımların miktarının garantisi söz konusu değildir. Ülkemizde diğer Avrupa ülkelerinde ağırlıklı olarak uygulanan önceden belirlenmiş aylık sistemi değil önceden belirlenmiş katkı sistemi benimsenmiştir (Kayhan, 2007: 23).

BES uzun yıllardır gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan bir sistemdir. BES bazı ülkelerde sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı bir rol oynarken, bazı ülkelerde sosyal güvenlik sistemlerine alternatif olmaktadır. Bazı ülkelerde BES'e girip girmemek katılımcıların tercihlerine bırakılmışken bazı ülkelerde ise sisteme girmek zorunlu tutulmuştur. Şili, Uruguay, Bolivya ve Meksika gibi ülkelerde BES'in zorunlu olduğu görülmektedir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu OECD ülkelerinde ise BES mevcut sosyal güvenlik sistemlerinin tamamlayıcısı durumunda olup sisteme katılım gönüllülük esasına dayalıdır (Aydın, 2008: 85).

3.3.1. Zorunluluk Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri

Zorunluluk esasına dayalı BES genel olarak Güney Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanmaktadır. Söz konusu ülkelerin ortak özelliği gelişmekte olan ülkeler olmalarıdır. Gelişmekte olan ülkelerde genel ekonomik krizler ile sosyal güvenlik sistemi krizleri birbirini zincirleme olarak etkilemektedir. Sosyal güvenlik sistemlerinde yaşanan krizlerden çıkış için tesis edilen özel emeklilik programları sayesinde genel ekonomik krizlerin de aşılabacağına inanılmaktadır (Girgin, 2007: 41-42). Sosyal güvenlik sistemlerinin modern çağa uygun olarak yeniden yapılanmasında Güney Amerika ülkelerinin özel bir yeri vardır. Bu alandaki ilk gelişmeler; 1981 yılında Şili'de reform hareketleriyle başlamıştır. Bu reform hareketlerini yakın komşu ülkeleri olan Kolombiya, Arjantin ve Peru'daki reform hareketleri izlemiştir. Bu reformlar geniş yankılar uyandırmış ve ciddi ekonomik ve sosyal etkilere yol açmıştır. Bu reformun temel noktası kişisel tasarruf emeklilik hesabı olup özel emeklilik fonları için ayrıntılı ve sınırlayıcı hükümler getirilmiş, denetim ve gözetim sistemi oluşturulmuştur (Aydın, 2008: 86; Bağlan, 2006: 45).

Doğu Avrupa ülkelerinde ödeme yetersizliğindeki dağıtım esaslı emeklilik sistemleri, zorunlu ve özel fon esaslı emeklilik ayağı ile yeniden yapılandırılırken çeşitli gerekçeler ortaya konulmuştur. Söz konusu gerekçeler; etkinsizliğin azaltılmasına ve sermaye piyasalarının gelişimine ilişkindir. Yapılan çok ayaklı emeklilik reformları; mevcut emeklilik krizinin finansal maliyetlerinin çözümü için alınan yüksek sosyal güvenlik primlerinin azaltılmasını, kayıt dışı piyasaların kayıt altına alınmasını ve sermaye piyasalarının büyümesini teşvik eden bir strateji

izlemektedir. Çok ayaklı emeklilik reformunun uygulanabilirliği, düzenlemelerin etkin yürütülmesi kapasitesini ve makro ekonomik istikrarı gerektirmektedir. Böyle bir makro ekonomik taahhüt mevcut değilse, gerekli teknik yeterlilik ve hukuki alt yapı hazırlanamaz ise zorunlu özel emeklilik fonlarının kurumsallaşması mümkün olamayacaktır (<http://www.tisk.org.tr>, 21.01.2011).

Zorunluluk esasına dayalı BES uygulayan Güney Amerika ülkelerinden Şili, Kolombiya, Meksika ve Arjantin, Doğu Avrupa ülkelerinden Macaristan ve Polonya örnekleri aşağıda incelenmiştir.

3.3.1.1. Şili Bireysel Emeklilik Sistemi

Dünyada özel emeklilik fonları konusunda en radikal adımların atıldığı Şili’de 04.11.1980 tarihinde kabul edilen 3500 sayılı Emeklilik Fonları Kanunu’yla dağıtım modeline dayalı sosyal güvenlik sistemi yerine fonlama modeline dayalı özel emeklilik sistemine geçilmiştir (Girgin, 2007: 48). Bu uygulamanın amacı, özel emeklilik sistemleriyle çalışanlara emekliliklerinde ek gelir sağlamak değildir. Aksine tüm sosyal güvenlik sisteminin özelleştirilmesi esasına dayanan bir uygulamadır. Bu özelliği ile ülkemizdeki uygulamadan hem amaç, hem de yapı olarak oldukça farklı bir uygulamadır. Ancak fonların yönetiminin özel şirketlere bırakılması ve bireysel hesaplar temelinde işlemesi gibi ortak özellikler de bulunmaktadır (Altan, 2005:43)

Ücretli işçiler için zorunluluk esasına dayanan BES’de her üyenin katkısının yatırıldığı bir bireysel emeklilik hesabı bulunmaktadır. Kişilere, kendi özel tasarruf hesaplarındaki tasarruflarını takip etmeleri için hesap cüzdanı verilmektedir. Bu hesapların getirisi çalışana aittir. Bu getiriler, kısa dönemlerde negatif olabilirler ancak uzun dönemler dikkate alındığında, sermaye piyasalarındaki güvenilir ve farklı finansal aktiflere yatırıldıkları için pozitif getiri söz konusudur. Fon yatırımlarının getirisi bu hesaplara aktarılmakta ve faydalar; fon getirilerine, toplanan ve biriken fonların büyüklüğüne, emekli olduğunda tahmin edilen ömür süresine göre hesaplanmaktadır. Fonlar özel emeklilik şirketleri tarafından yönetilmektedir. Emekliliğe hak kazananlar varlıklarına tekabül eden emekli maaşını yıllık veya daha kısa aralıklarla alabilmektedirler (Tuğsel, 2007: 94; Tuncer, 2006: 96). Uygulanan sistemin üç temel özelliği vardır (Bağcı, 2006: 19; Önal, 2001: 87; Tuğsel, 2007: 95):

- Ferdi tasarruf metodu benimsenmiştir.
- Fonlar özel ticari şirketler tarafından yönetilmektedir.
- Emeklilik fonlarını seçim hakkı mevcuttur.

Çalışanların primlerini yatırılabilecekleri ve bu primleri değerlendiren özel şirketler (AFP) kurulmuştur. AFP'lerin yasalarla belirlenmiş birçok görevi bulunmaktadır. Bu görevler özetle; primleri toplamak, fon yönetimi hizmeti vermek, emekli aylıklarını ödemek, kayıtları tutmak, maluliyet ve ölüm risklerine karşı grup sigortası yapmak, üyesi olan çalışanlara 4 ayda bir yazılı bilgi vermek, yatırımlar ve giderler konusunda devlete düzenli bilgi vermek, üyelerin ve denetçilerin soru ve isteklerini yanıtlamak biçiminde sıralanabilir (Kapar, 1999: 176)

Bu sistemde emeklilik fonları seçme ve hatta bir fondan diğerine geçme hakkı bulunmaktadır (Tuncer, 2006: 97). Emeklilik yaşı kadınlarda 60, erkeklerde 65 olarak belirlenmiştir. Bireyin emeklilik aylığına hak kazanabilmesi için en az yirmi yıl çalışmış olması gerekmektedir. Belirlenen koşullar altında emeklilik yaşından on yıl önce erken emekli olma imkânı bulunmaktadır (Bağlan, 2006: 47).

Bu uygulama ile sosyal güvenlik haklarında önemli iyileştirmeler sağlanmış ve emeklilik aylıkları reel olarak önemli ölçüde yükselmiştir. Emeklilik sisteminde sosyal güvenlik kurumlarına ödenen sigorta primleri, eski sisteme oranla reel olarak daha düşük olarak gerçekleşmiştir. Şili tipi sosyal güvenlik sisteminin en önemli makro ekonomik etkisinin, özel sosyal güvenlik kuruluşları kanalı ile tasarruf tabanını genişletmesi ve kurumsal yatırımcılar vasıtası ile de ekonominin uzun dönemli fon ihtiyacının karşılanmasına hizmet etmesi yönünde olmasıdır. Emeklilik fonlarının sermaye piyasalarının gelişmesine katkı yapması ve uzun dönemli kurumsal yatırımların tabanını oluşturması finansal piyasalardaki dalgalanmaları da azaltmıştır (Satır, 2008: 65).

3.3.1.2. Arjantin Bireysel Emeklilik Sistemi

Arjantin ulusal emeklilik sistemi, çok ayaklı bir yapıya sahiptir. Üçayağı olan sistemin birinci ayağı temel bir fayda sunan ve hükümet tarafından işletilen zorunlu yapıdır. İkinci ayak hükümet ve özel yöneticilerce işletilen zorunlu emeklilik programlarıdır. Üçüncü ayak ise çok küçük ve gönüllü katılımlı olup özel yöneticilerce işletilmektedir (Satır, 2008: 66; İşbilen, 2008: 60).

Arjantin hükümeti 1990'lı yılların başında özelleştirme ve ekonomide liberalleşme gibi bir dizi tedbir almıştır. Emeklilik sistemindeki reform bunlardan en önemlisi olup konu ile ilgili 1993 Ekim ayında yasa çıkarılmıştır. Reformun en dikkat çekici özelliği özel emeklilik fonlarının kurulmaya başlanmasıdır. Bu düzenlemelerden önce ulusal düzeyde 20 ayrı emeklilik programı işliyordu. Ayrıca 24 eyaletin her birinde biri sivil için diğeri kamuda çalışanlar için olmak üzere en azından iki ayrı emeklilik sistemi söz konusuydu. Her sistemin kendi yönetim şekli, kendi prim toplama sistemi, kendine has kriterleri ve mali yapısı vardı. Sistemin şeffaf olmaması ve eşitsizlik durumları sisteme olan güven ve desteğin azalmasına neden olmuştu. Reform ile birlikte sistemde birleştirmelere gidilmiş ve standart kriterler getirilmiştir (Ercan, 2006: 97).

Sosyal güvenlik sistemindeki temel değişim sistemde bireysel tasarruf hesaplarının oluşturulması ve bu tasarrufların özel şirketler tarafından yönetilmesidir. Bireysel tasarrufların yönetilmesini sağlayan sistem, Argentina as Administradores de Fondos de Jubilaciones Pensiones (AFJP) olarak adlandırılan, bireysel emeklilik fonlarından ve devlete ait maaş ödemeli emeklilik sisteminden oluşan bir sistemdir. Emeklilik yaşı erkeklerde 65, kadınlarda ise 60 olup en az 30 yıl sisteme katkı yapılması zorunludur (Satır, 2008: 67; Korkmaz, 2006: 77).

Yeni sistem kamu-özel karışımından oluşan ikili bir yapıya sahiptir. Devletin yönettiği birinci yapıdaki işçilerin 30 yıllık katılımı söz konusudur ve katılım da zorunludur. Bu sistem, özel amaçlı vergiler ve genel bütçeden yapılan transferler ile finanse edilmektedir. Birkaç istisna dışında yeni sistemde katılım zorunludur. İşçilerin devletin yer aldığı ikinci yapıyı veya özel ve bireysel birikim hesabına dayalı sistemi seçebilme hakları vardır. Özel sistemi seçenler kendi hesaplarını yönetecek sistemi de seçebilmektedirler. Eğer kendileri seçim yapmazlarsa, onlar adına bu seçimi devlet yapacaktır. Özel firmalar arasında rekabet oluşturmak için katılımcılara istedikleri zaman başka bir şirkete geçme hakkı da tanınmıştır. Bireysel emeklilik hesaplarını yönetmekte sadece uzmanlaşmış şirketler yetkili kılınmıştır ve bir şirkete sadece bir emeklilik fonunu işletme izni verilmiştir. Katılımcılarına hayat sigortası sağlanması zorunlu tutulmuştur. Bu sistemde bir üyenin sadece bir hesabı bulunabilmektedir (Altan, 2005: 42).

Arjantin’de bu yeni sisteminin başarısı beklenenin üzerinde olmuştur. Özel fonlar kamu maliyesinin baskısından uzak ve daha güvenlidirler. Ülke ekonomisi çok ağır ekonomik ve finansal şoklarla sarsıldığı dönemlerde bile yatırımlardan önemli getiriler sağlanmıştır. Geniş bir açıdan bakıldığında bu yeni sistem Arjantin ekonomisinde, yurtiçi tasarrufların ve sermaye birikiminin artmasına, sermaye piyasasının gelişmesine, emek piyasasının etkinliğinin artmasına ve istihdamın artmasına, ekonomik verimlilik ve mali istikrara, sigortacılık sektörünün büyümesine katkıda bulunmuş, diğer ülkeler için de bir model oluşturmuştur (Altan, 2005: 42).

3.3.1.3. Meksika Bireysel Emeklilik Sistemi

Meksika’da sosyal güvenlik sistemindeki en önemli reform 1995 yılında eski sistemin yerine bütünüyle bireysel emeklilik hesaplarına dayalı yeni fonlu emeklilik sistemini getirmesiyle yapılmıştır. 1997 yılından itibaren zorunlu katılım şeklinde uygulamaya konulmuştur. Sistemin reforma tabi tutulmasının temel hedefi iç tasarrufları geliştirmek ve dışarıdan sermaye akışını teşvik etmektir. Emekli kesimin emekli aylıklarındaki düşmeye bağlı olarak yaşadığı ekonomik problemler ve emekli kesimin giderek fakirleşmesi reform çalışmalarını hızlandırmıştır (Satır, 2008: 68).

Meksika emeklilik sistemi Güney Amerika’daki en yeni ve kapsamlı program niteliğindedir. Ülkede özel sektör çalışanlarının hemen hemen tamamı bu sisteme katkıda bulunmaktadır. Bu özel emeklilik hesapları ülkede faaliyet izni alabilen şirketler tarafından yönetilmektedir (Bağlan,2006: 51). Yeni sisteme 25 yıllık prim ödemek ve 65 yaşını doldurmak esasıyla işçiler emekliliğe hak kazanmaktadırlar. Emeklilik yaşına gelen fakat ödeme süresini tamamlayamayanlar ise toplu ödeme yoluyla paralarını alabilmektedirler. Belirli şartlar altında da erken emeklilik imkanı tanınmıştır (Bağlan, 2006: 52; Aydın, 2008: 94).

İşçilerin emeklilik hesaplarını yönetmek amacıyla Emeklilik Yatırımları Fonu Yönetimi (Administardora de Fondos de Ahora Para el Retiro –AFORE) olarak adlandırılan özel bir yatırım firması oluşturulmuştur. Devlet yönetimi altında bulunan AFORE işçilerin gelecekte seçecekleri birkaç fondan oluşmaktadır. Bu fonların denetimi ise; Emeklilik Tasarruf Sistemleri Ulusal Komisyonu (Comision Nacional de Sistemas de ahora para el Retiro-CONSAR) olarak adlandırılan kurum tarafından yapılmaktadır (Aydın, 2008: 94). Emeklilik hesaplarında biriken

tasarrufların asgari %65'inin devlet tahvili gibi devlet garantisi kapsamında olan finansal araçlara yatırılması zorunludur. Emeklilik fonlarında biriken tasarrufların yaklaşık %90'ı devlet tahvili ve hazine bonosunda değerlendirilmektedir (Satır, 2008: 69; Aydın, 2008: 94; Bağlan, 2006: 52).

3.3.1.4. Kolombiya Bireysel Emeklilik Sistemi

Kolombiya'da Nisan 1994'te yürürlüğe giren yeni özel emeklilik modeli Şili modelinin özelliklerinin çoğuna sahip olmakla birlikte önemli farklılıkları da bulundurmaktadır. Örneğin, işgücüne yeni katılanlar dahil önceden sigortalanmış kişiler iki programdan hangisine katılacaklarının ve her üç yılda bir birinden diğerine geçmenin tercihini yapabilmektedir. Geçiş sürecinden sonra sadece sosyal güvenlik kurumu ve özel programın kalmasının beklendiği reformda; askerler, polisler, öğretmenler, üniversite çalışanları, hâkimler, sosyal güvenlik kurumu çalışanları, kongre üyeleri, devlet petrol şirketi çalışanları ve ulusal telefon şirketi çalışanları kapsama alınmamıştır. Söz konusu kamu sektörü çalışanları dışındakiler için eski emeklilik programı yeni katılımlara kapatılmıştır (Yılmaz, 2008: 29).

Her iki programdaki zorunlu katkı oranı, ücret bordrosunun %10'u kadar olmaktadır. İdari maliyetler, sakatlık ve hayatta kalma sigortalarının zorunlu kapsanması için %10'a ilave olarak maksimum %3,5 oranında prim alınmaktadır. İşveren, toplam katkının %75'ini, sigortalanmış kişiler ise kalan %25'i ödemektedir. Özel emeklilik programında ilave gönüllü katkılara izin verilmektedir. Emekliliği hak etme koşulları zorlaştırılmasına rağmen emeklilik yaşı 2014 yılına kadar kadın için 55, erkek için 60 olarak belirlenmiştir. Koşulların gerçekleşmesi durumunda 2014 yılında ikişer yıl artırılma ihtimali söz konusudur (İşbilen, 2008: 60).

Özel emeklilik programı emeklilik fonu yöneticileri tarafından yönetilmektedir. Sigortalılar emeklilik fonları arasında senede iki defa değiştirme yapabilmektedir. Minimum katkı süresi ve belirli bir yaş haddi emeklilik için gerekmemektedir. Sigortalının hesabındaki kazanılmış faiz dahil birikmiş sermaye, ortalama ömür süresince asgari ücretin %110'una eşit bir emekli maaşını finanse etmeye yeterli olduğunda emeklilik mümkün olmaktadır. Birikimlerin ödenmesinde emeklilik fonları tarafından yönetilen hesaptan doğrudan düzenli para çekişi,

sonradan reel hayat yıllığı ödeyecek bir sigorta şirketine fonun transferi ve ikisinin karışımı olmak üzere üç alternatif bulunmaktadır (Yılmaz, 2008: 30).

3.3.1.5. Macaristan Bireysel Emeklilik Sistemi

Macaristan emeklilik reformu yasası 1 Ocak 1998'de yürürlüğe girmiştir. Karma yapılı yeni emeklilik sisteminde dağıtım esaslı kamu programına ilave olarak zorunluluk esaslı karışık bir emeklilik seçeneği oluşturulmuştur. Herkese zorunlu olan ilk ayak işverenlerin ve kısmen de çalışanların katkılarıyla finanse edilmektedir. Emeklilik yaşı 2008 yılında kadınlarda ve erkeklerde 62 olmuştur. İkinci ayak bireysel emeklilik hesaplarına dayalı emeklilik fonlarından oluşmakta ve üçüncü ayak olarak var olan gönüllü ortak emeklilik fonlarına benzemektedir. Üçüncü ayak büyük vergi muafiyetinin olduğu ve kişiyi daha fazla tasarruf yapmaya zorlayan gönüllü özel emeklilik ayağıdır. Bir başka ifade ile Macaristan emeklilik sistemi kamusal birinci ayaktan, zorunlu olup özel yönetimi ile belirli katkısı olan ikinci ayaktan ve gönüllü olup özel yönetimli üçüncü ayaktan oluşmaktadır (İncidüzen, 2008: 99; Demirpehlivan, 2010: 62).

42 yaşından küçük ve 30 Haziran 1998'den sonra işgücüne yeni katılarak ilk defa sigortalı olanlar için emeklilik sistemine katılım zorunludur. Söz konusu tarihten önce sigortalanan ya da çalışan kimseler 31 Ağustos 1999 tarihine kadar sadece devletin sisteminde kalmayı ya da özel bir emeklilik fonuna katılmayı tercih edebilmişlerdir (Marossy, 2001: 187; Çıltık, 2010: 42).

Sistemde fon kurucusunun emeklilik fonları için herhangi bir getiri garantisi vermesi zorunluluğu yoktur. Fonlara katılım eski sistemdekiler için isteğe bırakılmış, çalışmaya yeni başlayanlar içinse zorunlu tutulmuştur. Fonlar Devlet Finansal Denetleme Kurumu (State Financial Supervisory Authority) tarafından denetlenmektedir. Bu kurum ayrıca fon lisanslarını ibra etme ve geri alma yetkisine de sahiptir. Kanuna göre fonlar hakkında üç aylık veya yıllık rapor yayınlanması ve fon bazında katılımcıların her yıl bilgilendirilmesi zorunludur. Sistemde dört farklı emeklilik fonu bulunmaktadır. Bunlar; çalışanlar için büyük şirketler tarafından kurulmuş şirket fonları, sendika üyeleri için sendikaların kurduğu fonlar, doktor avukat gibi meslekleri kapsayan mesleki fonlar ve daha geniş nüfusu kapsayan açık fonlardır. Katılımcı isterse fon dağılımını değiştirebilmekte, her üç ayda bir fonlar

arası değişim yapabilmektedir. Ancak zorunlu emeklilik planlarının fonlarında ise bu değişim yılda iki kez sınırlandırılmıştır (Aydın, 2008: 96).

Emeklilik maaşına hak kazanıldığında üyeler bir yaşam yıllığı almaktadırlar. Ödenecek miktar üyenin bireysel hesabında biriken tasarruflara göre hesaplanmakta ve cinsiyet ayrımı yapılmamaktadır. Bireysel hesaplarda biriken tasarruflar katılımcılara ödenebilmekte ya da miras edilebilmektedir (Çıltık, 2010: 43).

3.3.1.6. Polonya Bireysel Emeklilik Sistemi

Polonya'da zorunlu emeklilik sistemi 1 Ocak 1999'dan itibaren yürürlüğe girmiştir ve üç alt sistemden oluşmaktadır. Bu sistemlerden birincisi tamamen devletin denetiminde ve güvencesinde dağıtım yöntemiyle yönetilen sosyal sigorta kurumudur. İkincisi tamamen sermaye endeksli devletin izni ile kurulup sıkı denetime tabi olan açık emeklilik fonlarıdır. Üçüncüsü ise finansal kurumlar tarafından idare edilen gönüllülük esasına dayanan emeklilik fonlarıdır (Algümüş, 2006; 45). Yeni emeklilik sistemi 31 Aralık 1948'den sonra doğanlar için eski sistemin yerini almıştır. Dünya Bankası'nın emeklilik reformu yaklaşımını birçok yönden takip etmekle birlikte reformun hem tasarımı hem de aşamalı uygulaması diğer ülkelerde yapılan emeklilik reformlarından önemli farklılıklar göstermektedir. Sisteme geçiş süreci 3 yaş grubuna bölünmüştür. 30 yaşının altındaki vatandaşlar hem kamu ayağına hem de özel ayağına katkı yaparak yeni karma sisteme katılmak zorunda bırakılmıştır. 30-50 yaş arasındaki vatandaşlar yeni ulusal belirli katkı planına katkı yapma zorunluluğunda bulunmakla beraber, yeni belirli katkılı özel emeklilik fonlarına katkı yapmayı 30 Eylül 1999 tarihine kadar tercih edebilmişlerdir. 50 yaş üzeri olan vatandaşlar ise eski dağıtım sisteminden emekli olmaya devam etmektedir (İncidüzen, 2008: 100).

Devlet güvencesini içeren birinci basamakta; sosyal güvenlik sisteminin temelini oluşturan sosyal güvenlik şirketi vardır. Bu şirket dağıtım esasına göre çalışmaktadır. Emeklilik yaşı erkeklerde 65, kadınlarda ise 60 yaş olarak belirlenmiştir. En az emekli maaşı miktarını alabilmek için çalışma döneminin erkekler için en az 25, kadınlar için 20 yıl olması gerekmektedir (Satır, 2008: 62). İkinci alt sisteme 30 yaşına kadar olan kişiler zorunlu olarak dahil edilmektedir. Bu sistem yatırım fonuna benzer bir şekilde çalışmaktadır. Bireyler istedikleri fonu

seçebilirler. Minimum bir verim oranı belirlenerek bir güvenlik mekanizması oluşturulmuştur. Ayrıca katılımcılara vergi avantajı da sağlanmıştır. Üçüncü alt sistem ise tümüyle isteğe bağlı olarak çalışan katkıların vergilendirilebildiği bir sistemdir. Yalnız yatırım gelirleri ve faydalar vergiden muaf tutulmuştur (Algümüş, 2006: 45).

Sistemin denetimi için “Emeklilik Fonları Denetmenliği” oluşturulmuştur. Hesaplarda, varlık değerlendirmede, fiyatlandırma ve yatırıma ilişkin diğer hususlarda da şeffaflık önem taşımaktadır. Söz konusu birim emeklilik fonu için çalışan tüm satış elemanlarını kayıt altına almakta, emeklilik fonları ve yönetici şirketlerdeki düzensizlik, eksiklik ve yanlışlıkları düzeltmeleri için onları zorlayabilmektedir (Demirpehlivan, 2010: 70).

Sistemin işleyişinde devletin sorumluluğu iki alanda ortaya çıkabilmektedir. Eğer fonun getirisi kanunda belirtilen asgari getiri oranının altında ise devlet sorumluluğu devreye girmektedir. Böyle bir durum ortaya çıktığında ilk olarak fonun rezerv hesabında biriken kaynaklara bakılmaktadır. Söz konusu kaynak yetersiz ise ve yönetici şirket kendi sermayesi ile ödeyemeyecek ve iflasa gidecek ise garanti fonu devreye girmekte ve sorumluluk garanti fonuna geçmektedir. Garanti fonu sonrası asgari getiri oranı ile fonun getiri oranı arasındaki farkın dengelenmesinden hazine sorumlu olmaktadır. Ayrıca emeklilik fonunda tasarruf edilen sermaye ile birinci ayak için hesaplanan asgari faydanın ödenmesinde de devletin sorumluluğu vardır (Uygun, 2006: 70).

Emeklilik fonları kuruluş amacına uygun olacak şekilde emeklilik fonu şirketlerince idare edilmektedir. Minimum sermaye şartının arandığı sistemde her bir şirket en fazla iki fonu yönetebilmektedir. Fonlardan biri sabit gelirli tahvile bir diğeri de genel kurallara göre yatırılabilir. Şirketin ve emeklilik fonunun sermayelerinin ayrılmış olmaları gerekmektedir. Katılımcı en az 12 ay aynı fonda kalması durumunda başka bir fona ücretsiz geçiş yapabilmektedir (Demirpehlivan, 2010: 71).

3.3.2. Gönüllülük Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Sistemleri

Gönüllülük esasına dayalı özel emeklilik programları genel olarak Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde uygulanmaktadır. Söz konusu ülkelerin ortak

özelliği gelişmiş ülkeler olmalarından gelmektedir. Geleceğe ilişkin planlarını yıllar öncesinden hazırlamış, gerektiğinde fazla sıkıntıya girmeden gerekli değişiklikleri yapabilecek güce ve iradeye sahip olan sanayileşmiş ülkeler, emeklilik sistemlerinde de bireyleri kendi iradeleri ile özel emeklilik programlarına katılımda serbest bırakmıştır. Gönüllülük esasını uygulayan Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, İngiltere, İsveç, Hollanda ve Almanya gibi ülkeler özel emeklilik sistemlerini sosyal sigorta sistemini tamamlayıcı nitelikte uygulamaktadırlar (Girgin, 2007: 42).

Dünya emeklilik pazarında en büyük payı alan ve en büyük emeklilik fon varlıklarına sahip olan ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Kuzey Amerika ülkelerinde olduğu gibi Batı Avrupa ülkelerinde de emeklilik sistemleri temelde sosyal sigortalara dayalıdır. Özel emeklilik düzenlemeleri sosyal sigortaları tamamlayıcı mahiyettedir. Batı Avrupa ülkeleri arasında özel emeklilik modeli uygulamalarındaki ortak payda gönüllük esası olmakla beraber ülkeden ülkeye işleyişte önemli farklılıklar bulunmaktadır (Kayhan, 2007: 30; Bağlan, 2006: 56).

3.3.2.1. ABD Bireysel Emeklilik Sistemi

ABD, BES'in en eski uygulayıcısı olan ülkeler arasındadır. Amerikan özel emeklilik sistemi tamamen gönüllülük esasına dayanmakta ve sistem dâhilindeki programlarda, maaş esaslı ve katkı esaslı emeklilik planı adı altında iki ayrı emeklilik planı sunulmaktadır (Çıltık, 2010: 38; Tuncer, 2006: 75).

Maaş esaslı emeklilik planları genellikle işverenlerin katkılarıyla kurulan emeklilik planlarıdır. Şirketlerin iflası ve bu plana üye olan kişilerin emeklilik aylıklarını kaybetmesinden dolayı ERISA (Employee Retirement Income Security Act) olarak bilinen Çalışanların Emeklilik Gelirini Garanti Kanunu 1974 yılında çıkarılmıştır. Bu kanunun özünde çalışanların emeklilik aylıklarının güvence altına alınması yatmaktadır. Kanun kolektif ve bireysel bazdaki tüm uzun vadeli tasarruf planlarını kapsamına alarak detaylı olarak düzenlenmiştir (Girgin, 2007: 47).

Katkı payı esasına dayanan emeklilik planlarında yetki belgesine sahip olan bankalar, finansal kurumlar, hayat sigorta şirketleri, gayrimenkul yatırım şirketleri ya da portföy yönetim şirketleri tarafından açılan bireysel emeklilik hesapları ile emeklilik tasarrufu yapılmaktadır. Bireysel emeklilik hesapları kişinin emekliliğinde kullanılmak üzere kişisel tasarrufların bir fonda biriktirilerek değerlendirilmesi için

açılan özel emeklilik hesaplarıdır. Yıllık belirli bir limiti aşmamak koşulu ile yıl içerisinde herhangi bir zamanda açılabilen hesabın iki temel avantajı vardır. Birincisi; bu hesaba yapılan ödemelerin ilgili yılda tamamen veya kısmen gelir vergisinden düşülmesi, ikincisi ise; bu hesaba yatırımlardan elde edilen temettü, faiz ve sermaye kazançlarının hesaplardaki paranın kullanılacağı zamana kadar vergilendirilmemesidir (Yılmaz, 2008: 14).

3.3.2.2. Kanada Bireysel Emeklilik Sistemi

Kanada'da üç basamaklı bir emeklilik sistemi bulunmaktadır. Sistemin birinci basamağında devlet kontrolündeki sosyal güvenlik sistemi, ikinci basamağında mesleki emeklilik planları olan özel yönetilen işveren katkılı emeklilik planları, üçüncü basamağında ise kayıtlı emeklilik tasarruf planları yer alır. Kanada vatandaşlarının emeklilik öncesi kazançlarının bir bölümüyle emeklilik geliri elde etmeleri, tescilli emeklilik tasarruf programları aracılığıyla da tasarruflar için vergi muafiyeti sağlanmaktadır (Aydın, 2008: 101; Bağcı, 2006: 22).

3.3.2.3. Hollanda Bireysel Emeklilik Sistemi

Hollanda'da emeklilik uygulamasında 1996 yılında yeni bir sistem oluşturulmuş olup sistem üç kısımdan oluşmaktadır (Gaygısız, 2010: 31). Birinci ayak 65 yaşını dolduranlar için düz oranlı emeklilik maaşından meydana gelmektedir. Fayda düzeyi yasal asgari ücretle bağlantılı olarak yalnız yaşayanlar için brüt asgari ücretin %70'i, beraber yaşayanların her biri için %50'si, böylelikle de çiftler için brüt asgari ücretin %100'ü kadar olmaktadır. Çalışanların çoğu son ücretinin %70'ine eşit brüt emeklilik maaşı sağlayan bir emeklilik programı kapsamındadır. Son ya da ortalama ücretinin %70'ini alabilmek için genelde 4 yıl katkı yapmak gerekmektedir. Bu fayda düzeyi birinci ayaktaki devlet emekliliği ile ilişkilidir (Demirpehlivan, 2010: 49).

İkinci ayak işle bağlantılı fonlu mesleki emeklilik programlarından oluşmaktadır. Söz konusu emeklilik programını işveren sunuyorsa böyle bir plana katılım zorunluluğu olduğundan, çalışanların yaklaşık %90'ı bir mesleki emeklilik programı kapsamında bulunmaktadır. Mesleki emeklilik maaşları bir ücret çeşidi olarak kabul edildiğinden iş sözleşmelerinde tarafların müzakeresine bağlı olmaktadır. Bu açıdan işverenlerin çalışanlara emeklilik maaşı taahhüdünde

bulunmalarının yasal zorunluluğu yoktur. Hükümetin rolü uygun maliye politikaları benimsemek ve emeklilik programının taraflarına koruyucu mevzuatı uygulamaktır. Maliye politikaları ile sağlanan imkân, primlerde yapılan indirimler olurken, emeklilik maaşı bir gelir olarak vergilendirilmektedir. Bu sistem genelde dullar ve yetimler için hayat emekliliğini, bazen de sakatlık emekliliğini kapsamaktadır. Emekli maaşları yasal düzenleme nedeniyle fonlama esaslı olarak finanse edilmek zorundadır. Katkıya genelde işveren 2/3 oranında, işçi ise 1/3 oranında iştirak etmektedir (Yılmaz, 2008: 23).

Üçüncü ayakta isteğe bağlı ortak emeklilik fonları sağlanmıştır. Hükümet primlerde belli bir düzeye kadar indirim yapabilmektedir. Bireysel emeklilik düzenlemeleri genelde ticari sigortacılık tasarruf düzenlemeleri ya da özel hayat sigorta poliçeleri şeklindedir. Bazı emekliler özel bir emeklilik sigortası satın almakta ve bu sigorta poliçelerinden yıllık bir gelir kazanmaktadır (Satır, 2008: 60; Yılmaz, 2008: 24).

3.3.2.4. İngiltere Bireysel Emeklilik Sistemi

İngiltere emeklilik sisteminde yaptığı reformlarla üzerinde en çok durulan ülkelerin başında gelmektedir. Emeklilik sistemi hem devlet hem de özel sektör emeklilik programlarından oluşmaktadır. Sistem üç ayak üzerine inşa edilmiş olup, ilk ayakta devlet kanalıyla işleyen temel emeklilik ve kazanca bağlı emeklilik, ikinci ayakta işverenler kanalıyla işleyen mesleki emeklilik, üçüncü ayakta ise bireysel emeklilik programı bulunmaktadır (İşbilen, 2008: 55).

Emeklilik sisteminin ilk ayağını oluşturan temel emeklilik ve kazançlarla bağlantılı temel devlet emekliliğine üyelik hem işçilere hem de kendi işi için çalışanlara zorunludur. Kazançlarla bağlantılı emekliliğe üyelik ise hafta başına 64 sterlinden fazla kazanan tüm işçiler için zorunludur. Devlet temel emeklilik programını ve kazançlarla bağlantılı emekliliği yönetmektedir. Temel emeklilik programı dağıtım yöntemiyle finanse edilmektedir. Tüm katkılar Milli Sigorta Fonunda toplanmakta ve oradan da emeklilik ödemeleri yapılmaktadır. Temel emeklilik programı ile tüm çalışanlara düz oranlı bir emeklilik, kazançlarla bağlantılı emeklilik programına katılan çalışanlar için kazanca bağlı emeklilik ödemesi yapılmaktadır. Kadınlarda 60, erkeklerde 65 olan emeklilik yaşı 2020'de hem

kadınlar hem erkekler için 65 olacaktır. Ayrıca temel emeklilik şartlarını sağlayamayan ya da emekli maaşı minimum miktardan düşük olan yaşlı emeklilere de emeklilik maaşı ödenmektedir (Uygun, 2006: 56; Ergenekon, 2000: 147).

İkinci basamak işverenler tarafından hazırlanan mesleki emeklilik programlarından oluşmaktadır. İşveren bir emeklilik programı oluşturup oluşturmamakta ve bunu kazançlarla bağlantılı emeklilik programının yerine koyup koymamakta serbesttir (Algümüş, 2006: 46).

Emeklilik sisteminin üçüncü ayağında ise bireysel emeklilik kapsamında özel emeklilik programları yer almaktadır. Sistemin uygulaması 1988 yılında başlamıştır. Bireysel emeklilik planları devletten sağlanan gelirin az olduğunu düşünen kişiler için oluşturulmuştur. Bu emeklilik planına bireysel emeklilik fonlarının daha yüksek kazanç sağlayacağını varsayanlar, serbest meslek sahipleri ve herhangi bir emeklilik sistemine dahil olmayan ücretli çalışanlar katılabilmektedir. Bu sistemin özelliği ise BES'e geçmek isteyen çalışanların bağlı buldukları sistemden çıkmalarının zorunlu tutulmayışıdır (Baran, 2008: 88).

3.3.2.5. Yunanistan Bireysel Emeklilik Sistemi

Yunanistan'da da diğer ülkelerde olduğu gibi sosyal güvenlik üç aşamalıdır. Zorunlu devlet güvencesini içeren birinci basamakta; devlet sosyal güvenlik kuruluşlarına bağlı birçok güvenlik kuruluşu vardır. Devlet tarafından sağlanan sosyal güvenlik sistemlerinde dağıtım esaslı sistem kullanılmakta ve katılım zorunlu kılınmaktadır. Tamamlayıcı meslek sigortalarını içeren ikinci basamak; gönüllü olarak işveren tarafından oluşturulan mesleki emeklilik planları, hayat sigortası şirketleri ile mevduat idare sözleşmesi yapılması yoluyla oluşturulmaktadır. Ancak ülke genelinde pek yaygın olarak uygulanmamaktadır. Genelde uluslararası ve çok büyük şirketlerce tercih edilmektedir. Sisteme yapılan katkılar vergi açısından gelirden indirilebilir niteliktedir. Özel emeklilik planlarını ve sigortalarını içeren üçüncü basamak; her ferdin kendi kendisinin finansörü olduğu, gönüllü özel emeklilik planları, özel hayat sigortası şirketleri tarafından temin edilmektedir. Katılım tamamen isteğe bağlıdır. Yıllık primlerin %15'ine kadar olan bir vergi indirimi söz konusudur (Bağlan; 2006: 68).

Yunanistan'ın emeklilik sistemi gelişmiş ülkeler arasında en cömert olan sistemlerden biridir. Söz konusu sistem daha düşük ücret alan çalışanlara karşı ayırım yapmamaktadır. Yunanistan bu konuda Lüksemburg, Türkiye, Avusturya, Macaristan ile rekabet ederken, ABD, İngiltere, Meksika, Kore, Yeni Zelanda ve İrlanda gibi ülkeler çok daha düşük emeklilik primleri ödemektedir. (Demirpehlivan; 2010: 72).

3.3.2.6. Almanya Bireysel Emeklilik Sistemi

Almanya'da sosyal güvenlik sisteminin merkezini sosyal sigortalar oluşturmaktadır. Sosyal sigortalar; bütün emeklileri, işçileri ve işçilerin ailelerinin yer aldığı ve toplam nüfusun yaklaşık %90'ını kapsayan bir yapıdadır. Geri kalan kısım ise özel sigortalar tarafından veya bağımsız çalışanlarda olduğu gibi farklı önlemlerle güvence altına alınmışlardır. Memur ve asker gibi kesimler de kendilerine ait özel sosyal güvenlik sistemlerine sahip bulunmaktadırlar (Baran. 2008: 89).

Almanya demografik değişimden kaynaklanan finansman krizinden dolayı sosyal tamamlayıcı nitelikte bir özel emeklilik sistemini gündeme getirmiştir. Almanya'da yeni emeklilik reformu, sosyal sigortalar arasında denge, mesleki hazırlık planları ve özel emeklilik sigortası olmak üzere içinde üçayaklı düşüncenin olduğu bir içerikle 2001'de yapılmıştır. Emeklilik reformunun önemli bir yönü devlet tarafından teşvik edilen özel sigortaların tanıtılmasında olmuştur (Satır, 2008: 61).

Herkes için zorunlu bir özel sigorta planlanmasına rağmen gelen büyük eleştiriler nedeniyle değiştirilerek gönüllü yapılmıştır. Katkılarda artışı sınırlamak amacıyla ulusal sigorta programı faydaları 2030 yılına kadar kademeli olarak azaltılacak ve emeklilik kapsamının yeterli bir miktarını garanti etmek amacıyla devlet tamamlayıcı mesleki emekliliği veya özel emeklilik planlarını teşvik edecektir (Şimşek, 2006: 58).

Emeklilik sigortası etkinliğine olan bakış açısı sigorta açıkları riskinin önemi nedeniyle tamamlayıcı koruma zorunlu tutulmamaktadır. Özel sigortalar alanında uzun yaşamın genel bir risk kuralı olduğu için kapsamda olması çalışma kapasitesinde bir azalma riskinin kapsamda olmaması ve hayatta kalanların faydaları gibi karşılaşılabilecek problemler vardır. Ulusal sigorta programları içinde kuşaklar arası denge sosyal eşitleme ölçüleri tarafından başarılmasına karşın, katkılar ve

faydalar tam fonlu tamamlayıcı sigorta sistemlerinde, bireysel risk durumuna göre farklılıklar gösterebilmektedir (Uygun, 2006: 61).

Bireysel katkı hesapları veya doğrudan sigorta planları veyahut emeklilik fonları şeklinde oluşturulan bir onaylanmış plana katılım zorunlu değildir. Ancak bazı katılımcılara vergi kolaylıkları ile teşvikler yapılmaktadır. Belirli katkılı bireysel hesaplar sadece devam eden katkılara komisyon ödenmesini gerektirmektedir. Böylece emeklilik sermayesi transferleri bedelsiz olmuş olmaktadır. Alternatif olarak ise önceden yapılan komisyonlu ödemeler için çalışan işverenini değiştirerek 10 yıl dolmadan önce plandan ayrılabilir (İncidüzen, 2008: 94).

3.3.2.7. Fransa Bireysel Emeklilik Sistemi

Fransa'da 1997 yılında kabul edilen bir yasa ile emeklilik tasarrufu planları ve emeklilik tasarruf fonları sistemi benimsenmiştir. Dağıtım sisteminin yerleşmiş olması, fon biriktirme sistemine çok sınırlı bir alan tanınmış olması, özel hayat sigorta sisteminin çok yaygın bir biçimde uygulanması, özellikle işçi sendikalarının şiddetli tepkileri üzerine sistem uygulanamamıştır (Tuğsel, 2007: 93).

Özel sektör çalışanları işgücünün %68'ini oluşturmaktadırlar ve genellikle iki basamaklı bir sistem içinde sosyal güvenliğe ulaşırlar. Birinci basamak genel rejimdir. Buna ücretli çalışanların yaşlılık sigortasına dair ulusal sandık adı verilir. İkinci basamakta yer alan mesleki emeklilik fonları da zorunlu olmaları nedeniyle, sosyal güvenlik kapsamında değerlendirilmelidir. Tamamlayıcı mesleki emeklilik rejimleri birliği söz konusu tamamlayıcı mesleki rejimlerin yönetimini, yönetici pozisyonunda olmayan çalışanlar adına sağlar. Yöneticilerin emeklilik kuruluşlarının genel birliği ise yönetici pozisyonundakilerin tamamlayıcı emeklilik şemalarını yönetir. Üçüncü basamakta ise sigorta şirketleri ve bir ölçüde bankalar tarafından yaratılan halka yönelik tasarruf planları ve işletme tasarruf planları gibi kuruluşlar yer alır (Oktay, 2006: 202).

Emeklilik organizasyonu işveren ve işçi kuruluşları tarafından yapılmaktadır. İşveren ve işçi katkıları vergiden indirilebilmektedir. Fon getirileri vergilendirilmezken emeklilik gelirleri vergilendirilmektedir. Kamu emeklilik sistemi ve mesleki emeklilik planlarından elde edilen gelir ortalama olarak son

maaşın % 80'i kadardır. Bu oran maaş miktarı yükseldikçe düşmektedir (Akpınar, 2007: 39).

3.3.2.8. İsviçre Bireysel Emeklilik Sistemi

İsviçre'de emeklilik sistemi üç ayaklı bir yapı arz etmektedir. İlk ayağı kamu emeklilik planları oluşturmaktadır. Bu sisteme işveren ve işçilerin katılımı zorunludur. Fonlar, profesyonel kurumlar, federal hükümetler veya kantonlar tarafından yürütülmektedir. Devlet sistemdeki işverenler ve çalışanların yaptıkları katkı payları için vergi avantajı sağlamaktadır (Baran, 2008: 98).

İkinci tip emeklilik planı mesleki emeklilik planıdır. Bu tip plana birinci tip planda devletin sağladığı en yüksek maaştan daha fazla kazanan 23 yaşından büyükler katılmak zorundadır. Bu tip planlar da katkı payı ödemeli fon sistemine bağlıdır. Bu emeklilik planlarında fonlar kar amacı gütmeyen işletmeler, kooperatifler ya da anonim şirketler tarafından kurulmaktadır (Satır, 2008: 62).

Sistemin üçüncü ayağında BES yer almaktadır. BES yetkisi olan sigorta şirketleri ve bankacılık kuruluşları tarafından yönetilmektedir. Kamu emeklilik planında belirlenen emeklilik yaşından beş yıl daha önce emekli olabilmek imkanı sağlanmıştır. Sisteme katılım gönüllük esasına dayalıdır (Bağlan, 2006: 66).

3.3.2.9. İtalya Bireysel Emeklilik Sistemi

İtalya'daki sosyal güvenlik sistemi de diğer ülke uygulamalarında olduğu gibi üç basamaklıdır. Sistemin birinci ayağında zorunlu devlet güvencesini içeren program yer almaktadır. Emeklilik yasası dağıtım esaslı ve işçi ve işveren için zorunlu olup; 31.12.1995 öncesi 18 yıldan fazla katkı payı ödeyenlerle, 2001 yılı itibariyle erkeklerde 65, kadınlarda 60 yaşında olanlardan 20 yıl katkı payı ödeyenler devletin sosyal güvenlik kurumlarından emekli olabilirler. Yaşı 70'i geçenlere ise her durumda yaşlılık yardımı yapılmaktadır. 2002 itibariyle yaşı 57, prim ödeme süresi 35 yıl olan ya da yaşı ne olursa olsun 38,7 yıldır prim ödeyenler emekli olabilmektedirler (Demirpehlivan; 2010: 59; Bağlan, 2006: 67).

İkinci ve üçüncü basamakta yer alan mesleki ve bireysel emeklilikte uygulanan belirli katkı planlarında herhangi bir devlet garantisi yoktur. Belirli fayda planları ise serbest çalışanlar için kullanılmakta ve genelde gönüllülük esasına

dayanmaktadır. Belirli katkı planları işçiler için gönüllü, işverenler için ise işçileriyle yaptıkları sözleşmeye bağlı olarak düzenlenmiştir. İkinci ayakta mesleki emeklilik programları yer almaktadır. Emeklilik yaşı kamu emeklilik sistemi ile aynıdır. Süre sonu ödemeleri kişinin sosyal güvenlikten de emekli olduğu erkekler için 65, bayanlar için 60 yaşına göre ayarlanmıştır. Ayrıca en az 5 yıl ödeme yapılmış olması şarttır. 8 yıl bir süre ödemede bulunan bir kişi tıbbi harcamalar, ilk kez mesken satın alma, ev onarımı giderleri ile paralarını çekebilirler. Ödenen katkılar belirli sınırlar dahilinde vergiden düşülebilmektedir (Akpınar, 2007: 43; Bağlan, 2006: 67; Oktay, 2006: 274). Üçüncü basamak emeklilik ise bireysel veya grup hayat sigortaları olup, sigorta şirketlerince idare edilir. Emeklilik yaşları diğer iki basamakla aynı olup sisteme 15 yıl katkıda bulunmuş olmak şartıyla 10 yıl öncesinden erken emekli olma şansı tanınmıştır. Bireysel emeklilik fonlarının yönetimi banka, sigorta şirketi veya brokerlik firması gibi finansal kurumlar tarafından yapılmak zorundadır. Sistem fonlama esaslı bir finansman yapısına sahiptir. Fonlara yönelik herhangi bir devlet garantisi söz konusu değildir. Katılım tamamen gönüllülük esasına bağlı olarak kişilerin tercihine bırakılmıştır. Süre sonunda katılımcılar isterlerse elde ettiklerini birikimlerinin %50'sini toplu olarak geri kalanını ise mutlaka maaş olarak almak durumundadır (Oktay, 2006: 274; Bağlan, 2006: 67).

3.3.2.10. Japonya Bireysel Emeklilik Sistemi

Emeklilik sisteminin üç basamaklı olduğu Japonya'da birinci basamakta ulusal temel emeklilik planı yer almaktadır. İkinci basamakta çalışan emeklilik sigortası bulunmaktadır. Bu plan kazançla ilişkili bir emeklilik geliri elde etmeye yöneliktir. Bu iki basamakta bulunan planlar devlete aittir ve sisteme katılım zorunlu tutulmuştur. Biriken fonlar devlet tarafından çeşitli yatırım araçlarına yönlendirilmektedir. Üçüncü basamakta ise katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğu devletten bağımsız emeklilik planları yer almaktadır (Bağlan, 2006: 72).

Ulusal emeklilik fonu çiftçiler, işyeri sahipleri, çalışmayanlar ve öğrencileri kapsamaktadır. Yaşları 20-59 arası vatandaşlar sisteme dahil olmaktadır. Tek düzeyde prim toplanmakta ve tek düzeyde aylık verilmektedir. Tam emekli aylığı almak için 25 yıl prim ödenmesi gerekmektedir. 1986 yılında yapılan reform sonucu tam emekli aylığı almak için gerekli olan süre 40 yıla çıkartılmıştır. Emeklilik yaşı

kadın ve erkeklerde 65'dir. 60 yaşından sonra erken emeklilik imkanı bulunmaktadır ancak verilecek olan aylık miktarı düşürülmektedir. Emeklilik sistemine kayıtlı olarak çalışanların bakmakla yükümlü oldukları eşleri herhangi bir ilave prim ödemedi otomatik olarak ulusal emeklilik sistemine dahil edilmektedir. Ulusal emeklilik sistemi ödemelerinin 1/3'ü genel devlet bütçesinden karşılanmaktadır. Emekli aylıkları her yıl nisan ayında tüketici fiyat indeksine göre yeniden ayarlanmaktadır. İkinci basamak emeklilik sistemini devlet tarafından yönetilen bir plan olup kazançla ilişkili emeklilik geliri elde etmeye yöneliktir ve katılım zorunludur (Aydın, 2008: 107).

Üçüncü basamakta ise devletten bağımsız, katılımın gönüllü olduğu emeklilik planları yer almaktadır. Bu planlarda emeklilikte düzenli gelir sağlamak amaçlanmakta ve gelişmiş fonlama metotları kullanılmaktadır. Günümüzde çalışanların yaklaşık %90'ı bu planlara sahiptir. İşten ayrılma tazminatı planları işveren ve çalışan arasında gönüllü olarak kurulur ve toplu ya da bireysel iş sözleşmelerinde belirtilir. Çalışanın işinden gönüllü olarak (istifa etme) ya da gönülsüz olarak ayrılması (ölüm, normal emeklilik yaşına gelme, işten çıkarılma) durumunda kendisine yapılan ve genelde toplu olarak bir kereye mahsus verilen tazminatı karşılamak amacıyla oluşturulmuştur (Aydın, 2008: 108).

3.3.2.11. Güney Kore Bireysel Emeklilik Sistemi

Emeklilik sisteminin üç basamaklı olduğu Güney Kore'de sistemin birinci ayağını devlet sosyal güvenlik sistem oluşturmaktadır. Ulusal emeklilik sistemine devlet çalışanları hariç diğer çalışanlar katılmak zorundadır. Birinci ayakta yer alan bir diğer uygulama ise; devlet çalışanları, özel öğretmenler ve askeri personeli kapsayan özel meslek sigortaları yer alır ve katılım zorunludur. Sistemin ikinci ayağında işveren katımlı güvenlik sistemi yer alır. Özel sektör çalışanları için emeklilik ödeneği yapılması zorunludur Her iki sisteme de katılım zorunludur (Bağlan, 2006: 73). Sistemin üçüncü ayağını oluşturan bireysel emeklilik sistemine katılım ise gönüllülük esasına dayalıdır. 18 yaşını dolduran herkes sisteme üye olabilmektedir. Emeklilik hakkı kazanabilmek için 10 yıl sisteme katkı payı ödemek ve 55 yaşını doldurmak gerekir. Emeklilik şirketleri arasında aktarım yapma hakkı bulunmaktadır (Aydın, 2008: 110).

3.4. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

BES'in yukarıda ayrıntılı olarak açıklanan fayda ve ekonomik etkileri yanında sisteme zaman zaman eleştiriler de getirilmektedir. Bu eleştiriler daha çok sistemin gelişimini olumsuz yönde etkileyen durumlardır. Yoksa herkes sistemin ne kadar faydalı bir model olduğunu kabul etmektedir. Söz konusu eleştirilerin bazıları aşağıda açıklanmıştır (Alper, 2011: 30; Bağcı, 2006: 148; Güzel ve Okur, 2004: 571; Gülhan, 2007: 113-116; www.tisk.org.tr, 2011; Şen ve Memiş, 2001: 503; Kara, 2006: 134):

- BES'e getirilen en büyük eleştiri sisteme katılımın gönüllülük esasına bağlı olmasıdır. Özel sigorta tecrübesi Türkiye'de gönüllü katılımın çok sınırlı olacağını göstermektedir.
- Sistemin temel kurumlarını oluşturan bireysel emeklilik şirketlerinin faaliyetlerini düzenleyici çok sayıda düzenleyici kural ve sınırlama getirilmiştir. Katılımcıların menfaatlerini korumak bakımından olumlu olan bu düzenlemelerin sistemde tekelleşmeye yol açması da söz konusu olabilmektedir.
- Emeklilik şirketleri arasında yoğun bir rekabet yaşanabilir. Bu durum şirketlerin pazarlama, reklâm ve yönetim giderlerini ciddi şekilde artıracaktır. Bu artış, katılımcı tarafından ödenecek aidatlar veya kesintilerle karşılanacağı için, katılımcılar açısından ciddi bir yük olarak görülebilecek ve sistemden uzak kalmalarına yol açabilecektir.
- Katılımcıların, emeklilik sözleşmelerini imzaladıktan sonra, isteklerine bağlı olarak, birikimlerini bir başka şirkete aktarabilmeleri, sistemin özüne uygun bir düzenlemedir. Ancak bu aktarmaların, yoğun yaşanabilme riski ve kısa bir süre içerisinde yapılabilme imkânı, yıl içinde şirketlerin katılımcı sayısında ve emeklilik fonlarında istikrarsızlık yaratabilir. Bu istikrarsızlık katılımcıların sağlıklı karar vermelerini de engelleyecektir.
- Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde yaşanan acı bazı deneyimler emeklilik fonlarının tartışılmasına ve sorgulanmasına neden olmuştur. Sistemin aleyhinde olanlara göre ise emeklilik fonları uluslararası mali piyasalarda dengesizlik yarattığı için tehlikelidir. Ayrıca bu fonlar istenilen amacın

gerçekleştirilmesi açısından da fazla etkili değildir; çünkü mali performansları çok yetersizdir. İşletmeler açısından bakıldığında pek yararlı değildirler; çünkü işletmeler lehine ek bir tasarruf eğilimini harekete geçirememektedirler. Öte yandan söz konusu fonlar, kamu sosyal güvenlik rejimleri tarafından sağlanan emekli aylıklarının düzeyini düşürme tehlikesini beraberinde getirmektedir. Ağırlıklı olarak toplumdaki çok sınırlı bir üst gelir grubunu kapsamaları nedeniyle de emekliler arasındaki eşitsizliği daha da derinleştirmektedirler.

- BES ile ilgili diğer bir eleştiri kesintilerle ilgilidir. BES'in gider kalemlerinin toplam tutarı ile yapılan vergi teşviklerinin toplam tutarı kıyaslandığında birbirine yakın oldukları görülmektedir. Giriş aidatı dışındaki gider kalemleri toplamı, katılımcının katkı ve birikim tutarlarının yaklaşık %15'ine tekabül etmektedir. Zira katkı payları üzerinden en çok % 8, fon net varlık değeri üzerinden en çok yıllık % 3,7 ve emekli olduğunda birikimler üzerinden % 3,75 oranında kesintiler yapılmaktadır. Buna karşılık vergi muafiyetleri sınırları içinde ödenecek katkı paylarından % 15'lik gelir dilimindeki bir katılımcının ödediği katkı payının % 15'ini teşvik olarak geri alması mümkün olmaktadır.
- Türkiye'de BES'de yaslanılan kuram ve ideolojinin doğal bir sonucu olarak ekonomik amaçlar sosyal amaçlardan daha ağırlıklı ve öncelikli bir yer tutmaktadır. Devlete ve borsaya kaynak sağlamak amacının olduğu, yasanın uygulanmasının da "Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanlığın" ve SPK'nın söz sahibi olmasından anlaşılmaktadır. Sistem daha çok prim ödeme gücüne sahip, belirli gelir seviyesi üzerindeki kişilere yöneliktir. Yasanın gerekçesinde de, "bu kanunun amacı, toplumumuzun orta ve üst gelir katmanlarındaki bireylere kamu sosyal güvenlik sistemlerine ek olarak emeklilik döneminde ek gelir sağlamak" denmektedir.
- BES'de katılımcıya ödeyeceği katkı miktarına göre bir emekli aylığı tahsis edilmektedir. Sistem temeli itibariyle fon işletim sistemine dayandığı için katkı payını ödeyen katılımcının emekli aylığı da fonun karına göre değişebilecektir. Sisteme katılımın teşvik edilebilmesi için katılımcının emekli aylığına temel olacak bir düzenleme yapılmalıdır. Bu düzenleme

kamu emeklilik sistemlerine eş değerde ödenmiş katkı paylarının karşılığı olarak ödenecek emekli aylıklarından az olmayacak miktarı garanti eden bir hüküm getirmelidir. Böyle bir düzenleme ile BES katılımcılar için daha cazip ve güvenilir hale gelecektir.

- Türk halkının psikolojik yapısı gereği halk kısa vadede sonuç alınamayacak girişimlerden genellikle kaçınmaktadır. 10 yıl primin isteğe bağlı olarak sabırla ödenmesi ve ancak 56 yaşında emekliliğe hak kazanılması bireysel emekliliğe olan talebi azaltmaktadır. Ayrıca kişisel gelirin düşük olması BES'e katılımı olumsuz yönde etkilemektedir.
- BES'e ödenen katkı payları emeklilik fonlarında değerlendirilecektir. Emeklilik fonları bir çeşit yatırım fonudur. Yatırım fonlarının niteliği gereği önceden getiri düzeyi konusunda garanti verilmesi mümkün değildir. Yatırım fonları menkul kıymetlerin getirileri, riskleri hakkında bilgilere sahip olmayan kişilere bunları anlatmak, belli bir getirinin garanti edilemeyeceğini açıklamak güç olabilir. 10 yıl sonra eline ne kadar para geçeceğini bilmeyen insanlar sisteme girmekte tereddüt edebilirler.
- Emeklilik şirketleri birer ticari işletmedir. Faaliyetlerini devam ettirebilmek için katılımcılardan bazı kesintiler yapmak zorundadırlar. Emeklilik şirketlerinin kesintileri diğer yatırım fonlarından daha fazla olursa emeklilik fonlarının getirileri daha düşük kalır. Oysa emeklilik fonlarının diğer yatırım fonlarından daha fazla getiri sağlaması beklenmelidir.
- Sistemin önündeki en büyük engellerden biri de ekonomik ve siyasi belirsizliktir. Ekonomik istikrarın sağlanamaması, kamunun borçlanma gereksiniminin artarak devam etmesi, girişimcilerin, yatırımcıların önünü görememesi ekonomik gelişmeyi engellemektedir. Ekonomi büyümedikçe kişi başına milli gelir artmadıkça, gelir dağılımı düzelmedikçe, yeni iş sahaları açılmadıkça sisteme ayrılacak fonlar büyüyemeyecektir.

3.5. ETKİN BİR BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ İÇİN GEREKLİ KOŞULLAR

BES'den beklenen faydaların sağlanabilmesi ve sistemin sosyal güvenlik sistemimizi tamamlayıcı ve finansal piyasalara kaynak aktarımı sağlayacak bir rol üstlenebilmesi amacıyla kısa ve uzun vadede belirli alanlarda ilave düzenlemeler yapılması ya da mevcut düzenlemelerin iyileştirilmesi gereği vardır (Cansızlar, 2011: 1). Diğer tüm sektörlerde olduğu gibi bu sistemde de kısa zamanda çok hızlı gelişmeler olmayabilir. Ancak ekonomide düzelme oldukça sistem de gelişecek, bu gelişim ekonominin daha da gelişmesine ivme kazandıracaktır (Coşkun, 2003: 97; Kara, 2006: 134).

Gerek finans sektörü gerekse kamu yönetimi BES'den çok şeyler beklemektedir. BES'in etkin çalışması ve bu beklentilerin gerçekleşmesi bazı koşullara bağlıdır. Bu koşullar şu şekilde sıralanabilir (Kara, 2006: 135-136; Teker ve Parlak, 2004: 52; Cansızlar, 2011: 1):

- Vergisel teşviklerin artırılması,
- Toplumun bilgilendirilerek sisteme olan güvenin, ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması,
- Grup emeklilik planlarının özendirilmesi ve işveren katkılarının desteklenmesi,
- Bireysel emeklilik fonlarından gider kesintilerinin düşürülmesi,
- Yatırım sınırlamalarına esneklik kazandırılması,
- Sosyal güvenlik amaçlı sandıkların finansal sisteme kazandırılması.

3.5.1. Vergisel Teşviklerin Artırılması

Bireysel emeklilik fonlarının ekonomi ve kişisel tasarruflar içerisinde önemli bir paya sahip olduğu ülkeler ile bu fonların yeterli gelişme kaydedemediği ülkeler karşılaştırıldığında aradaki farklılığın önemli ölçüde emeklilik fonlarının vergilendirilmesine ilişkin uygulamalardan kaynaklandığı görülmektedir. Vergi düzenlemeleri bir ülkede tasarrufların yöneldiği alanlar, BES'in karakteristikleri, ilgili mevzuatın derinliği, fonların yatırım yapabilecekleri alanlar ve nihayet bireysel

emeklilik fonlarının ulaşabileceği büyüklük üzerinde doğrudan belirleyici etkiye sahiptir (Aydn, 2008: 69-70).

BES'in başarılı olmasında temel unsur vergisel teşvikler olarak görülmüştür. Sağlanan vergisel avantajlar ile sisteme katılım arasında doğrusal bir ilişki varlığı kabul edilmiştir. (Alper, 2011: 27). Vergi düzenlemelerinin tasarrufların aktarıldığı alanlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olması nedeniyle birçok ülke uzun vadeli tasarrufların emeklilik fonlarına aktarılmasını vergisel teşviklerle sağlamıştır. Ülkemizde de bu amaçla Temmuz ayında yürürlüğe giren vergi yasaları ile sistemi teşvik edici hükümler getirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda esas olarak; bireysel emeklilik sistemine ödenen katkıların vergi matrahından indirilebilmesi, emeklilik fonlarının kurumlar vergisinden ve gelir vergisi stopajından muaf tutulması, emeklilik döneminde elde edilen birikimlerin dörtte birinin gelir vergisinden istisna edilerek kalan kısmın menkul sermaye iradı olarak vergilendirilmesi öngörülmüştür (Cansızlar, 2011: 1). Emeklilik yatırım fonlarının kazançlarının kurumlar vergisinden istisna edilmesi ve bu kazançlar üzerinden gelir vergisi tevkifatı yapılmaması ile "mutlak kazanç istisnası" sağlanmış, toplanılan kaynakların işletilmesinden sağlanan kazançların vergi yükü sıfırlanmıştır (Yılmaz, 2008: 184).

Vergi indirimleriyle desteklenen sistem kısaca iki yönden güçlendirilmektedir. Birincisi emeklilik şirketlerine sağlanan vergisel avantajlardır ki, sisteminin çalışması için gereken şirketlerin kurulması ve gelişmesi için büyük önem arz etmektedir. İkinci destekleme katılımcıların katkı payı ödemeleri sırasında katkı paylarının vergi indirimi olarak matrahtan düşülebilmesine imkan sağlayan uygulamadır (Işıklı vd., 2011: 42).

Diğer sigorta branşlarına kıyasla, daha geniş kapsamlı ve destekleyici vergi teşvikleri sağlanmış olmasına rağmen, yıllık beyannameye yıllık kazanç üzerinden, ücretlerde brüt ücret üzerinden uygulanan % 10'luk indirim yeterli değildir. İndirim oranının kademeli olarak düzenlenmesi halinde, indirime esas tutarın yükselmesi ve buna bağlı olarak, kayıt dışılığın önüne geçilmesinin sağlanmış olacağını ifade etmek mümkündür. Sistemin vergisel teşviklerinin yeterli olması, katılımın artmasına ve sistemin yerleşmesine faydalı olacak, finansal piyasaları da teşvik edecektir (Yılmaz, 2008: 184). Başka bir ifade ile indirilebilecek katkı tutarının yıllık gelirin % 10'unu

ve asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak üzere gelir vergisi matrahından indirilebilmesi ilk etapta bu sisteme yapılacak katkıların düşük düzeyde kalmasına yol açabilecektir. Her ne kadar yasa ile Bakanlar Kurulu % 10 olarak belirlenen oranı % 20'ye, asgari ücretin yıllık tutarını ise 2 katına kadar artırmaya yetkili kılınmış ise de, Bakanlar Kurulu bu yetkisini henüz kullanmış değildir. Bu noktada yüksek bir teşvikle mi uygulamaya başlanması yoksa mevcut teşviklerle başlanıp, zaman içerisinde sisteme katılımın beklenen düzeyde olmaması halinde teşviklerin artırılması, irdelenmeyi gerektiren bir konudur. BES'den emekliliğe hak kazananlara yapılacak ödemelerin vergiden muaf tutulması veya başka bir ifade ile % 0 oranında vergilendirilmesi sisteme katılımı olumlu yönde etkileyebilir. Bu konudaki genel kabul gören görüş; ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal koşullar da dikkate alınarak uygun bir vergi teşvik sisteminin hayata geçirilmesidir (Cansızlar, 2011: 1; Uygun, 2006: 156).

3.5.2. Toplumun Bilgilendirilerek Sisteme Olan Güvenin, Ekonomik ve Siyasi İstikrarın Sağlanması

Sistemin başarısı için atılması gereken en önemli adım, tüm yenilikleriyle sistemin kamuoyuna çok etkin bir şekilde anlatılmasıdır. Çünkü bireysel emeklilik sistemi bir havuz sistemidir ve katılımcı sayısı arttıkça bireylerin kazançları da artacaktır. Emeklilik şirketlerinin teknik alt yapılarının güçlü olması gerekmektedir. Katılımcılarla olan ilişkilerin uzun yıllar takip edilmesi gerekliliği sağlam alt yapı gereksinmesine neden olmaktadır. Bu alanda faaliyet göstermek isteyen emeklilik şirketlerinin son yıllardaki değişimleri takip ederek teknik alt yapılarını bireysel emeklilik sistemine uygun hale getirmeleri gerekmektedir. Ülkemizde sık aralıklarla görülen siyasi ve ekonomik krizler, yaşanan istikrarsızlıklar, yatırım yapmak isteyen herkesi ve her kesimi kısa vadeli yatırımlara yönlendirmektedir. Oysa bireysel emeklilik sistemi uzun vadeli bir yatırım aracıdır (Çıltık, 2010: 91).

Son 5 yıl içinde finans sektöründe yaşanan dalgalanmalar ve pek çok bankanın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devri, bireylerin finans sektörüne olan güvenini sarsmıştır. Bu güvenin yeniden tesisi, bireysel emeklilik sektörünün geleceği için büyük önem taşımaktadır. Güvenin sağlanabilmesi için bireysel emeklilik planlarını, tasarruf mevduatları ve hisse senetleri gibi bir sigorta fonu

tarafından güvence altına alacak düzenlemelerin yapılması uygun olacaktır. Bu sektörün başarıya ulaşması, ancak bireylerin konu ile ilgili olarak doğru ve hızlı bilgilendirilmesiyle mümkündür. Bu konuda en büyük görev bireysel emeklilik şirketlerine düşmektedir. Katılımcı sayısının artması ve yatırımda vadelerin uzaması ancak ekonominin istikrarlı olduğu, enflasyon ve faiz beklentilerinin düşük olduğu ortamlarda mümkün olabilir (Kara, 2006: 135-136; Teker ve Parlak, 2004: 52).

3.5.3. Grup Emeklilik Planlarının Özendirilmesi ve İşveren Katkılarının Desteklenmesi

Bireysel emeklilik sektörünün gelişmiş olduğu ABD ve Hollanda örneklerine bakıldığında emeklilik planlarının büyük bölümünün işveren sponsorluğunda gerçekleştiği görülmektedir. Bu planlarda katkı payları işçi-işveren arasında paylaşılmaktadır. Yurtdışı örneklere baktığımızda özellikle işveren katkılı emeklilik fonlarının birçok ülkede sosyal güvenlik sisteminin ikinci ayağında yer alan ve çalışanın gerek çalıştığı kuruma bağlanmasını gerekse ilave bir katkı ile emeklilik döneminde alabileceği birikim tutarını artırıcı etki yapması sebebiyle desteklendiği ve hatta zorunlu olarak bile uygulanabildiği görülmektedir. Örneğin, Hollanda'da çalışan nüfusun % 91'i bireysel emeklilik sistemine dâhildir; esnek çalışma, sözleşmeli olma gibi çeşitli nedenlerle sisteme dâhil olmayan çalışanlar için işverenlere toplumun çeşitli kesimlerinden yoğun baskı gelmektedir (Cansızlar, 2001: 1; Kara, 2006: 135-136; Teker ve Parlak, 2004: 52).

Yukarıda açıklanan ortamın Türkiye'de de yaratılabilmesi, sistemin sosyal ve mali alandaki amaçlarına ulaşabilmesi açısından çok önemlidir. Türkiye'de de bireysel emeklilik sektörünün ivme kazanması ancak işveren katkılı emeklilik planlarının devreye girmesiyle mümkün olabilir. Bu anlamda işverenlere gerekli vergi desteği kanun ile sağlanmış olup asıl yapılması gereken işçi, sendika ve sivil toplum kuruluşları gibi toplumun farklı kesimlerinden işverenlere yönelik bir baskı oluşturulmasıdır. Bu kapsamda işverenlerin yaptıkları katkıları vergiden indirebilmeleri önemli bir olanak olmakla birlikte burada da gerek çalışan gerekse işverenin gider olarak indirebilecekleri toplam tutarın çalışanın yıllık gelirin %10'unu ve asgari ücretin yıllık tutarını aşmaması önemli bir kısıttır. Bu bakımdan işvereninde çalışanı adına katkıda bulunabilmesi halinde hem işveren hem de çalışan

için ayrı ayrı %10 oranında indirim sağlanması işverenlerin bu sisteme katılımını da özendirir. Öte yandan, çoğu bireysel emeklilik şirketinin ana ortaklarının Türkiye'deki büyük sanayi kuruluşlarının da ana ortağı konumunda olduğu bilinmektedir: Koç, Sabancı, Çukurova, Doğuş ve Doğan grubu buna örnek olarak gösterilebilir. Bu grupların kendi çalışanlarına yönelik planlara öncülük etmesi, sistemin yerleşme ve büyüme sürecini hızlandıracaktır. Hiçbir sosyal güvencesi olmayan ev kadınları ve köylü kesimi gibi zümreler için oluşturulacak özel planlar da aynı şekilde sistemin yaygınlaşmasında önemli etki yapacak ve sistemin sosyal boyutunu güçlendirecektir (Cansızlar, 2011: 1; Kara, 2006: 135-136; Teker ve Parlak, 2004: 52).

3.5.4. Bireysel Emeklilik Fonlarından Gider Kesintilerinin Düşürülmesi

Emeklilik sözleşmesi akdeden katılımcılardan alınabilecek olan giriş aidatı, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur sigortalısı olurken kesenek adı altında zorunlu olarak alınmaktadır. Ertelenebilen veya hiç alınmayan giriş aidatının emeklilik şirketi tarafından alınması durumunda, ilgili katılımcının birikimlerini başka bir şirkete aktarırken emeklilik şirketinin de katılımcıdan tahsil ettiği giriş aidatının belli bir orandaki miktarını, transfer yapılan şirkete aktarması faydalı olabilecektir. Ayrıca, katılımcının kendisi dışında başka biriyle birlikte katılımcı olması durumunda ilgili katılımcılara bir giriş aidatı tutarının paylaşılması, katılımı teşvik edecektir (Uygun, 2006: 156).

Bireysel emeklilik şirketlerinin büyük çoğunluğu yönetim gideri kesintisi ve fon işletim gideri kesintisini kanunun elverdiği azami oranda uygulamaktadır. Bunun sonucu olarak, katılımcı giriş aidatını ertelemek koşuluyla elde ettiği vergi avantajının % 40'ını gider olarak emeklilik şirketine geri ödemektedir. Sistemden ayrılırken ödenecek yaklaşık %3.75'e tekabül eden vergi oranı da göz önüne alındığında, emeklilik fonlarının yatırım fonları karşısındaki avantajı azalmaktadır. Bireysel emeklilik sektörünün büyümesiyle birlikte şirketlerin plan başına düşen masraflarının azalması ve yeni şirketlerin katılımı sonucu rekabetin artması, giderlerin düşmesini ve emeklilik fonlarının yatırım fonları karşısında daha büyük avantaj kazanmasını sağlayacaktır (Kara, 2006: 135-136; Teker ve Parlak, 2004: 52).

3.5.5. Yatırım Sınırlamalarına Esneklik Kazandırılması

Bireysel Emeklilik Kanunu'nda emeklilik fonlarının portföylerine alabilecekleri devlet iç borçlanma senetlerinin asgari oranı ile yabancı menkul kıymetlerin azami oranının SPK tarafından belirleneceği ifade edilmiştir. Bu düzenleme ile başlangıçta kamunun finansman ihtiyacı için bir kaynak yaratılması ve fonların yurtdışı piyasalar yerine ülke içindeki kaynaklara yönlendirilmesi amaçlanmıştır. Yurtdışı uygulamalarda emeklilik fonlarının yatırımları ve portföy yapıları incelendiğinde, bazı ülkelerde emeklilik fonlarının yatırım yapabileceği varlıkların ayrıntılı olarak belirlendiği ve yatırım yapılabilecek olan varlıkların oranına alt ve/veya üst sınırlar konulduğu, bazı ülkelerde ise, emeklilik fonlarının temel bazı sınırlamalar dışında hiçbir sınırlamaya tabi olmadığı, bu fonların "basiretlilik" esasına göre yönetildiği görülmektedir. Sınırlamalar genellikle emeklilik fonlarının oluşturulma sürecinin başında benzer kaygılar ile getirilmektedir. Emeklilik fonu varlıklarının yabancı menkul kıymetlere yatırılması, riskin çeşitlendirilmesine olanak tanırken, portföy getirilerinin de artmasını sağlayacaktır. Öte yandan sınırlandırılmamış yabancı yatırımların ülkeden sermaye çıkışını hızlandırması, ulusal piyasaların emeklilik fonlarının uzun dönemli finansal kaynaklarından yararlanamaması ve iç kurumsal yatırımcıların gelişmemesi de mümkündür. Bu sebeple birçok ülke, emeklilik fonları ile ilgili bir reform yapıldığında başlangıçta bu konuda bir sınırlama getirilmesine dikkate etmiştir. 1980'li yılların başında sosyal güvenlik sistemini özelleştiren Şili, 1990 yılına kadar yabancı menkul kıymetlere yatırım yapılmasına izin vermemiş ve bu yıldan sonra aşamalı olarak yabancı menkul kıymetlere yönelik sınırlamaları azaltma yoluna girmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki özel emeklilik fonları ise 1980'li yılların başından bu yana yabancı hisse senedi ve tahvillere önemli ölçüde yatırım yapmaktadır. Finansal piyasaların geliştiği ve etkili gözetim sistemlerine sahip gelişmiş ülkelerde emeklilik fonları için yatırım sınırlamaları katı değildir. Bu tür sınırlamalar, ulusal sermaye piyasalarının büyümesi ve olgunlaşması ile birlikte aşamalı olarak kaldırılmalı ve katılımcılara alternatif getiri olanakları sunulabilmelidir (Cansızlar, 2011: 1).

3.5.6. Sosyal Güvenlik Amaçlı Sandıkların Finansal Sisteme Kazandırılması

Ülkemizde halen kamu sosyal güvenlik kurumlarına ek olarak üyelerine ilave emeklilik imkanı süren vakıf statüsünde munzam sandıklar bulunmaktadır. Munzam sandıkların sayılarının 200 kadar olduğu bilinmektedir. Bu kuruluşların mali durumları hakkında güncel bilgilere ulaşma olanağı bulunmamakla birlikte, önemli tutarlarda birikimlerin mevcut olduğu bilinmektedir. Tamamlayıcı bir sosyal güvenlik sağlama amacı ile kurulmuş bulunan bu kuruluşların tüm işlemlerinin mali sistem içerisine aktarılması, kaynaklarının profesyonel portföy yönetim hizmeti sağlanarak değerlendirilmesi suretiyle mali sistem içerisine alınmaları, denetimlerinin etkinleştirilmesi ve finansal sisteme kaynak aktarımı yapan kurumlar haline gelmeleri gerekmektedir. Belirtilen amaçlarla bu yapılarında önümüzdeki dönemlerde BES'e entegre olabilmelerine imkan sağlayacak hukuki düzenlemelerin yapılması sistemin etkinliğini ve başarısını artıracaktır (Cansızlar, 2011: 1).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ

4.1. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN GENEL EKONOMİK ETKİSİ

Gönüllü katılım esasına dayanan BES'in mikro amacı; bireylerin aktif çalışma döneminde tasarruf yapmasını sağlamak ve bu tasarrufların emeklilik döneminde ek gelir olarak kullanılmasına olanak vermektir. Makro amacı ise; ekonomiye uzun dönemli kaynak yaratmaktır. Türkiye ekonomisi ve finans piyasası, içinde dinamikler ve fırsatlar barındıran bir piyasadır. Bu durum BES'in kısa bir geçmişe rağmen ekonomik sistem içerisinde önemli bir yere gelmesini sağlamıştır (Babuşçu, 2011: 1).

Bireysel emeklilik fonlarının gelir dağılımında adalet, kaynak tahsisinde etkinlik, ekonomik istikrarı sağlama, sermaye piyasalarının gelişmesi, özelleştirme sürecine olumlu etkiler ve hedeflere ulaşılması konusunda olumlu etkileri söz konusudur (Paksu, 2007: 77). BES'in genel ekonomik etkisi değerlendirildiğinde sistem, çalışanlara, işverenlere, serbest meslek sahiplerine, devlete, ekonomiye, sermaye piyasası ve sigorta sektörüne değişik şekillerde faydalar sağlayacaktır. Bu faydalar (EGM, 2004: 22; Can, 2010: 142; Kaydu, 2006: 44; Işıklı vd., 2011: 28):

- İkinci emeklilik geliri ile bireylerin emeklilikte refah seviyeleri artar, uzun vadede emeklilerinin yaşam koşulları iyileşir,
- Altyapı yatırımları ve uzun vadeli yatırımlara kaynak oluşturarak yeni iş ve istihdam olanakları yaratır,
- Uzun vadeli fonların artması mali sektörün daha sağlıklı işlemesine yardımcı olur,
- Enflasyonla mücadeleye ve istikrarlı büyümeye olumlu katkı sağlar,

- Sermaye piyasalarının derinleşmesine katkı sağlar, kurumsal yatırım stratejileri ile piyasalardaki dalgalanmaların ve spekülasyonların azalmasına neden olur,
- Tasarruf eğilimi artar, yatırıma yönelen fonlar çoğalır, mikro ve makro tabanda ekonomiye kaynak yaratılır, alt yapı yatırımları ve uzun vadeli yatırımlar ile yeni iş ve istihdam olanakları oluşturulur,
- Sosyal güvenliğin kapsamı artar, kamunun sosyal güvenlik kaynaklanan yükü azalır.

Bireysel emeklilik fonları yoluyla emeklilik dönemleri için tasarrufta bulunan bireyler mikro bazda kendi ekonomik çıkarları yönünde hareket ederken makro ekonomik bazda özel tasarrufların ve ulusal tasarruf düzeyinin artmasına katkıda bulunurlar. BES'in sahip olduğu büyük miktarlardaki fonlar ülke ekonomilerini çeşitli yönlerden etkilemektedir. Fonların bu etkileri, ulusal tasarruflara etkiler, sermaye piyasasına olan etkiler ve makro ekonomiye etkileri olmak üzere üç başlık altında incelemek mümkündür (Aydın, 2008: 66).

4.2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ULUSAL TASARRUFLARA ETKİSİ

Bireysel emeklilik sistemi bir emeklilik sistemi olduğu kadar bir tasarruf ve yatırım sistemi olarak da öngörülmüştür. Kanun birinci maddesinde, sistemin amacını "Kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlayarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını teminen, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesidir" olarak açıklanmaktadır (Kıloğlu, 2007: 106). Bireysel emeklilik fonlarının ekonomik yapıya etkilerinden en önemlisi toplam tasarruflar üzerindeki etkisidir. Bireysel emeklilik fonlarının toplam tasarruflar üzerindeki etkisi kişisel tasarruflardaki net artışla

emeklilik primlerinin vergi dışı kalması nedeniyle kamu tasarruflarında oluşan azalışın farkına eşittir (Güvenç, 2002: 43; Aydın, 2008: 67; Pesandro, 1992: 126).

Sigorta faaliyetlerinden doğan fonların, tasarruf-yatırım-milli gelir döngüsü üzerinde etkisi vardır. Sigorta faaliyetlerinin geniş halk kitlelerine yayılabilme özelliği bulunduğundan gerek ülke fertlerinin büyük bir kesiminin gerekse ülke dışındaki fertlerin gelirlerinin bir kısmını rezervleri içinde toplama olanağına sahiptir. Bu fonlar, yatırım alanlarına aktarıldıklarında milli geliri arttırmaları. Geliri artan fertler daha fazla tasarruf yapma olanağına sahip olurlar (Hızlı, 2007: 38). Emekliliğe yönelik tasarrufların mali sisteme akmasıyla tasarruflar kayıt altına alınacak ve sistemle uzun dönemli tasarrufların artışıyla birlikte tüm ekonomide gelişme ve derinleşme yaşanacaktır (Girgin, 2007: 98). Bireysel emeklilik fonlarının bir ülkedeki tasarrufları arttırması çeşitli yollarla gerçekleşmektedir. Bunlar (Güvenç, 2002: 47; Aydın, 2008: 72):

- Emeklilik fon varlıklarının devamlı ve yüksek gelir elde etmeleri bireyleri daha fazla tasarruf yapmaya teşvik etmektedir.
- Bireysel hesaplarda emeklilik tasarruflarının birikmeye başlamasından sonra, emeklilik dönemi için tasarruf yapılmasının gerekliliği anlaşılmaktadır.
- Bireysel hesaplarda biriken fonlar bireyleri disipline ederek harcamalarını kısmalarını teşvik etmektedir.
- Bireysel emeklilik fonlarının tüm çalışanlara zorunlu tutulması durumunda bireylerin erken yaşlardan itibaren emeklilik için tasarruf yapma alışkanlığı kazanması sağlanır.
- Dağıtım sisteminden fonlama sistemine geçerken oluşan maliyet vergilerin arttırılması ile finanse edildiği için bireylerin tüketim eğilimi düşmektedir.
- Reformdan sonra sağlanacak ekonomik büyüme bireylerin gelirlerini arttırmakta ve bireylerin tasarruf yapma eğilimleri yükselmektedir.

Bu sistem aracılığı ile birikecek fonlar hem kişilerin emekliliklerinde ek bir gelir elde etmelerine hem de ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratılmasına olanak sağlayacaktır. Uzun vadeli fonların oluşması ile kurumsal yatırımcılar artacak, vadeler uzayacak, piyasalar derinleşecek, özel kesimin borçlanabilme olanağı

genişleyecektir. Böylelikle, istihdam artırıcı yatırımlar için daha kolay kaynak bulunacak, istihdam artacak, kayıt dışılık azalacak ve sürdürülebilir ekonomik büyüme olanağına kavuşulacaktır. Diğer taraftan, ülkemizde kurumsal yatırımcıların para ve sermaye piyasalarında etkinliği azdır. Bireysel emeklilik sistemi bu açıdan ülkemizde kurumsal yatırımcıların oluşmasına ve sermaye piyasalarının derinleşmesine neden olacak önemli bir gelişmedir. Bireysel emeklilik sisteminde bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarından oluşan uzun vadeli fonlar, bu fonları işleten şirketlerin üstlendikleri riskleri azaltmak amacıyla artan oranda uzun vadeli yatırım araçlarına olan talebi artıracaktır. Bireysel emeklilik sisteminde yaratılan uzun vadeli fon arzının para ve sermaye piyasalarında yatırım araçlarının çeşitlenmesine ve daha uzun vadeli yatırım araçlarının geliştirilmesine olanak sağlayacaktır (Elveren, 2003: 1).

Piyasalarda uzun vadeli fonların varlığı beraberinde hem kamu kesiminin hem de özel kesimin sermaye talebi yapısında değişime katkıda bulunacaktır. Böylelikle hem kamu hem de özel kesim daha uzun vadede borçlandıkça piyasalardaki faiz oranının volatilitesi azalacak, bireyler ve işletmeler ekonomik kararlarında daha uzun vadeli hareket edebileceklerdir. Özellikle, özel kesimin uzun vadeli borçlanabilmesi ve faiz oranların tahmin edilebilir olması ekonomik büyümenin ivmesini oluşturacaktır. Ayrıca, hem kamunun ve özel kesimin hem de bireylerin ve işletmelerin beklentilerindeki değişim, ekonominin istikrara kavuşmasına ve enflasyonla mücadelede önemli kazanımlar elde edilmesine de katkıda bulunacaktır. (Elveren, 2003: 1).

Yukarıda ifade elden olumlu bakış açısına rağmen bireysel emeklilik fonlarının toplam tasarrufu artırıp artırmadığı literatürde tartışılmaktadır. ABD için yapılan bir araştırmada emeklilik fonlarına yapılan her 1 dolarlık tasarrufun kişisel tasarrufu 65 cent azalttığı tespit edilmiştir. Net ulusal tasarruflar ise bireysel emeklilik fonları sayesinde 35 cent artmıştır (Munnell, 1982: 227-229; Aydın, 2008: 67; Karadeniz, 2007: 217). Ulusal tasarrufların artmasını sağlayan bazı etkenler şu şekilde sıralanabilir (Munnell, 1982: 227-229; Aydın, 2008: 67; Karadeniz, 2007: 217):

- Tasarruf düzeyi düşük dar gelirli çalışanların zorunlu tasarruf uygulaması karşısında yüksek gelirli çalışanlara kıyasla gönüllü tasarruflarını azaltma kabiliyetlerinin daha sınırlı oluşu, ulusal tasarruf düzeyini arttırıcı etki yapmaktadır.
- Yüksek gelirli emeklilerin tasarruflarının tümünü emeklilik tasarrufu şeklinde yapmamak için diğer gönüllü tasarruflarını artırmaları ulusal tasarrufu yükseltmektedir.
- Bireysel emeklilik sistemini düzenleyen yasaların emeklilik yaşını belirli sınırlar çerçevesinde çalışanların tercihine bırakması erken emekliye ayrılmayı planlayan çalışanları normalden daha uzun bir emeklilik dönemi için ilave tasarrufta bulunmaya teşvik etmektedir.

Bireysel emeklilik fonlarının ulusal tasarrufları artırıcı yönde etkisini belirleyen bir diğer etken bu programlara katılımın zorunlu olup olmamasıdır. Emeklilik fonuna katılımın gönüllü olduğu durumlarda çalışanlar bireysel emeklilik sistemine katılmak istemeyebilir. Böyle bir durumda bireysel emeklilik fonları ulusal tasarrufta artışa neden olmayabilir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, bireysel emeklilik fonlarına katılımın zorunlu tutulması durumunda ulusal tasarruflar her zaman otomatik olarak artış kaydetmemektedir. Zorunlu olarak bireysel emeklilik fonlarına yönelen tasarrufların zaten gönüllü olarak biriktirilmekte olan tasarruflardan karşılanması halinde ulusal tasarruf düzeyinde hiçbir gelişme olmamaktadır. Zorunlu tasarrufun etkin olabilmesi için gönüllü olarak tasarruf edilen miktarın üzerine çıkması gerekmektedir. Zorunlu tasarrufların gönüllü olarak yapılan tasarrufların üzerine çıkması durumunda oluşacak fark ulusal tasarruftaki artışa eşit olmaktadır. Artan tasarruftan dolayı tüketimin azalması fonların büyümesi faizlerin gerilemesine yol açarak yatırımları ve büyümeyi teşvik etmektedir (Turner ve Watanabe, 1995). Bir diğer etmen ise bireylerin gelecekte dağıtım sisteminden yüksek getiri alacakları varsayımıyla tasarruftan uzaklaşıp tüketime yönelmeleridir. Bu durum yatırımların ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına ve refah düzeyinin gerilemesine yol açacaktır. Bunun engellenebilmesi için çalışanların dağıtım sisteminden almayı düşündükleri aylıkların seviyesinin düşürülmesi ve daha fazla

gelir elde etmek için bireysel emeklilik fonlarının teşvik edilmesi gerekmektedir (Bateman ve Piggott, 1997: 346-347; Aydın, 2008: 68).

Bireylerin emeklilik dönemlerinin finansmanı hakkında yeterince bilinçli ve disiplin sahibi olmamaları kendi tercihleriyle yeterli tasarruf düzeylerine ulaşmalarını engellemektedir. Gelecekte zararını görecekleri kısa dönemli tüketime yönelen bireyler gelirlerinin azalacağı emeklilik dönemi için yeterince tasarrufta bulunmamaktadır (Sabuncu, 2001: 93; Aydın, 2008: 69). Emeklilik tasarrufları konusundaki bu durum ortalama 15-20 yıllık emeklilik dönemi süresince yeterli ödemeler halinde likidite edilebilir bir birikim düzeyine ulaşılabilmesi sonucunu doğurmaktadır. Belirli bir tasarruf yapılabilsede dahi, emeklilik dönemine özgü harcamalar, sağlık giderleri, emeklilik dönemindeki enflasyon düzeyi, yaşam süresi, emekli maaşının nominal ve reel düzeyi gibi değişkenleri gerçeğe en yakın şekilde tespit etmek ve buna uygun düzeyde fonlama yapmak çoğu kez bireylerin bilgi birikimlerini aşmaktadır. Bireysel emeklilik fonlarında, aktüeryal olarak tespit edilen ve düzenli şekilde ödenen katkı paylarıyla birikip yatırım gelirleri elde eden tasarrufların, emeklilik döneminde annüiteler halinde çekilebilmesi bireysel düzeydeki bu durumun önüne geçmektedir (Ergenekon, 1998: 27; Aydın, 2008: 69).

Çalışanlar, emeklilik fonu tasarruflarından vergi avantajları sayesinde yüksek getiri oranlarını elde edebilirken emeklilik fonu dışındaki tasarrufları için vergi sonrası getiri oranları elde ederler. Bu sayede emeklilik fonlarından daha fazla getiri elde edilmiş olur. Emeklilik fonu tasarrufları için sağlanan daha yüksek getiri bireysel tasarruflar üzerinde tartışmalı bir etki yaratmaktadır. Gelir etkisi nedeniyle birey hem çalışma hem de emeklilik dönemlerinde tüketimini arttırabilmektedir. Bu durum ise cari tasarrufu azaltıcı etki yapmaktadır. Ancak ikame etkisi nedeniyle gelecekteki tüketim açısından cari tüketim daha masraflı olduğundan bireylerin şu anda daha az tüketip emeklilikte tüketimini attırması söz konusudur. Bu durumda ise cari tasarruf artmaktadır (Pesandro, 1992; Aydın, 2008: 70; Buzlupınar, 1996: 56; Aydın, 2008: 71).

Bireysel emeklilik fonları her zaman ulusal tasarruf düzeyini arttırıcı yönde etki yapmayabilir. Bunun iki gerekçesi bulunmaktadır. Birincisi çalışanların bireysel emeklilik fonlarında tasarruf yapabilmeleri için diğer özel tasarruflardan

vazgeçmeleri nedeniyle bu fonlara, zaten gerçekleşmekte olan tasarrufların yönelmesidir. İkincisi ise azalan sosyal güvenlik prim tahsilâtı nedeniyle kamu tasarruflarının ulusal tasarruf düzeyini azaltıcı etkisidir. Bireysel emeklilik fonları tüm çalışanlar için zorunlu tutulmadığı takdirde genellikle orta ve ortanın üstü düzeyde gelire sahip çalışanlar tarafından kullanılmaktadır. Tasarruf kabiliyetleri düşük gelir gruplarına kıyasla daha yüksek olan üst gelir grupları bu fonlara yöneltebilecek azami sınırlara kadar vergiden muaf tasarrufta bulunurken diğer çalışan kesimlerin bireysel emeklilik mekanizmasından yeterince istifade edememesi, vergi teşviklerinin amacına ulaşmaması sonucunu doğurmaktadır (Aydın, 2008: 70).

Sermaye piyasalarında özel tasarruflar yanında kamu tasarrufları da önemli bir yer tutmaktadır. Kamu fonlarını toplayan sosyal güvenlik kurumları, sermaye piyasalarının geliştiği ülkelerde sermaye piyasalarında önemli bir yer tutmaktadır. Üyelerinden topladıkları primleri, en iyi getiriye sağlayacak alanlarda değerlendirmekte ve üyeleri için ortaya çıkan riskler için belirli ödemeler yapmaktadır. Bu yüzden bu kurumların topladıkları fonları en iyi şekilde değerlendirme zorunlulukları bulunmaktadır. Aksi halde toplanan fonlar verimli alanlarda değerlendirilmediği zaman bu kurumların gelir ve giderleri arasında açıklar olmakta ve bu açıklar devlet bütçesinden karşılanmaktadır. Ancak uygulamada kamu sosyal güvenlik kurumlarının topladıkları fonları en iyi şekilde değerlendirebilmelerinin önünde yasal ve hukuki engellerin bulunduğu görülmektedir. Bireysel emeklilik fonlarının ise piyasa koşullarına göre hareket ettikleri için ellerindeki fonları en iyi şekilde değerlendirmeleri mümkündür. Bu sayede daha fazla getiri elde ettikleri için ulusal tasarrufları arttırıcı etki yapmaktadırlar (Sabuncu, 2001: 173; Aydın, 2008: 71-72).

Kamu emeklilik programlarının kişisel tasarrufu azalttığı, reel yatırımı ve sermaye birikimini olumsuz etkilediği yolunda görüşler de vardır. Kamu emeklilik programları kişisel tasarrufları iki yolla etkileyebilir. Birincisi, kamu emeklilik programlarının başlangıçtaki prim oranlarının olması gerekenden düşük olması ve bu durumun çalışanların servet transferine yol açmasıdır. Çalışanlar dağıtım sisteminden böyle bir servet transferi elde ettikleri zaman tüketim harcamalarını arttırmaktadır. Bu nedenle dağıtım sistemindeki kamu emeklilik programları toplam tasarrufları ve

sermaye birikimini olumsuz etkileyebilmektedir. İkinci olarak, kamu emeklilik programı primleri olması gereken tutarlarda ve tamamen fonlanmış olsa bile, yarattığı kesin anüite akışı ihtiyat amaçlı tasarruf ihtiyacını azaltmaktadır. Teoride, kamu emeklilik programları kişilerin ihtiyat amaçlı tasarruflarını azaltmaktadır (Buzlupınar, 1996).

4.3. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN SERMAYE PİYASASINA ETKİSİ

4.3.1. Sermaye Piyasasının Önemi ve Ekonomideki Yeri

Sermaye piyasası kavramı para piyasası kavramından daha geniş bir kavram olduğundan bu iki kavram ayrı ayrı kullanılabilir gibi, genellikle sermaye piyasası para piyasasını da içine alacak şekilde kullanılmaktadır. Hem para piyasasının hem de sermaye piyasasının kaynakları tasarruf sahiplerinin birikimleri ve bankalardaki çeşitli tasarruf hesaplarıdır. Bu piyasalardan sağlanan fonlar işletmelerce genellikle orta ve uzun süreli varlıkların finansmanında kullanılır. Sermaye piyasasının en belirgin özelliği piyasanın orta ve uzun vadeli fonlardan oluşmasıdır (Aydın, 2008: 73; Paksu, 2007: 48).

Sermaye piyasasının gelişmediği ülkelerde sermaye kıt kaynaklar arasındadır ve faizi de yüksektir. Faizi ve riski yüksek olan fonlarla uzun süreli yatırımların gerçekleştirilmesi ekonomik olmayacaktır. Sermaye piyasasının gelişmesi riski azaltıp faiz oranlarını düşürerek bölgesel ve sektörel piyasalar yerine ulusal bir piyasa yaratacağından bölge ve sektörler arasındaki faiz farkını da azaltacaktır. Sermaye piyasasının araçları yasalarda menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçları olarak belirtilmiştir. Uygulamada halka arz sermaye piyasası araçlarının satın alınması için her türlü yoldan halka çağrıda bulunulmasını, halkın bir anonim ortaklığa katılmaya ya da kurucu olmaya davet edilmesini, hisse senetlerinin borsalar ya da teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görmesini ve anonim ortaklıkların sermaye artırımları dolayısıyla paylarının ve hisse senetlerinin satışını ifade etmektedir. Dünyada gittikçe artan nüfus, değişen tüketim kalıpları ve yaşanan teknik

gelişmeler kıt kaynakların verimli kullanılmasını ve üretimin ulaşılabilecek en yüksek düzeye çıkartılmasını gerektirmiştir (Paksu, 2007: 48-49).

Ekonomik gelişmenin elde edilebilmesi için yatırım talebine yetecek düzeyde sermaye birikiminin sağlanması ve biriken sermayenin yaygınlaştırılması gerekir. Gelişmekte olan ülkelerde öncelikli olarak ülke içi tasarrufların artırılması ve üretken yatırımlara aktarılması amaçlanır. Sermaye piyasası ulusal tasarrufları yatırım projelerine yönelten bir sistem olarak ekonomik gelişme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Tasarrufların finansal sistemde toplanarak endüstri kesimine aktarılması büyük ölçekli sermaye şirketlerinin doğup, büyümesi ve gelişmesini mümkün kılar. Bu şekilde gelişmiş bir sermaye piyasası elde edildiği zaman küçük tasarruflar bir araya getirilerek büyük sermayeler oluşturulacağından ülkedeki yatırımların da büyümesi ve genişlemesi sağlanmış olmaktadır. Etkin bir sermaye piyasası yolu ile küçük tasarruf sahipleri gelir ve tasarruflarına değer artışı sağlayarak enflasyondan da bir ölçüde korunabilirler. Ayrıca gelişmiş bir sermaye piyasasında araçlar çok çeşitli olduğundan yatırımcılar beklentilerine göre seçim yaparak risk ve geliri dengeleyebilirler (Paksu, 2007: 48; Çakıcı, 1988: 104).

Sermaye piyasasının büyüklüğü ile ülke ekonomisinin gelişmişlik düzeyi arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Ayrıca, gelişmiş sermaye piyasaları, bilinçli bir şekilde yönetilen yatırımlar ve emeklilik fonları kurumsal yönetimi destekleyici unsurlardır. Bu nedenlerden ötürü sermaye piyasasını olumlu etkileyecek unsurlar ülke ekonomisi açısından nüfusun yaşlanmasının getireceği olumsuzlukları azaltacaktır (Şimşek, 2006: 143).

4.3.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Sermaye Piyasasına Etkisi

Ülkelerin kalkınmalarında önemli rol oynayan sermaye piyasalarına bireysel emeklilik fonlarının birçok etkisi bulunmaktadır. Bireysel emeklilik fonlarının istikrarlı ve uzun dönemli yatırımlarının sermaye piyasası üzerindeki ilk etkisi volatilitenin düşürülmesi suretiyle istikrarlı bir büyümenin sağlanmasıdır. Yüksek volatilité, hisse fiyatlarının kaynak tahsisinde güvenilir bir gösterge olmasını engellemekte, riskten kaçınan yatırımcıların hisse senetlerinden uzaklaşmasına neden olarak halka açık işletmelerin kaynak maliyetini arttırmaktadır. Bireysel emeklilik fonu yatırımlarının sermaye piyasalarında önemli boyutlara ulaştığı ülkelerde,

piyasaların volatilitesinde önemli gerilemeler elde edilmiştir. Emekliliğe ilişkin tasarrufların bireysel emeklilik fonlarına yöneltilmesi yoluyla bireyler, söz konusu profesyonel portföy yönetim hizmetlerinden yararlanabilecekler ve hem birey hem de, sermaye piyasaları açısından yatırım etkinliği sağlanacaktır (Aydın, 2008: 73-74; Dalğar, 2006: 127; Can, 2010: 141).

Finansal hayatın birçok sahasını etkileyen ekonomik büyüme ile sermaye piyasalarının derinleşmesi, piyasa endekslerinin ve kapitalizasyonunun gelişimi arasında yüksek bir korelasyon bulunmaktadır. Finansal piyasalar özellikle de hisse senetleri piyasası etkinleşip derinleştikçe özel sektörün finansmanına yönelik imkanların artması, riskin dağıtılmasına katkıda bulunup, uzun vadede yüksek getirili projelere finansman sağlayarak ekonomik büyüme üzerinde uyarıcı etki yapacaktır (Dalğar,2006: 125; Can, 2010: 142). Bu fonların, ülkemizde zaman zaman kısa vadeli spekülatif sermaye hareketleri sonucu ortaya çıkan finansal krizleri engelleyeceği veya en azından krizin derinliğini azaltacak bir etki yaratacağı ileri sürülmektedir (Can, 2010: 142).

Sermaye piyasasının etkinliği ve derinliği ile ilgili göstergeler temel olarak; sermaye piyasasını ekonomi içindeki payı, piyasa performansı ve portföy yatırımlarıdır. Tüm bu göstergeler ülkemizde gelecekte emeklilik fonlarının ulaşacağı rakamlar düşünüldüğünde, daha yüksek boyutlara ulaşacaktır. Özel emeklilik fonlarındaki birikimlerin artmasıyla, portföy yatırımları artacak bu durum sermaye piyasasının, toplam ülke ekonomimiz içindeki payını güçlendirecektir (Karadeniz, 2007: 119). Emekliliğe yönelik tasarrufların mali sisteme akmasıyla tasarruflar kayıt altına alınacak ve sistemle uzun dönemli tasarrufların artışıyla birlikte tüm finans piyasasında, özellikle sermaye piyasalarında gelişme ve derinleşme yaşanacaktır (Girgin, 2007: 98).

Bireysel emeklilik fonlarının gelişmiş olduğu ülkelerde, sermaye piyasası ile bireysel emeklilik fonları arasında entegre bir ilişki kurulmuştur. Talep artışına bağlı olarak fiyatların gerçek seviyelerine ulaşması sermaye maliyetini düşürmek suretiyle menkul kıymet ihraçlarının ve yatırımların artmasını sağlamaktadır. Ayrıca bireysel emeklilik fonlarının uzun vadeli yatırımları, modernizasyon ve finansal araçlardaki çeşitlenmeleri teşvik edici bir ivme getirmektedir. Zayıf düzenleyici kurallara sahip

gelişmekte olan ülkelerde bireysel emeklilik fonlarının uzun vadede yararı, yeni ve düzenleyici araçların kurulması, yatırım kuruluşlarının büyümesi ve finansal sistemde rekabetin sağlanmasıdır. Yatırım kuruluşlarındaki bu gelişme ayrıca daha rekabetçi yatırım bankacılığı ve sermaye piyasasının oluşmasını da desteklemektedir (Guerard ve Jenkins, 1993: 5; Aydın, 2008: 74).

Gelişmiş sermaye piyasalarının en önemli yapı taşlarından birisi kurumsal yatırımcılardır. Kurumsal yatırımcılar arasında da uzun vadeli yatırım stratejileri ile profesyonel portföy yönetim esasına göre fon portföylerini yöneten ve özel sektör katkısıyla oluşturulan emeklilik fonları, kamu ağırlıklı sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı bir fonksiyona sahip olmaları ile tüm gelişmiş ülke ekonomilerinde önemli bir rol üstlenmektedirler. Örneğin Şili ve çeşitli OECD ülkeleri ile Asya ve diğer Latin Amerika ülkelerinde sosyal güvenlik alanında yaşanan deneyimler, doğru makroekonomik istikrar politikalarının uygulanması koşulu ile, emeklilik fonlarının sermaye piyasalarının gelişiminde önemli bir rol oynayabileceğini ortaya koymuştur (Cansızlar, 2011: 1).

Emeklilik fonları gerekse sigorta şirketleri tarafından sunulan uzun vadeli emeklilik programları kapsamında toplanan birikimler, İngiltere, Hollanda, İsviçre, başta olmak üzere birçok ülkede gayrisafi milli hasılanın % 60'ını aşarken, Türkiye'de emeklilik ürünü sunan hayat sigortası şirketlerindeki birikim tutarları, ne yazık ki % 1 gibi çok düşük bir oranda kalmaktadır. Emeklilik fonlarının büyüklüğü ve sosyal güvenlik içerisindeki önemi arttıkça, bu fonlar yeni finansal araçlara ihtiyaç duyacaktır. Örneğin; ABD'de, menkul kıymetleştirme uygulamaları ve finansal türev araçların gelişmesi, daha yüksek getiri sağlama ve daha iyi bir risk yönetimine ihtiyaç duyan emeklilik fonları ve benzer kurumsal yatırımcılara atfedilmektedir. Yurtdışı uygulamalarda endeks fon oluşturularak pasif şekilde portföy yönetme stratejisi, emeklilik fonlarının yaklaşık % 25'i tarafından benimsenmiştir (Cansızlar, 2011: 1).

Sağlanan finansal derinleşmeye rağmen, emeklilik fonları bünyesinde özel sektör sermaye piyasası araçlarına yönelik yatırımlar yerine, kamu kesimi araçlarına yönelik yatırımların ağırlıkta olması, sermayenin tabana yayılmasına imkan sağlamayacak ve sermaye piyasalarının gelişimine ilişkin beklenti

gerçekleşemeyecektir. Bu çerçevede, özel emeklilik fonu portföylerinde hisse senetleri payının görece artması, özel emeklilik sistemi çerçevesinde yaşanacak olan finansal derinleşmenin reel sektöre yansımaları ve sermaye piyasalarının derinleşmesi bakımından büyük önem taşımaktadır (Oktayer ve Oktayer, 2007: 76).

4.4. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN MAKRO EKONOMİYE ETKİSİ

Bireysel emeklilik fonlarının ekonomide meydana getirdiği etkiler bakımından bir ayrıma tabii tutulması durumunda ortaya çıkan etkiler mikro ve makro bazda değerlendirilebilir. Mikro bazdaki etkilerde daha çok bireylerin tasarruf düzeyini yükseltmesi ve tasarruf alışkanlıklarının geliştirilmesi açısından ortaya çıkmaktadır. Bireylerin bireysel emeklilik fonlarını tercih etmeleri kendi açılarından daha fazla getiriye sağlayan alanı tercih etmeleri anlamını taşımaktadır ki bunu anlamı bireyleri kaynaklarını en verimli bir şekilde kullanılmasıdır. Bu durumda yatırımcılar bireysel bazda daha fazla kazanç ve getiri elde ederler ve toplumsal bazda tasarruf düzeyi yükselir (Paksu, 2007: 53).

Emeklilik fonlarının makro bazdaki etkileri ise borçlanma politikaları, özelleştirme politikaları, ekonomik istikrar üzerindeki etkisi, gelir dağılımı ve kaynak tahsisi üzerindeki etkisi, finansal piyasalar üzerindeki etkisi, yatırımlar üzerindeki etkisi, çalışanlar ve işverenler üzerindeki etkisi, geleneksel aile yaşamı üzerinde yaptığı etki ve son olarak bütün bu etkilerin sonucunda ekonomik büyüme ve kalkınmaya yaptıkları etkiler olarak ele alınabilir (Paksu, 2007: 53). Başka bir ifade ile bireysel emeklilik fonlarında biriken tasarrufların makroekonomik etkileri şunlar olabilir (Aydın, 2008: 73):

- Emeklilik fonları gibi uzun vadeli kaynakların varlığı ulusal tasarrufları arttırır bu durum enflasyonu düşürür.
- Bireysel emeklilik fonu yatırımları, para, döviz ve türev piyasalarının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.

- Bu fonların piyasalar üzerindeki etkisi, tasarrufları ve tasarrufların yöneldiği yatırımların verimliliğini arttırarak makro bazda ekonomik büyümeye yol açmaktadır

4.4.1. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Borçlanma

Emeklilik fonları ve sigorta kurumları toplamış oldukları fonları çoğunlukla gelir elde etmek amacıyla borç vermektedirler. Genellikle kısa vadeli fonlar sosyal güvenlik kurumlarının sigorta ortaklıklarının, tasarruf sandıklarının büyük sanayi ve ticaret müesseselerinin elinde bulunan ve uzun vadeli işlerde kullanılmayan paralardan karşılanır. SGK gibi bazı kamu kurumları her zaman ellerinde büyük fonlar bulundurlar. Bu kurumlar bu fonlarla devlet borçlanmasını desteklerler. Bireysel emeklilik fonlarının kurulması ve gelişmesi sayesinde devletin ihtiyaç duyduğu kaynaklar bu fonlardan karşılanabilir (Paksu, 2007: 53-54).

İç ve dış piyasalarda meydana gelen gelişmeler dikkate alınarak kamu kesimi finansman ihtiyacı, orta ve uzun vadede olabilecek en düşük maliyetle karşılanmalıdır (Paksu, 2007: 74). Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminde birikecek fonların kamu finansmanını üzerinde baskıların azalmasına katkıda bulunması ve kamunun uzun vadeli borçlanmasını olumlu etkilemesi ve makro ekonomik istikrar tedbirlerinin uygulanmasını kolaylaştırması beklenmektedir (Korkmaz, 2007: 225; Can, 2010: 141; Girgin, 2007: 98). BES, Hazine’nin iç borçlanma ihalelerinde daha düşük faizlerle ve daha uzun vadeli olarak borçlanabilmesine olanak sağlayabilir. Böylece sistem borçlanma yapısını gerek vade gerekse faiz oranı anlamında rahatlatacaktır. Aynı zamanda faiz oranlarında kademeli olarak meydana gelecek azalma hazinenin faiz yükünü azaltacaktır. Fonların sermaye piyasaları aracılığıyla ekonomiyi canlandırması vergi gelirlerini çoğaltacağından yine borçlanma gereğini azaltacaktır (Demir ve Yavuz, 2004: 298). Gerek sürdürülebilir büyüme gerekse düşük enflasyon oranına ulaşma amacı çerçevesinde; tasarrufların büyütülmesi, ülkemizin ekonomik sorunlarının aşılmasında önemli bir rol oynayacaktır (Korkmaz, 2007: 225; Can, 2010: 141).

Bankacılık sisteminden yüksek faizle borçlanmak yerine emeklilik fonlarının ve sosyal güvenlik kurumlarının fonlarından yararlanmak maliyetlerin düşmesine neden olarak yatırım artışını ve de ekonomik büyüme ve kalkınmanın

gerçekleşmesini sağlayacaktır. Emeklilik fonlarından uzun vadeli borçlanmanın gerçekleştirilmesi durumunda sağlanan tasarrufların toplumsal hizmetlere, eğitim ve sağlık gibi, ayrılması yanında toplumun ihtiyaç duyduğu yerlere ayrılması mümkün olabilecektir. Bütçede bu şekilde alınan borçların faizlerinin düşük olması ekonomik dengenin sağlanması açısından da önemli olacaktır. Bu gerçekleştiği zaman yabancı sermaye girişinin artacağı da belirtilmemiştir (Paksu, 2007: 54). Buna bağlı olarak devletin borçlanma konusunda özel sektörden elini çekmesi piyasa faiz oranlarını düşürecek; bu durumda sistematik olarak yatırımların ve GSMH'nin artışına neden olacaktır (Karadeniz, 2007: 128).

4.4.2. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Ekonomik İstikrar

Devletin para politikalarının temelinde para arzının düzenli olarak kontrolü vardır. Devletin nakit ihtiyacını karşılamak için benimsediği yöntem öncelikle fiyat istikrarını etkileyecektir. Bilindiği gibi bir ekonomide fiyatlar genel düzeyinin yükselme ve düşme yönündeki hareketlerinin kontrol edilmesi yoluyla fiyat yükselişlerinin ve düşüşlerinin belirli aralıklarda tutulması gerekir. Bu istikrarını etkileyen birçok faktör olmakla birlikte bunlardan en önemlisi para hacmi ile cari tüketim miktarı arasındaki uyumsuzluklardır. Para arzının toplam harcamaları mal ve hizmet arzından daha fazla artması (azaltılması) durumunda genel fiyat düzeyinde yukarı (aşağı) doğru bir eğilim baş gösterecektir (Paksu, 2007: 56-57).

Ticari bankalar tarafından yapılan finansman (alınan borç) bankaların elinde rezerv bulunup bulunmadığına göre değişecektir. Eğer devletin kısa süreli fon ihtiyacının giderilmesi bankanın portföy hacmindeki genişlemeler sonucunda mümkün oluyorsa piyasadaki toplam para hacmi genişlemesi portföydeki toplam büyüme kadar olacaktır. Buna karşılık bankaların sadece portföy bileşimi değişmiyorsa bu durumda para hacminde herhangi bir değişme meydana getirmeyecektir (Açba, 1992; Paksu, 2007: 57).

Emeklilik fonlarından finansman yapılması uzun vadeli borçlanma olacağından ekonomik istikrar üzerindeki etkisi olumlu yönde olacaktır. Diğer finansman teknikleri ile kıyaslandığında bu tür bir borçlanmanın uzun vadeli olması ve gönüllü tasarruflardan karşılanması nedeniyle faiz oranları daha düşük seyredeceği için devletin faiz yükü azalacaktır. Diğer yandan kamu kuruluşlarının

açıkları ve sermaye yetersizliklerinin giderilmesinde bu tür bir kaynağa başvurulması ekonomik denge üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmez. Yani, arz ve talep koşullarını etkileyen bir borç yöntemi değildir (Paksu, 2007: 58). Bireysel emeklilik fon hacminin önemli boyutlara ulaşması hisse senedi ve tahvil piyasalarının gelişimi ve derinleşmesini olumlu yönde etkilediğinden toplam tasarruf ve yatırım oranını arttırarak ve yatırımların verimliliğini yükselterek ekonomik büyüme üzerinde etkili olması olasıdır (Can, 2010: 141).

4.4.3. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Gelir Dağılımı

Ülkemizde olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerde de, gelir dağılımının gelişmiş ülkelere göre daha adaletsiz dağılmasının en önemli nedeni, tarım kesiminin ekonomideki ağırlığını koruması ve dolayısıyla nüfusun büyük kesiminin tarım sektöründe çalışmasıdır. Gelişmiş ülkelerde, gelir dağılımının daha adil bir şekilde dağılmasında, uygulanan sosyal politikalar yanında, ücretliler kesiminin payının yükselmiş olması ve firmaların halka açılmasıyla servetin alt ve orta gelir gruplarına yayılmasının önemli rolü olmuştur.

Devlet almış olduğu borcu geri öderken gelir dağılımını da etkiler. Bu etki özellikle faiz ödemeleri ve anapara ödemeleri sırasında ortaya çıkmaktadır. Devlet borçlandığı kesimlere vermiş olduğu belgelerde yazılı faiz oranları dışında birtakım muafiyet ve istisnalar, ekonomik konjoktüre göre sağlanan diğer ayrıcalıklarla beraber satışa sunduğu kâğıtların cazibesini yükseltmektedir. Uygulamada devlet borçlandığı kaynakları harcamıyorsa (bu son derece güçtür) ve bu kaynakları bireylerden ve sosyal güvenlik kurumları ve emeklilik fonları gibi kaydi para yaratmayan kurumlardan borçlanarak elde ediyorsa borçlanmanın net etkisi toplam para sunumunu daraltacağından ve likiditeyi azaltacağından deflasyonist etki yapabilecektir (Hansen, 1982; Paksu, 2007: 58).

Devlet borçlanmasında alınan borçlar vergilerle ödendiği için borcun alındığı ve faizin ödendiği kişilerle vergi ödeyen kişilerin aynı olmaması durumunda ortaya gelir dağılımı sorunu çıkmaktadır. Gruplar arasında da benzer sorunların yaşanması durumunda sözgelimi borçlar üst gelir grubundan alınırken borç ödemeleri için alınan vergiler ise alt gelir grubundan toplandığı için gelir dağılımı bozulacaktır. Büyük ve küçük işletmeler açısından da durum benzer şekilde oluşmaktadır. Devlet

borçlarını alanlara sağlanan muafiyet ve istisnaların kapsamı genişledikçe gelir adaletsizliği de büyüyecektir (Paksu, 2007: 58).

4.4.4. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Özelleştirme

Özelleştirme kapsamına alınarak özel sektöre devredilecek KİT'ler karlı durumda bulunmalı ya da özel sermayeyi çekmek için cazip durumda bulunmalıdır. Ayrıca bu KİT'ler öz kaynak ve yabancı kaynak bakımından dengeli bir bilanço yapısına sahip olmalıdır. Özelleştirme ile ekonomide yeni kaynakların oluşması, üretken olmayan alanlardaki kaynakların üretken alanlara yönlendirilmesi ve atıl durumda bulunan kaynakların harekete geçirilmesi beklenmektedir. Sağlıklı bir özelleştirme ise gelişmiş ve derinlik kazanmış bir sermaye piyasası ile mümkündür. Sermaye piyasasının yeterince gelişmediği ülkelerde özelleştirme uygulamalarının başarısız olacağı düşünülmektedir (Paksu, 2007: 60).

Özelleştirme uygulamalarının temeli aşağıdaki iki varsayıma dayanmaktadır:

a) özel kesimde çalışan işletmeler kamu işletmelerine nazaran daha etkin ve verimlidir, b) tekeli piyasalarda çalışma rekabet piyasalarına nispeten etkinsizliğe yol açar. Bu durumda bireysel emeklilik fonlarının kamu sosyal güvenlik fonlarına göre daha verimli ve etkin çalışacağı ileri sürülebilir. Sosyal güvenlik kurumları ve emeklilik fonları bünyelerinde büyük tutarda fonları barındırdıkları için özelleştirme için büyük bir potansiyel taşımaktadırlar. Ancak sosyal güvenlik kurumlarının özelleştirme sürecindeki rolleri bu kurumların yasal ve hukuki açıdan bir takım kısıtlamalara tabi olmaları nedeniyle çoğunlukla sınırlı olmaktadır (Batirel, 1994; Paksu, 2007: 59).

4.4.5. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Kaynak Tahsisinde Etkinlik

Bilindiği gibi iktisat bilimi kısaca kıt kaynaklarla sınırsız olan insan ihtiyaçlarını karşılayan bilim dalı olarak tanımlanmaktaydı. Bu durumda toplumun faydasının maksimize edilebilmesi için sahip olunan kıt kaynakların en çok ihtiyaç duyulan alanlara tahsis edilmesi gerekmektedir. Emeklilik fonlarının kurularak kıt kaynakların en yüksek faydayı sağlayacağı alanlara ayrılması ve tahsis edilmesi, kaynak tahsisinde etkinliği gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Diğer yandan bireysel emeklilik fonlarının toplamış oldukları fonları en yüksek getiriyi sağlayacak güvenli alanlara yatırımları sonucunda mikro bazda kaynak tahsisinde etkinlik

gerçekleştirilmektedir. Bu etkinlik ekonomideki bütün sektörlerde ve alanlarda yaygınlaştığı takdirde ekonominin sahip olduğu kıt kaynaklar en yüksek faydayı sağlayan alanlara ayrılacağı için ekonominin dolayısıyla da toplumun faydası maksimize edilecektir (Paksu, 2007: 61).

4.5. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

BES, Türkiye için yeni bir konu olmakla birlikte birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Sistemin işleyişi farklı açılardan ele alınmıştır. Yapılan literatür taramasına göre özellikle BES'in vergilendirilmesi, risk yönetimi, sistemin işleyişi, BES'in sermaye piyasalarına etkisi ve makro ekonomik etkileri konusunda bir çok çalışma yapılmıştır. Aşağıda bu çalışmalara ve bu çalışmalardan elde edilen bulgulara kısaca değinilmiştir.

4.5.1. BES'in Vergilendirilmesi Konusunda Yapılan Çalışmalar

Tufan (2007) ve Oktay (2006) BES'in vergilendirilmesini ele almışlardır. Çalışmalarda sosyal güvenliğin basamaklandırılması anlatılmış, vergisel teşviklerin yeterli olup olmadığından hareketle BES'in vergi sığınağı sağlayıp sağlamadığı konusu tartışılmıştır. Her iki çalışmada sistemin vergi uygulamalarına örnekler verilmiştir. Yine Baran (2008) aynı konuyu ele alarak çalışmasında Türkiye'de ve kimi dünya ülkelerindeki BES'in işleyişi ve vergilendirilmesi incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre; gelişen bir yapılanmayı ifade eden BES'in emeklilik dönemlerinde topluma çağdaş bir gelecek güvencesi için alternatif oluşturacağı, vergisel desteklemelerin devam etmesi durumunda uzun vadede ülkemizdeki sosyal güvenlik sorunlarına önemli ölçüde katkıda bulunacağı ve devletin sosyal güvenlik harcamalarını ciddi anlamda azaltabileceği düşünülmektedir.

4.5.2. BES’de Risk Yönetimi Konusunda Yapılan Çalışmalar

Eken ve Gaygısız’a (2010) göre kişilerin emeklilik dönemlerindeki gelirlerini etkileyecek olan bu sistemde faaliyet gösteren şirketlerin diğer kurum ve kuruluşlara göre risk yönetimi konusuna daha fazla önem vermeleri gerekmektedir. Araştırmanın sonucunda risk yönetimi konusunda şirketlerin belirli ve iyi düzeyde bir olgunluğa ulaşmış olduğu görülmüştür.

Özkan’a (2009) göre ülkemizde sık aralıklarla görülen siyasi ve ekonomik krizler, yaşanan istikrarsızlıklar, yatırım yapmak isteyen herkesi kısa vadeli düşünmeye ve gerektiğinde kararlarını ve stratejilerini kolay ve düşük maliyetlerle değiştirebilecekleri planlamalar yapmaya zorlamaktadır. Bu durum, BES gibi uzun vadeli bir yatırım planında alınacak riskin çok büyük olabileceği yorumlarına neden olmaktadır. Özellikle son yıllarda ekonomik yapıyı ve piyasaları oldukça sarsan ve milyarlarca dolarla ifade edilen batık banka olaylarının bireysel emeklilik birikimlerinde de yaşanabileceği, birikimlerin reel olarak çok değer kaybedebileceği iddiaları da bulunmaktadır. Ancak, ülkemizde görülen ve büyük reel kayıplara yol açan krizler göstermiştir ki tasarruflar hangi yatırım aracında değerlendirilirse değerlendirilsin kısa ve orta vadede hepsi zarara uğramaktadır.

Mürütoğlu (2005) tarafından yapılan çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren bireysel emeklilik fonlarının getiriler ve aldıkları riskler ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; mali kurumların batması ile ilgili birçok acı deneyimi olan Türk toplumunun BES’e ve emeklilik şirketlerine güveninin sağlanabilmesi için emeklilik şirketlerinin iflası, emeklilik fonlarında yapılacak usulsüzlükler vb. riskler karşısında katılımcıların haklarının koruma görevi üstlenen bir Bireysel Emeklilik Garanti Fonu kurulmalıdır. Emeklilik yatırım fonlarının performansları ölçülürken tek kriter sağlamış oldukları getiri olmamalıdır. Bu fonların almış oldukları riskler ve riske göre düzeltilmiş getirileri belirli bir kurum tarafından (mevcut yapıda bu kurum EGM olabilir) düzenli olarak halka duyurulmalıdır. Her emeklilik şirketinin organizasyon yapısı içerisinde ayrı bir risk yönetimi birimi kurması ve bu birimde nitelikli personel çalıştırması zorunlu tutulmalıdır.

Gaygısız (2010) tarafından yapılan araştırma sonucunda çalışanların risk yönetimi konusunda bilgileri ve farkındalıkları tespit edilip, risk yönetimi sisteminin

daha etkin bir şekilde oluşturması için gerekli önlemler ve öneriler sunulmuştur. Emeklilik ve hayat sigortacılığı alanında faaliyet gösteren şirketlerin % 90'lık bölümü risk yönetim departmanını ayrı bir birim olarak şirket organizasyon yapısı içerisinde kurmuştur. Bu birimlerde çalışanlar tarafından hazırlanmış olunan risk raporlarının da, genel müdür (CEO) ve/veya risk komitesi ya da iç sistemlerden sorumlu yönetim kurulu üyesine sunulduğu ve üst yönetimin bu raporlar doğrultusunda çalışmalar yaptığı anlaşılmıştır. Bu verilerden hareketle oldukça yeni sayılabilecek bu sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin önemli bir bölümünün risk yönetimi fonksiyonunu etkin ve verimli bir şekilde çalıştırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.7.3. BES'in İşleyişi Konusunda Yapılan Çalışmalar

Ülkemiz için yeni bir sistem olmasına bağlı olarak BES'in işleyiş konusu birçok çalışmada ele alınmıştır. Satır (2008) Türkiye'de BES uygulamasını araştırmıştır. Sistemin ülkemizde bütün bireyler tarafından tanınması ve sisteme çekici bir takım düzenlemeler yapılarak, sisteme daha fazla katılımın sağlanabileceği düşünölmektedir. Bunun için yapılması gerekenler sıralanmıştır. Benzer çalışma Aydın (2008) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada Türkiye'de ve dünyadaki BES modelleri incelenmiştir. Çalışmaya göre daha önceleri hayat sigortalarında yaşanan hayal kırıklıklarının tekrar yaşanmaması için katılımcılara sisteme giriş ile sürenin ve yatırılan katkı payının önemi çok iyi anlatılması gerekmektedir. BES gönüllölük esasına dayalı olduğu için katılımlar sınırlı kalmaktadır. Faydanın ve kaynakların artırılabilmesi için BES iyi bilinmeli ve sisteme katılımın arttırılması sağlanmalıdır.

Gülhan (2007) tarafından yapılan çalışmaya göre BES'in amaçlanan hedeflere ulaşabileceği, krize girmiş olan sosyal güvenlik sistemlerine ilave bir yatırım enstrümanı olabileceği ve bireylere ilerleyen yaşlarında ilave bir gelir sağlayacağı düşünölebilir. BES kapsamında yatırılan aidatların, emeklilik yatırım şirketleri tarafından bilinçli bir şekilde işletildiğinde diğer yatırım araçlarına göre daha fazla getiri sağlayabileceği çalışmanın son bölümünde açıklanmıştır. İlerleyen yıllarda enflasyon ve faizin, hisse senetlerinin, dövizin trendi bireysel emeklilik sistemi kapsamında yapılan yatırımların ve neticesinde elde edilecek gelirin seyrini dolaylı olarak etkileyecektir.

İncidüzen (2008) tarafından özel emeklilik sistemleri ve hayat sigortalarından BES'e aktarım süreci ele alınmıştır. Çalışmada sosyal güvenlik sistemlerinde yaşanan krizlerin ülke ekonomilerini doğrudan doğruya etkilediği görülmüştür. Ayrıca bu çalışmada çeşitli Avrupa ülkelerinin emeklilik sistemleri karşılaştırılmış ve gelişmiş ülke örneklerinde görüldüğü gibi, krizlerin üstesinden gelmede özel emeklilik sistemlerinin ve sigorta sektörünün tartışmasız katkılarının çok büyük olduğu saptanmıştır.

Tuncer (2006) Türkiye'de özel emeklilik şirketlerinin finansmanı, fon yönetimi ve muhasebesi konusunu incelemiştir. Çalışmanın sonucunda; ülkemizde 2005 yılı itibariyle sistemin hedeflerini aştığı görülmüş, tanıtım faaliyetlerinin etkinleştirilmesi, değişik fon yönetim stratejilerinin geliştirilmesi ve güven ortamının sağlanması neticesinde sistemin daha da başarılı olacağı fikrine ulaşılmıştır. Tuğsel (2007) emeklilik fonlarının kaynağını etkileyen unsurları ele almıştır. Ekonomik göstergeler bir tek bireyleri değil emeklilik şirketlerini de etkilemektedir. Fon tercihleri konusunda bireyler daha çok TL bazlı yatırım araçlarına yönelmişlerdir. Yapılan araştırmada ülkemizde küçük birikimlerle bireysel emeklilikten yüksek faydalar sağlayabilecek büyük bir kesimin olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırma sonuçları İstanbul içinde yapılan çalışmada gelir düzeylerinin meslek gruplarıyla yakından alakalı ve ortalama gelir düzeyinin bireysel emeklilik sistemine giriş kararında önemli bir etken olduğunu göstermiştir.

BES ve iş tatmini ilişkisini inceleyen Ünüvar (2006) çalışmasında işveren katkılı BES planlarının çalışanın işten tatmin düzeyinin diğer motivasyon faktörlerine göre ne ölçüde etkilediği araştırılmıştır. Sonuçlar BES'in çalışanlar üzerinde olumlu bir motivasyon etkisi olduğunu göstermektedir. İşbilen (2008) tarafından yapılan bir çalışmaya göre BES'e dahil olan grubun yaşları, medeni durumları, meslekleri ve bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumları ile sisteme karşı duydukları güven arasında bağımlılık olduğu görülmüştür. BES'e dahil olmayan grubun sisteme katılmamalarına ilişkin tutumları incelendiğinde yalnızca gelirle arasında bağımlılık olduğu tespit edilmiştir.

Yüksel, (2005) BES ile basında yer alma arasındaki ilişkiyi incelemiştir. BES hakkında, sistemin faaliyete geçtiği günlerde yayınlanan haber ve köşe yazısı sayısı

günler ilerledikçe azalmış, buna karşın BES'e katılım her geçen gün artmıştır. İstatistiksel olarak ise ikisi arasında doğrusal ya da ters yönde anlamlı bir ilişkiden söz edilememektedir. Öte yandan BES'in başlangıçta beklenen ilgi düzeyine ulaşip ulaşmadığı, konulan hedeflerin tutup tutmadığı, gazetelerin konuya yeterince önem verip vermedikleri ve hatta gazete içeriklerinde konunun hangi boyutlarının ele alınıp, hangi boyutlarının ele alınmadığı ve daha sonda da gazetelerin ilgi düzeyi ile toplumun ilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki görülememesinin nedenleri ise tartışma konusudur.

Dinçer (2005) tarafından yapılan çalışmada sosyal güvenlik sistemlerindeki çok basamaklı yapı ile seçilmiş bazı ülkelerdeki ve Türkiye'deki bireysel emeklilik sistemleri incelenerek, bireysel emeklilik sistemlerinin ulusal tasarruflara, sermaye piyasalarına, özelleştirme ve işgücü piyasalarına etkileri ele alınmıştır.

Demirpehlevan (2010) tarafından yapılan çalışmaya göre ülkemizde uygulanmakta olan BES henüz çok genç olmasına rağmen başarılı bir büyüme ve getiri grafiğine sahiptir. Bu çalışmada BES'in işleyişi hakkında bilgiler verilerek çeşitli Avrupa ülkelerindeki uygulamalarla ülkemizde ki uygulamalar arasında çeşitli karşılaştırmalar yapılmaya çalışılmıştır. BES'in daha işler bir duruma gelebilmesi için toplumun hemen hemen her kesiminin bu uygulamanın fayda sağlayacağına inanması ve katılımının sağlanması şarttır. BES'in başarıyla çalışması ve sosyal güvenlik sistemindeki sıkıntıların aşılmasında gerçekten etkin rol oynaması ekonomik ve politik istikrarın sağlanmasıyla da son derece bağlantılıdır. Bağlan'a (2006) göre Türkiye'de BES'e karşı güven unsuru oluşturulduğunda, ülke olarak ekonomik anlamda iyi bir duruma geldiğinde ve gerekli düzenlemeler yapıldığında, sisteme katılımın artacağı, emeklilik yatırım fonlarında birikecek fonların ciddi boyutlara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

4.5.4. BES'in Fon Performansı Konusunda Yapılan Çalışmalar

Altan (2005) özel emeklilik şirketlerinde portföy yönetimini Türkiye uygulaması açısından ele almıştır. Çalışmada genel olarak sosyal güvenlik sistemi, sorunları ve çözüm önerileri kapsamında reforma yönelik yapılanlardan bahsedilmiştir. BES ayrıntılı olarak tanıtılmış, kurumsal yatırımcı olarak özel

emeklilik fonlarının ekonomiye etkileri açıklanmış ve örnek olarak seçilen fonların performansları ile portföy yapıları üzerinde durulmuştur.

Algümüş (2006) tarafından bireysel emeklilik fonlarının performansı ölçülmüştür. Çalışmada özellikle Sharpe Oranı, Modigliani Ölçütü, Treynor Ölçütü ve Jensen Ölçütü bireysel emeklilik fonlarına uygulanarak somut rakamlar ile bu emeklilik fonları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Akpınar (2007) tarafından yapılan bir çalışmaya göre son üç yıllık performanslarına göre emeklilik yatırım fonlarının genel olarak iyi bir performans göstermedikleri sonucuna varılmıştır. BES fonlarının performansını değerlendiren Kara'ya (2006) göre 2005 yılı itibariyle getiri düzeyleri açısından ilk sırada yer alan fonların, portföyünde hisse senedi yatırımlarına ağırlık veren fonlardır. Ağırlıklı kısmı oluşturan büyüme amaçlı hisse senedi fon grubunu, ihtisaslaşmış endeks fonlar ve gelir amaçlı hisse senedi fonları takip etmektedir.

Sezer (2008) tarafından yapılan analiz sonuçlarına göre emeklilik yatırım fonları genel olarak piyasaya göre düşük performans göstermiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda esnek-dengeli ve kamu borçlanma araçları grubunda yer alan fonların hiçbirisi üstün performans gösterememiştir. Diğer taraftan hisse senedi fonları, likit fonlar ve uluslararası-dövizli fonlar grubunda ise fon bazında üstünlükler söz konusudur. Sonuç olarak, dört yıllık döneme ilişkin olarak yapılan analiz sonucunda emeklilik yatırım fonlarının iyi performans gösteremedikleri ortaya çıkmıştır.

4.5.5. BES'in Sermaye Piyasasına Etkisi Konusunda Yapılan Çalışmalar

BES'in en fazla etki yapabileceği alanlardan bir tanesi sermaye piyasalarıdır. Bu konuda yapılan çalışmaların sayısı azımsanmayacak miktardadır. Arslan (2006) BES'in fon yaratma kapasitesi ve sermaye piyasaları üzerine etkilerini ele almıştır. Elde edilen verilerden, sağlanan vergi teşvikleri ile katılımcı sayısının ve fon birikiminin beklentiler dahilinde gerçekleştiği görülmektedir. Fakat Türkiye'de gelir dağılımındaki adaletsizlik, sistemden ve vergi teşviklerinden düşük gelirliilerin yararlanmasını engellemektedir. Yeniden yapılanma çalışmalarının kamu sosyal güvenlik sisteminden sağlanan faydaları azalttığı da düşünüldüğünde, düşük gelirliilerin sistemin kapsamına girebilmesi için önlemler alınması gerektiği, devletin de sistemde sorumluluk üstlenerek katkı payı ödemesinde bulunmasının zorunlu

olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, grup emeklilik sözleşmelerinin teşvik edilmesi veya ikinci ayak mesleki emeklilik planlarının kurulması gerekli görülmektedir.

Özel emeklilik fonlarının sermaye piyasasına etkilerini inceleyen Şimşek'e göre (2006) nüfusun yaşlanması tasarruf davranışlarını değiştirmekte ve bu kapsamda emeklilik alanında yapılacak bir reform bu değişimi daha da güçlendirecektir. Yapılan analizler 2015-2025 yılları arasında nüfusun yaşlanması nedeniyle tasarrufların artacağını fakat bundan sonra tasarruf yüzdesinin azalışa geçeceğini göstermektedir. Emeklilik dönemi için yapılan tasarruflar diğer tasarrufların neredeyse üçte birinin yerine alacak olsa bile emeklilik alanında yapılacak bir reform tasarrufları arttırıcı bir etki yaratacaktır. Benzer çalışma Oktayer ve Oktayer (2007) tarafından da yapılmıştır. Bu çalışmaya göre kamu borçlanma senetlerine ilişkin alt sınır % 30 şeklinde belirlenmiş olmakla birlikte, portföy yapıları incelendiğinde, söz konusu menkul kıymetlerin ağırlığının % 70'i aşan bir değere ulaştığı görülmektedir. Emeklilik fonlarının % 70'i aşan oranda kamu menkul kıymetlerini içermesi, sistem vasıtasıyla toplanan kaynakların oldukça büyük bir kısmının kamu kesimine transfer edilmesi anlamına gelmektedir. Bir diğer ifadeyle sistem, bu haliyle kamu kesimini fonlar niteliktedir. Oysa sisteme ilişkin en önemli beklentilerden biri de uzun vadeli fon birikiminin sağlanması suretiyle finansal gelişmeye katkıda bulunması ve özellikle sermaye piyasalarının derinleşmesine imkan sağlamasıdır. Demir ve Yavuz (2004) da BES'in sermaye piyasalarına etkisi ve vergisel teşviklerin önemine değinmişlerdir.

Can (2010) yaptığı çalışmada bireysel emekliliğin finansal piyasalar içindeki önemine değinmiştir. Can'a göre sistemde toplanan tasarruflar, emeklilik yatırım fonlarına aktarılıp para ve sermaye piyasalarında işleme konulmaktadır. Küçük ve dağınık tasarrufların yastık altından çıkarılıp piyasada uzman portföy yöneticileri tarafından değerlendirilmesi, finansal piyasaların gelişmesine ve derinleşmesine yardımcı olmakta, hatta finansal yeniliklerin meydana gelmesi ve piyasaların modernizasyonu için de önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Finansal piyasalar geliştikçe ve derinleştikçe özel sektörün finansmanına yönelik imkanlar artacak, riskin dağıtılmasına katkıda bulunup, uzun vadede yüksek getirili projelere finansman sağlayarak ekonomik büyüme üzerinde de uyarıcı etki yaratacaktır.

Girgin (2007) tarafından yapılan bir çalışmaya göre; bireylerin emekliliğinde ek bir gelir sağlaması yanında kurumsal yatırımcı olarak özel emeklilik fonları yarattığı uzun vadeli fonlarla sermaye piyasalarının gelişmesi ve sağlıklı çalışması açısından aktif rol oynamaktadır. BES ile birlikte sermaye piyasasında etkinliği az olan kurumsal yatırımcıların etkinliğinin artması, para ve sermaye piyasalarında yatırım araçlarının çeşitlenmesi ve oluşacak uzun vadeli fonlarla sermaye piyasasının derinleşip gelişmesi beklenmektedir.

4.5.6. BES'in Makroekonomik Etkisi Konusunda Yapılan Çalışmalar

Tezimizin de konusunu oluşturan BES'in makro ekonomik etkileri konusunda yapılan çalışmalar çok fazla değildir. Söz konusu etkilerin uzun dönemde çıkacağı beklentisiyle henüz bu alanda çok fazla çalışma yapılmadığı düşünülmektedir.

Paksu (2007) bireysel emeklilik fonlarının önemini incelediği çalışmasına göre bir ülkenin büyüme ve kalkınmasını gerçekleştirebilmesi için yatırım ve üretim yapması gerekmektedir, üretim ve yatırımın yapılabilmesi içinde tasarruf düzeyinin yeterli olması gerekmektedir. Tasarrufları ise kişiler ve kurumlar yapar bu iki şekilde olur gönüllü ve zorunlu tasarruflar. İşte yatırım talebine yetecek düzeyde tasarrufun sermaye piyasalarına arz edilerek iç dengenin sağlanması (tasarruf=yatırım) konusunda bireysel emeklilik fonlarının önemi ortaya konulmuştur. Görüldüğü gibi bireysel emeklilik fonları özellikle bizim gibi yüksek bütçe açıkları ve enflasyonla yaşayan ülkeler için yüksek faizli borçlanmaya bir alternatif olarak görülebilir. Bireysel emeklilik fonlarının gelir dağılımında adalet, kaynak tahsisinde etkinlik, ekonomik istikrarı sağlama, sermaye piyasalarının gelişmesi, özelleştirme sürecine olumlu etkiler ve hedeflere ulaşılması konusunda olumlu etkileri söz konusudur.

BES'in ekonomik etkilerini ele alan Karadeniz'e göre (2007) özel emeklilik sistemi ile sermaye piyasasını önemli ölçüde etkileyebilecek uzun dönemli fonlar oluşmaktadır. Fon büyüklüğü analiz döneminde her yıl yaklaşık 2 kat artarak büyümüştür. Bu fonlar, ekonomik büyüme ve istikrarın sağlanması, sermaye piyasalarının gelişimi ve fonlarda biriken tasarruflar sayesinde devlet ve özel sektörün daha ucuz ve uzun vadeli borçlanma olanağı bulabilmesi için son derece yararlı olacaktır. Bu hızlı artış sonucunda, ortalama 12-15 yıllık bir dönemde söz konusu fonların İngiltere ve Amerika gibi gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşabileceği

söylenbilir. Bu gelişmelerle birlikte emeklilik fonların değerlendirildiği yatırım araçlarının değerleri de önemli seviyelere ulaşacaktır. Yeni finansal araçlara ihtiyaç duyulması sonucu hem ülke ekonomisi canlanacak hem de sermaye piyasaları derinlik kazanacaktır.

BES'in ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Hızlı (2007) tarafından ele alınmıştır. Özellikle gelişmiş ekonomilerde sigorta sektörü, yarattığı fonlar ve yatırımları açısından ülke ekonomisinin itici gücü niteliğindedir. Bu ülkelerde sigorta şirketlerinde oluşan fonlar ülke ekonomisine yön verecek ölçüde büyük rakamlara ulaşmaktadır. Dolayısıyla sigorta şirketleri büyük yatırımları finanse edebilmekte ve hatta gelişmekte olan ülkelere uzun vadeli krediler verebilecek durumda bulunmaktadırlar. Söz konusu çalışma, Solow (1956) büyüme modeline dayanan, Mankiw, Romer ve Weil'in (1992) çalışmasından faydalanılarak modellendirilmiştir. Çalışma yapılırken, konuyla ilgili literatürde yer almış kaynaklardan yararlanılmış, özellikle Ward, ve Zurbruegg (2000) ve Kugler ve Ofoghi (2005) çalışmaları yol gösterici olmuştur. İlk adımda Genişletilmiş Dickey Fuller birim kök sınaması yapılarak, değişkenler durağan hale getirilip, modelde düzenleme yapılmıştır. İkinci adımda, model, sıradan en küçük kareler yöntemiyle tahmin edilmiş, modelin tahmin edicilerinin sağlaması gereken koşulların yerine gelip gelmediği incelenmiştir. Üçüncü adımda ise Granger nedensellik testi ile analiz sonuçlandırılmıştır. Bu analizle, teorik beklentilerin ve bir çok gelişmiş ülke sigorta sektörünün performansının aksine Türkiye'deki sigorta sektörünün, ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada değişkenlerden sadece yatırımların GSYİH içindeki payı istatistik olarak anlamlı sonuç vermiş, diğer değişkenlerin büyümeyi açıklama üzerinde katkılarının olmadığı sonucu elde edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bu bölümde BES'in makro ekonomik etkileri üzerine yapılan bir araştırmanın sonuçları verilmiştir. Önce çalışmanın amacına değinilmiş, daha sonra çalışmanın kapsamı ve kısıtları ile çalışmada kullanılan yöntem ve metodoloji açıklanmıştır. Daha sonra araştırmadan elde edilen bulgular iki alt başlık altında açıklanmıştır. İlk olarak araştırmada kullanılan gerek BES verilerinde gerekse temel ekonomik göstergelerde meydana gelen değişmeler incelenmiştir. Daha sonra söz konusu veriler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına ilişkin yapılan analizin sonuçlarına değinilmiştir.

5.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı BES'in makroekonomik etkilerini inceleyerek BES verileri ile temel ekonomik göstergeler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını araştırmaktır. Bunu tespit etmek amacıyla BES katılımcı sayısı, sertifika sayısı ve toplam yatırım tutarı ile makroekonomik göstergelerden İMKB endeksi, mevduat faizi, enflasyon (TÜFE), döviz kuru (dolar), büyüme oranı ve dış ticaret verileri (ihracat ve ithalat) arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu incelemede BES'i bu faktörlerin etkileyip etkilemediği ve bu faktörler ile BES göstergeleri (katılımcı sayısı, sertifika sayısı ve toplam yatırım tutarı) arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır.

5.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE KISITLARI

Yukarıda ifade edildiği gibi araştırmada aralarında anlamlı ilişki tespit edilmeye çalışılan faktörler incelenirken 2004-2009 yılları arasındaki aylık veriler

kullanılmıştır. Bunun nedeni BES'in 2001 yılında başlamış olmasına rağmen sisteme ilişkin verilerin 2004 yılından itibaren yayınlanmaya başlamasıdır. Söz konusu yıllara ilişkin veriler EGM, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) internet sayfasından elde edilmiştir. Analizde kullanılan BES verileri ile temel ekonomik göstergeler Ek 1 ve Ek 2'de gösterilmiştir. Veriler aylık olarak alınmış ve toplam 72 adet (6 yıl*12 ay) değer analize katılmıştır.

BES katılımcı sayısı, sertifika sayısı ve toplam yatırım tutarı ile İMKB endeksi, enflasyon (TÜFE), döviz kuru (dolar), büyüme oranı ve dış ticaret verileri (ihracat ve ithalat) arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Yapılan analizde sadece BES sertifika sayısı ile faiz oranları aralarında anlamlı bir ilişki tespit edildiğinden çalışmanın bulguları kısmında sadece sertifika sayısı ile faiz oranları arasındaki ilişkiye değinilmiş ve analize ilişkin istatistiksel tablolara yer verilmiştir.

BES'in makro ekonomik etkilerinin uzun dönemde kendini göstermesi beklenmektedir. Verilerin açıklanmasından sonra 7 yıl gibi bir süre geçtiği düşünülürse sistemin makro ekonomik etkilerinin ortaya çıktığını söylemek için henüz erkendir. Özellikle 2015 yılından sonra yapılacak benzer çalışmalarda daha sağlıklı sonuçlar elde edilebilecektir.

5.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada araştırmanın yöntemi olarak Riske Maruz Değer- VAR modelleri kullanılmıştır. BES verileri ile temel ekonomik göstergeler arasında ilişki olup olmadığı VAR modellerinin kullanım alanlarından etki tepki fonksiyonu yardımıyla açıklanmıştır. Verilerin analizinde STATA.10 istatistiksel veri analizi ve değerlendirme programı kullanılmıştır.

5.3.1. VAR Modelleri

İktisadi ilişkilerin karmaşık bir yapıda olması, birçok iktisadi olayın, tek denklemler yerine eşanlı denklemler modelleri ile incelenmesine neden olmaktadır. İktisadi hayatta, makroekonomik değişkenlerin karşılıklı olarak birbirlerini etkiledikleri gözlenmektedir. Bu nedenle, değişkenleri içsel yada dışsal

ileriye yönelik güçlü tahminlerin yapılması mümkün olmaktadır. Modeldeki çeşitli değişkenler üzerindeki rassal şokların etkileri analiz edilebilmekte ve dolayısıyla VAR modelleri politik analizler için kullanılabilir. Bütün açıklayıcı değişkenler, gecikmeli değerleri içerdiğinden dolayı, bu değişkenlerin hata terimleri ile aralarında eş zamanlı bir ilişki bulunmamaktadır. Böylece modeldeki her bir denklem, basit en küçük kareler yöntemi ile tutarlı olarak tahmin edilebilmektedir (Çakıroğlu, 2007: 23).

5.3.2. VAR Modellerin Kullanım Alanları ve Etki Tepki Fonksiyonu

VaR analizinden dört yolla sonuç alınabilir. İleriye yönelik öngörülerde bulunmak, Granger nedensellik testleri, etki-tepki fonksiyonları ve değişkenler arasındaki etkileşimi gösteren varyans ayrıştırmasıdır. Bu yöntemler aşağıda kısaca açıklanmıştır (Çakıroğlu, 2007: 37; Özgen ve Güloğlu, 2004: 97). Etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması ekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde faydalı araçlar sağlamaktadır. VAR modelindeki denklemlerin kalıntıları arasındaki korelasyon düşük kaldığı müddetçe, etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırmasını elde etmek için gerekli kısıtları ortaya koyan farklı sıralamalar benzer sonuçlar verecektir (Bilgin, 2007: 121).

- *İleriye Yönelik Öngörülerde Bulunmak:* VAR modellerinin temel kullanım alanlarından biriside, ileriye yönelik öngörülerde bulunmaktır. Bu yaklaşım teorik değildir. Çünkü çeşitli değişkenler arasındaki belirgin yapısal denklemleri belirlemede ekonomik teori kullanılmaz. VAR modelleri, ekonomik değişkenlerin zaman içinde beraber hareket etme eğiliminde olduğu ve ayrıca otokorelasyonlu olduğu genel önermesine dayanmaktadır.
- *Granger Nedensellik Testleri:* Granger, nedensellik kavramını ortaya atmış ve “şu anki Y, büyük bir doğruluk ile X’ in geçmiş değerleri tarafından tahmin edilebiliyor ise, X’e Y’ nin Granger nedeni denir” şeklinde bir tanımlama yapmıştır.
- *Etki-Tepki Fonksiyonları:* Bir makroekonomik büyüklüğün üzerinde en etkili değişkenin hangisi olduğu varyans ayrıştırması ile etkili bulunan bu değişkenin politika aracı olarak kullanılabilir olup olmadığı etki-tepki fonksiyonları ile belirlenir. VAR modellerinden elde edilen etki tepki fonksiyonları sistemdeki değişkenlerden birisine gelen şokun, sistemdeki

diğer değişkenler üzerindeki etkilerini incelemek için kullanılır. Etki-tepki fonksiyonları, rassal hata terimlerinin birindeki bir birim standart sapmalı şokun, içsel değişkenlerin şimdiki ve gelecekteki değerlerine olan etkisini yansıtır. Etki-Tepki katsayılarını elde etmede kullanılan yöntem, çoğunlukla Cholesky ayrıştırmasıdır. Bu yöntemde, hatalar dikeyleştirilir ve elde edilen varyan-kovaryans matrisi çapraz hale getirilir. Bu yüzden değişkenlerin sırası değiştirilir ise etki-tepki fonksiyonlarında da çok büyük değişmeler olabilir.

- *Varyans Ayrıştırması:* Varyans ayrıştırması, içsel değişkenlerin birisindeki değişimi, tüm içsel değişkenleri etkileyen ayrı ayrı şoklar olarak ayırır. Bu durumda, varyans ayrıştırması sistemin dinamik yapısı hakkında bilgiler verir. Herhangi bir değişkenin öngörü hata varyansına, sistemdeki diğer değişkenlere ilişkin şoklarının katkısı ve bu katkıların toplam varyans içindeki payları bulunabilir. Bu işleme varyans ayrıştırması adı verilir. Varyans ayrıştırmasının amacı, her bir rassal şokun, ileriki dönemler için elde edilen öngörünün hata varyansına olan etkisini ortaya çıkarır.

5.3.3. Zaman Serileri Analizi

Araştırma analiz edilirken zaman serileri yöntemi kullanılmıştır. Bir zaman serisi, değişkenin bir dönemden diğerine ardışık şekilde gözleendiği sayısal değerler hakkında bilgi vermektedir. Değişkenlere ilişkin değerler aylık, üç aylık, yıllık olabildiği gibi, haftalık hatta günlük de olabilir. Zaman serisi, n örnek hacmi olmak üzere, Z_t , $t = 1, 2, \dots, n$ biçiminde gösterilir. Olasılık teorisinde zaman serisi $\{Z_{t1}, Z_{t2}, \dots, Z_{tn}\}$ sonlu bir rastgele değişkenler kümesi olup $\{z(w, t) : t = 0, \pm 1, \pm 2, \dots\}$ stokastik sürecinden üretilmektedir. $Z(w, t)$ stokastik süreci örnek uzayda tanımlı zamana ait rastgele değişkenleri içeren bir küme olmaktadır. Bu tanımda w değişkeni bir dönemde birden çok gözlem elde edildiğinde kullanılır. Zaman içinde sürekli olarak kaydedilen verilere sahip serilere sürekli zaman serileri denir. Örneğin; elektrik sinyalleri, voltaj, ses titreşimleri vb. sürekli zaman serileri tanımına uymaktadır. Sadece belirli aralıklarla elde edilen verilere sahip serilere de kesikli zaman serileri adı verilir. Faiz oranı, satış hacmi, üretim miktarı gibi seriler buna örnektir (Kadılar, 2005: 1-2).

Bir zaman serisinin gelecek değeri tam olarak öngörülebiliyorsa zaman serisi deterministik (kesin) seri olarak adlandırılır. Fakat gelecekte alabilecekleri değerler serinin geçmiş değerlerinden tam olarak öngörülemiyorsa zaman serisi stokastik (değişken) seri olarak adlandırılır. Çok değişkenli zaman serileri analizi çalışmaları bireysel serileri değil seriler arasındaki olası çapraz ilişkilerin belirlenmesi için de gereklidir. Serileri modelleme ve analiz etmenin amacı seriler arasında zamana göre ilişkileri anlamak ve her bir serinin kestirimlerinde ilişkili serilerden mevcut bilgileri kullanarak tekli seriler için bulunan kestirimleri daha da iyileştirmeye çalışmaktır. İstatistiksel olarak bir zaman serisi dört bileşenden oluşmaktadır (Kadılar, 2005: 1-2; Gujarati, 2009: 709-713).

5.3.4. Durağanlığın Test Edilmesi

Zaman serilerinin geleneksel ayrışım yöntemi serideki trend, konjonktür, mevsim etkileri ve düzensiz hareketlerin ayrıştırılmasını inceler. Bu açıdan; toplamsal zaman serisi modeli $Y_t = T_t + C_t + S_t + I_t$ biçiminde ve çarpımsal model ise $Y_t = T_t \cdot C_t \cdot S_t \cdot I_t$ biçiminde yazılabilir. Değişkenler arasında var olan ilişkilerin tespit edilebilmesi için serilerin birim kök içermemesi yani durağan olması gerekmektedir. Bir regresyon denklemindeki açıklayıcı değişkenliklerden herhangi birisi durağan olmadığında regresyon teorisi bozulur. Klasik regresyon modeli durağan değişkenler arasındaki ilişkilerde kullanılmak için keşfedilmiştir. Bu nedenle durağan olmayan serilere uygulanmamalıdır.

Bir zaman serisi modelinin kurulması aşamasında öncelikle serilerdeki durağan dışılığın yok edilmesi gereklidir. Durağanlığın sağlanması için uygulamada iki tür işlem yapılır. Bunlar; farkların alınması ve zaman üzerine regresyon uygulayıp artıklarla çalışarak veya modele bir zaman trendi ilave ederek deterministik trendin elimine edilmesidir. Durağan dışılığı yok etmenin en temel yolu fark alma yöntemidir. Orijinal seride fark almayı her gözlem arasındaki değişme olarak almak mümkündür. Yani;

$$\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1}$$

şeklindedir.

Durağanlığın sınanmasının son zamanlarda yaygınlaşan bir yolu Birim Kök sınamasıdır. Bu sınamaya göre (Gujarati, 2009: 718-719);

$$Y_t = Y_{t-1} + e_t$$

Burada, $Y_t = t$ döneminde y değeri, $Y_{t-1} = t - 1$ döneminde y değeri ve $e_t =$ ortalaması sıfır, varyansı değişmeyen, ardışık bağımlı olmayan, olasılıklı hata terimidir. Y_{t-1} in katsayısı 1'e eşitse birim kök sorunu, yani durağan olmama durumu söz konusu olmaktadır. Bir serinin durağan olup olmadığını anlamak için birim kök testi şu şekilde yapılır. Hipotezimiz,

$$Y_t = rY_{t-1} + e_t$$

eşitliğine göre;

$$H_0: r = 1,$$

$DY_t = dY_{t-1} + e_t$ eşitliğine göre;

$H_0: d = 0$ olup, durağan olmama durumunu ifade eder.

Bunun için uygulanan test Dickey-Fuller testi'dir. Bu testin % 1, % 5 ve % 10 önemlilik düzeylerine göre kabul-red sınırları (kritik değerleri) MacKinnon tarafından yapılmış olan Monte Carlo simülasyonlarına göre hesaplanmıştır. Bu değerlere MacKinnon Kritik Değerleri denilmektedir. Bilgisayar paket programı tarafından hesaplanan alışlagelmiş t istatistikleri bu hipotez testinde t istatistiği ya da Dickey-Fuller test istatistiği diye adlandırılır. Dickey-Fuller test istatistiğinin mutlak değeri MacKinnon Kritik Değerleri'nin mutlak değerinden küçükse H_0 hipotezi kabul edilir ve bu da serinin durağan olmadığını gösterir. Eğer Dickey-Fuller test istatistiğinin mutlak değeri MacKinnon Kritik Değerleri'nin mutlak değerinden büyükse H_0 hipotezi red edilir ve bu da serinin durağan olduğunu gösterir. Eğer serinin orijinal hali durağan değilse serinin birinci farkı alınır ve tekrar Dickey-Fuller testi uygulanır. Bu da durağan değilse serinin ikinci farkı alınır ve tekrar Dickey-Fuller testi uygulanır. Bu işlem seri durağan hale gelinceye kadar devam eder ve seri d 'ninci farkında durağan hale geldiyse, o zaman serisi d 'ninci dereceden durağandır ya da d 'ninci dereceden bütünleşmiş denir. Phillips ve Perron, Dickey-Fuller'in hata terimleri ile ilgili olan bu varsayımı genişletmişlerdir (Şenesen ve Şenesen, 2009: 718).

Araştırmada bireysel emeklilik sertifika sayısı ile mevduat faizleri arasındaki ilişki incelendiğinde verilerin durağan olmadığı tespit edilmiştir. Bunun için Dickey-

Fuller ve Phillips-Perron testleri yapılmıştır. Veriler durağan hale getirilmiş olup testlerden elde edilen sonuçlar aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Augmented Dickey-Fuller test for unit root		Number of obs =		60	
Test Statistic	1% Critical Value	Interpolated Dickey-Fuller 5% Critical Value	10% Critical Value		
Z (t)	-1.956	-3.566	-2.922	-2.596	
MacKinnon approximate p-value for Z(t) = 0.3063					
Augmented Dickey-Fuller test for unit root		Number of obs =		60	
Test Statistic	1% Critical Value	Interpolated Dickey-Fuller 5% Critical Value	10% Critical Value		
Z (t)	-1.672	-3.566	-2.922	-2.596	
MacKinnon approximate p-value for Z(t) = 0.4457					

Tablo 4.1. Bireysel Emeklilik Sertifika Sayısı ve Mevduat Faizleri Dickey-Fuller Testi

Phillips-Perron test for unit root		Number of obs =		71	
		Newey-West lags =		11	
Test Statistic	1% Critical Value	Interpolated Dickey-Fuller 5% Critical Value	10% Critical Value		
Z (rho)	-6.660	-19.278	-13.468	-10.826	
Z (t)	-1.712	-3.551	-2.913	-2.592	
MacKinnon approximate p-value for Z(t) = 0.4248					
Phillips-Perron test for unit root		Number of obs =		71	
		Newey-West lags =		11	
Test Statistic	1% Critical Value	Interpolated Dickey-Fuller 5% Critical Value	10% Critical Value		
Z (rho)	-0.103	-19.278	-13.468	-10.826	
Z (t)	-0.562	-3.551	-2.913	-2.592	
MacKinnon approximate p-value for Z(t) = 0.8794					

Tablo 4.2. Bireysel Emeklilik Sertifika Sayısı ve Mevduat Faizleri Phillips-Perron Testi

5.4. BES VERİLERİ VE TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELERDEKİ DEĞİŞİM

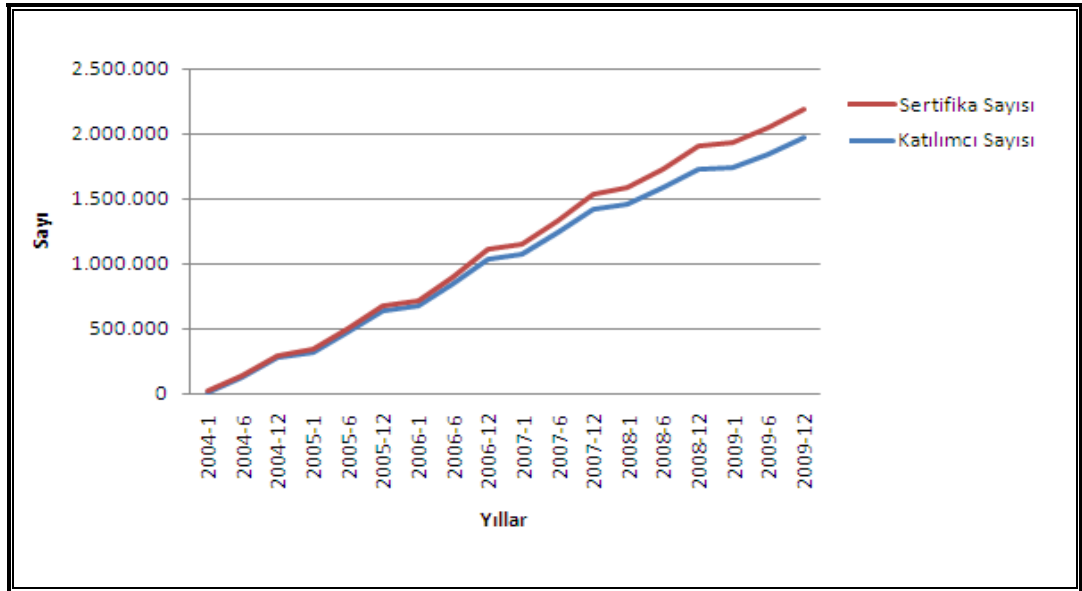
BES verileri ve temel ekonomik gösterge değerlerinde meydana gelen değişimler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Tabloda 2004-2009 yılları verileri her yıl için birinci, altıncı ve onikinci ayda olmak üzere verilmiştir.

Yıllar- Aylar	BES SİSTEMİ			FAİZ	ENFLAS YON	DÖVİZ KURU	İMKB ENDEKSİ	DIŞ TİCARET (\$)		BÜYÜME
	Katılımcı Sayısı	Sertifika Sayısı	Yatırıma Yönlenebilir Tutar (TL)	Mevduat Faizi	Tüfe	Kur (\$)-TL	İMKB 100	İhracat (1.000.000)	İthalat (1.000.000)	Büyüme Oranları
2004-1	16.368	17.935	6.223.861	25.63	0.74	1.39	17.259	4.620	6.330	10,0
2004-6	129.696	135.911	58.978.076	23.87	-0.13	1.49	17.967	5.284	8.468	11,9
2004-12	285.144	297.293	228.502.450	22.00	0.45	1.43	24.971	6.541	10.474	8,0
2005-1	316.309	338.949	280.075.594	21.13	0.55	1.34	27.074	4.997	7.220	8,5
2005-6	476.199	501.193	544.167.846	20.31	0.10	1.36	27.033	6.039	9.947	7,7
2005-12	643.654	681.030	982.128.065	20.38	0.42	1.35	38.353	7.246	11.683	9,8
2006-1	675.864	715.766	1.096.257.586	19.54	0.75	1.34	45.315	5.133	8.146	5,9
2006-6	845.011	893.626	1.663.069.332	21.74	0.34	1.56	33.132	7.815	12.466	9,7
2006-12	1.042.003	1.109.155	2.444.948.737	23.72	0.23	1.45	39.138	8.604	13.048	5,7
2007-1	1.079.289	1.149.413	2.544.294.909	23.71	1.00	1.41	41.397	6.565	10.592	8,1
2007-6	1.247.401	1.337.009	3.009.993.069	22.40	-0.24	1.32	46.181	8.980	14.266	3,8
2007-12	1.425.037	1.539.203	3.674.880.420	21.00	0.22	1.17	55.233	9.724	16.120	4,2
2008-1	1.464.008	1.583.117	3.817.637.531	21.15	0.80	1.16	44.573	10.632	16.339	7,0
2008-6	1.593.622	1.730.171	4.391.646.276	22.66	-0.36	1.21	35.829	11.771	19.477	2,6
2008-12	1.725.008	1.909.272	5.165.538.491	25.68	-0.41	1.56	26.424	7.722	11.405	-7,0
2009-1	1.747.086	1.935.824	5.291.480.579	20.32	0.29	1.52	26.163	7.886	9.282	-14,7
2009-6	1.845.807	2.044.091	5.836.026.793	17.42	0.11	1.54	36.999	8.335	12.501	-7,8
2009-12	1.973.414	2.189.326	6.718.593.270	15.67	0.53	1.48	51.418	10.052	15.011	5,9

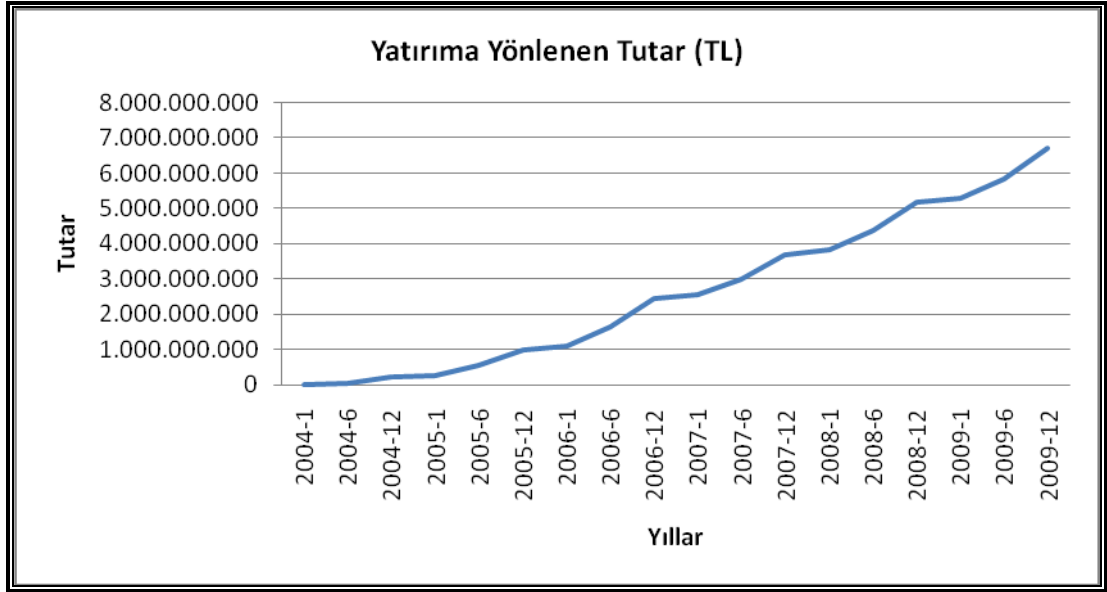
Tablo 4.3. BES Verileri ve Temel Ekonomik Göstergeler

Kaynak: www.egm.gov.tr (12.01.2011)

2001 yılında yasal temeline kavuşan ve çalışmaya başlayan BES’de katılımcı sayısı, sertifika sayısı ve yatırıma yönelik toplam tutar her geçen yıl artarak büyümüştür. 24 Nisan 2011 tarihli verilere göre sistemde katılımcı sayısı 2.425.003’e, katılımcıların fon tutarı da 12.999.078.169 TL’ye yükselmiştir. Katılımcılar farklı bireysel emeklilik şirketleri ile ikinci veya üçüncü sözleşme yapabildiklerinden sertifika sayısı ise 2.693.720 olmuştur. Nisan 2011 tarihi itibarıyla sistemden emeklilik hakkı kazananların sayısı 3.225’dir. Şirket bazında temel BES göstergeleri Ek 3’de, sistemdeki katılımcı ve sertifika sayısı grafik 4.1’de, toplam yatırım tutarı da grafik 4.2’de gösterilmiştir.

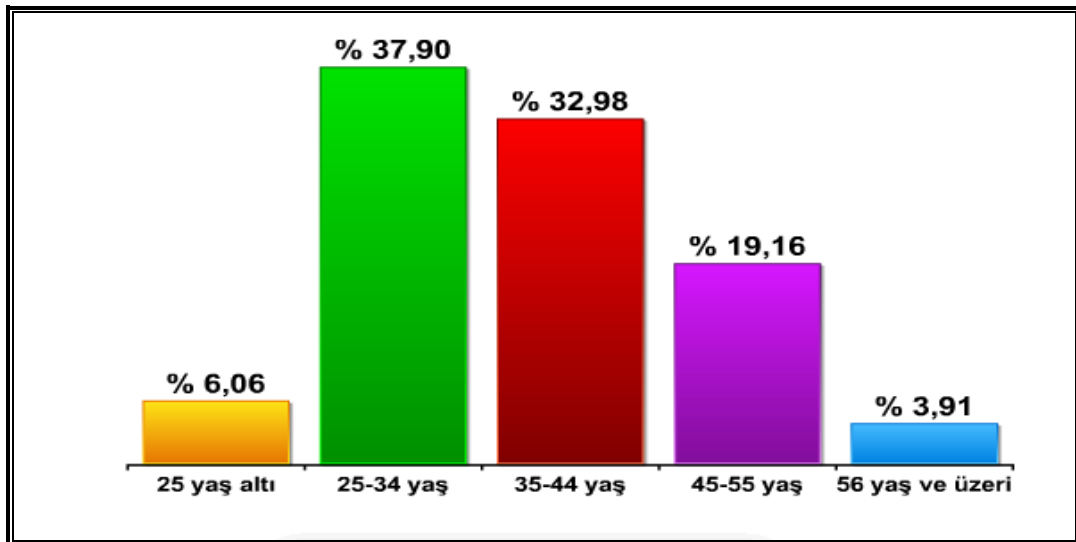

Grafik 4.1. Katılımcı ve Sertifika Sayısı

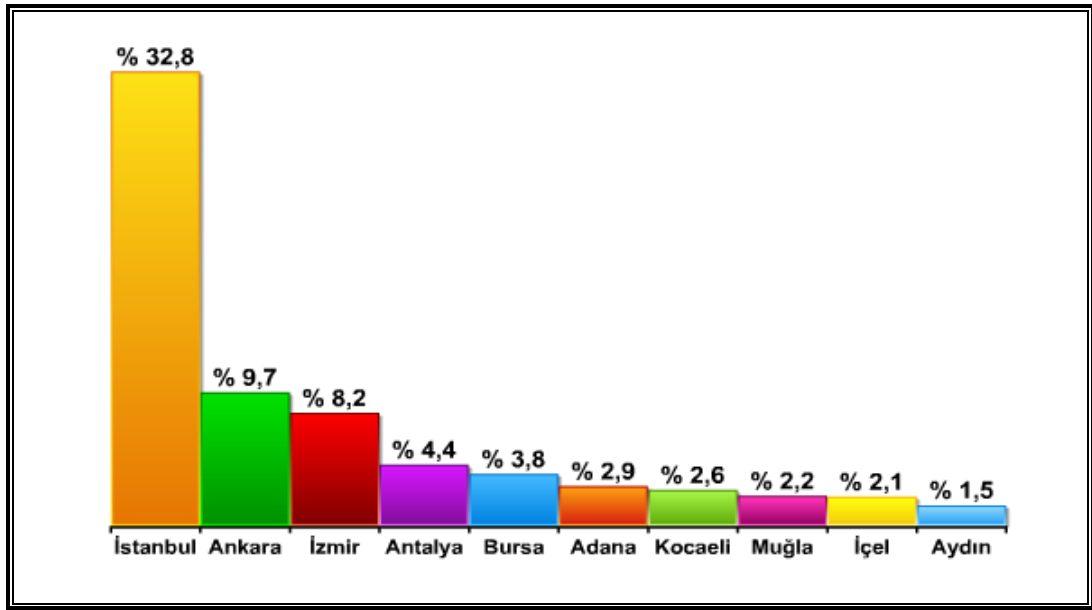
Grafik 4.2. BES’de Yatırıma Yönelen Toplam Tutar

BES’e katılımcıların yüzde 70’e yakını 25-45 yaş aralığındaki kişilerdir. 45-55 yaş arası katılımcıların oranı yüzde 19, 25 yaş altı katılımcıların oranı yüzde 6’dır. 56 yaş üstü katılımcıların oranı ise yaklaşık yüzde 4’dür. Bu durum Türkiye’de BES katılımcılarının genelde orta yaşlı grup olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların yaş dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

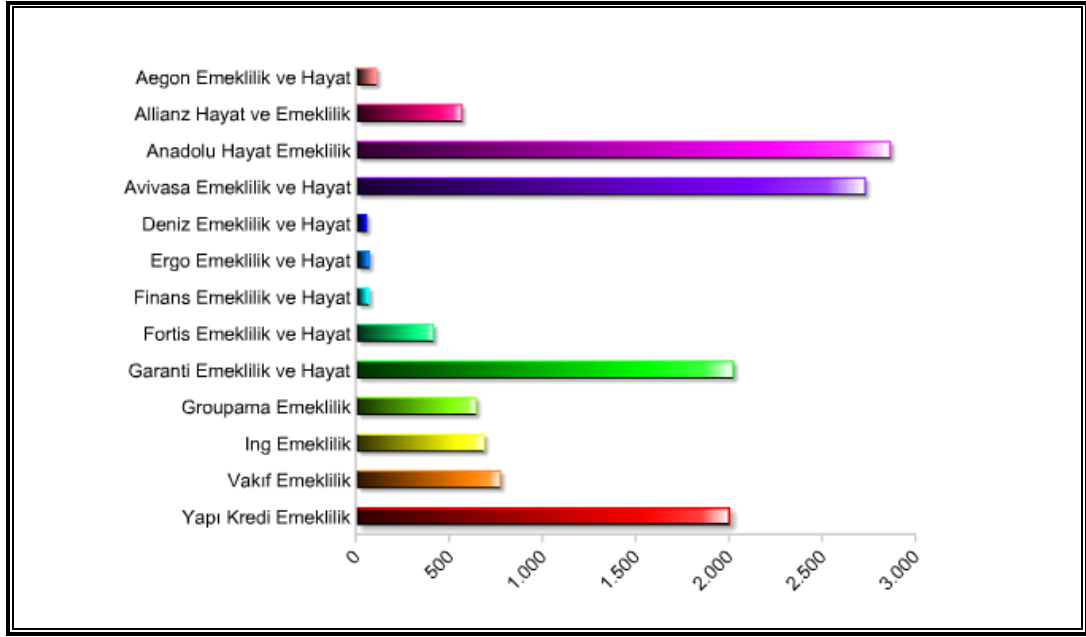
Grafik 4.3. BES Katılımcılarının Yaş Dağılımı

BES'e katılımcıların yerleşik olduğu il bazında durum değerlendirildiğinde büyük şehirlerin önde olduğu görülmektedir. Aşağıdaki grafikten de görüldüğü gibi gerek nüfus gerekse ekonomik gelişmişlik nedeniyle İstanbul diğer illere göre sisteme katılım konusunda açık ara öndedir. Kurumsal şirketlerin çalışanlarına bireysel emeklilik sözleşmesi hediye etmeleri İstanbul'un diğer illere göre sistemde önde olmasının diğer bir nedeni olabilir.

Grafik 4.4. BES Katılımcılarının Yerleşik Olduğu İl

Bireysel emeklilik sektöründe faaliyet gösteren şirketler; Aegon Emeklilik ve Hayat, Allianz Hayat ve Emeklilik, Anadolu Hayat Emeklilik, Avivasa Emeklilik ve Hayat, Deniz Emeklilik ve Hayat, Ergo Emeklilik ve Hayat, Finans Emeklilik ve Hayat, Fortis Emeklilik ve Hayat, Garanti Emeklilik ve Hayat, Groupama Emeklilik, ING Emeklilik, Vakıf Emeklilik ve Yapı Kredi Emekliliktir. Şirket bazında katılımcıların fon tutarı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Katılımcıların toplam fon tutarının şirketlere göre dağılımına bakıldığında sektörün Anadolu Hayat Emeklilik ve Avivasa Emeklilik ve Hayat tarafından yönlendirildiği görülmektedir. Bunları Garanti Emeklilik ve Hayat ile Yapı Kredi Emeklilik izlemektedir. Sektörden en az payı alanlar ise Aegon Emeklilik ve Hayat, Deniz Emeklilik ve Hayat, Ergo Emeklilik ve Hayat ile Finans Emeklilik ve Hayat şirketleridir.

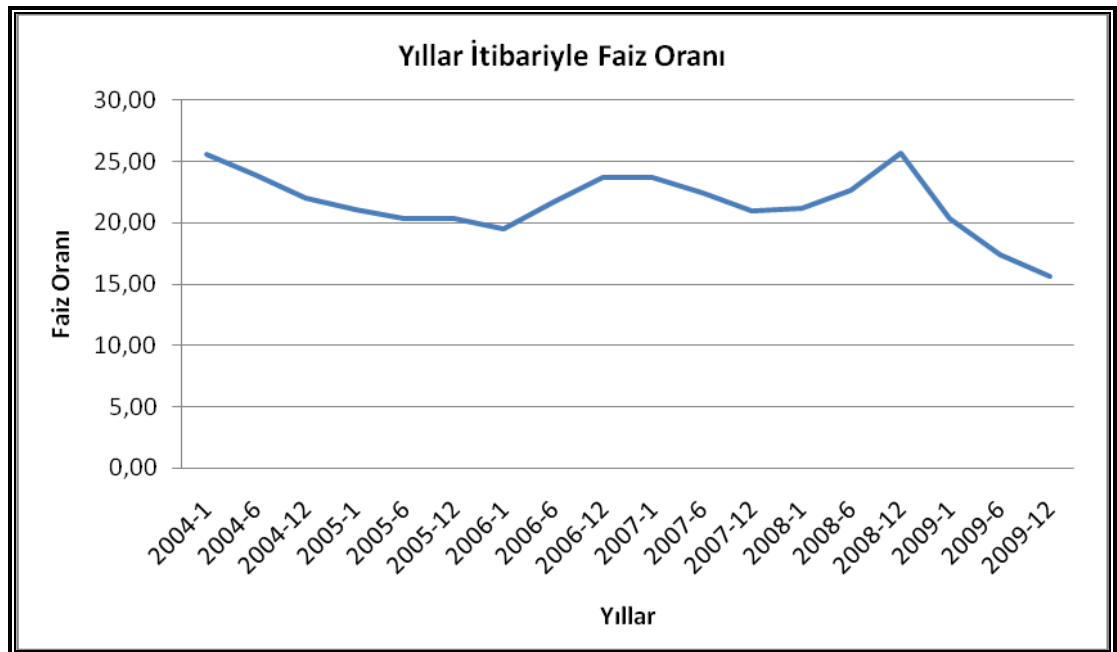
Grafik 4.5. Şirket Bazında Katılımcıların Fon Tutarı (Milyon TL)

Mevduat; belirlenmiş bir süre sonunda veya istenildiğinde çekilmek üzere bankalara belirli bir faiz karşılığı beklentisiyle ya da faiz karşılığı beklenmeden yatırılan paradır. Vadeli mevduat hesapları anında nakit paraya dönüştürülemeyen, bankadan çekilmesi için belirli bir zamanın (vade) dolması gereken, bu süre dolunca ise faiz getirisiyle birlikte çekilebilen ya da başka bir vadeye yatırılan hesap türüdür. Vade uzadıkça faiz getirisi artmaktadır. Mevduat hesapları bankaların en önemli gelir kalemlerinden biridir. Müşteriler tarafından mevduat hesaplarına yatırılan para, bankalar tarafından kredi vermek, şirket kurmak veya çeşitli kurumlarında sermayelerine katılmak gibi amaçlarla kullanılır ve bu sayede ekonomiye kazandırılır. Mudi açısından ise mevduat ve bunun getirisi önemli bir yatırım aracıdır. Mevduat faizinin yüksek olması yatırımcının gelirini çoğaltacağından bireyler gelirlerini en çoklamak amacıyla faiz oranının en yüksek seviyede olmasını arzularlar. Faiz oranı düştükçe gelirleri azalacağından alternatif yatırım araçlarına yönelirler.

İlgili yasal düzenlemeler ile bankaların mevduat ve kredi işlemlerinde uygulayacakları faiz oranlarını vade ve türlerine göre serbestçe tespit etmeleri ve bu faiz oranlarını Merkez Bankası'na bildirmeleri esası getirilmiştir. Bildirilen azami mevduat faiz oranları bankaların mevduat kabulünde uygulayabilecekleri azami

oranlar olup, mevduata fiilen uyguladıkları faiz oranları ile farklılık gösterebilmektedir.

BES açısından mevduat faizine bakıldığından BES ve mevduat faizinin iki farklı ve karşıt yatırım aracı olduğu ve birbirinin alternatifi olabileceği görülmektedir. Bu bağlamda yatırımcılar faizlerin yüksek olduğu dönemlerde fonlarını vadeli mevduatta değerlendirip, faizlerin düştüğü dönemlerde ise BES'e yatırabilirler. Bunun sonucu olarak BES ile mevduat faizleri arasında anlamlı bir ilişkiyi olması beklenmektedir. Analiz döneminde mevduat faizlerinde meydana gelen değişim aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

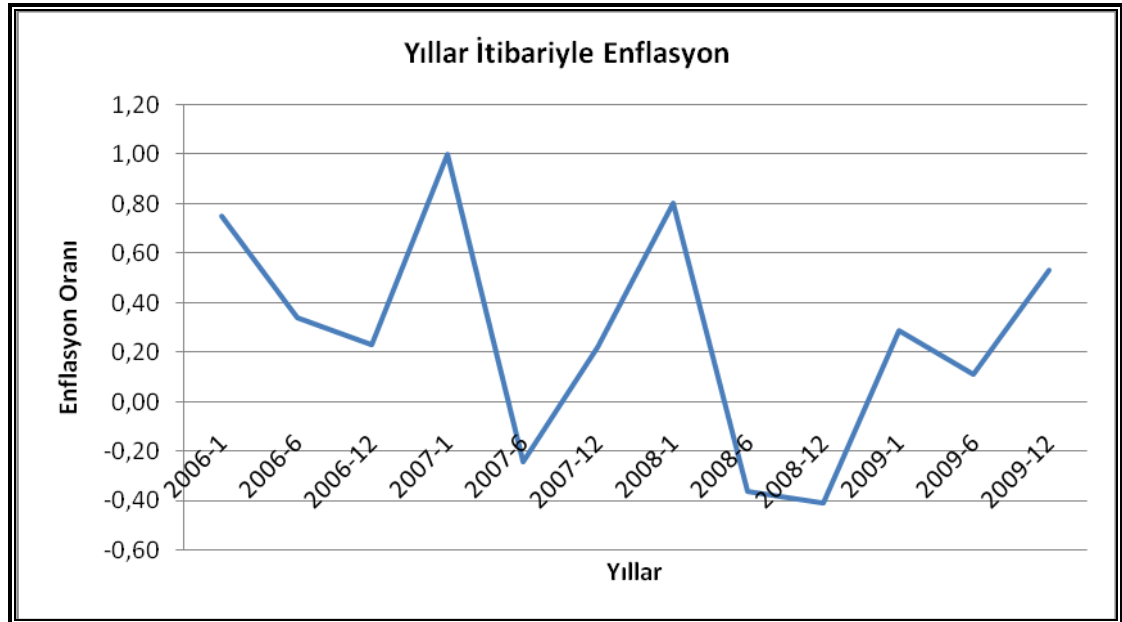

Grafik 4.6. 2004-2009 Yılları Arasında Mevduat Faiz Oranı

Enflasyon, fiyatlar genel seviyesindeki değişimdir ve toptan eşya fiyat endeksleri, tüketici fiyat endeksleri, üretici fiyat endeksleri ve özel kapsamlı tüketici fiyat endeksi göstergeleri gibi çeşitli endeksler aracılığı ile ölçülmektedir. Fiyatların genel seviyesi ekonomide seçilen belli bir mal ve hizmet kümesinin (sepetinin) parasal karşılığıdır. Fiyatlar mal ve hizmetlerle dolaşımdaki para miktarı arasındaki dengeye göre oluşur. Para miktarındaki artış (emisyon), mal ve hizmet miktarındaki artış (büyüme) ile dengeli olursa fiyatların genel seviyesi değişmez. Ama bunlardan

biri diğerinden fazla üretilirse az üretilen kıymetli hale gelir. Enflasyon devam ettiği sürece herkes değeri günden güne düşmekte olan parayı elden çıkarıp mala veya gayrimenkule yatırır. Bu yüzden her çeşit mala karşı talep artar. Böylece paranın tedavül sürati artar, bu durum para değerinin düşmesine sebep olur (http://www.tcmb.gov.tr/yeni/gen_sek/sozluk.htm#enflasyon,14.04.2011).

BES açısından enflasyon değerlendirildiğinde enflasyonun düşmesi faiz oranlarının düşmesinde olduğu gibi BES yatırımlarını olumlu yönde etkilemesi beklenmelidir. Analiz döneminde enflasyonda (Tüketici Fiyat Endeksi-TÜFE) meydana gelen değişim aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

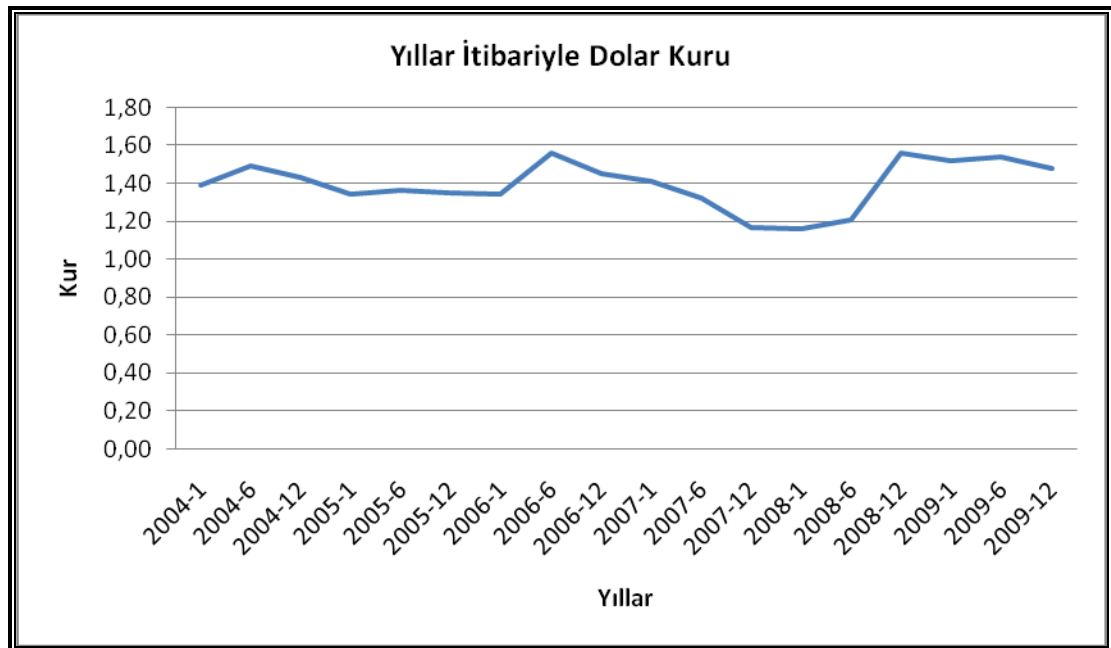

Grafik 4.7. 2004-2009 Yılları Arasında TÜFE

Döviz; ülkeler arası ödeme yapmakta kullanılacak para, çek ve poliçe gibi her türlü ödeme aracı veya yabancı ülke parası olarak tanımlanabilir. Döviz kurları sabit kurların nominal çapa olarak kabul edilmesi ile enflasyonun kontrol altına alınması sürecinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra döviz kurunun nominal çapa olarak kullanıldığı istikrar programları Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından önerilmiş ve söz konusu program uzun yıllar kronik enflasyon yaşayan gelişmekte olan ülkeler tarafından uygulamaya konulmuştur. Serbest dalgalı

döviz kurunda ise dalgalanmanın enflasyonu körüklediği düşünülmektedir. Döviz kurunun büyümeyi etkilediği düşünülmele birlikte yapılan araştırmalar büyüme ile döviz kuru arasında teorik olarak doğrudan bir ilişki olduğunu göstermemektedir (Yanar, 2008: 255-270).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde uzun yıllardır döviz fiyatlarında meydana gelen sürekli artışa bağlı olarak bireyler döviz bir yatırım aracı olarak kullanmışlardır. Döviz bireylerin gelirlerini koruyacakları güvenli birer liman olarak görülmüştür. Döviz kurlarının düşmesi durumunda ise yatırımcılar döviz yerine BES gibi farklı yatırım araçlarına yönlenebilirler. Bu bağlamda son yıllarda döviz fiyatlarında istikrarın sağlanması ile biraz azalma gösterse de BES ile döviz kurları arasında bir ilişkinin olması beklenmektedir. Aşağıdaki grafikte 2004-2009 döneminde dolar kurunda meydana gelen değişim gösterilmiştir. Grafikten de görüldüğü gibi kurun son 5 yıldır 1.20-1.60 bandında ve genelde ortalama 1.40 seviyelerinde hareket ettiği görülmektedir.

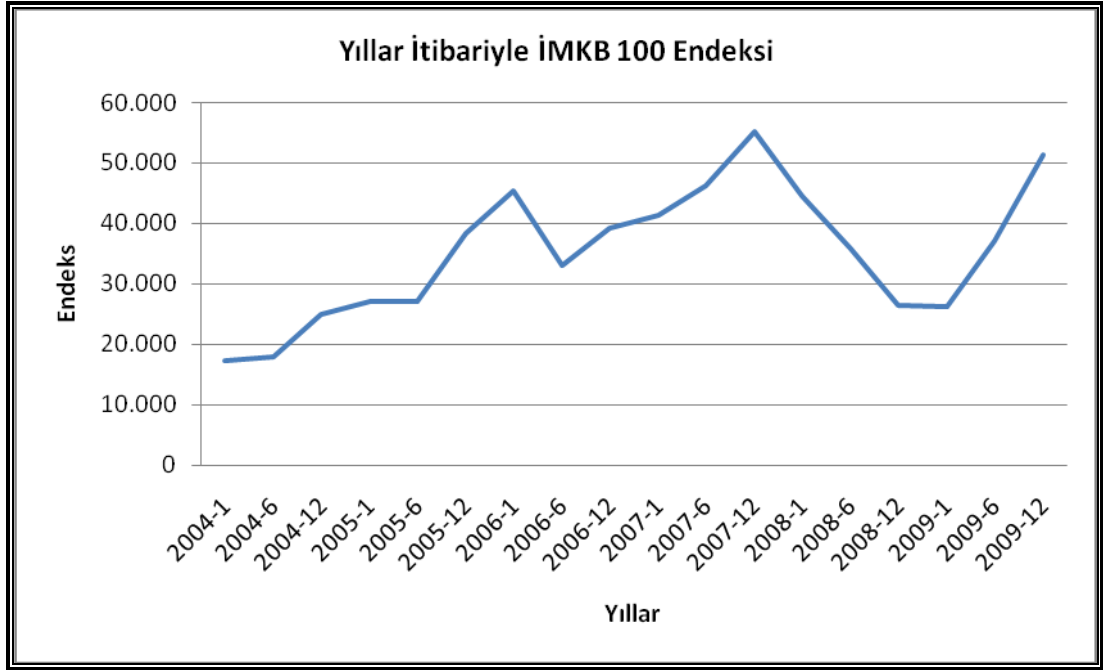
Grafik 4.8. 2004-2009 Yılları Arasında Dolar Kuru

İMKB’de işlem gören şirketlerin hisse senetlerinin fiyatlarının veya başka bir ifade ile İMKB 100 endeksinin düşmesi durumunda özellikle borsada işlem yapan

yabancılar ellerindeki TL'yi dövize çevirirler ve böylece döviz piyasalarında olan döviz talebi fazlalığı sonucu döviz artarken TL değerini yitirir. TL'nin değer düşüklüğü çok fazla olursa Merkez Bankası piyasadan TL'yi çekmek ve piyasaya döviz sürmek suretiyle kurlardaki oynamayı makul ölçülere getirmeye çalışır. Artan döviz fiyatları birçok ürünün fiyatını etkiler ve enflasyonu artırır. Aynı şekilde yabancıların Türk piyasalarından kaçması ve TL'nin değer kaybetmesi sonucu yerli yatırım araçlarına da ilgi azalır, bu durumda Bono ve Tahvile olan talep düşmesi sonucu fiyatları azalırken faizleri artar. Diğer taraftan borsanın değerinin düşmesi sonucu ellerindeki tasarruflarını borsada değerlendiren yerli yatırımcıların geliri azalır ve bu da onların tüketimlerini kısmalarına neden olur. Aynı şekilde artan faiz oranları hem şirketlerin hem de hane halkının, tüketicilerin ve devletin borçlanmasına neden olur. Enflasyonu körükler, yatırım harcamalarını azaltır, kredi kullanımını düşürerek bankacılık sektörünü olumsuz etkiler. Kredi kullanımının azalması sonucu talebi azaltarak başta bankacılık, gayrimenkul, inşaat, otomotiv ve perakende sektörü olmak üzere birçok sektörü zincirleme olarak etkileyerek krize yol açar. Başta borsa, tahvil-bono ve döviz piyasaları olmak üzere finansal piyasalar kaynaklı olan kriz zincirleme bir şekilde diğer sektörleri olumsuz etkileyerek istihdamı azaltarak işsizliği artırır, enflasyonu körükler, büyümeyi azaltır ve ülkeyi bir çıkmaza doğru sürükleyerek toplumsal patlamalara yol açar. Tersisi ise yukarıda ifade edilen olumsuz koşulların olumluya dönmesini sağlar (Eyüboğlu, 2011: 1).

Uzun yıllardır batı ülkelerinde uygulanan, kişilere emeklilik döneminde rahat bir yaşam vadeden, oluşturulan fonlarla da sermaye piyasasının derinleşmesi ve yeni finansal araçların gelişimini sağlayan BES ile on yıl içerisinde 20 katrilyon lira fon yaratılması beklenmektedir (Şimşek, 2006: 3). İMKB endeksi BES açısından değerlendirildiğinde iki farklı uygulama karşımıza çıkmaktadır. Bireysel yatırımcılar borsayı alternatif bir yatırım alanı olarak görmektedirler. Borsanın yükselmesi yatırımları cezp etmekte ve bu alana yönelen tasarrufların sayısı artmaktadır. Tersisi durumunda ise yatırımcılar alternatif yatırım araçlarına yönelmektedir ki BES bunlardan birisidir. Diğer taraftan BES şirketleri katılımcılardan sağladıkları fonları farklı araçlarda değerlendirmek zorundadırlar. Bu araçlardan birisi de İMKB'dir. Bu bağlamda fonun büyümesine bağlı olarak İMKB endeksinde bir etkinin olması

beklenmektedir. Ancak BES henüz Türkiye için yeni bir uygulama sayılacağından İMKB’de yapacağı etkinin uzun vadede daha belirgin olacağı düşünülmektedir. 2004-2009 yılları arasında İMKB 100 endeksinde meydana gelen değişime aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

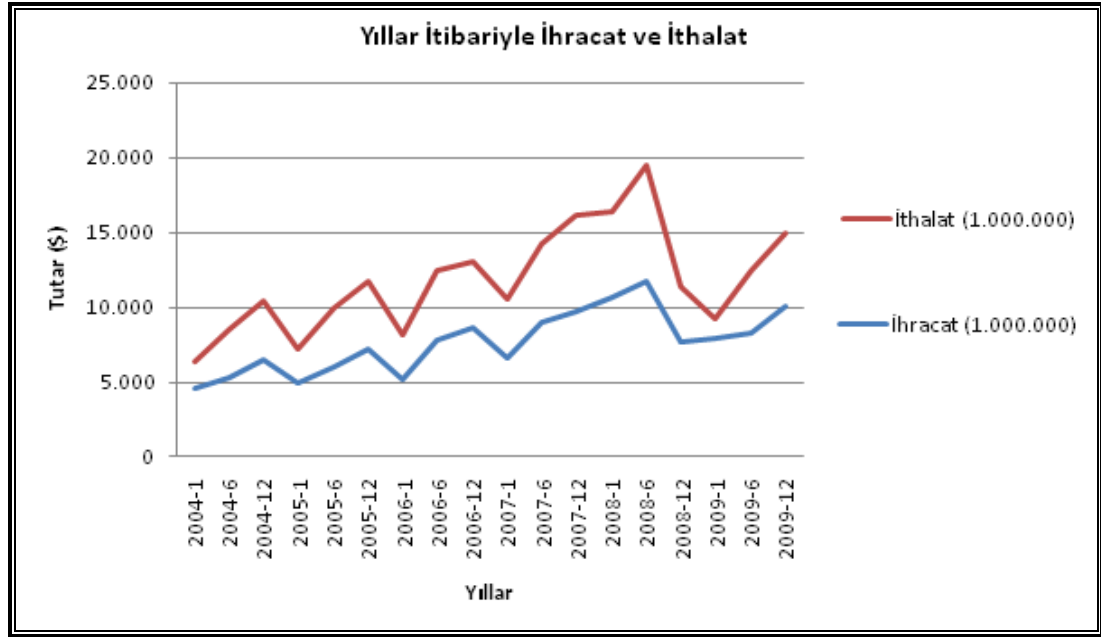

Grafik 4.9. 2004-2009 Yılları Arasında İMKB 100 Endeksi

Ekonomi teorisinde kalkınma, milli gelir artışları sonucunda üretim tekniklerinde, sosyal ve kurumsal yapıda meydana gelen yapısal değişikliklerdir. Dış ticaret kalkınma sürecinde önemli bir yere sahiptir. Ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi, uzun dönemde sürekli ve yüksek bir milli gelir artış hızı yakalamakla mümkün olabilir. Bu süreçte, diğer faktörler arasında özellikle dış ticaretin önemli roller üstlendiği akademik çevrelerde genel kabul gören bir görüştür. Hatta küreselleşme ile birlikte dış ticaretin katkısı olmadan kalkınmanın sağlanamayacağı düşünülmektedir. Dış ticaret, üretim faktörlerinin sektörler arası dağılımını yeniden düzenleyerek etkinlik kazançları sağlar. Dış ticaret, yurtiçi rekabeti arttırarak verimlilik artışına yol açar. Dış ticaret, piyasa hacmini arttırarak yerli üreticilerin ölçek ekonomilerinden yararlanmalarını sağlar. Dış ticaret, yurtiçi ikamesi olmayan yatırım ve ara mallarının temin edilmesini sağlayarak kapasite

kullanım oranlarının artmasına ve böylelikle verimlilik artışına yol açar. Dış ticaret, ülkeler arası ve sektörler arası bilgi akışını kolaylaştırarak teknolojik ilerlemeye katkıda bulunur (<http://www.ekonomitr.com/Kalkinma-ve-Dis-Ticaret-Iliskisi-19,14.04.2011>).

BES açısından değerlendirildiğinde dış ticaret verileri gelir artışına bağlı olarak dolaylı yönden sisteme katılımı ve toplam yatırım tutarını arttırabilir. 2004-2009 yılları arasında dış ticaret verileri aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Buna göre ihracat ve ithalat birbirine bağlı olarak dalgalı bir seyir izlemektedir. 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin dış ticaret verileri üzerinde önemli bir etkisinin olduğu grafikten de görülmektedir.

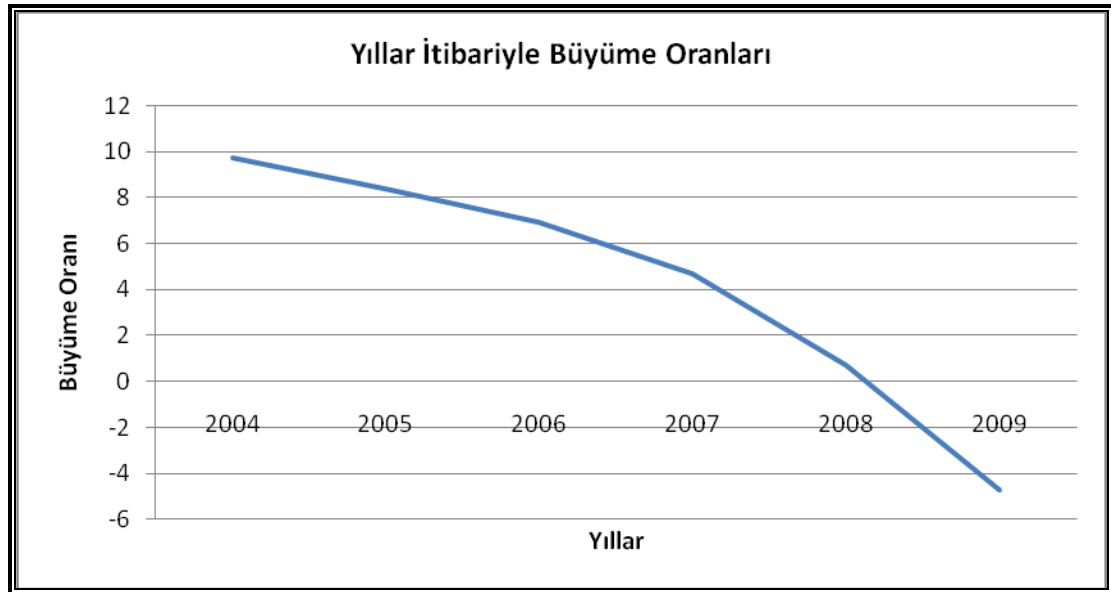
Grafik 4.10. 2004-2009 Yılları Arasında İhracat ve İthalat

GSMH (Gayri Safi Millî Hasıla), bir ülke vatandaşlarının bir yıl için ürettikleri toplam mal ve hizmetlerin belirli bir para birimi karşılığındaki değerinin toplamıdır. Bir ekonomide yerleşik olan üreticilerin bir dönemde yurtiçi faaliyetleri sonucu yaratmış oldukları tüm mal ve hizmetlerin üretim değerleri toplamından bu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan girdiler toplamının düşülmesi sonucu Gayri

Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) değeri bulunur. Buna dış alım net faktör gelirleri değerinin eklenmesiyle GSMH değeri elde edilir.

GSMH ve büyüme oranları bir ülkenin ekonomik performansının göstergesidir. TÜİK verilerine göre, 10 yıllık süreçte ülke ekonomisi en yüksek büyümeyi, yüzde 9,4 ile 2004 yılında yaşamıştır. 2005'te yüzde 8,4, 2006'da yüzde 6,9, 2007'de de yüzde 4,7 büyüme gösteren ülke ekonomisinde, küresel krizin etkilerinin hissedilmeye başlandığı 2008'in son çeyreğinde bozulma işaretleri gözlenmiş ve yıl toplamında büyüme oranı yüzde 0,7'de kalmıştır. 2009 yılında ekonomideki toplam daralma ise yüzde 4,7 olarak gerçekleşmiştir. Analiz dönemindeki büyüme trendi aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Büyüme oranları BES açısından değerlendirildiğinde şu yorum yapılabilir. Ülkenin gelişmesi ve bireylerin gelirlerinin artması BES'e olan katılımı ve sisteme ayrılan fonun bütüğünü olumlu yönde etkileyebilir. Bu bağlamda büyümenin arttığı dönemlerde benzer şekilde BES'de de büyüme beklenmelidir.

Grafik 4.11. 2004-2009 Yılları Arasında Büyüme Oranları

5.5. BES VERİLERİ İLE TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER ARASINDAKİ İLİŞKİ

BES’de katılımcı sayısı, sertifika sayıları ve yatırıma yönlenen toplam tutar ile ekonomik veriler olarak seçilen mevduat faizi, enflasyon, döviz kuru, İMKB endeksi, ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı zaman serileri ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre yukarıda sayılan verilerden sadece sertifika sayısı ile mevduat faizi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Söz konusu ilişkinin varlığına ilişkin elde edilen sonuçlar aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

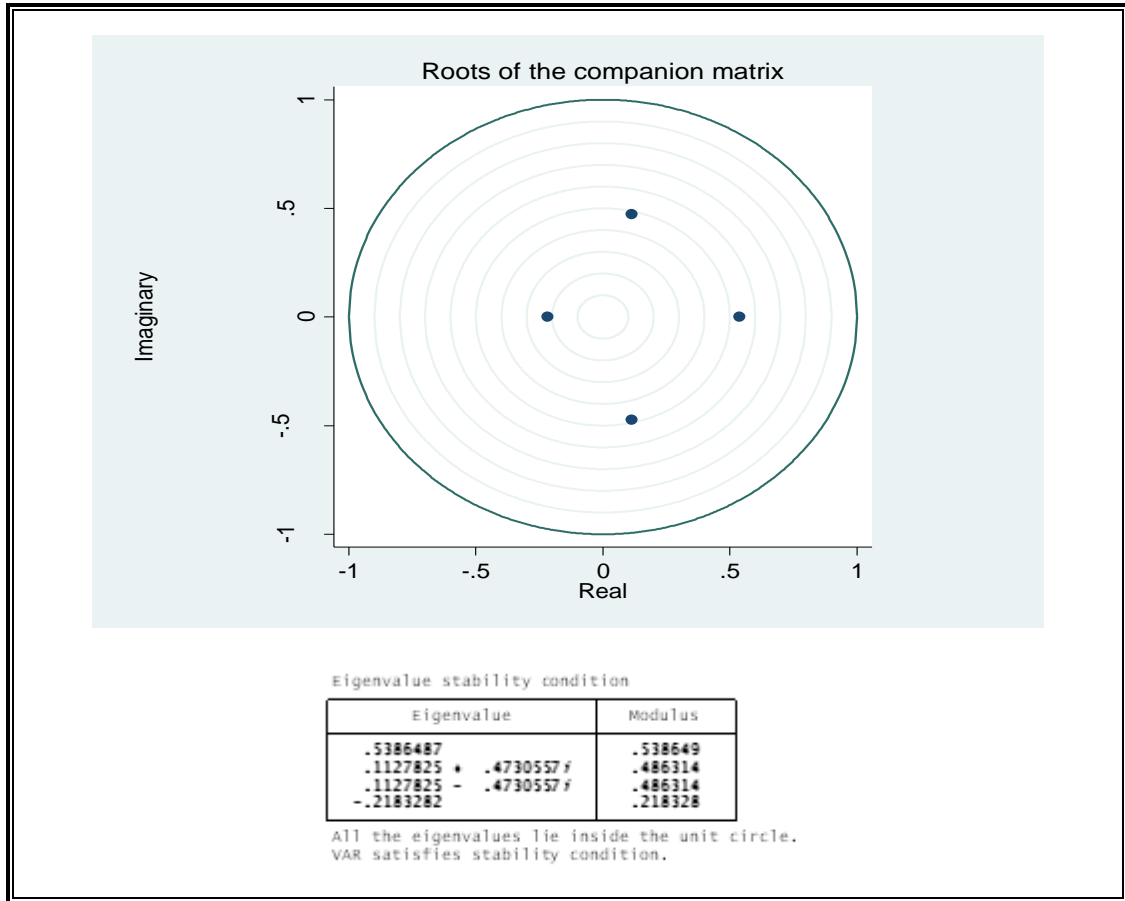
Vector autoregression						
Sample:	2004m4 - 2009m12	No. of obs	=	69		
Log likelihood	= -796.8938	AIC	=	23.38823		
FPE	= 4.93e+07	HQIC	=	23.51668		
Det(Sigma_ml)	= 3.69e+07	SBIC	=	23.71201		
Equation	Parms	RMSE	R-sq	chi2	P>chi2	
dbessrt	5	7243.59	0.2152	18.91586	0.0008	
dfaiz	5	.91247	0.2252	20.05867	0.0005	
	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
dbessrt						
dbessrt						
L1.	.213065	.1203731	1.77	0.077	-.0228619	.4489919
L2.	.117651	.1163554	1.01	0.312	-.1104014	.3457034
dfaiz						
L1.	2374.794	920.3748	2.58	0.010	570.8924	4178.695
L2.	-522.9553	949.0524	-0.55	0.582	-2383.064	1337.153
_cons	21075.88	4629.971	4.55	0.000	12001.3	30150.45
dfaiz						
dbessrt						
L1.	.0000295	.0000152	1.94	0.052	-2.38e-07	.0000592
L2.	.0000161	.0000147	1.10	0.272	-.0000126	.0000448
dfaiz						
L1.	.3328204	.1159389	2.87	0.004	.1055844	.5600565
L2.	-.3079036	.1195514	-2.58	0.010	-.54222	-.0735872
_cons	-1.507749	.5832339	-2.59	0.010	-2.650866	-.3646311

Tablo 4.4. Sertifika Sayısı İle Mevduat Faizi Arasındaki İlişki

Tablodan görüldüğü gibi ilgili dönemdeki sertifika sayısı bir sonraki dönemin mevduat faizini etkilemektedir. Söz konusu dönemin mevduat faizi bir sonraki dönemin sertifika sayısını etkilemektedir. Böyle bir etkinin ortaya çıkması beklenen bir durumdur. Çünkü yatırımcı gözüyle bakıldığında, mevduat faizi ile BES farklı

birer yatırım aracıdır ve birbirinin alternatifidir. Bu bağlamda faiz artarsa yatırımcılar BES yerine faizi tercih ederler. Faizler düşer ise yatırımcılar alternatif yatırım aracı olarak BES'e yönelebilirler. Ayrıca BES'de biriken fonun değişmesi de faizleri etkileyen bir faktör olabilir.

Yapılan tahminin tutarlılığı değerlendirildiğinde elde edilen sonuçlar aşağıdaki şekilde gösterilmiştir. Tahminin tutarlı olabilmesi için sonucun -1'den küçük olması gerekir. Benzer şekilde elde edilen sonuçların daire içinde olması gerekir. Şekilden görüldüğü gibi sonuçlar -1'den küçük olduğu için ve noktalar daire içinde kaldığından yapılan tahminin tutarlı olduğu söylenebilir.

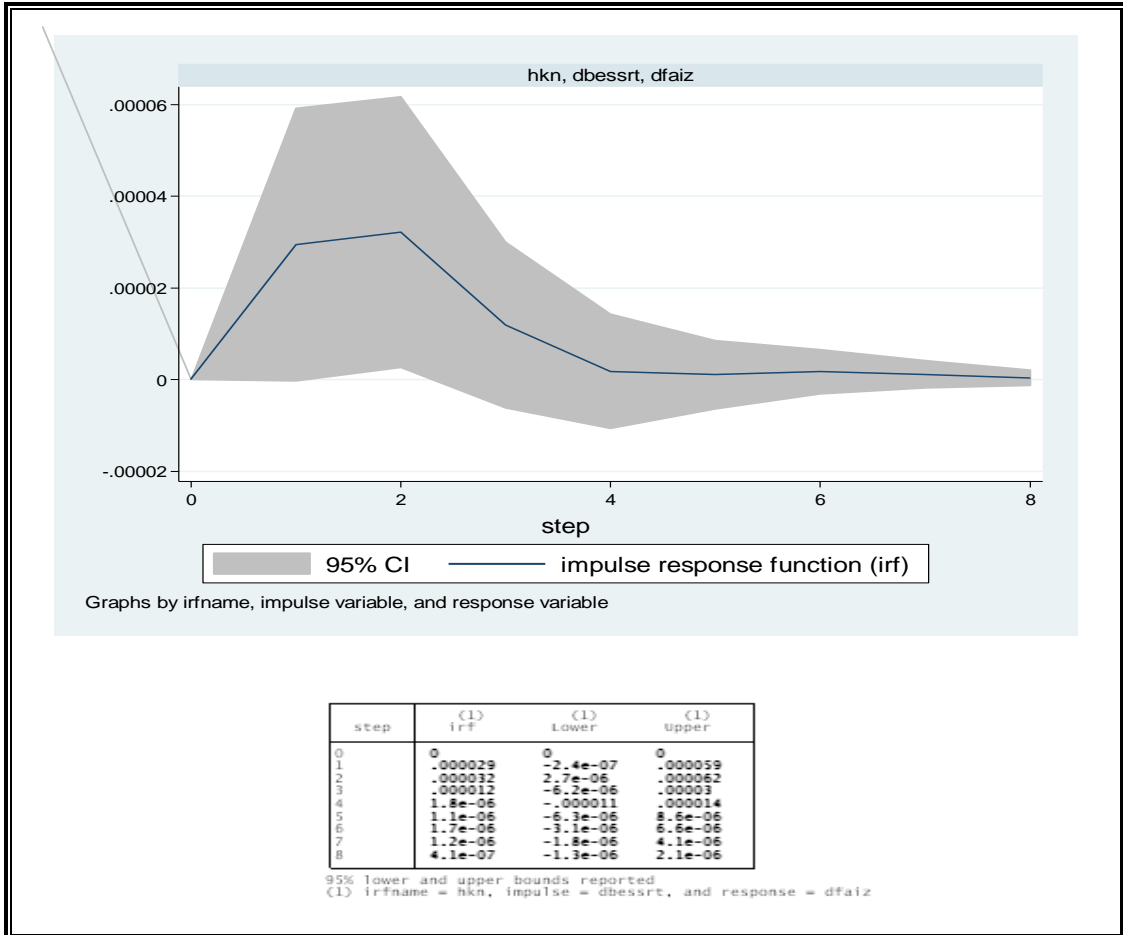

Şekil 4.1. Tahminin Tutarlılık Testi

Etki-tepki fonksiyonları, rassal hata terimlerinden birindeki bir standart sapmalı şokun, içsel değişkenlerin şimdiki ve gelecekteki değerlerine olan etkisini yansıtır. Etki tepki fonksiyonlarını kullanmaktaki amaç şoklar sonucu

değişkenlerdeki dinamik tepkileri görmek ve şoklara uyum sürecini incelemektir. Yapılan tahminler tutarlı olduğuna göre uygun vektör otoregresyon modellerinden elde edilen etki-tepki fonksiyonları sonucuna göre belirlenen faktördeki yüzde 1'lik bir şokun diğer faktörü nasıl etkilediği araştırılmıştır. Grafiklerdeki düz çizgi nokta tahminlerini, alt ve üstteki renkli alanlardan oluşan çizgiler ise bir standart hatalık güven sınırlarını ifade etmektedir.

BES sertifika sayısının mevduat faizi üzerindeki etki tepki fonksiyonu sonucu aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafikten de görüldüğü gibi sertifika sayısında meydana gelen yüzde 1'lik bir şok, bir sonraki dönemin mevduat faizini 0,0029 oranında etkilemektedir.

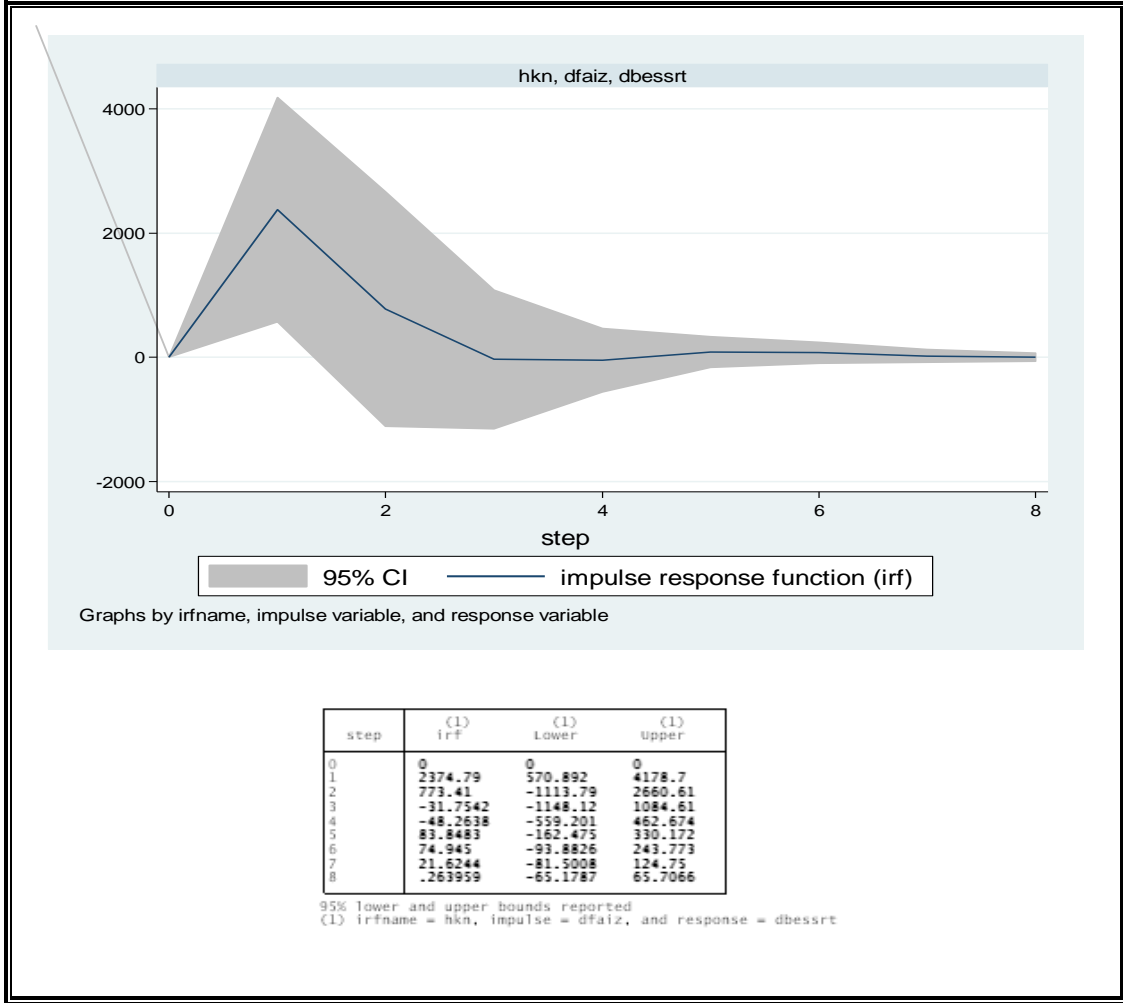
Grafik 4.12. Sertifika Sayısının Mevduat Faizi Üzerindeki Etkisi

İktisat teorisine göre birbirine alternatif yatırım araçları olan BES ile mevduat faizi arasında ters bir ilişki olması beklenmektedir. Elde edilen sonuçta ise tersi bir sonuç çıkmış olup BES'e katılımın artması faizleri arttırmaktadır. Bu durumun iki nedeni olabilir.

Birincisi, BES'e katılımın artmasına bağlı olarak sistemde biriken mevduat çoğalmaktadır. Bu fonlar bir şekilde ekonomik sistemde para bolluğuna neden olmaktadır. Bu bolluk ilk etapta faizleri düşürmekte ve ekonomiyi canlandırmaktadır. Ekonomik sistemin canlanması cari açık ve enflasyon başta olmak üzere bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Bu duruma müdahale ederek aşırı ısınan ekonomiyi soğutmak isteyen hükümet faizleri artırma yoluna gitmektedir. Böylece BES'e katılım bir sonraki adımda faizlerin zorunlu olarak artırılmasına neden olmaktadır.

İkinci durum, tahvil faizlerinden kaynaklanabilir. Bilindiği gibi BES'de toplanan fonlar en az üç farklı yatırım aracına yönlendirilmektedir. Dilerse müşteri bu fonların ağırlığını belirleyebilmektedir. Örneğin müşteriler tahvil ve hisse senedinden oluşan bir fondan hisse senedine ağırlık verilerse tahvil fonuna olan talep azalacağından tahvilin fiyatı düşer. Fiyat ile faiz arasında ters bir ilişki olduğundan tahvil faizleri artmaya başlar.

Mevduat faizinin BES sertifika sayısı üzerindeki etki tepki fonksiyon sonucu aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Grafiğe göre mevduat faizinde meydana gelen yüzde 1'lik şok, bir sonraki dönemin BES sertifika sayısında 2.374 adet artış meydana getirmektedir.

Grafik 4.13. Mevduat Faizinin Sertifika Sayısı Üzerindeki Etkisi

Normal şartlarda faizlerde meydana gelen artış BES'e olan katılımı azaltması gerekir. Çünkü kişiler faizler arttıkça BES yerine mevduat faizini kişisel bir yatırım aracı olarak kullanabilirler. Elde edilen bulgularda ise tam tersi ortaya çıkmıştır. Bu durum şu şekilde açıklanabilir; BES fonlarından birisi de mevduat faizine dayalı fonlardır. Faizin artması BES fonlarının getirilerini de arttıracığından bu durum sisteme katılımı teşvik eden bir unsur olabilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

SONUÇ

Sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak tasarlanan ve yaşlılık dönemlerinde ikinci bir emeklilik geliri sağlayan BES ile kişiler, emeklilik sürecinde daha iyi bir yaşam standardına kavuşmaktadırlar. BES'in yasal altyapısı uzun yıllardır sistemin uygulandığı ülkelerden esinlenerek oluşturulmuş, fon varlıkları Takasbank nezdinde tutularak güvenli bir yatırım alanı haline gelmiştir. Türkiye uygulamasının geçmişi çok eskiye dayanmamasına rağmen sistemin katılımcı sayısı yaklaşık 2,5 milyona, yatırıma yönlenen toplam fon büyüklüğü tutarı ise 13 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Sermaye piyasasının büyüklüğü ile ülke ekonomisinin gelişmişlik düzeyi arasında yakın bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Ülkemizin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler için sermaye birikiminin ne kadar önemli olduğu ekonomik kriz dönemlerinde daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. BES'in gerek Türkiye ekonomisine gerekse sermaye piyasalarına sağlayacağı katkı ve yararlar bu sistemi uzun yıllardan beri uygulayan ülke örnekleri incelendiğinde açıkça görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin sermaye piyasalarının bugünkü ölçek ve istikrarına ulaşmasında belirleyici rol oynayan kurumsal yatırımcı grupları arasında BES ilk sıralarda yer almaktadır. Ekonomik kalkınma ve sermaye piyasalarının mı BES'i etkilediği, yoksa BES'in mi sermaye piyasası ve ekonominin gelişimine katkı sağladığı konusu tartışılmakla birlikte; BES ile sağlanan fonlar sermaye piyasasındaki derinlik ve genişliği yaygınlaştırarak makro ekonomiyi olumlu yönde etkileyecektir. Türkiye'deki emeklilik fonlarının ortalama 15 yıllık bir süreçte İngiltere ve ABD gibi gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşması beklenmektedir. Bu fonların değerinin sürekli artması emeklilik fonlarının yatırıldığı araçların değerlerini arttıracaktır. Böylece yeni finansal araçlara ihtiyaç duyulacak, ülke ekonomisi canlanacak ve sermaye piyasaları derinlik kazanacaktır.

BES ile sermaye piyasaları kanalıyla reel sektöre daha fazla kaynak aktarılması ve bunun da büyüme ve istihdam üzerinde olumlu etkiler yaratması

beklenmektedir. Kurulacak özel emeklilik fonları, mikro bazda tasarruf olanağı bulunan kitlelere etkin ve güvenilir bir kurumsal tasarruf olanağı sunarken, makro bazda, yurt içi tasarrufları arttırma, finans piyasalarını derinleştirme, ekonomik kaynak tahsisinde etkinlik gibi olumlu sonuçlar doğuracaktır. Piyasalardaki kısa vadeli spekülâtif baskıları azalacak ve ulusal tasarruf eğilimi artacaktır. Emekliliğe yönelik tasarrufların mali sisteme akması ile kayıtlılık teşvik edilmiş olacaktır. Özellikle Türkiye gibi bütçe açıkları ve enflasyonla yaşayan ülkelerde BES, yüksek faizli borçlanmaya bir alternatif olarak görülebilir. Emeklilik fonlarının, toplam yatırım fonları içerisindeki payının artması ile birlikte kamu, uzun vadeli borçlanma olanağına kavuşacak ve özel kesimin borçlanabilme olanağı genişleyecektir. Böylece ekonomik sistem daha istikrarlı bir yapıya kavuşacak ve sosyal güvenlik sorunları azalarak sosyal güvenlik harcamaları ciddi oranda azalacaktır. Tüm bu gelişmeler, yatırımların ve istihdamın artmasına, işsizliğin ve enflasyonun düşmesine, ekonomik büyümenin istikrarlı gerçekleşmesine, gelir dağılımında adalete, kaynak tahsisinde etkinliğe ve sermaye piyasalarının gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde BES'in kendinden beklenen faydaları sağlayabilmesi, sistemin daha hızlı gelişmesi ve yatırımcıların korunması amacıyla aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir:

- ✓ Emeklilik fonlarının performansları yetkili kuruluşlarca düzenli olarak ölçülmeli ve elde edilen sonuçlar kamuya açıklanmalıdır. Bu durum piyasada bulunan tüm fonların aynı kriterler çerçevesinde tarafsız değerlendirilmesini sağlayacak ve sisteme katılımı teşvik edecektir.
- ✓ Emeklilik şirketleri yükümlülüklerini mevzuata uygun olarak yerine getirmeli, toplanan katkı payları en iyi reel getiriye sağlayacak şekilde yönetilmeli, katılımcılar sistemin işleyişine ilişkin bilgilendirilmelidir. Ayrıca emeklilik şirketlerinin ve katılımcıların mevzuat hükümlerine uygun hareket edip etmediğini denetlemelidir.
- ✓ Sistemdeki vergi oranları daha cazip hale getirmelidir. Ödenen katkı paylarının vergiden indirilen oranın % 10'dan daha yükseğe çıkartılması sisteme önemli bir teşvik unsuru olabilir. Sisteme daha fazla katılım için alt gelir grupları için başkaca vergi teşvikleri uygulanmalıdır.

- ✓ Katkı paylarının ödenmesi ve yatırımların değerlendirilmesi aşamasında herhangi bir vergi alınmamakla birlikte, sistemde biriken paranın emekli olarak ya da olmadan çekilmesi durumunda; kesinti oranları az gibi görünmekle birlikte tüm birikimler üzerinden alındığı için oldukça yüksek bir oran ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle söz konusu stopaj vergisi sadece portföy getirilerinden alınmalı, yatırılan katkı paylarından alınmamalıdır.
- ✓ Finansal kuruluşlarda yaşanan krizler ve batışlar nedeniyle acı deneyimi olan Türk toplumunun BES'e güveninin sağlanabilmesi için katılımcıların haklarını koruma görevi üstlenen bir Bireysel Emeklilik Garanti Fonu kurulmalıdır.
- ✓ İş hayatına başlayan genç kuşağın tasarruf bilinçlerini artırmak ve BES'den maksimum düzeyde yararlanmalarını sağlamak amacıyla işveren destekli planların uygulanması devlet tarafından desteklenmelidir. Belirli bir çalışan sayısına sahip olan işletmeler, çalışanları için maaşlarının belirli bir oranında zorunlu bireysel emeklilik sözleşmesi yapılmalıdır. İşverenler de bu konuda vergi indirimleriyle teşvik edilmelidir.
- ✓ BES'in başarısı; güvenilirlik ve imaj konusunda yapılacak etkin çalışmalara, değişik fon yönetim stratejilerinin geliştirilmesine, dağıtım kanallarının etkinliğine, nüfusun yoğun olduğu bölgelerde sistemin yaygınlaştırılmasına, ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanmasına, sistemin asgari unsurları üzerinde tarafların uzlaşmasına, vergi teşviklerinin getirilmesine ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasına bağlıdır.

BES verileri ile temel ekonomik göstergeler arasındaki ilişkinin araştırıldığı bu çalışmada, BES göstergelerinden katılımcı sayısı ile makro ekonomik göstergelerden mevduat faizi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Sertifika sayısında meydana gelen yüzde 1'lik bir şok bir sonraki dönemin mevduat faizini 0,0029 oranında, mevduat faizinde meydana gelen yüzde 1'lik bir şok ise bir sonraki dönemin sertifika sayısını 2.374 adet arttırmaktadır. Diğer faktörler arasında bir ilişkinin tespit edilememiş olması sistemin henüz çok yeni olmasından kaynaklanabilir. Ancak yine de BES'in uzun vadede sermaye piyasası ve ekonomik gelişmeyi olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar;

- AÇBA, S., **Parasal Sistem ve Ekonomik Etkiler**, Afyon 1992.
- AKBULAK, S., AKBULAK, Y., **Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nde Yaşanan Sorunlar ve Alınması Gereken Önlemler**, Maliye ve Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, 2005.
- AK EMEKLİLİK, **Genel Sigortacılık**, Bireysel Emeklilik Sistemi Eğitim Notları, İstanbul, Ağustos 2005.
- AKYILDIZ, H., KORKMAZ, A., **İş ve Sosyal Sigortalar Hukuku**, Alter Yayınları, Ankara, 2009.
- ALTAN, Ö. Z., **İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2000.
- ALPER, Y., TATLIOĞLU, İ., **21. Yüzyıla Doğru Sosyal Güvenlik**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, Bursa, 1994.
- ANDERSON, **100 Soruda Bireysel Emeklilik**, İstanbul 2001
- ARICI, K., **Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukuku**, Kamu-İş, Ankara, 1997.
- BATEMAN, H., PIGGOTT, J., **Mandatory Retirement Saving: Australia and Malaysia Compared**, The Economics of Pensions, United Kingdom: Cambridge University Press, 1997.
- BUZLUPINAR, E., **Emeklilik Fonları Sermaye Piyasasına Kaynak Aktarımı Türkiye Üzerine Değerlendirmeler**, SPK Yayın No: 47, Ankara, 1996.
- ERGENEKON, Ç., **Emekliliğin Finansmanı Dünya'da Özel Emeklilik Fonları Uygulamaları Ve Ülkemiz İçin Öneriler" TÜGİAD Ekonomi Ödülleri Kitapları-2**, Rota Yayın, İstanbul, 2000.
- ., **Özel Emeklilik Fonları Şili Örneğinden Alınacak Dersler**, İstanbul: İMKB Yayını, Temmuz, 1998.
- GÖKGÖZ, E., **Riske Maruz Değer (VaR) ve Portföy Optimizasyonu**, SPK Yayın No: 190, Ankara, 2006.
- GUERARD Y., JENKINS G., **Building Private Pension Systems**, San Fransisco: Center for Economic Growth and Harward Institute for International Development, 1993.
- GÜVEL, E. A., GÜVEL, A. Ö., **Sigortacılık**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.
- GÜZEL, A. OKUR, A. R., **Sosyal Güvenlik Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, 2004.
- HANSEN D., **Fiscal Policy**, Irwin Book, New York and London, 1982.
- KADILAR, C., **Zaman Serileri Analizinde Temel Kavramlar Ve Önemli İşlemler. SPSS Uygulamalı Zaman Serileri Analizine Giriş**, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2005.
- KIZILOT, Ş., **Sağlık Sigortası ve Bireysel Emeklilik Sigortası**, TSRSB Yayın No: 4, B.1, İstanbul, 2005.
- KORKMAZ, E., **Sosyal Güvenlikte Yeni Yaklaşım: Bireysel Emeklilik**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2006-21.
- KORKUSUZ, M., **100 Soruda Bireysel Emeklilik**, Alkım Yayıncılık, 2001.
- MUNNELL, A. H., **The Economics of Private Pensions**, Washington D.C., The Brookings Institution, 1982.

- ÖNAL, Y., B. **Dünya’da Özel Emeklilik Fonları Uygulamaları: Yeni Yasa Tasarısı Çerçevesinde, Türkiye’de Bireysel Özel Emeklilik Sisteminin İrdelenmesi ve Bazı Öneriler Geliştirmeye Yönelik Bir Araştırma**, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri Kitapları 3, İstanbul, 2001.
- ÖZBOLAT, M., **Temel Sigortacılık**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010.
- PESANDRO J. E., **The Economic Effects of Private Pensions Private Pensions and Public Policy**, ed. Elizabeth Duskin France: OECD, 1992.
- SÖZER, A. N., **Türkiye’de Sosyal Hukuk**, Barış Yayınları, Fakülteler Kitabevi, İzmir, 1998.
- SOSYAL GÜVENLİK ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU, **Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, 1994.
- ŞAKAR, M., **Meslek Yüksekokulları İçin İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, 2010.
- , **Sosyal Sigortalar Uygulaması**, Der Yayınları, İstanbul, 2006.
- ŞENESEN, Ü. ŞENESEN G. G. (Damodar N.Gujarati), **Temel Ekonometri**, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- TALAS, C., **Toplumsal Politika**, İmge Kitabevi, Ankara, 1997.
- THOMAS, L.R., **Modern Econometrics-An Introduction**, Addison Wesley Longman, England, 1997.
- TURNER, J., A., WTANABE, N., **Private Pension Policies in Industrialized Countries: A Comperactice Analysis**, Michigan: W.E. Upjohn Institute for Employment Research, 1995.
- UĞUR, S., **Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi**, TİSK Yayınları, Ankara, 2004.
- URALCAN, Ş. G., **Bireysel Emeklilik Sistemi ve Altyapısı**, Beta Basımevi, İstanbul, 2005.
- , **Temel Sigorta Bilgileri ve Sigorta Sektörünün Yapısal Analizi**, Beta Basımevi, İstanbul, 2004.
- UYAR, S., **İç Kontrol ve İç Denetim: 5018 Sayılı Kanun Açısından Değerlendirme**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2009.

Makaleler;

- BABUŞÇU, Ş., “Bireysel Emeklilik Sistemi’ndeki Gelişmeler”, **Finans Gündem**, Mart 2011.
- CAN, Y., “Bireysel Emekliliğin Türkiye’deki Durumu ve Gelişimi”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, ISSN: 1309-8020 (Online), 2010.
- CANSIZLAR, D., “Bireysel Emeklilik Sistemi ve Sermaye Piyasaları”, **İşveren Dergisi**, Mart, 2011.
- COŞKUN, M., “Finansal Sistem Açısından Bireysel Emeklilik”, **Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: XIX, Sayı: 1-2, Yıl: 2003.
- DEMİR, Y. ve YAVUZ, A., “Bireysel Emeklilik Sisteminin Sermaye Piyasalarına Etkisi ve Sistemin Gelişiminde Vergisel Teşviklerin Önemi,” **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, s.281-300, 2004.
- EGELİ, H. ve ÖZEN A., “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Reform Sürecinin Değerlendirilmesi”, **Mevzuat Dergisi**, Sayı: 142, 2009.

- EKEN, M. H., GAYGISIZ, H., “Bireysel Emeklilik Şirketlerinde Risk Yönetimi ve Türkiye Örneği”, **Maliye Finans Yazıları**, Yıl: 24 Sayı: 88, Temmuz 2010.
- ELVEREN, A. H. “Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Etkileri”, **İşveren Dergisi**, Mayıs, 2003
- ERGENEKON, Ç., “Vergilendirme Rejiminin Özel Emeklilik Fonlarının Gelişimi Üzerine Etkisi: Sermaye Piyasasına Yansımalar,” **İMKB Dergisi**, Sayı: 7-8 (Temmuz-Aralık), 1998.
- GARANTİ EMEKLİLİK, “Dünyada Bireysel Emeklilik”,
<<http://www.garantiemeklilik.com.tr/dunyadabireyselemeklilik>>, 02.06.2009.
- GENÇYÜREK, L., “Bireysel Emeklilik Araçlarının Vergilendirilmesi”
<http://www.alomaliye.com/levent_gencyurek_bireysel.htm>, 28.03.2011.
- GÜVERCİN, C. H., “Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi”, **Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası**, Cilt 57, Sayı 2, s.89-95, 2004,
- İŞIKLI, A., AY, H., MERİÇ, M., BARAN, T., “Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminde Vergisel Avantajlar ve Uygulamaları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 16, 25-45, 2011.
- KAPAR, R., “Şili Sosyal Güvenlik Sisteminde Sağlık VE Emeklilik Sigortalarında Yaşanan Değişimler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1,s.176, 1999.
- OKTAYER, N. ve OKTAYER, A., “Özel Emeklilik Fonlarının Finansal Piyasaların Gelişimine Etkileri, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, C: IX, Sayı: 11, 2007
- ÖĞÜTKEN, M., “Bireysel Emeklilik Sistemi”, **Toprak İşveren Dergisi**, Sayı 62 (Mart), 2004.
- ÖZGEN, F.B., GÜLOĞLU, B., “Bireysel Emeklilik Sistemi”, **Active Dergisi**, Temmuz-Ağustos 2003.
- ÖZGEN, F.B., GÜLOĞLU, B., “Türkiye’ de İç Borçların İktisadi Etkilerinin VAR Tekniğiyle Analizi”, **METU Studies in Development**, 31 (1), 2004.
- RÜSTEMOĞLU, M., “Teknoloji ve Hizmette Risk Yönetimi”, **Active Activity Dergisi**, Mayıs- Haziran 2001.
- ŞEN, M., MEMİŞ, T., “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Kanununa Eleştirel Bir Bakış”, **AÜHDFD**, Cilt: 5, Sayı 1-4.
- TEKER, S. ve PARLAK, D., “Hukuki ve Finansal Yönleriyle Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Planlarının Karşılaştırmalı Analizi,” **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı 24 (Ekim), 2004.
- TOPÇUĞLU, M. ve ÖZTÜRK, M., “Özel Sigorta Girişiminin Sosyal Güvenlik Sistemi Açısından Önemi” **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:2, Sayı 8, 2008.
- YANAR, R., “Gelişmekte Olan Ülkelerde Döviz Kuru Rejim Tercihinin Makro Ekonomik Performans Üzerine Etkileri”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(2), s. 255-270, 2008.

Tezler;

- AKPINAR, O., **Bireysel Emeklilik Sistemi Ve Türkiye'deki Emeklilik Yatırım Fonlarının Performans Çözümülemesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2007.
- ALGÜMÜŞ, D., **Türkiye'deki Bireysel Emeklilik Fonlarının Performanslarının Ölçülmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2006.
- ALTAN, C. Y., **Özel Emeklilik Şirketlerinde Portföy Yönetimi Ve Türkiye Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2005.
- ARSLAN, F., **Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi, Fon Yaratma Kapasitesi Ve Sermaye Piyasaları Üzerine Etkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- ATAMAN, A.R., **Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türk Sigorta Sektörü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2003.
- AYDIN, A., **Türkiye'de ve Dünya'da Bireysel Emeklilik Sistemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2008.
- BAĞCI, M., **Bireysel Emeklilik Sisteminin Önemi, Genel Özellikleri Ve Sistem Üzerine Eleştirel Bakış**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- BAĞLAN, C., **Dünya'da ve Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2006.
- BARAN, T., **Bireysel Emeklilik Sisteminin Vergileme Açısından Değerlendirilmesi Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008.
- BAYAR, K., **Sigorta Hasar Eksperlik Faaliyetlerinin Sigorta İşletmelerine Hasar Maliyetleri Açısından Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2009.
- BİLGİN, C., **Finansal İstikrarsızlık Sorunu Ve İktisat Politikası Bağlamında Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2007.
- ÇANKAYA, Y., **Hayat Sigortası Şirketlerinde Fon Yönetimi, Yatırım Araçları ve Ekonomiye Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- ÇAKIROĞLU, E., **Eşanlı Denklem Modeli İle VAR Modelinin Öngörü Başarısı Açısından Karşılaştırılması: Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007.
- ÇILTIK, M. M., **Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2010.
- DALGAR, H., **Türk Finansal Piyasalarında Kurumsal Yatırımcılar Olarak Emeklilik Yatırım Fonları ve Performansının Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2006.

- DEMİRPEHLEVAN, B., **Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- ERCAN, N., **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform İhtiyacı Ve Bireysel Emeklilik Sistemi**, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2006.
- GAYGISIZ, H., **Emeklilik Şirketlerinde Risk Yönetimi ve Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- GİRGİN, K., **Özel Emeklilik Fonları ve Sermaye Piyasasına Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007.
- GÜLEÇ, B., **Dünyada Sosyal Güvenlik Reformları Işığında Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003.
- GÜLHAN, C., **Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2007.
- GÜNENÇ, A. Z., **Emeklilik Fonları Sermaye Piyasasına Kaynak Aktarımı ve Türkiye Üzerine Değerlendirmeler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- HIZLI P. B., **Sigorta Sektörünün Gelişimi, Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi ve Türkiye Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2007.
- İNCİDÜZEN, M. A., **Özel Emeklilik Sistemleri Ve Türkiye’de Hayat Sigortalarından Bireysel Emeklilik Sistemine Aktarım Süreci**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul 2008.
- İŞBİLEN, E., **Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- KARA, T., **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Finansman Krizi ve Bireysel Emeklilik Sistemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2006.
- KARADENİZ, Y., **Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Sermaye Piyasasına Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2007.
- KARAUSTA, Z., **Bireysel Emeklilik Şirketlerinde Fon Kaynak Kullanım Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kütahya, 2008.
- KAYHAN, İ., **Türk Hukukunda Bireysel Emeklilik Sistemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.
- KILOĞLU, M., **Türk Sosyal Güvenlik Sistemi İçinde Bireysel Emeklilik Sisteminin Yapısı ve İşlevi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İzmir, 2007.
- MÜRÜTOĞLU, A., **Bireysel Emeklilik Fonlarında Risk Yönetimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.

- NEFESOĞLU, İ., **Bireysel Emeklilik Sistemi, Basında Sunumu Ve Katılım Düzeyi İlişkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.
- OKTAY, A. N., **Bireysel Emeklilik Ve Vergilendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- OKUNAKUL, Ö., **Hayat Sigortacılığı Deneyimi Işığında Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin ve Ekonomik Katkılarının Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.
- ÖZKAN, H. S., **Sosyal Güvenlik Ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Türkiye’de Uygulanması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009.
- PAKSU, M. T., **Bireysel Emeklilik Sistemi ve Ekonomik Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2007.
- SABUNCU, A. B., **Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sorununa Çözüm Getirecek ve Sermaye Piyasalarının Gelişimini Uyaracak Bir Öneri Olarak Özel Emeklilik Fonları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001.
- SATIR, A., **Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye’deki Uygulanması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2008.
- SEZER, F., **Bireysel Emeklilik Sistemi ve Fonlarının Performans Değerlendirmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- ŞİMŞEK, H. A., **Özel Emeklilik Fonları Ve Sermaye Piyasasına Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- TANRIVER, A., **Türkiye Ekonomisinde Sigortacılık Sektörünün Gelişim Süreci**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2006.
- TUĞSEL, E., **Ülkemizdeki Bireysel Emeklilik Sistemi ve Fonların Kaynağını Etkileyen Unsurlar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.
- TUNCER, A. E., **Türkiye’de Özel Emeklilik Şirketlerinin Finansmanı, Fon Yönetimi Ve Muhasebesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2006.
- UYGUN, Y., **Bireysel Emekliliğin Sosyal Güvenlik Sistemindeki Konumu ve Geleceği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- ÜNÜVAR, S., **Bireysel Emeklilik Sistemi Ve İş Tatmini**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- YILMAZ, S., **Bireysel Emeklilik Sisteminin Vergilendirme Açısından Analizi Ve Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
- YÜCEL, E. D., **Türk Sigorta Sektöründe Hayat Sigortalarının Fon Yaratma**

Kapasitesi, Yaratılan Fonların Finansal Piyasalarda Değerlendirilmesi ve Hayat Sigortalarında Kar Payı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 1998.

İnternet Kaynakları;

- ALPER, Y., “Sosyal Güvenlikte Yeni Bir adım: Bireysel Emeklilik”, ÇMİS, <<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/cmisi2.pdf>>, (12.03.2011).
- EMEKLİLİK GÖZETİM MERKEZİ, Bireysel Emeklilik Gelişim Raporu, <<http://www.egm.org.tr/bes2004gr1.asp>>, (10.05.2010).
- EYÜBOĞLU, D., C., “Borsanın Ekonomideki Önemi Ve Yabancı Etkisi”, <<http://dursuncaneyuboglu.blogspot.com/2007/08/dce-makale-borsanin-ekonomideki-nemi-ve.html>>, (10.03.2011).
- KAMİL, A., “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Sosyal Devlet Ve Sosyal Hizmetlerin Görünümü”, <<http://www.isguc.org/makaleler>>, (26.11.2004).
- ÖĞÜTGEN, M., “Bireysel Emeklilik Sistemi”, Active Dergisi, Temmuz-Ağustos2003;
<http://www.makalem.com/search/ArticleDetails.asp?nARTICLE_id=2690>, (11.01.2011).
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/gen_sek/sozluk.htm#enflasyon>, (13.04.2011)
<<http://www.ekonomitr.com/Kalkinma-ve-Dis-Ticaret-Iliskisi-19>>, (23.04.2011).
<http://web2.egm.org.tr/webegm2/chart/besgosterge/wg_sirketview_tablolu.asp?raportip=10>, (02.05.2011).
<<http://www.tisk.org.tr>>, (21.01.2011).
<http://web2.egm.org.tr/webegm2/yeni_web/vergi_avantaj_main.asp>, (20.03.2011).
<http://www.alomaliye.com/birey_emeklilik_yatirim_fon.htm>, (17.01.2011)
<http://www.amelebirligi.gov.tr/articles.php?category_id=102>, (15.12.2010).
<<http://www.bireyselemeklilik.gov.tr/>>, (15.05.2011).
<<http://www.egm.org.tr/?sid=13>>, (12.01.2011).
<<http://www.ekodialog.com/Sigortacilik/sigortanin-genel-ilkeleri.html>>, (03.01.2011).
<<http://www.emeklilikvehayat.com/bireysel-emeklilik-sistemi/bireysel-emeklilik-vergilendirme.html>>, (20.03.2011).
<<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortalari/hayat-sigortalari-nda-isleyis.html>>, (15.12.2010).
<<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortalari/hayat-sigortalari-vergi-avantaji.html>>, (15.12.2010).
<<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortasi-cesitleri/birikimli-hayat-sigortasi.html>>, (15.12.2010).
<<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortasi-cesitleri/egitim-sigortasi.html>>, (22.12.2010).
<<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortasi-cesitleri/grup-hayat-sigortasi.html>>, (22.12.2010).
<<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortasi-cesitleri/uzun-sureli-hayat-sigortasi.html>>, (22.12.2010).
<<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortasi-cesitleri/yillik-hayat-sigortasi.html>>, (22.12.2010).

<http://www.oyak.com.tr/OyakWEBTR/alt_sayfalar.jsp?menu_id=14>, (22.12.2010).
 <<http://www.segem.org.tr/2009AcenteDersNotlari.pdf>,18>, (27.12.2010).
 <<http://www.sgk.gov.tr/sgkshared/sgk/geneltanitim/SGKtarihce.pdf>>, (01.01.2011).
 <<http://www.tsrbs.org.tr/sayfa/turkiyede-sigortacilik>>, (30.12.2010).
 <<http://www.tsrbs.org.tr/sayfa/sigorta-tanimlari#L1>>, (23.12.2010).
 <<http://www.emeklilikrehberi.com/vergibilgilendirme.php>>, (20.03.2011).
 <<http://www.emeklilikvehayat.com/hayat-sigortalari.html>>, (13.12.2010).
 <<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/918.html>>, (01.01.2011).
 <<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspix?MevzuatKod=1.5.5510&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>>>, (02.01.2011).
 <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/gen_sek/sozluk.htm#enflasyon>, (14.04.2011).
 <<http://www.ekonomitr.com/Kalkinma-ve-Dis-Ticaret-Iliskisi-19>>, (14.04.2011).
 <http://web2.egm.org.tr/webegm2/chart/besgosterge/wg_sirketview_tablolu.asp?rapor_tip=10>, (12.05.2011).
 <www.egm.gov.tr>, (12.01.2011).
 <<http://blog.hukukokulu.com/4632-sayili-kanun.html>; madde 22>, (25.01.2011).
 <<http://www.egm.org.tr/mevzuat/diger10.pdf>>, (28.01.2011).

Kanunlar;

Gelir Vergisi Kanunu, 10.06.1949 Tarih ve 7229 Sayılı Resmi Gazete.
 Kurumlar Vergisi Kanunu, 06.01.1961 Tarih ve 10700 Sayılı Resmi Gazete.
 Türk Ticaret Kanunu, 09.07.1956 Tarih ve 9353 Sayılı Resmi Gazete.
 4632 Sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, 07.04.2001 Tarih ve 24366 Sayılı Resmi Gazete.
 256 Seri Numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliği, 09.08.2005 Tarih ve 25901 Sayılı Resmi Gazete.
 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 16.06.2006 Tarih ve 26200 Sayılı Resmi Gazete.
 4357 Sayılı Hususi İdarelerden Maaş Alan İlkokul Öğretmenlerinin Alacaklarına Dair Kanun, 19.01.1943 Tarih ve 5308 Sayılı Resmi Gazete.

Bildiriler;

BATIREL, Ö. F., "Özelleştirmenin Ekonomik ve Mali Gerekçeleri", **Özelleştirme Sempozyumu**, 28-29 Nisan, Manisa 1994.
 ÇAKICI, L., "Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesini Sürdürebilmesi İçin Sermaye Piyasası ve Bankalardan Beklenen Fonksiyonlar", **Türkiye'de Sermaye Piyasası Araçları ve Kuruluşları Semineri Tebliği**, Çeşme, 1988.
 MAROSSY, A., "General Overview Of The Hungarian, Czech and Polish Pension Systems", **OECD Private Pensions Conference 2000**, Private Pensions Series No:3, 2001.

EKLER

EK 1: BES TEMEL GÖSTERGELERİ

Yıllar-Aylar	Katılımcı Sayısı	Sertifika Sayısı	Yatırıma Yönelen Tutar (TL)
2004-1	16.368	17.935	6.223.861
2004-2	30.709	32.357	11.790.150
2004-3	46.672	48.546	19.278.558
2004-4	80.057	84.474	30.895.812
2004-5	103.110	107.969	42.407.563
2004-6	129.696	135.911	58.978.076
2004-7	152.602	159.766	75.169.419
2004-8	178.021	186.184	93.395.863
2004-9	203.925	213.030	116.327.107
2004-10	231.333	241.277	151.936.719
2004-11	256.654	267.852	184.932.973
2004-12	285.144	297.293	228.502.450
2005-1	316.309	338.949	280.075.594
2005-2	351.030	365.984	330.501.879
2005-3	378.143	396.482	375.951.760
2005-4	415.918	435.503	426.856.119
2005-5	445.844	467.101	478.934.134
2005-6	476.199	501.193	544.167.846
2005-7	505.546	532.086	602.394.193
2005-8	533.871	562.528	664.541.966
2005-9	564.269	595.236	741.750.103
2005-10	589.985	622.870	808.548.827
2005-11	619.320	654.767	893.599.283
2005-12	643.654	681.030	982.128.065
2006-1	675.864	715.766	1.096.257.586
2006-2	709.360	750.218	1.197.209.169
2006-3	736.361	779.621	1.301.300.538
2006-4	772.502	818.191	1.402.724.904

2006-5	800.396	847.867	1.501.800.786
2006-6	845.011	893.626	1.663.069.332
2006-7	884.666	936.541	1.776.114.129
2006-8	925.025	979.876	1.908.336.743
2006-9	955.660	1.013.033	2.024.527.122
2006-10	993.037	1.054.458	2.204.676.716
2006-11	1.022.480	1.087.280	2.369.422.444
2006-12	1.042.003	1.109.155	2.444.948.737
2007-1	1.079.289	1.149.413	2.544.294.909
2007-2	1.106.191	1.179.781	2.617.349.478
2007-3	1.140.811	1.214.835	2.698.078.456
2007-4	1.176.039	1.251.217	2.789.395.507
2007-5	1.214.517	1.293.757	2.915.877.168
2007-6	1.247.401	1.337.009	3.009.993.069
2007-7	1.280.899	1.374.661	3.107.786.788
2007-8	1.317.388	1.415.712	3.237.362.657
2007-9	1.342.534	1.444.053	3.343.461.635
2007-10	1.366.606	1.471.011	3.443.309.765
2007-11	1.394.924	1.505.648	3.570.095.711
2007-12	1.425.037	1.539.203	3.674.880.420
2008-1	1.464.008	1.583.117	3.817.637.531
2008-2	1.483.271	1.605.232	3.924.045.281
2008-3	1.499.772	1.625.385	4.012.836.087
2008-4	1.536.570	1.666.455	4.153.944.112
2008-5	1.568.509	1.701.886	4.275.821.254
2008-6	1.593.622	1.730.171	4.391.646.276
2008-7	1.626.443	1.768.538	4.547.981.699
2008-8	1.648.445	1.793.600	4.666.245.508
2008-9	1.666.356	1.826.994	4.821.563.753
2008-10	1.696.806	1.866.196	4.942.890.303
2008-11	1.711.824	1.894.483	5.068.302.139
2008-12	1.725.008	1.909.272	5.165.538.491

2009-1	1.747.086	1.935.824	5.291.480.579
2009-2	1.752.672	1.941.545	5.379.517.348
2009-3	1.766.006	1.956.006	5.470.919.176
2009-4	1.786.831	1.978.807	5.573.078.629
2009-5	1.815.610	2.011.085	5.710.345.815
2009-6	1.845.807	2.044.091	5.836.026.793
2009-7	1.874.250	2.075.132	5.959.999.645
2009-8	1.896.542	2.100.451	6.120.957.290
2009-9	1.912.468	2.117.866	6.255.727.721
2009-10	1.930.664	2.139.061	6.394.829.002
2009-11	1.945.865	2.156.639	6.548.535.277
2009-12	1.973.414	2.189.326	6.718.593.270

EK 2: TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

	FAİZ	ENFLASYON	DÖVİZ	İMKB ENDEKSİ	DIŞ TİCARET (\$)		BÜYÜME
Yıllar-Aylar	Mevduat Faizi	Tüfe	Kur (\$) -TL	İMKB 100	İhracat	İthalat	Büyüme Oranları
2004-1	25.63	0.74	1.39	17.259	4.619.660.840	6.329.956.967	10,0
2004-2	24.39	0.55	1.34	18.889	3.664.503.043	6.139.441.840	10,0
2004-3	22.81	0.89	1.32	20.190	5.218.042.177	8.451.887.708	10,0
2004-4	22.77	0.59	1.31	18.022	5.072.462.994	7.932.034.288	11,9
2004-5	23.33	0.38	1.42	17.081	5.170.061.605	7.990.553.353	11,9
2004-6	23.87	-0.13	1.49	17.967	5.284.383.286	8.467.764.892	11,9
2004-7	24.32	0.22	1.48	19.380	5.632.138.798	8.728.466.074	8,1
2004-8	24.40	0.58	1.46	20.218	4.707.491.284	7.883.361.768	8,1
2004-9	23.40	0.94	1.50	21.953	5.656.283.521	8.486.551.697	8,1
2004-10	23.18	2.22	1.50	22.889	5.867.342.121	8.087.591.965	8,0
2004-11	23.20	1.54	1.47	22.486	5.733.908.976	8.568.139.755	8,0
2004-12	22.00	0.45	1.43	24.971	6.540.874.175	10.474.015.661	8,0
2005-1	21.13	0.55	1.34	27.074	4.997.279.724	7.219.679.862	8,5
2005-2	19.74	0.02	1.33	28.031	5.651.741.252	8.323.736.797	8,5
2005-3	19.45	0.26	1.28	25.502	6.591.859.218	10.196.352.932	8,5
2005-4	18.76	0.71	1.35	23.519	6.128.131.878	9.595.500.303	7,7
2005-5	19.13	0.92	1.39	24.054	5.977.226.217	9.811.620.456	7,7
2005-6	20.31	0.10	1.36	27.033	6.038.534.367	9.947.498.949	7,7
2005-7	20.00	-0.57	1.34	29.343	5.763.466.353	9.596.123.042	7,6
2005-8	19.94	0.85	1.32	30.020	5.552.867.212	10.272.181.394	7,6
2005-9	19.92	1.02	1.35	33.396	6.814.268.941	10.365.938.994	7,6
2005-10	19.93	1.79	1.34	31.474	6.772.178.569	10.089.811.653	9,8
2005-11	19.89	1.40	1.34	36.907	5.942.575.782	9.673.128.931	9,8
2005-12	20.38	0.42	1.35	38.353	7.246.278.630	11.682.577.594	9,8
2006-1	19.54	0.75	1.34	45.315	5.133.048.881	8.145.534.848	5,9
2006-2	19.24	0.22	1.32	47.728	6.058.251.279	9.796.220.249	5,9
2006-3	19.00	0.27	1.31	42.507	7.411.101.659	11.605.026.095	5,9
2006-4	17.97	1.34	1.34	43.752	6.456.090.261	11.587.101.994	9,7

2006-5	17.77	1.88	1.32	36.730	7.041.543.247	12.694.201.568	9,7
2006-6	21.74	0.34	1.56	33.132	7.815.434.622	12.465.724.883	9,7
2006-7	23.58	0.85	1.57	35.264	7.067.411.479	11.709.384.290	6,3
2006-8	23.70	-0.44	1.48	36.651	6.811.202.410	12.276.087.577	6,3
2006-9	23.72	1.29	1.45	36.390	7.606.551.095	12.152.978.653	6,3
2006-10	23.83	1.27	1.50	39.823	6.888.812.549	11.199.556.782	5,7
2006-11	23.74	1.29	1.46	38.432	8.641.474.556	12.896.574.540	5,7
2006-12	23.72	0.23	1.45	39.138	8.603.753.480	13.047.782.669	5,7
2007-1	23.71	1.00	1.41	41.397	6.564.559.793	10.591.885.802	8,1
2007-2	22.93	0.43	1.42	41.773	7.656.951.608	11.383.177.908	8,1
2007-3	23.00	0.92	1.41	43.666	8.957.851.621	13.234.192.452	8,1
2007-4	22.48	1.21	1.38	46.861	8.313.312.005	12.919.281.351	3,8
2007-5	22.43	0.50	1.36	47.003	9.147.620.042	14.935.155.041	3,8
2007-6	22.40	-0.24	1.32	46.181	8.980.247.437	14.265.946.850	3,8
2007-7	22.30	-0.73	1.31	52.512	8.937.741.591	15.214.033.523	3,2
2007-8	22.00	0.02	1.28	46.824	8.736.689.092	14.681.667.960	3,2
2007-9	22.01	1.30	1.29	54.246	9.038.743.896	14.459.084.061	3,2
2007-10	21.66	1.81	1.21	55.729	9.895.216.622	15.626.532.491	4,2
2007-11	21.00	1.95	1.17	53.181	11.318.798.220	16.631.882.814	4,2
2007-12	21.00	0.22	1.17	55.233	9.724.017.977	16.119.874.248	4,2
2008-1	21.15	0.80	1.16	44.573	10.632.207.041	16.338.588.949	7,0
2008-2	21.22	1.29	1.17	46.260	11.077.899.120	16.026.520.648	7,0
2008-3	21.13	0.96	1.19	40.635	11.428.587.234	16.812.088.342	7,0
2008-4	21.13	1.68	1.31	43.055	11.363.963.503	17.889.469.623	2,6
2008-5	21.62	1.49	1.29	39.087	12.477.968.700	19.306.133.002	2,6
2008-6	22.66	-0.36	1.21	35.829	11.770.634.384	19.476.568.081	2,6
2008-7	23.00	0.58	1.22	39.154	12.595.426.863	20.557.428.101	0,9
2008-8	22.97	-0.24	1.16	40.150	11.046.830.086	19.251.335.340	0,9
2008-9	23.86	0.45	1.18	36.557	12.793.148.034	17.884.561.792	0,9
2008-10	24.98	2.60	1.23	24.177	9.722.708.790	14.942.454.486	-7,0
2008-11	25.67	0.83	1.56	24.409	9.395.872.897	12.073.504.655	-7,0
2008-12	25.68	-0.41	1.56	26.424	7.721.948.974	11.404.921.090	-7,0

2009-1	20.32	0.29	1.52	26.163	7.885.552.420	9.282.392.845	-14,7
2009-2	18.29	-0.34	1.64	24.169	8.435.121.586	9.075.051.193	-14,7
2009-3	18.17	1.10	1.69	25.697	8.157.276.399	10.524.507.134	-14,7
2009-4	17.49	0.02	1.67	30.746	7.561.977.221	10.120.897.911	-7,8
2009-5	17.36	0.64	1.58	35.021	7.347.604.314	10.867.895.894	-7,8
2009-6	17.42	0.11	1.54	36.999	8.334.946.406	12.500.962.326	-7,8
2009-7	17.00	0.25	1.53	40.002	9.056.523.304	12.843.575.094	-2,8
2009-8	16.84	-0.30	1.47	47.384	7.823.123.302	12.814.310.778	-2,8
2009-9	16.55	0.39	1.50	47.625	8.481.013.588	12.484.774.985	-2,8
2009-10	15.67	2.41	1.48	50.401	10.090.134.965	12.784.077.971	5,9
2009-11	15.62	1.27	1.48	45.514	8.902.846.964	12.616.764.639	5,9
2009-12	15.67	0.53	1.48	51.418	10.052.638.286	15.010.812.044	5,9

EK 3: ŞİRKET BAZINDA BES TEMEL GÖSTERGELERİ (NİSAN 2011 İTİBARIYLA)

Emeklilik Şirketi	Katılımcı Sayısı	Katılımcıların Fon Tutarı (TL)	Katkı Payı Tutarı (TL)	Emekli Olan Katılımcı Sayısı	Sözleşme ve Sertifika Sayısı	Yatırıma Yönelen Tutar (TL)
Aegon Emeklilik ve Hayat	55.444	108.326.816	90.523.025	3	64.846	86.813.889
Allianz Hayat ve Emeklilik	65.754	564.900.808	441.763.180	261	76.059	432.283.583
Anadolu Hayat Emeklilik	532.535	2.864.285.805	2.184.501.842	1.843	588.145	2.116.955.789
Avivasa Emeklilik ve Hayat	380.180	2.730.473.868	2.166.595.919	286	445.163	2.093.239.091
Deniz Emeklilik ve Hayat	35.999	55.553.333	52.827.052	-	40.588	51.979.124
Ergo Emeklilik ve Hayat	16.783	70.085.436	65.261.709	-	18.635	64.200.541
Finans Emeklilik ve Hayat	47.765	67.936.788	62.416.022	-	51.509	59.940.759
Fortis Emeklilik ve Hayat	78.808	412.918.558	353.355.677	52	87.550	342.987.457
Garanti Emeklilik ve Hayat	497.082	2.022.132.715	1.682.436.851	31	532.765	1.637.319.679
Groupama Emeklilik	89.232	642.138.557	517.856.665	147	96.209	509.302.809
Ing Emeklilik	168.950	685.207.088	551.171.764	12	185.845	532.688.712
Vakıf Emeklilik	172.703	772.958.208	614.443.769	101	189.955	605.216.795
Yapı Kredi Emeklilik	283.768	2.002.160.189	1.643.860.887	489	316.451	1.577.582.921
Sektör Toplamı	2.425.003	12.999.078.169	10.427.014.363	3.225	2.693.720	10.110.511.147

Kaynak: http://web2.egm.org.tr/webegm2/chart/besgosterge/wg_sirketview_tablolu.asp?raportip=10, (12.05.2011).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Hilal İLGİN UYAR
Doğum Yeri : Bandırma
Doğum Yılı : 1982
Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu

Lise : Bandırma ŞMG Lisesi (1996-1999)
Lisans : Pamukkale Üniversitesi İ.İ.B.F, İktisat Bölümü (1999-2003)
Yüksek Lisans : Süleyman Demirel Üniversitesi, Ekonometri ABD
(2010-2011)

Yabancı Dil ve Düzeyi

İngilizce : Orta

İş Deneyimi

2005 - 2006 : Öz Sağlam LTD Şirketi (Muhasebe ve Finansman)
2006 - 2007 : Fortisbank A.Ş. (Cari İşlemler Uzman Yardımcısı)
2007 - 2008 : Bankasya Katılım Bankası (Cari İşlemler Uzman Yardımcısı)
2008 - 2009 : Yapıkredi Çizgi Sigorta (Uzman)
2009 - : Akdeniz Üniversitesi Alanya MYO, Öğretim Görevlisi